

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ROLF ANDVORD

MED HÅNDEN
PÅ HIERTET

Til mine døtre

Ingegjerd og Anita

ROLF ANDVORD

Utsnitt av maleri av den russiske portrettmaler Jefanov.

ROLF ANDVORD

MED HÅNDEN
PÅ HJERTET

OSLO 1964

J. W. CAPPELENS FORLAG

© J. W. Cappelens Forlag 1964

Trykt i Centraltrykkeriet, Oslo

INNHold

BARNDOM OG LÈREÅR	11
I UTENRIKSTJENESTEN UNDER OG EFTER FØRSTE VERDENSKRIG	27
GLADE UNGDOMSÅR I PARIS 1921—1928	41
UTENRIKSDEPARTEMENTET OG FOLKEFORBUNDET ..	70
OSLO-KONVENSJONEN ..	84
LONDON 1934—1935 ..	104
TIL SYD-AMERIKA ..	113
KRIG	169
TIL RUSSLAND	183
MOSKVA NYTTÅR 1941	200
KUJBYSJEV	210
TILBAKE TIL MOSKVA ..	221
N.K.V.D. ..	250
IRAN ..	265
WARSAWA	278
UTENRIKSRÅD	287
PARIS PÅNY ..	303
KUNST OG KULTUR	328
LITT FRA NAVNEBOKEN . ..	336
TILBAKEBLIKK .	366

TAKK

En varm takk til dem som har hjulpet meg med boken — ikke minst til utenriktjenestens gode ånd riksarkivar Omang og vår ypperlige kultur- og presseråd i Paris Haakon Bugge Mahrt, som begge har gjennomgått manuskriptet fra «perm til perm» (både da det var dobbelt så langt, og nu) og har gitt meg kloke råd.

De som har fått en noe bredere omtale i boken, har jeg, i den utstrekning det var mulig, forelagt manuskriptet til godkjennelse. Jeg takker meget for den assistanse jeg derved har fått, ikke minst fra president Eisenhower, som har gitt seg tid til personlig å foreta visse rettelser i mitt utkast, og tilbake-sendte det med sitt portrett påført:

«For the Honorable Rolf Andvord with warm regards from his friend
Dwight D. Eisenhower.»

(Det bekrefter det gamle ord at skal man ha noe gjort, bør man henvende seg til en opptatt person.)

Jeg takker også Jacob Dybwad som for år tilbake hjalp meg trofast med første del av disse minner — de gode makter — direktør Bredo Grimsgaard og skibsreder Niels Werring (senior og junior), samt en rekke charmerende unge damer som har renskrevet mine gamle og vanskelige manuskripter. Til sist en spesiell takk til forlagsdirektør Henrik Groth; uten stimulansen fra hans sterke vilje er jeg redd loddet aldri ville være blitt kastet.

R. A.

FORORD

I lengst svundne dager levet der i Paris en livsklok og uhyre belest nordmann som til og med var slektning av min forlegger. Han het dr. P. Groth og skrev engang i 1924 følgende ord i min navnebok: «Saint Augustin a dit, en parlant des élus: Ils désirent ce qu'ils possèdent.» Med dette lille sitat har han kastet lys over noe avgjørende i min karakter, som har medført at mitt liv er blitt lykkelig. Så langt fra å hige videre og videre, har jeg i alle dager følt en ærlig og oppriktig glede og tilfredshet ved nettopp det jeg har holdt på med, og har gjort mitt beste for å få fortsette der jeg var, lengst mulig.

Selv da man efter mine lange krigens år i Sovjet-Samveldet ville utnevne meg til ambassadør i Paris, bad jeg om å få bli i Moskva. Jeg hadde ennu meget arbeide ugjort i den viktige sjefstilling der og følte meg dessuten sterkt knyttet både til landet og folket.

Noe der sikkert har lettet min tilværelse, er at jeg har vært nokså spøkefull. Altfor meget vil vel noen si.

«Andvord er en bohem som er kommet på villspor og er blitt diplomat,» sa, i begynnelsen av 20-årene, dr. Bjarne Eide der selv levet sitt liv på Montparnasse i Paris, som de norske kunstneres – og bohemers – ukronede konge.

Men, mens dr. Eide beklaget mitt villspor, er jeg selv kommet til det resultat at min nokså bohempregede måte både å leve og tenke på, har vært meg til betydelig nytte under mitt arbeide i diplomatiet. Det er nemlig blitt min erfaring at ledende menn i de fleste land er langt muntrere enn folk tror, og rent ut sagt føler seg lettet og takknemlig når de kan legge den gravalvorlige maske i skuffen og en stund få være seg selv, uten fare for å bli misforstått. Den menneskelige tilknytning

som kan skapes ved et friskt og tillitsfullt utspill, kan dessuten mangen gang bety mere for en saks løsning enn hele lass av spissfindig argumentasjon.

Men én ting er nødvendig, ikke minst ved forhandlinger, absolutt ærlighet – enten man har å gjøre med bra folk eller skurker. Hos bra folk skaper det den nødvendige basis for forståelse og tillit, – og hva skurker angår, er det jo det eneste de ikke er forberedt på.

Det er besynderlig at jeg ikke kan holde meg alvorlig mere enn noen minutter av gangen, selv når jeg skriver forord!

El Fandango, 1. april 1964.

R. A.

P. S.

En fransk forfatter traff en dag en mann på gaten som lykkønsket ham med hans nylig utkomne bok. «A, er det D e som har kjøpt den!» sa forfatteren.

Kanskje det kan gå likedan med min bok. Da jeg jo slett ikke kan vite om den i det hele vil bli lest, har i alle fall jeg gjort det og hygget meg ganske bra. Det har imidlertid slått meg at forfatteren omtaler seg selv med betydelig velvilje, hvilket har gjort meg betenkt.

Gjennom årene har jeg snart i pressen, snart underhånden, mottatt nokså mange henstillinger om å utgi mine memoirer. Selv har jeg på en måte hatt lyst, men samtidig hatt betenkeligheter. Det er jo allikevel så sin sak å vrenge seg ut og inn til alminnelig beskuelse.

Til syvende og sist er jeg imidlertid kommet til det resultat at selv om utgivelsen sikkert vil medføre ubehageligheter av forskjellig art for meg, vil boken vel glede noen. Kanskje det til og med vil være til nytte for enkelte å bli bekjent med mine erfaringer og mitt livssyn. Ja det var det.

Fremdeles 1ste april 1964.

R. A.

BARNDOM OG LÆREÅR

MIN FØRSTE BARNDOMS DAGER levet jeg i en liten fjelldal i Valdres, hvor jeg ble født den 31. oktober 1890. Min fars familie kom fra Lom, hvor den siden 1300-tallet hadde levet på Andvord gård i Gudbrandsdalen, med Loms stavkirke på sin grunn. Selv var han landslege og var med på å starte Tonsaasen Sanatorium, formodentlig et av de første i verden hvor tuberkulosen ble behandlet kurmessig under klimatisk gunstige forhold. Min far var dessuten en fremragende nervelege, videnskapelig pionér i kampen mot tuberkulosen – en stor humorist. Et interessant og levende overskuddsmenneske. Min mor, som kom fra et høyaristokratisk miljø i Sverige, hadde passet noe mindre godt i de nokså gammeldagse forhold hun kom fra. Hun var frigjort og glad, med utvilsomme artistiske anlegg, og hadde som ganske ung med fremgang tatt undervisning i maling hos den store svenske maler Anders Zorn. Da hun noe senere ble syk, sendtes hun til det merkelige norske sanatorium Tonsaasen, hvor hun traff min far . . . og giftet seg.

Det lille hjem de to stiftet i et høyst beskjedent og trekkfullt lite trehus med det merkelige navn «Susendal», i den da så avsidesliggende fjelldal, ble den idyll som dannet rammen om mine fem første år. Men selv om vi var langt borte, var det jo liv på «sanatoriet», som dengang – sammen med Gausdal Sanatorium – var det eneste sted i subalpin og alpin høyde som tok imot gjester. Før 1875 var hele Norges innland over 1 500 à 2 000 fot, så godt som et terra incognita for bybefolkningen.

Arbeidet som sanatorielege på Tonsaasen var dengang bare en del, og slett ikke den viktigste, av min fars virksomhet. Hans hovedstilling var å være distriktslege i Valdres, hvor han hadde et arbeidsområde som jeg tror nå er delt på åtte leger. Dette førte med seg at han så å si dag og natt var i virksomhet. Når han kom hjem fra et sykebesøk i den

ene enden av distriktet, hendte det ofte at det lå beskjed om at han hurtigst måtte komme til en syk langt borte i den annen ytterkant. Og iveri la han.

Imens ble så jeg født. Min far var, som man vil forstå, sterkt opptatt med sin mangesidige legepraksis og sine videnskapelige arbeider angående tuberkulose (hans første avhandling utkom i trykken alt 1889). Min mor tok seg av meg, hjalp min far med sanatoriepasientene, særlig de ganske mange nervesyke, tegnet og malte, og laget forskjellige slags medisiner og munnvann, f. eks. aseptin, som ble solgt for å støtte økonomien. Selv levet jeg vel de første år som barn flest, om enn kanskje noe isolert; det vil si uten omgang med andre barn. Jeg fikk aldri noen søsken, og barn var der ingen av på Tonsaasen, bortsett fra en liten venninne som het Ingrid. Når hun kom på besøk, ble det fest, og vi spiste semuljegrøns-grøt med saftos. Da jeg kom opp i 4-årsalderen, var jeg imidlertid alt temmelig foretagsom og blandet meg ivrig med gjestene. Min spesialitet var å være til stede når noen av disse reiste, selvfølgelig med hesteskys, og fra en liten paviljong som var reservert til dette bruk. Om sommeren overrakte jeg de avreisende blomster, det vil si markblomster eller tusenfryd som vi hadde et lite bed av; og når hestene satte seg i bevegelse, ropte jeg uvegerlig følgende av meg selv forfattede hilsen: «Høyeste lykke, høyeste lykke!»

Jeg tror tiden der oppe de første barneår har gitt meg to ting: grunnvollen for en sterk helse og — etterhånden — evnen til å omgås fremmede mennesker på en utvungen måte. Hva jeg — og forøvrig de fleste — den gang ikke visste, var at vi på en måte levet de siste år av en periode som hadde vart nokså uforandret gjennom århundrer. Det tok ennå 18 dager å komme fra Rom til London, mens det på Cæsars tid hadde tatt 28, og 2½ døgn fra Christiania til Tonsaasen, det er ca. 180 km. Parafinlamper og oljelykter kastet ennå sitt forsiktige lys over våre små værelser om vinteraftnene; mens det ute, over hele landet, var bekende mørkt. Postbudet kom med betraktelige mellomrom vandrende med nyheter fra den store verden — hvor det igrunnen ikke hendte stort — og en landslege med en inntekt på 3—4 000 kroner hadde tre piker: en kokke, en stuepike og en «dadda» for sin lille sønn. Og fogden, min stilige gamle gudfar, het Paludan. «Foged Paludan» — er det ikke som om denne tittel og dette navn knyttet sammen gir hele miljøet i et nøtteskall? Fred, som det i våre dager tales så meget om, hadde man virkelig

dengang, både mellom menneskene og folkene. De kriger som forekom for eksempel på Cuba, Boerkrigen og Balkankrigene, var så små og så lokalt begrenset at de i virkeligheten teller svært lite for verden som helhet. De sosiale kamper, som jo har gjort meget godt, men — slik som de er blitt ført — også meget ondt, var ennå ikke begynt, og mellom statene hersket ro og fordragelighetens ånd.

Slik stod det til da jeg levde i min barndoms dal.

Men nettopp da brøt det løs. Jernbane-togene begynte å rulle, stadig lengre og stadig hurtigere, telefonen ringte og en dag skjedde det store mirakel: det elektriske lys ble tent!

En tidlig vårdag 1896 kom en ung landslege med sin hustru og fem år gamle sønn fra Valdres og slo seg ned i Rosenkrantzgaten 13 i Christiania. Når min far da våget å ta spranget fra Tonsaasen til hovedstaden, hvor han var nokså lite kjent — han kjente bare byen fra de vanskelige studieår — var det fordi min mor, som på mange måter var mere energisk og dristig og som ikke ønsket at jeg skulle bli helt «valdris», hadde tatt saken i sin egen hånd. På tilbakereisen fra en tur til Sverige vinteren før hadde hun tatt inn på Grand Hotel i Christiania og gjennom bekjente kommet i forbindelse med generalkonsul Peter Petersen. Han var dengang formann i bestyrelsen av Gausdal Høifjellsanatorium, som bare hadde en tre måneders sommersesong, og hvor man skulle ha ny lege. «Peter Nydelig», som han kaltes, som både ble imponert og charmet av den besluttsomme unge svenske dame, og vel tenkte at min far med sine gode erfaringer fra Tonsaasen måtte være en passende lege for hans kjære Gausdal, ansatte ham straks. Med denne ansettelsen i lommen drog min mor til Valdres, og det lyktes henne da å få min far til endelig å beslutte seg til å «si opp» hos eieren av Tonsaasen, gamle Siewers, og dra til byen. Det ble et avgjørende vendepunkt i vårt liv, — som på en annen måte neppe ville ha kommet. Når det gjaldt egne interesser, var min far underlig svak og ubesluttsom.

I Christiania ble han snart en aktet og avholdt lege, jeg tror man kan si prototypen på en god huslege. Han fulgte i denne egenskap familiene gjennom flere generasjoner og ble, med den dypere kjennskap han fikk til deres anlegg og disposisjoner, istand til mangan gang å stille diagnoser som selv de største spesialister på vedkommende sykdomsomsråde ville hatt vanskeligheter med å finne frem til.

Min far ville alltid ha kontor hjemme. Jeg tror det var for stadig å være i kontakt med hans beste støtte og hjelpere, min mor. Kontortiden var fra $\frac{1}{2}10$ til $\frac{1}{2}1$. Da drakk han en kopp kakao og drog så iveri på sykebesøk. Vår hyggelige middag var klokken $\frac{1}{2}4$, og derefter tok min far en kort middagslur før han påny gikk ut i praksis. Aftensmaten spiste vi klokken $\frac{1}{2}9$, og efter det satte han seg til å arbeide med sine tuberkulosestudier eller førte korrespondanse med de kommende sommergjester på Gausdal. Når dette var slutt ved 11-tiden, tok han fatt på sine religionsstudier. Han satte seg grundig inn i alle mulige religioner og trakk kvintessensen ut av dem i den hensikt å samarbeide det hele til en slags generell verdensanskuelse. Jeg har tykke protokoller fylt av disse arbeider fra den opptatte leges nattetimer, inneholdende høyst interessante religionsoversikter og betraktninger.

Når alt dette var over, kanskje avsluttet med en lett whisky og selters, pleide han, da jeg var blitt voksen, å si til meg, som hadde mitt værelse nærmest telefonen: «Husk nu å vekke meg dersom noen ringer. Det er flere av mitt klientel som trenger meg inatt.» Og når noen ringte og avgav rapport angående sykdommens forløp, for eksempel klokken 2 om natten, kan jeg huske ham regelmessig, når han ikke straks fant å burde gå til den syke, si: «Ring meg nu påny om en times tid.» Det var livlig hjemme hos oss om natten.

Men tilbake til våren 1896 da vi kom til Christiania; en begivenhet som betydde en merkelig opplevelse for den lille gutt, som før aldri hadde kjent annet enn skogenes sus. Utenfor våre vinduer kunne man høre hestespurvognene rulle muntert avsted og om aftenen ikke lite skrik og skråll fra gaten som jo førte ned til havnen, Pipervigen, med «piker, vin og sang» i rikt mål. På gårdsiden, hvor soveværelsene lå, klang dessuten til langt på natt livlig musikk fra et nu forlengst forsvunnet friluftsetablisement i Stortingsgaten, ved navn «Cordial». Alt sammen underlig skremmende og fremmed for den lille landsgutt.

Stort sett var imidlertid byen dengang fredelig og gammeldags. På hjørnet av Carl Johan og Rosenkrantzgaten lå ennu den gamle tregård hvor Chr. Magnus hadde sin berømte kolonialforretning, og hvor jeg gjorde mine første innkjøp: små esker Suchard-sjokolade av form som flate fyrstikkesker og et lite blomsterbilde på hver sjokoladeeske.

Litt lenger oppe i Carl Johan bodde «Norges rikeste mann», Thorvald Meyer (der hvor Oslos Handelsstands Forening nu holder til) med

blomstrende asalier i alle vinduer mot gaten hele vinteren. I juni måned flyttet Thorvald Meyer «på landet» til sin deilige eiendom «Heia», på hjørnet av Bygdø Allé og Drammensveien. Generalkonsul Peter Petersen, som hadde bygget seg det vakre Victoria Terrasse, flyttet om våren til sitt landsted «Gimle», hvis have dekket territoriet mellom den nuværende Frogner kirke og Drammensveien, fra Skarpsno og utover. Både der og i haven hos statsråd Astrup, der hvor Videnskaps-selskapet nu holder til, kom jeg siden av og til for å leke. I begynnelsen da vi bodde i Rosenkrantzgaten, rakk jeg imidlertid ikke selv så langt.

Den 9. september 1896, satt jeg på min fars skulder og så «Fram» med Fridtjof Nansen og hans kamerater gli inn på «Pipervigen» og legge opp nedenfor Akershus, mens kanonene fra orlogsskipene og fra den gamle festning dundret.

Min første vår i Christiania ble imidlertid ikke særlig vellykket. Jeg fikk en alvorlig tyfus, som en god del andre barn, smittet av melken fra Bygdø Kongsgård.

Min far måtte snart reise til Gausdal, hvor han jo var blitt ansatt, og hvor sesongen begynte 10. juni, og min mor satt tilbake med meg, hvis liv en tid hang i en tråd. Det gjorde ikke saken bedre at hun ingen penger hadde. Det min far hadde lagt tilside til den første tiden i hovedstaden, strøk med noen dager før vi forlot Tonsaasen for å redde en slektning som holdt på å gå konkurs.

Jeg husker ikke så meget fra denne tid, men jeg erindrer min mor sittende ved min seng, bøyet over sitt arbeide, mens den nattlige musikken fra «Cordial» trengte klart og tydelig inn gjennom de åpne vinduer. Hun rekket opp sine egne ulltrøyer for å strikke nye til meg til bruk på fjellet. Slik gjorde hun når der ingen kontanter var for hånden. Takket være den dyktige gamle barnelege, doktor Skjelderup, — og min mors gode pleie — kom jeg meg tilsist på benene. Og så drog vi etter min far til Gausdal.

Gjennom alle år har disse reisene på forsommeren — som regel sammen med min mor — fra den allerede varme by og opp til en ny vår i det fjellfriske klima, stått for meg som toppen av glede og nydelser. Tidlig om morgenen kom bybud Aasheim og hentet våre kufferter, hvorpå vi i hestedrosje kjørte til Østbanestasjonen til toget som gikk klokken 8. Alt denne kjøreturen gjennom den stille by — vi var alltid svært tidlig ute — med solen skinnende fra en side som man ellers ikke

kjente, fylte meg med forundring og forventning. Og hvor interessant var ikke togreisen, med sitt første lengre opphold ved Eidsvoll stasjon, hvor man drakk kjølig vann fra en liten fontene! Så kom den betagende tur langs Mjøsen, avbrutt av reisens lengste og viktigste opphold på Hamar, hvor en uforglemmelig frokost ble servert. Hvor lenge jeg kommer til å leve, vil disse bugnende frokostbord (noe i likhet med vår tids julebord) hvor man når inngangspengene var betalt, kunne forsyne seg fritt av alle de deilige ting, bli stående i min erindring som noe uforglignelig. Nest kom så det yndige Lillehammer mellom de hvite bjerker, med sitt flaggsmykkede Hotel Victoria og den spede begynnelse til Maihaugen; noen bittesmå eldgamle hus som tannlege Sandvik hadde satt opp på en tomt bak stasjonen.

De som regel tre måneder lange opphold på Gausdal gjennom mere enn 20 år, styrket sikkert ytterligere min gode helse. En av de første somre fikk jeg imidlertid etter å ha badet i fjellelven og spist isstykker som fløt der, samtidig revmatisk feber og nyreblødning. Da den elskelige gamle barnelege, doktor Skjelderup (som heldigvis atter var nærværende), endelig hadde fått meg frisk, klappet han meg på hodet og sa: «Husk, min lille venn, at du aldri spiser is uten å ha et glass hetvin, for eksempel Malaga, til.» Jeg tror det er det eneste legeråd jeg alltid nøye har fulgt.

Disse somre gav meg også rik adgang til å være sammen med stadig nye og ofte meget interessante mennesker fra mange land. Da jeg jo var sønn av stedets lege og direktør, fant jeg, eftersom årene gikk, god anledning til å følge min lyst til å ta meg av alt og alle. Når stedet var fullt besatt, var der ca. 300 gjester, så jeg hadde nok å ta meg av. Det tør være et spørsmål om det ikke er under oppholdene der at min nokså forbausende tanke om å gå inn i diplomatiet ble modnet. Da jeg som ca. 12-års gutt spilte ping-pong med Sveriges daværende minister i Berlin, senere utenriksminister Greve Taube, spurte han meg hva jeg skulle bli når jeg ble stor. «Diplomat,» svarte jeg kontant. «Men det er du jo alt, min lille venn,» sa Taube.

Mine aller første skoleår ble henlagt til en forlenget nedlagt liten læreanstalt, Christie skole i Holtegaten. Det jeg husker best er skoleveien, som gikk gjennom en dyp kløft i Uranienborgskogen, der var fylt av mange farer, og den omstendighet at vi sloss svært meget og svært hårdhendt i frikvarterene. Etter et par år ble jeg overflyttet til

Vestheim skole, som jeg bevarer i kjærlig erindring. Der var meget dyktige og elskverdige lærere, hvorav en, den begavede musiker, dr. philos. Ole Sandvik ennå lever. Vår skolebestyrer Ole Skattum var en uforlignelig oppdrager, pedagog av høy klasse og menneskevenn som tok seg varmt av den litt engstelige og delvis efterliggende gutt. Uten Skattums hjelp og moralske støtte har jeg følelsen av at jeg aldri ville ha kommet gjennom skoleårene på en skikkelig måte.

Like fra begynnelsen av kom jeg på Vestheim skole inn i en klasse med usedvanlig kjekke og interessante gutter, som fulgtes ad helt til artium og hvorav flere ble mine venner for livet. Blandt disse må jeg først og fremst nevne Georg Morgenstierne, den store sprogforsker og humanist, og Jacob Dybwad, vår hovedstads gledesbringer nr. 1, som sammen med sin altfor tidlig avdøde hustru Helga gjennom livet har gitt meg et utall av gleder og lykkelige stunder. Med disse to trofaste venner kom jeg inn i to hjem som ved siden av mine foreldres har betydd mer for min utvikling enn noe annet jeg fikk oppleve i skoleårene.

Georgs far, den begavede og beleste professor Bredo Morgenstierne, Universitetets mangeårige rektor, og hans mor, den uendelig gode og fine Bertha Schjelderup, hadde av sitt hjem skapt en slags åndens høyborg. Gjennom en årrekke spiste Georg og jeg som regel søndag middag vekselvis hos hverandre. Hyggelig var det hjemme hos meg, hvor mine fortreffelige foreldre gledet seg svært over mine venners besøk, og hyggelige og interessante var de gammeldagse søndagsmiddager hos Morgenstierne, med tradisjonell oksestek. Det var alltid en opplevelse å lytte til professor Morgenstiernes beåndede konversasjon og lære å forstå hans overbærende syn på livet og menneskene. «La oss være snille mot hverandre den korte stund vi vandrer sammen på veien,» sa han engang til meg. Det lille enkle ord er blitt stående i min erindring som det beste livsprogram man kan få. Videre var det interessant å tale med Georgs eldre bror Wilhelm, som siden ble Norges mangeårige ambassadør i Washington. Han hadde alt da en klar sosialistisk innstilling, på mange måter i kontrast til det sterkt konservativt farvede hjem. Endelig var ved søndag middag som regel til stede fru Morgenstiernes onkel, den for sin distraksjon berømte «onkel Carl». Av de talløse historier som går om ham, er det kanskje mest nærliggende å erindre hva han i entréen ropte til piken, da fru Morgenstierne hadde fått sitt siste

barn (Georg): «Er jeg blitt onkel eller er jeg blitt tante?» ropte onkel Carl.

Jacob Dybwads hjem var helt anderledes, men ikke mindre verdifullt. Hans far, «onkel Bertram», var en kontant, meget morsom og dessuten utpreget varmt følende mann, og hans mor, den musikalsk begavede og vakre sangerinne Lippen født Krohn, var absolutt uimotståelig. Hjemmet i Incognitogaten nr. 9 var et samlingssted for fremstående norske kunstnere, og der, såvel som i familiens hjem på Bolærne og Fundin, har jeg funnet mere glede og inspirasjon enn noe sted jeg har vært på min lange livsreise.

Gjennom min klassekamerat Halvor Andresen kom jeg inn i hans foreldres sympatiske og gjestfrie hjem i Christiania og Charlottenberg, hvor vi unge hadde det uhyre morsomt. Mest kom det imidlertid til å bety for meg at jeg der traff Halvors eldre bror Joh. H. Andresen, som ble som en bror også for meg. Den dag denne høyt begavede og fremsynte mann gikk bort – dessverre alt for tidlig – mistet jeg min trofaste støtte, og Norge en av sine beste sønner.

Av begivenheter som fant sted mens jeg gikk på skolen, er unionsoppløsningen i 1905 noe av det jeg minnes tydeligst. Min far var norsk og min mor kom fra Sverige, hvor jeg hadde tilbragt mange lykkelige dager sammen med henne og hennes store familie; hun hadde 13 søsken. Jeg følte meg derfor på en måte knyttet til begge land. Den 7. juni komponerte jeg en liten melodi som jeg kalte «Unionens sørgemarsj». Noen ytterligere komposisjoner har jeg aldri innlatt meg på.

Den 25. november samme år satt jeg, invitert av sangerinnen Hermine Kopp, i et av hennes vinduer i Kopp-gården på Carl Johan og så kong Haakon, dronning Maud og prins Olav, da to år gammel, kjøre langsomt oppover byens hovedgate i sneværet. Til tross for årstiden og det elendige vær, dirret Christiania av glede. Da jeg kom hjem om eftermiddagen, var det alt mørkt. Men i våre 12 vinduer mot Incognitogaten og Colbjørnsens gate hadde min mor illuminert med 6 stearinlys i hvert vindu. Det var nu hennes bidrag til festligholdelse av dagen.

Våren 1908 fikk Georg Morgenstiernes og mine foreldre den gode idé å sende oss to på en liten tur til Holland og Belgia. Vi var da henholdsvis 16 og 17 år gamle og – slik som man levet dengang – i grunnen de rene barn. Da skolen var slutt, drog vi fornøyet avsted med en liten

dampbåt, d/s «Drammen», og tilbragte så 14 herlige dager i de to vennelike land, som er så rike på kunstsatter. Ikke minst møtet med de store hollandske malere Rembrandt, Frans Hals, van Eyck, Vermehr og andre, gjorde et uutslettelig inntrykk på våre unge og mottagelige sinn, og har sikkert fremmet en dyp og levende interesse for virkelig god kunst, som vi begge har. For meg er det blitt en av mitt livs store gleder å være sammen med kunstnere, og etter beskjeden evne være dem til den hjelp og nytte som mitt liv i utenriktjeneste har muliggjort.

I 1909 tok jeg en så dårlig eksamen artium at det vanskelig kan beskrives – men den holdt, og med lettet sinn vandret jeg om høsten inn på det Kgl. Fredriks Universitet.

Jeg har følelsen av at det nettopp da må ha foregått en tydelig forandring med meg. Fra å være temmelig svak og igrunnen engstelig, ble jeg rolig og arbeidsfør. Alt innen jul 1909 tok jeg min første eksamen ved Universitetet (filosoficum) med beste karakter, og noen måneder etter sendte min far meg til England.

London og Oxford

Noen særlig evne til å huske adresser har jeg ikke; de aller fleste jeg har hatt rundt omkring i landene, er forlenget glemt. Men Longridge Road 44, Earls Court, London, S. W., hvor Miss Edwards hersket med mild hånd, og hennes venninne Miss Annie S. Bracey søkte å polere min engelsk, vil aldri gå ut av min erindring.

Våren 1910 sendte min kloke og omtenkssomme far meg som sagt ut i verden. Han hadde besluttet at jeg, som han selv noen år tidligere, skulle reise til Miss Edwards i London og ta timer med Miss Bracey. Siden jeg var liten, hadde han av sine beskjedne inntekter betalt på en polise i mitt navn, som da falt ut med 1 000 kroner. Det strakk nettopp til for reise til – og opphold i – England 2½ måned; med et lite tilskudd til hjemreisen fra min gamle tante Henriette Nisson, gikk alt bra.

En vakker morgen i mai 1910 trådte jeg for første gang ut av porten i Miss Edwards' hus og befant meg i Longridge Road, omgitt av den milde vårluft blandet med duften av syriner, som på den tid av året særpreger England, og som kanskje bidrar til at engelske kvinner har

den vakreste og mykeste hud som finnes. Nu, mere enn 50 år etter, kan jeg ennå fornemme dette første inntrykk — og når jeg siden kom til et sted hvor luften tiltalte meg, pleiet jeg å si: «Akk, akk, det er som var vi i Longridge Road.»

Det foregikk meget i London den våren. Verdensutstillingen ble åpnet i Crystal Palace, kong Edward VII døde, masse-morderen Crippen ble oppdaget, Pavlova danset, og den strålende musical comedy «The Whip», noe helt nytt i sin genre, gikk på Covent Garden. Jeg fulgte det alt sammen, og innsuget nye inntrykk med ungdommens begjærighet. Museer, teater, musikk og ballett, men også parlamentsforhandlinger og møter i rettssalene.

Uten at jeg vel forstod så meget av det alt sammen, ble jeg fylt av en stor og ekte begeistring, og grunnen lagt til den dype beundring for og kjærlighet til det britiske samfunn som jeg siden hele livet har beholdt.

Til tross for det merkelige som skjedde rundt i London, var Longridge Road 44 kanskje likevel noe av det aller merkeligste. Denne adresse skjulte nemlig et boarding house, eller pensjonat, med Miss Edwards som leder og en kort tid med meg som nummer to. Hun var en ganske liten dame, jeg kan tenke meg i 65-årsalderen, med et godt hjertelag og pasjon for å spille sjakk. Da også jeg dengang praktiserte dette spill, og nettopp så dårlig at Miss Edwards med noen anstrengelse kunne vinne de fleste av våre daglige partier, ble dette — sammen med de gode minner fra min fars opphold der på et tidligere tidspunkt — grunnlaget for et vennskap mellom den gamle dame og den unge gutt fra Norge.

En merkverdighet ved Miss Edwards var at hun, når hun vandret rundt i sine salonger blandt gjestene, rett som det var falt om på gulvet. Da hun var så liten, var fallet ikke høyt, men ved egen hjelp kunne hun ikke reise seg opp. Hun var imidlertid blitt så vant til disse fall, og så filosofisk anlagt, at hun liggende på gulvet fortsatte den samtale med gjestene som hun eventuelt var midt i, inntil en av oss kom bort og løftet henne opp på benene.

Da jeg hadde vært en ukes tid i Longridge Road, skjedde det noe tragisk, nemlig at Miss Edwards' husbestyrerinne plutselig døde. Selv var Miss Edwards av forståelig grunn ikke istand til å fylle de oppgaver som påligger en housekeeper i et pensjonat med 30–40 gjester; og en ny housekeeper var det på stående fot ikke lett å få fatt i. Her var gode

råd dyre; gjestene måtte ha sin mat og sitt stell som vanlig, ellers kunne de tenkes å ville reise. For å redde situasjonen, tilbød jeg Miss Edwards, for en kortere tid, å overta housekeeperens arbeide. Miss Edwards slo til, og jeg la iveri.

Mitt arbeide bestod først og fremst i å sette stuepikene i arbeide, dele ut lin- og dekketøy til dem og så videre. Dessuten måtte jeg ta imot nye gjester og anvise dem værelser, samt under måltidene presidere ved ett av de lange spisebord, hvor pikene bragte meg de kjente engelske retter, silverside, roast-beef etc., som jeg skar for. Mitt eiendommeligste arbeid foregikk imidlertid i kjøkkendepartementet, der som vanlig i England var henlagt til kjelleren (the basement), hvor kokkepikene holdt til. Hennes skjebne var høyst merkelig. Da hun etterhånden var blitt enormt tykk — et av de tykkeste mennesker jeg i mitt liv har sett — og utgangen til kjøkkenet, både fra gaten og fra huset, var temmelig smal, kunne hun ikke komme ut av sitt kjøkkendepartement uten at huset ble revet ned. Gjennom en årrekke hadde hun derfor allerede vært fange i sin kjøkkenregion — men tok dette med ekte britisk flegma. Om morgenen hadde jeg interessante samtaler med denne muntre og dyktige «kjøkkenfange» angående dagens mat, som leverandørene så etter forhåndsavtale kom for å oppta bestilling på. Det hele forløp helt utmerket, jeg hadde bare litt vanskelig for ikke å le når jeg kom ned i kjøkkenet og hun skulle snu seg om fra komfyren for å tale med meg. På grunn av hennes tykkelse, fordret denne omdreining en masse skritt, med den følge at det så ut som om hun sprang inne i sine enorme skjorter for å få snudd seg rundt.

Jeg tror neppe mitt arbeide foregikk mere enn en ukes tid, og såvel Miss Edwards som gjestene syntes fornøyet med mitt arbeide, bortsett fra en nyankommen eldre norsk herre ved navn Landmark, som nok trodde at jeg var en betalt funksjonær i pensjonatet, og som bebreidet meg at jeg ikke helt fylte min stilling; han hadde sikkert rett.

Om mine engelsktimer hos Miss Bracey kan jeg ikke huske meget, bortsett fra at jeg følte det som en ære å få undervisning av den noble og kloke gamle dame. Da jeg sluttet, skrev hun i min bok disse ord fra Shakespeare:

«— and above all to thine own self, be true, and it will follow like the day the night, you cannot then be false to any man. —»

Jeg har efter fattig leilighet forsøkt å praktisere dette gode råd.

Ut på sommeren fikk jeg lyst til å reise på landet, og kom på en eller annen måte i forbindelse med en familie i Hampshire som gjerne ville ha en pensjonær, og som hadde brevpapir med meget imponerende våpen på. Dette siste gjorde meg noe betenkt, da jeg var engstelig for ikke å være på høyde med situasjonen. Da jeg ankom til den jernbanestasjon i Hampshire hvor jeg skulle hentes, ble jeg møtt av en meget sympatisk utseende eldre mann, — ikke iført livré, som jeg hadde tenkt meg — men en meget enkel og nokså slitt dress og en eldgammel stråhatt med hull i. Fra stasjonen kjørte han meg i en liten dog-cart, mens det forøvrig begynte å regne; og da jeg forsiktig forespurte litt angående herskapet i det hus jeg skulle til, svarte han rolig at han var herren i huset. Dette, som var en bedårende gammel bygning dekket av eføy og roser, var imidlertid svært fuktig og i nokså dårlig orden: blandt annet var de fleste vinduer i mitt soveværelse knust. Husstanden bestod — foruten av min venn i stråhatten — av hans elskverdige frue og to døtre. Til middagen samme dag fikk jeg beskjed om å møte i smoking, som jeg heldigvis hadde med. Også verten var i smoking — av sort fløyel — og hans tre damer i dypt utringede aftentoiletter. Måltidet, som ble inntatt i et meget mørkt værelse med et enormt åpent ildsted, bestod av mange for meg nokså eiendommelige retter. Efter desserten ble, på engelsk vis, servert en typisk liten saltrett laget av røket og saltet fisk etc., hvorefter verten og selvfølgelig også jeg reiste oss og fulgte damene til døren. Så vendte vi to herrer tilbake til spisebordet, mens han fra kamin-gesimsen tok ned en flaske portvin som kom til å representere dagens høydepunkt. Det var første gang jeg deltok i denne eiendommelige engelske seremoni.

Hvor lenge jeg ville blitt boende hos mine nye venner er ikke godt å si; all fuktigheten og den nokså uvante mat bevirket imidlertid at min mave gjorde helt revolusjon. Fra begynnelsen av hadde jeg håpet at en liten dør i tilknytning til mitt soveværelse førte til det sted som for noen tid ble alle mine ønskers mål. Det viste seg imidlertid til min dype skuffelse å være et mørkerom til bruk ved fremkalling av fotografier og av den grunn fylt med allehånde krukker og flasker med illeluktende væsker. Det sted som det er normalt å plasere så diskret som mulig, var en liten paviljong i rosenhaven, foran hvis dør fruene og de to døtre praktisk talt hele dagen satt og sydde og broderte. Efter at jeg

en 10–12 ganger, med mange unnskyldninger hadde passert frem og tilbake forbi damene, orket jeg ikke mere, og tok i min fortvilelse tilflukt i det fotografiske mørkerom. Da dette jo imidlertid ikke kunne fortsette i lengden, og min mave ikke viste tegn til bedring, brøt jeg – til mitt vertskaps forbauselse – plutselig overtvert og drog til Oxford, hvor jeg hadde en adresse og dessuten gjerne ville delta i noen sommerkurser ved universitetet.

Også det hjem i Oxford hvor jeg kom til å bo, var høyst eiendommelig. Det var hos en tidligere ingeniør som før hadde arbeidet i Syd-Afrika og der tapt alle sine penger. Også han hadde en meget dyktig frue og to helt bedårende tvillingdøtre; vakre, glade og i 20-årene, som begge skulle bli skuespillerinner. De var noen store skøyere og spilte meg mange puss. En aften kom den ene av dem inn til meg og bad meg med engstelig stemme følge henne inn i spisestuen. Der var det mørkt bortsett fra lampen over bordet, som kastet sitt lys ned på den annen søsters tilsynelatende avhuggete hode, som lå på den hvite duk med håret utslått og omgitt av masser av blod. Jeg fikk et ganske alvorlig sjokk før det gikk opp for meg at den unge dame satt under bordet med hodet opp i sprekk mellom de to bordplater, som var dekket av duken og dessuten overøst med kirsebærsaft, særlig omkring offerets hals.

«Ingeniøren» tilbragte mesteparten av sin tid i husets hall, med å røke pipe og drikke whisky – mens damene arbeidet. Ved måltidene satt jeg tilhøyre for ham, og han lærte meg noe som jeg hele livet siden har vært takknemlig for: «Strø alltid så meget pepper på de kokte poteter at de blir nesten sorte,» sa han. «Det er meget godt og gir en storartet tørst.»

Studietiden i Christiania

I juli 1910 kom jeg så tilbake til Norge, hvor jeg etter de tradisjonsmessige måneder på fjellet skulle begynne å studere. Tanken på å bli diplomat hadde mere og mere festnet seg i mitt sinn. Vår utenriks-tjeneste befant seg dengang – fem år etter at Norge i 1905 hadde tatt sin skjebne i egen hånd, – ennå i sin første barndom, og det forekom meg at den bød på lokkende oppgaver og ville gi meg mulighet for å utrette noe nyttig for fedrelandet. Også legeyrket hadde en viss til-

trekning på meg, men tanken på dette slo jeg fra meg etter en samtale med min far, og begynte så å studere jus, som dengang var den normale vei for en som ville inn i utenriktstjenesten.

Lett var det ikke. Hele pensumet ble dengang lagt opp til en eneste slutteksamen, og omfattet flere sider enn noen annen eksamen ved et europeisk universitet. Noen klebrig hukommelse har jeg aldri hatt, og en betydelig del av stoffet, for eksempel sivilprosess, straffeprosess o. l., interesserte meg svært lite. Men to ting ble meg til uvurderlig hjelp. Det ene at jeg de siste år studerte sammen med Nils Dybwad, og det annet at det viste seg at jeg hadde evne til selvstendig juridisk tenkning, som gjorde det mulig for meg å ta en god eksamen uten å huske så meget av paragrafer og annet jeg hadde lest.

Studiet sammen med Nils Dybwad er noe av det fornøyeligste og mest stimulerende jeg har vært med på. Om morgenen og formiddagen leste Nils og jeg hver for oss et visst antall sider jus, som vi på forhånd var blitt enige om. Derefter møttes vi før middag, og sammen med en klok hund Dybwads hadde, som het Ship, la vi oss alle tre på gulvet og hørte hverandre i dagens tekst. (Ship var dog som regel passiv deltager.) Da vi ikke bare trivdes sammen, men også hadde betydelig respekt for hverandre, strevet vi hver på vårt hold med stor energi for «å være på høyden» når vi møttes til «forhøring» og diskusjon av de emner som forelå. Jeg er ikke i tvil om at det var dette samarbeidet som, iallfall for mitt vedkommende, førte til de ønskede resultater. Og jeg tør varmt anbefale studerende, som måtte savne den nødvendige glød til studiene, å prøve vårt system. Selv om det ikke vil være lett å finne en så inspirerende partner som Nils Dybwad, kan resultatet likevel bli bra.

Gjennom Nils lærte jeg å kjenne hans far, den noble og dypt humane advokat og uforlignelige visedikter Vilhelm Dybwad, og hans mor, skuespillerinnen av verdensdimensjoner, Johanne Dybwad. De ble mine virkelige venner så lenge de levde. Da de ble skilt, ble dette vennskap overført også til vår store skuespiller August Oddvar og visesangens dronning i Norden, Bokken Lasson.

Muntert og festlig var samværet, alltid alene, med Johanne og Oddvar i Tidemannsgate og i villaen på Tuengen, som statsminister Mo-winckel skaffet fru Dybwad. Ved de nattlige soupéer etter teatertid leste jeg poesi for de to store skuespillere, som jeg påstod ennu hadde meget å lære på dette område. Og når jeg fortalte om en eller annen

svak forestilling på et teater, som jeg allikevel likte, pleiet jeg å si at «skuespillerne får det ofte ikke til, men jeg forstår hva de ønsker å gi». Johanne Dybwads smittende latter klinger ennå i mine ører — og jeg minnes Oddvars betenkte mine der han satt på balkongen i «Bal Tabarin» i Paris, mens Johanne og jeg danset en vill tarantella nede i salen.

Også Nils Dybwads elskelige hustru Stella og like fortreffelige datter Hannemor ble det blandt mine verdifulle opplevelser å lære å kjenne. Å, jo, jeg skylder min gamle studiekamerat meget.

Våren 1915 gikk vi opp til juridicum og greide det fint. Nils og jeg fikk samme karakter: «Kan få laud». Av det ganske store kull var det en til som fikk samme karakter, og en som var bedre, Meinich-Olsen, som fikk «rent laud». Da sensuren falt, ble både mine foreldre og jeg så lykkelige at vi syntes vi aldri hadde opplevd maken. Selv var jeg dessuten dypt forbauset; en forbauselse som jeg tror deltes av de fleste som kjente meg. Noen tro på min juridiske kyndighet hadde hverken jeg selv eller andre.

I Studentersamfundet var jeg ofte tilstede, men deltok praktisk talt aldri aktivt. Min eneste innsats var at jeg i noen semestre ledet Studentenes frivillige undervisning, som da om aftenen foregikk på Møllergatens, Ruseløkkens og Uranienborg skole; det gav nokså meget arbeide å holde de mange klasser gående. Selv underviste jeg på Møllergatens skole i engelsk, hvilket var fornøydlig også fordi en betydelig del av de kvinnelige elever arbeidet med sikte på kommende engelske og amerikanske flåtebesøk.

Av begivenheter som gjorde særlig inntrykk på meg disse år, kan nevnes den første gang jeg så et fly i luften. Det var i 1910 om høsten, da den svenske baron Cederström steg opp med sitt aeroplan fra Etterstad-sletten. I en av våre aviser beskrives det slik: «... og saa hendte noe ganske merkelig: maskinen havde ikke lenger berøring med jorden. Den fløi skinnende, — paa skraa opover.»

En stor begivenhet året efter var at Roald Amundsen i desember måned plantet det norske flagg på Sydpolen; det var en innsats så merkelig at hele verdens oppmerksomhet for noen tid atter var rettet mot Norge. Denne dåd og meget annet kom imidlertid i bakgrunnen som følge av at den kommende verdenskrig begynte å kaste sine skygger

foran seg. Som sedvanlig var vårt forsvar i dårlig stand — om enn langt bedre enn før den annen verdenskrig — og Fridtjof Nansen og overbibliotekar Drolsum samlet den 20. mai 1912 folk til et stevne på festningsplassen, hvor Nansen blandt annet uttalte:

«Alt tyder på, at kommer det en ny krig, så vil den bli utspilt utenfor våre kyster. Det tilfelle inntreffer ofte i en krig at en stor nasjon har bruk for en liten. Det nytter ikke da bare å si at vi vil være nøytrale. Her hjelper intet vennskap og ingen alminnelige, fredelige garantier. I vår tid utvikler begivenhetene seg med rasende fart, og faren kan være nærmere enn noen aner. Det eneste middel til å hevde vår nøytralitet er et våkent forsvar til lands og til vanns.»

I 1912 seiret venstrepartiet stort ved valget og fikk en rommelig majoritet på Stortinget. Gunnar Knudsen som ble statsminister, hadde like til det siste tro på at det ikke skulle bli krig, men gikk likevel til ganske betydelig forhøyelse av forsvarsutgiftene.

Så kom 1914. Det var 100 år siden vår grunnlov ble vedtatt på Eidsvoll, men feiringene i den anledning, — også jubileumsutstillingen på Frogner — kom i skyggen av verdenskrigen, som brøt ut 1. august. Alt samme dag ble Norge erklært nøytralt. Samtidig ble nøytralitetsvernet forsterket, flåten mobilisert og Stortinget innkalt.

Videre kjøpte Forsvarsdepartementet det Bleriot-aeroplanet som Trygve Gran 31. juli, altså dagen før krigen brøt ut, hadde benyttet til en da enestående dåd, å fly over Nordsjøen mellom Skottland og Norge. Det tok 5 timer.

I desember samme år møttes etter invitasjon av Kong Gustav de tre nordiske konger i Malmø. Det var begynnelsen til samarbeidet mellom de nordiske land, som siden har båret så gode frukter.

I UTENRIKSTJENESTEN UNDER OG EFTER FØRSTE VERDENSKRIG

SOM BEKJENT var det Norges misnøye med at våre utenrikske saker ble skjøttet fra Stockholm som i særlig grad vanskeliggjorde unionen med Sverige, og det var da også tilsist konsulatsaken som førte til det endelige brudd med vårt naboland.

Da vi først hadde fått vår egen utenriksstjeneste, forholdt man seg imidlertid lenge som om Norge likevel ikke skulle ha noen utenrikspolitikk. Denne eiendommelige innstilling fikk sin avspeiling i det forhold at vårt Utenriksdepartement i Kristiania ble et av de minste i verden, og vår representasjon i utlandet fåtallig og underbetalt i en eventyrlig grad. Nettopp på det tidspunkt da Norge — som på grunn av sin uforholdsmessig store utenrikshandel (relativt sett var vi visst allerede den gang nummer 2) og vår enorme skipsfart (alt da var handelsflåten absolutt sett nummer 3 eller 4), etter fem hundre års anonymitet under dansk og svensk ledelse påny skulle tre inn på verdensarenaen som selvstendig stat — skulle vi ikke ha en utenriksstjeneste av noen som helst dimensjon. Forstå det den som kan.

Slik var situasjonen da jeg en varm sommerdag, nærmere betegnet 15. juli 1915, trådte inn i Utenriksdepartementets lokaler på Victoria Terrasse og av senere intendant Berg ble anvist plass ved et lite skrivebord, betrukket med sterkt møllspist grønn filt.

Nettopp på dette tidspunkt skjedde det en avgjørende forandring med hensyn til den norske utenriksstjenestes tilbaketrunkne og beskjedne stilling. De lesere som måtte trekke den forhastede slutning at dette hang sammen med min opptreden ved det møllspiste bord, er imidlertid til en viss grad på villspor. Den dypere årsak må sees i det forhold at den første verdenskrig noen tid før var begynt, og at Norge, såvel på grunn av sin geografiske posisjon ved Nordsjøen som ved sin mektige handelsflåte og mange til krigsførselen viktige råvarer, lå midt i de

stridende stormakters interessesfære. Vår tilværelse blottet for utenrikspolitikk fikk derfor en brå slutt, og programmet ble – ved oppbydelse av alle tenkelige midler – å bevare balansen som nøytral stat blandt de krigførende land. Hvorvidt denne linje på lang sikt var heldig for det norske folk eller dypere sett moralsk forsvarlig, tør være et stort spørsmål; men skulle linjen følges, kunne man umulig ha funnet noen mere skikket til dette enn den fremragende statsmann og diplomat, daværende utenriksminister Nils Ihlen. Når jeg idag ser tilbake på mine mange år i utenriktjenesten, er det få ting jeg er så takknemlig for som at jeg under mine første tjenesteår fikk anledning til å arbeide i nær tilknytning til en utenrikspolitiker av Ihlens støpning. Det kan neppe være tvil om at han hadde hva jeg vil kalle en naturbegavelse nettopp for den oppgave han fylte under krigen, og at det var hans usedvanlige sindighet og tålmod, parret med klokskap, list og fantasi, som bragte oss helskinnet gjennom den første verdenskrig. Jeg tror ikke han noen sinne fikk tilstrekkelig takk for den byrdefulle innsats som i virkeligheten kostet ham livet.

Når jeg som ganske ung sekretær fikk anledning til å følge Ihlens arbeide på nærmeste hold, hadde det sin spesielle grunn. Da en av mine første byråsjefer, som samtidig var utenriksministerens privatsekretær (en funksjon som ikke lenger finnes i vårt utenriksdepartement) forlot utenriktjenesten, gled jeg, som i en overgangstid hadde varetatt hans arbeide, etterhånden inn i stillingen som Ihlens privatsekretær. Både før og senere har denne stilling vært av mere protokolær og halvprivat natur. Men nettopp under første verdenskrig, da departementet ennå var ganske lite og utenriksministerens arbeidsbyrde stadig større og større, falt det naturlig at privatsekretæren også fikk noen del i hans politiske virksomhet.

Som det vil være kjent, ble det såvel fra britisk som tysk side øvet et meget sterkt press på Norge, dels i forbindelse med vår eksport og skipsfart, dels med direkte henblikk på å få oss med i krigen. Ihlens linje var uforanderlig den samme: søke å vinne tid. Under de talløse samtaler han hadde med den britiske minister Sir Mansfield Findlay og med de skiftende tyske ministre, hvorav vel admiral von Hintze var den betydeligste, viste han en oppfinnsomhet og en snarrådighet av sjelden art. Når han ble for hårdt presset, pleiet han å si at han ikke kunne gi svar, før saken var utredet av hans handelspolitiske konsulent.

Ihlen anmodet så en funksjonær, som hadde stor viden, men også den vane å utarbeide lange og ofte noe uoversiktlige utredninger, om å ta seg av saken. Når vedkommende herres redegjørelse forelå, var den sjelden på mindre enn 100 tettekrevne foliosider på meget tynt papir (som gjorde lesningen særdeles ubekvem). Når Ihlen påny ble purret, sendte han så denne «utredning» til uttalelse av de stridende parter. Resultatet ble regelmessig at disse fikk grå hår i hodet under studiet av det nye dokument og at det i mellomtiden inntraff et eller annet nytt som gjorde ende på sakens aktualitet, til beste for andre og nye problemer.

Efterhånden kom Ihlen på en stadig dårligere fot med den temmelig arrogante britiske minister, og tilsist ble stillingen slik at de ikke kunne tale sammen. De nødvendige muntlige forhandlinger foregikk av den grunn en tid mellom den britiske minister og statsminister Gunnar Knudsen. Ved enkelte anledninger sendte Ihlen meg til Sir Mansfield, hvor jeg imidlertid som regel fikk en kjølig mottagelse. Under alt dette gikk tiden sin gang, og de spørsmål som lenge syntes uløselige, fant under Ihlens forsiktige navigering en løsning, noenlunde tilfredsstillende for begge parter.

Mens alt dette foregikk på høyeste plan, arbeidet vi i det lille departement, først under ekspedisjonssjef Scheels og senere under ekspedisjonssjef Wollebæks ledelse, så å si dag og natt. Til tross for at departementet av nødvendige grunner vokste og vokste, hadde vi så meget å gjøre, at mange av oss gjennom flere år holdt det gående i våre kontorer til 2–3 om natten. Før Theatercafeen lukket fikk vi sendt opp smørbrød og øl, og etter å ha inntatt disse forfriskninger fortsatte vi ufortrødent så lenge det var nødvendig. De som nok bar de tyngste byrder, var ekspedisjonssjef Wollebæk, som tilsist ble så overarbeidet at han nesten mistet stemmen, og den originale og begavede byråsjef Marstrander, som i de lange netter (han forlot sjelden Departementet før ved 7-tiden om morgenen for å vende tilbake først ved 3– $\frac{1}{2}$ 4-tiden om eftermiddagen) konsiperte utkast til de vanskeligste og mest betydningsfulle diplomatiske noter. Marstrandens eiendommelige arbeidsrytme ble stilltiende akseptert av hans overordnede på grunn av det fremragende arbeide han utførte i de stille nattetimer. Da han som regel ankom når vi andre forlot Departementet for å spise middag, selv gikk til middag på Theatercafeen når vi andre vendte tilbake til vårt

eftermiddagsarbeide, og om aftenen påny gikk ut i byen for å spise, mens vi begynte vårt nattarbeide, bestod den store vanskelighet i å få en konferanse med ham. Ved flere anledninger når jeg visste at utenriksministeren ville trenge å tale med ham angående en særlig viktig sak, — f. eks. kl. 2 om formiddagen — gikk jeg ved 1-tiden ned til hans hotell på Holbergs plass for å rive ham ut av Morphei arme på dette for ham urimelige tidspunkt og bringe ham med meg opp i Departementet.

En annen embedsmann som i denne tid gjorde et helt ypperlig arbeide i Departementet, var sjefen for det handelspolitiske kontor, byråsjef Conradi. Dette merkelige renessansemenneske, som spilte cello som en virtuos, var samtidig en av de mest praktiske og handledyktige norske embedsmenn jeg har truffet. Conradi forstod å forenkle spørsmålene på en nær sagt genial måte, fikk med liten hjelp de etterhånden talløse saker fra hånden på en rask og grei måte og oppnådde å vinne en absolutt tillit hos næringslivets folk. Mens Utenriksdepartementets embedsmenn like til da hadde sittet oppe på Victoria Terrasse omtrent som kinesiske porselensfigurer (med den sympati som dette kunne tenkes å skape), bragte Conradi oss en-to-tre i direkte og naturlig forbindelse med det miljø som vi først og fremst arbeidet for, og la derved grunnvollen til det fortrolige forhold av uvurderlig betydning som etterhånden har utviklet seg mellom vår utenriktstjeneste og norsk handel og skipsfart.

Mitt eget arbeide ved det før omtalte møllspiste grønne bord foregikk de første år i et helt nyopprettet kontor for import- og eksportforbud. Byråsjefen var den noble og sympatiske Georges von Tangen, som siden ble Kongens kabinettsekretær, og mine medsekretærer var Otto Julius Aubert og Alfred Danielsen. Vi tre sekretærer hadde de eksportforbudte varesorter fordelt mellom oss, slik at Aubert hadde huder og skinn etc., Danielsen metallene, og jeg tekstilvarer og lignende. Da allting hastet, ansøkingene var legio, og noen presedenser ikke fantes, fikk vi sekretærer i virkeligheten en ganske utstrakt myndighet, idet det var meneskelig umulig for byråsjefen å gå nevneverdig inn i de bjerg av saker som vi i dagens løp forela ham til undertegning. At alt gikk nokså bra, må nærmest betegnes som et mirakel.

Personlig ble jeg i denne tid utsatt for det eneste forsøk på bestikkelse jeg kan huske. Representanten for en papirfabrikk i Russland,

som søkte om utførselstillatelse for filter til bruk for maskinene (ankommet til Norge fra Canada), sa meg at dersom lisensen gikk i orden, skulle jeg aldri i fremtiden behøve å tenke på min økonomi. Hvordan jeg dengang stilte meg til dette spørsmål, er det nu ikke lenger mulig å erindre.

Såvel den avholdte byråsjef von Tangen som mine to medsekretærer i eksportforbudskontoret, to originale, intelligente og sympatiske mennesker som ble mine nære venner, er på samme måte som det overveiende antall av de som var i departementet da jeg kom dit eller ble ansatt i de følgende år, på et altfor tidlig tidspunkt gått over i en annen og formentlig bedre verden. En statistiker ville komme til forbausende resultater, dersom han tok for seg den gjennomsnittlige levealder for medlemmer av Norges utenriksstjeneste som tiltrådte under og like etter den første verdenskrig. Han ville finne at praktisk talt alle sammen er døde eller blitt uhelbredelig syke før de fylte 60 år, hvilket jo er en eiendommelig illustrasjon til «diplomatlivet på solsiden», som det tales så meget om.

Ved siden av mitt sedvanlige sekretærarbeide og mitt arbeide som utenriksministerens privatsekretær og som departementets økonom (en nu likeledes nedlagt og forøvrig nokså udefinerbar stilling, som på samme måte som privatsekretærstillingen innbrakte meg 50 kroner pr. måned) var jeg også under den første verdenskrigen og tiden etter sekretær i «Den store Traktatkommissjon». Denne kommissjon, som led av innbyrdes sterkt motstridende interesser og derfor gav svært små resultater, hadde som sin første formann minister Prebensen. Denne gamle herre, som fikk hvervet da han på grunn av revolusjonen måtte forlate sin stilling som minister i Russland, gav meg en gang et råd som jeg har bevart i erindringen. «Når jeg ikke vet hvilken stilling jeg skal innta til en vanskelig sak, går jeg ut og vasker hendene i kaldt vann,» sa minister Prebensen. Enhver har nu engang sitt system, og hans var kanskje ikke det dårligste.

Gjennomgående har jeg kommet godt ut av det med mine mange sjefer, og minister Prebensen gav heller ikke uttrykk for noen misnøye eller kritikk over mitt arbeide i de år jeg var hans sekretær. Den dag han fylte 70 år og forlot Traktatkommissjonen, holdt han imidlertid en liten champagnemottagelse om formiddagen, hvor jeg var innbudt. Minister Prebensen kom da bort til meg og skålte, idet han sa føl-

gende: «Ja, ja, Andvord, det er jo meget jeg synes kunne ha vært anderledes, men nu er det litt sent å tale om det.»

Som formann ble Prebensen etterfulgt av daværende direktør i Norges Statistiske Sentralbyrå, N. Rygg. Under de temmelig voldsomme kamper som fant sted, når Den store Traktatkommisjon skulle ta standpunkt til viktige spørsmål som regjeringen forela den, og hvor dens 40 à 50 medlemmer fra hele landet kom med særdeles omfattende og i høy grad motstridende innlegg, fikk jeg anledning til å beundre Ryggs ro, balanse og praktiske skjønn. Når møtet var over, og medlemmene reist i øst og vest, tok Rygg for seg mine referater og dikterte meg så et brev til regjeringen, som regel på tre à fire linjer, hvorunder han så tilsist skrev sitt navn med så liten skrift at man ved første blick kunne tro at det var en mygg som hadde satt seg på papiret. Disse små brev fra en stor mann inneholdt imidlertid nettopp det som trengtes og lot alt det unødige og overflødige få hvile i arkivene.

Det mest omfattende arbeide innen Traktatkommisjonen ble utført av det såkalte Nabolandsutvalg. De tilsvarende kommisjoner i Sverige og Danmark hadde lignende utvalg, og disse møttes gjennom flere år regelmessig for å søke å utrede mulighetene for et utvidet samarbeide, særlig på det økonomiske område. Opplegget var fra begynnelsen temmelig storslagent, idet man tenkte seg muligheten både av tollunion og samarbeide mellom de tre land på nær sagt alle områder. Da jeg også var sekretær for det norske utvalg, fikk jeg anledning til å delta i forhandlingene, som ble ført med stor energi av særdeles dyktige representanter for landene. De ledende krefter innen arbeidet var daværende sjef for det svenske Commercecollegium, Fryxell, kammerherre Clan fra det danske utenriksministerium, og fra norsk side senere minister Einar Maseng. Om arbeidet således var vel ledet og gjennomført med stor energi, ble resultatene desto ubetydeligere. Med sorg i hjertet måtte vi konstatere at jo lenger vi trengte inn i emnene, desto klarere ble det, at de tre nordiske land så langt fra å supplere hverandre, tvert om hadde stridende interesser som kom i veien for samarbeide av virkelig betydning. Helt nytteløst var vårt arbeide allikevel ikke, idet vi etterhånden ble istand til å konstatere, hvilke gebeter det var håpløst å innlate seg på, og hvor det — om enn vanskelig — kanskje allikevel ville være mulig å finne vei som kunne lede til ønskede mål.

I 1920 falt Gunnar Knudsens regjeringe efter syv års virke og ble efterfulgt av høyreregjeringen Halvorsen med C. F. Michelet som utenriksminister. Denne muntre og originale mann var like lang og tynn som Ihlen var kort og tykk og hadde ikke annet tilfelles med sin forgjenger enn at også han hadde meg til privatsekretær. «Kammerherren» kalte han meg. Vi hadde det forøvrig alltid svært hyggelig, og det var meg en glede å arbeide for denne intelligente, slagferdige, men nokså overraskende person. Da jeg kom opp til den uhyre pyntelige og formelle ekspedisjonssjef Wollebæk den dag Michelet var tiltrådt i departementet, fant jeg Wollebæk i eftertenksom beskuelse av sine ben, iført et par veldig gule og nokså upussede sko, som passet dårlig med hans mørke antrekk. «Vet De hva det er hendt meg?» sa Wollebæk med et forunderlig smil. (Stemmen var da så lav at det hørtes som en hvisken.) «Den nye utenriksminister kom plutselig inn til meg og sa: Ta av Dem skoene og sett på Dem mine. Jeg kan ikke melde meg for Hans Majestet for første gang som utenriksminister i jacket og med disse gule båtane.» Det forekommer meg at episoden gir et ganske godt bilde av den tone som med ett var blitt innført i departementet.

At Michelet med sitt lette hode, sin sikre kultur og store sprogkunnskaper var vel skikket som utenriksminister, kan det neppe være tvil om. Diplomaterne fant seg snart til rette med hans spøkefulle tone og kom i svært godt humør; ikke minst den fremragende russiske minister, Madame Kollontay, forstod å sette pris på hans humoristiske form. Henne skal jeg senere komme tilbake til. Jeg traff henne igjen i Russland, og hun ble en av mine virkelige venner.

Tiden da Michelet var utenriksminister var på mange måter lys og lovende. «Den siste krig» var over, og man forberedte seg på å vende tilbake til rolige og lykkelige forhold lik dem man hadde kjent før katastrofen. Under og like efter verdenskrigen hadde man, som bekjent, med visse mellomrom holdt møter av de nordiske lands stats- og utenriksministre. Nu mente man at dette snart ikke lenger skulle være nødvendig, og det siste ble holdt i København i august 1920. Som privatsekretær var det jeg som ordnet med den norske delegasjons reise. Den bestod av statsminister Halvorsen, utenriksminister Michelet, ekspedisjonssjef Wollebæk, byråsjef von Tangen, frøken Ingrid Berg og undertegnede. Da jeg syntes at Norges statsminister og utenriksminister burde reise på en standsmessig måte, hadde jeg fått reservert en hel sove-

vogn, samt – uten at noen visste det – ved siden herav en salongspisevogn, som visstnok Kongen på den tid benyttet på sine reiser. Den fulgte dog bare toget til grensen. Fra Persen på Victoria hadde jeg besørget levert til denne vogn en helt ypperlig soupé, samt passende kvantiteter av hans gode bordeauxviner. Da toget ved 7-tiden var kjørt ut fra Østbanestasjonen, spurte Michelet om jeg hadde reservert plasser i spisevognen. «Alt i orden,» svarte jeg og førte herrene og frøken Berg inn i den tilstøtende salongvogn, hvor et festlig bord var dekket. Gleden og forbauselsen var ikke liten, og vi hadde et særdeles hyggelig måltid, hvor Michelets vidd fikk anledning til å sprudle. Megen moro vakte det, da den pyntelige gamle konduktør som hadde oppsyn med denne spesielle vogn, under måltidet kom inn for å be om noen opplysninger. Da Michelet begynte å spøke med ham, sa han: «Jeg ville nok helst få snakke med kammerherren.» Han hadde tydeligvis lagt merke til at Michelet omtalte meg på denne måte og var jo selv vant til at kammerherrer medfulgte vognen.

I København var vi innlosjert på Amalienborg, og elegantere kunne det ikke ha vært, med en gardist i ildrød uniform og med bjørneskinns-lue plantet utenfor hver dør. Før taffelet utdelte Kong Christian selv Dannebrogordenens storkors til regjeringsmedlemmene (vi andre fikk våre dekorasjoner på en litt enklere måte), og jeg kan huske hvor Halvorsen og Michelet gledet seg over den praktfulle og sjeldne dekorasjon. Fra taffelet kan jeg minnes den 400 år gamle «Rosenborgvin», som utmerket seg mere som raritet enn ved sin velsmak.

Ved selve møtet var den danske venstregering representert ved statsminister Neergaard og utenriksminister Scavenius, den svenske sosialistregjering ved statsminister Branting og utenriksminister Palmstierna, og den norske høyregering som sagt ved Halvorsen og Michelet. Det som slo meg mest, var at det overfor de utenrikspolitiske problemer som forelå, ikke minst i forbindelse med sovjetregjeringens inntreden på arenaen, fra norsk høyrehold ble inntatt svært liberale og nærmest imøtekommende standpunkter, fra dansk venstrehold en betydelig forsiktigere holdning, mens den sosialistiske svenske statsminister sa kraftig fra og ikke ville inn på noen eventyrpolitikk. Resultatet ble gjennomgående at Brantings standpunkt ble det seirende, hvilket antydes ved følgende linjer i min autografbok:

Jeg slutter meg til alle de andre.

31/8-1920. *Otto B. Halvorsen.*

Jeg og! *C. F. Michelet.*

Paraferes: *J. Wollebæk.*

Konferert: *G. von Tangen,*

Ingrid Berg.

Noen særlig bemerkelsesverdige resultater kom det kanskje ikke ut av møtet, men den begynnelse til et fortrolig samarbeide på høyeste hold mellom de tre nordiske land, som ble startet ved trekongemøtet i Malmø i 1914 og etter siste krig på ny har utfoldet seg, betyr uten tvil mere for våre lands posisjon og innflydelse i verdenspolitikken enn man vanligvis tenker seg. Hadde Balkanstatene i sin tid formådd å gjøre noe lignende, ville sikkert meget sett anderledes ut på de kanter av Europa.

Utpå høsten samme år (1920) ble jeg anmodet om, sammen med senere statsråd Arne Sunde, å være sekretær for den store delegasjon til vinlandene, som under minister Wedels ledelse skulle søke å skaffe oss traktater der sikret vår klippfiskeeksport, samtidig som vi på vår side innførte forbud mot import av hete viner. Denne delegasjon, hvis oppdrag og sammensetning var så fantastisk at noe tilsvarende iallfall ikke finnes i Norges administrative historie, står på mange måter for meg som noe av et mareritt. Wedel hadde opprinnelig ønsket å ordne det hele så stillferdig som mulig, men var av statsminister Gunnar Knudsen, som hadde ansvaret for det opprinnelige opplegg, blitt mer og mindre tvunget til å dra avsted med en mannsterk delegasjon, og sa nu til «Gunnar» at dette ville bli en meget kostbar affære. «Det blir det samme hvor mange millioner det koster, bare vi får slippe hetvinen,» sa «Gunnar». Noen «regnskaper kan vi imidlertid ikke avlegge,» sa da den fiffige Wedel, «for prisforholdene er helt uberegnelige og flytende nu like etter krigen.» Og slik ble det også. (Til tross for at Wedel selv dekket alle sine egne utgifter, ble det hele en kostbar og meget uoversiktlig historie.)

Efter å ha fått dette originale og romslige oppdrag, gikk Wedel igang med å finne ut *hvem* som burde være med i delegasjonen, idet han fulgte som ledetråd blandt annet å få med som gisler alle dem som han visste særlig ville kritisere ham, når det umulige oppdrag ikke kunne utføres. Blandt disse bør særlig nevnes odelstingspresident Cast-

berg, senere utenriksminister Ræstad og generalkonsul O. J. Storm, som med sine gode egenskaper dessverre hadde den fikse idé at alt hva utenriktjenesten foretok seg var galt. Videre var daværende høyesteretts-assessor Paal Berg, tidligere statsråd F. L. Konow og generalkonsul Cathinco Bang medlemmer av delegasjonen. Arne Sunde, jeg og legasjonssekretær Trygve Kielland var sekretærer. Endelig medfulgte fra departementet en ung mann, som dengang het Hansen og som på mange måter ble vår beste støtte og vårt faste punkt.

Da flere av delegasjonens medlemmer dessuten hadde sine fruer med seg, er det forståelig at dens omfang ble betydelig og ikke kunne forbli så ubemerket som Wedel hadde ønsket det av hensyn til de delikate forhandlinger. Allerede fra begynnelsen av var det opplagt at medlemmene av delegasjonen var uenige om praktisk talt alt, hvilket gav seg sitt første utslag i at reisen til Lisboa, hvor vi skulle begynne vårt arbeide, foregikk i små, spredte grupper og med forskjellige befordringsmidler. Selv hadde jeg nær satt livet til på reisen på grunn av en ytterst alvorlig matforgiftning ombord på en hollandsk båt fra Amsterdam til Lisboa. Jeg var derfor ikke særlig høy i hatten da jeg stillet meg til tjeneste hos minister Wedel på Avenida Palace i Portugals hovedstad. Og bedre ble det ikke ved den lunch som ministeren straks inviterte meg til i hotellets spisesal. Ikke før hadde vi satt oss ned ved et godt bord foran vinduet, som vendte ut mot Avenidaen, før hovmesteren kom bort og høflig foreslo oss å flytte til et mindre utsatt bord. «Ved det bord, hvor herrene nu sitter, er nemlig nokså mange gjester blitt skutt under de forskjellige revolusjoner.» Vi flyttet da forsiktigvis bort til et bedre beskyttet hjørnebord, hvor vi siden holdt til, hvilket viste seg meget fornuftig. Allerede to dager etter utbrøt en liten revolusjon, hvorunder flere personer i og omkring hotellet ble drept.

Om natten fikk jeg et fryktelig tilbakefall av min matforgiftning, og jeg har følelsen av at jeg ville strøket med dersom ikke den elskverdige statsråd Konow hadde hjulpet meg så godt. Neste morgen fikk han hentet den tidligere konges gamle livlege, som imidlertid bare kunne uttale at jeg neppe ville leve til om aftenen. På hans forespørsel om jeg i det hele tatt hadde lyst på noe, svarte jeg at jeg svært gjerne ville ha en halv flaske iskold champagne istedenfor den lunkne «limonada», som en tidligere lege hadde latt plasere på mitt nattbord i det glødende

værelse og som særlig hadde tiltrukket en rekke store maurs interesse. Hvorvidt det var champagnen eller min usedvanlige motstandskraft som reddet meg, vet jeg ikke. Men da delegasjonen om eftermiddagen vendte tilbake fra embedsmessig inspeksjon av de portugisiske bodegaer, fant den meg ivrig opptatt med fra min seng å diktere oversettelse av et dokument som odelstingspresident Castberg, — der av forståelige grunner ikke hadde deltatt i ekspedisjonen, — hadde forelagt meg til behandling.

I tiden fremover foregikk så forhandlingene med det portugisiske utenriksministerium, som Wedel hadde forutsagt, uten noe resultat. De portugisiske vindistrikters parlamentsrepresentanter som var blitt oppskaket ved meddelelser om den mannsterke norske delegasjons ankomst, befant seg på krigsstien, og den portugisiske regjering våget ikke å inngå noen overenskomst som ikke tilgodeså portvinsdistriktenes interesser. For uinnviede kan det synes merkelig at det norske marked skulle spille en så stor rolle. Vi var imidlertid den gang nummer to av landene som portvinsavtager, og lå kun tilbake for Storbritannia i så henseende. (Hvordan dette kunne foregå, fikk man lett forklaring på ved et lørdagsbesøk i den daværende «Bazarhallen» under Youngstorvet i Kristiania eller i «Dovrehallen», hvor det summert av bestillinger på en halv port og en hel bajass — dengang en passende begynnelse for *en* mann, med henblikk på en behagelig aften.)

Efter en tid konstaterte Wedel i et delegasjonsmøte de negative resultater og foreslo at delegasjonen skulle reise til Madrid, hvor de videre forhandlinger skulle finne sted, mens han selv med sekretærer ble tilbake i Lisboa for å gjøre et siste forsøk. Dette falt i god jord. Lisboa var varm og ubekvem, forhandlingene nedslående, og Madrid lå lokkende oppe i høylandet.

Wedel sørget for at delegasjonens avreise ble slått stort opp i avisene, og så snart den var borte, begynte han i all stillhet nye forhandlinger med den portugisiske utenriksminister på sin egen personlige måte. Mange dager gikk ikke hen, før resultatet viste seg i form av et hending lite arrangement som tilgodeså begge lands spesielle ønskemål i den grad det var mulig. Med dette i lommen drog Wedel til Madrid, hvor den ventende delegasjon mottok ham med ovasjoner. En middag ble holdt til hans ære på den gamle berømmelige restaurant Lhardy, hvor tjenerne har så langt skjegg at det visker en om ørene under serverin-

gen, og hvor odelstingspresident Castberg holdt en uforglemmelig tale til Wedels pris.

Vanskelighetene med å få en traktat med Spania viste seg å være enda større enn de hadde vært med Portugal. Selv fikk jeg bronkitt i Madrid, og da vi kom til Paris, fikk jeg en ondartet gulsott, som holdt meg i sengen mange uker og forhindret meg i å følge med i det som foregikk i forhandlingene. Noe større gikk jeg visstnok ikke glipp av. De resultater som ble oppnådd, fant ikke nåde for myndighetenes øyne i Norge, med den følge at nye forhandlinger senere måtte opptas.

Da jeg like før jul fremdeles lå i sengen på mitt hotell i Paris uten at gulsotten ville slippe taket, tok jeg tilsist saken i min egen hånd. Med Wedels tillatelse, men under heftig protest fra de franske leger, satte jeg meg på toget og drog gjennom det inflasjonsherjede Tyskland tilbake til Kristiania. Da jeg etter togets ankomst juleaftens morgen fikk julefrokost hos mine foreldre med skinke og dram i vår solfylte spisestue i Oscars gate, ble det endelig punktum satt både for min gulsott og min befatning med ferden til vinlandene.

Da jeg tre ganger i mitt liv har vært plaget av gulsott, som ikke ville gi seg, og alle tre ganger har fått slutt på den ved plutselig å bryte oververt og begi meg til mere sympatiske omgivelser og en-to-tre gå inn for en normal diett, finner jeg å burde benytte denne anledning til å anbefale mitt system på det beste til mulige lesere, som skulle være plaget av denne ubehagelige sykdom. Å ligge i sengen med en kjedsommelig diett og vente på bedring fører etter min oppfatning ikke frem.

Efter disse reiser var det en glede atter å ta fatt på arbeidet i departementet, hvor jeg alltid har befunnet meg særlig vel. Såvel arbeidsvilkårene som tonen i vårt utenriksdepartement, både dengang det var lite og siden under stadig utvikling, har tiltalt meg.

Mine forholdsvis rolige år viste seg imidlertid å være slutt nu. Alle-rede på forsommeren 1921 fikk jeg det interessante oppdrag å reise til København for å fungere som chargé-d'affaires der og i Brüssel, mens minister Irgens var på ferie. Ved legasjonen i København fantes det nemlig dengang ingen annen utsendt funksjonær enn ministeren, og når han var syk eller bortreist, måtte en stedfortreder sendes fra Kristiania.

Når jeg tenker tilbake, kan jeg ikke huske at jeg noensinne har følt meg så betydningsfull som da jeg dengang ankom til København. Det var jo også bemerkelsesverdig at min første tjenestegjøring ved en norsk utenriksk stasjon skulle være som sjef — selv om det bare var for noen måneder. Ved min ankomst ble jeg mottatt av det elskverdige ministerpar, og da jeg spiste lunch på legasjonen etter sammen med ministeren å ha besett kontorene, gav Irgens meg forskjellige gode råd angående min virksomhet og sa tilsist: «Hva nå angår kontortiden, Andvord, er den fra 10 til 12, men De må *absolutt* ikke føle Dem bundet herav.» Det var ikke overveldende meget å gjøre i København dengang, og Irgens visste med sin store erfaring at en diplomats viktigste arbeide ikke utføres på kontoret. Jeg er fristet til å si at denne sannhet synes å gå i glemmeboken i mange utenriksstjenester. Å benytte tiden til å skrive lange innberetninger om det som avisene forlengst har meddelt, istedenfor å «arbeide i marken» for å finne ut hva det ligger bak det hele, og hva betydningsfulle personer måtte mene om situasjonen, må jeg rent generelt fraråde. Det skrives i våre dager så meget, og man er i ministeriene så opptatt at man ikke kan gi seg til å lese rapporter fra andre enn representanter som erfaringsmessig bringer noe nytt.

For å vende tilbake til det deilige København, må jeg si at mitt opphold der var meg til stor glede. Til tross for at jeg fikk det lite misunnelsesverdige oppdrag å overbringe den danske regjering meddelelsen om at vi ikke kunne godta en dansk utvidelse av suvereniteten over Grønland, ble jeg fra dansk side behandlet med den yderste høflighet og elskverdighet. Da min korrespondanse med utenriksministeriet i Brussel, hvor Irgens dengang også var akkreditert, falt meg vanskelig på grunn av mangelfulle kunnskaper i fransk, var man i det danske utenriksministerium så elskverdig å utarbeide mine ikke særlig konfidensielle noter til Brussel. Et praktisk og enkelt arrangement mellom gode venner.

Da jeg har gjort meg til leveregel mest mulig å følge det lands skikk hvor jeg befinner meg, hadde jeg straks anskaffet meg en sykkel (hva utenriksminister Michelet, som selv red på sykkel til Stortinget, sikkert ikke ville ha bebredet meg) og sammen med venner jeg hadde vunnet meg i det danske utenriksministerium flakket jeg livlig om på Sjælland i fritiden. Min lengste og mest vellykkede tur sammen med tre av dem

gikk helt til det idylliske Præstø ved Sjællands sydspiss, hvor hotellet lå i en park lengst ute på odden. Det hadde en enorm billiard, men kun ett soveværelse, hvor fire senger stod på rad. Jeg fikk der anledning til å beundre min gode venn, senere konsul Seedorfs overdyne, som han grunnet sin usedvanlige lengde alltid medbragte sammenrullet bak på sykkelen.

Ikke før var jeg om høsten kommet tilbake til departementet i den tro at mitt arbeide der skulle fortsette, før mine overordnede var så vennlige å tildele meg et av de attasjé-stipendier som dengang fantes, særlig med henblikk på studiet av det franske sprog. Det er ikke helt umulig at mine meddelelser om hvor listig jeg hadde måttet ordne meg med mine noter til Brüssel hadde gitt departementet inntrykk av at det var på tide at jeg lærte noe mere fransk.

Utover høsten var jeg gjentagne ganger invitert til minister Wedel Jarlsberg og frue, der som vanlig viste en nærmest eventyrlig gjestfrihet på det deilige Skaugum. Best husker jeg kanskje den middag for Kongen og Dronningen med efterfølgende ball som ble holdt der hvert år, hvor det ble utfoldet en elegance man i Norge vel neppe har sett maken til. Alt hva Frankrike kunne skaffe av delikatesser var forhånden. Middagen ble servert på forgylt service, og da det omfattende kjøkkenpersonale og tallrike tjenerskap var ført med fra Frankrike (en vane som senere, da jeg måtte arrangere disse reiser, skulle gi meg grå hår i hodet) var rammen om det hele perfekt. Selv hadde jeg dette år, som ved tidligere anledninger, den ære og glede å spise ved et lite bord til fire, sammen med Kronprins Olav og to unge damer. Han var jo ennu ganske ung, og kun de eldre fikk dengang sitte ved hovedbordet. Kronprinsens gode humør fornektet seg ikke, og vi hadde sikkert mere moro enn «de voksne». Efter middagen fikk jeg ofte danse med Dronning Maud, som jo elsket dans og munterhet og i virkeligheten var den som satte liv i det hele. Da Dronningen mot sedvane et år ikke var tilstede på «Foreningens» ball, kom jeg noe senere med følgende bemerkning til henne, som hun tydeligvis satte pris på: «Man kunne merke at Deres Majestet ikke var tilstede, for det var så stivt og høytidelig der.»

GLADE UNGDOMSÅR I PARIS 1921–1928

EN HØSTDAG 1921 kom jeg sammen med minister Wedel, hans frue og den unge Herman Wedel bilende til Paris. Vi kom fra Norge og hadde kjørt den lange vei gjennom Sverige, Danmark, Tyskland, Holland og Belgia i Wedels herlige Rolls Royce, med et tallrikt tjenerskap i en etterfølgende bil. Som alt det Wedel foretok seg, foregikk det på en fyrstelig måte.

Vår reise var hyggelig og munter, men slett ikke så helt lett, idet Europa jo ikke hadde kommet over elendigheten etter verdenskrigen. Særlig i Tyskland var vanskelighetene store og fattigdommen skjærende. Selv på det elegante hotell Atlantic i Hamburg var det meget som manglet. Og i halvlyset en tidlig morgen så jeg på hovedbanestasjonen i Hamburg forstadsbefolkningen, fra lokaltogene, strømme gjennom den store hall på vei til sine fabrikker og kontorer, utmagrede, bøyet og grå med klærne lapp i lapp. Jeg stod der en times tid, mens en uendelig prosesjon av mennesker, som syntes å ha mistet det siste håp, gled forbi meg.

I den lille tyske by Lingen ved den hollandske grense, var forholdene komplett forhistoriske. I hele byen fantes det ingen annen belysning enn talglys og et par oljelykter, og på gjestegiveriet måtte vi nærmest servere oss selv. De gamle Wedels var imidlertid sporty og i godt humør, og da vi sammen med tjenerne kom ned de mørke stentrappes for å spise, hver med sitt talglys i hånden, og hadde funnet frem et par flasker god vin, fikk vi det riktig morsomt.

I Holland var forholdene helt anderledes. Da vi kom frem til Hotel des Indes i Haag, hadde man reservert oss en praktfull suite værelser: alt var tipp topp, ikke minst prisene.

I Frankrike var der etterkrigsstemning med sterk optimisme og voldsom virketrang. Jeg bodde i noen uker i Wedels staselige palé i Rue

de Suresnes, og hadde det utrolig morsomt. Hensikten med min reise var imidlertid ikke å more meg i Paris, men å studere fransk med det stipendium jeg hadde fått av departementet. Da jeg ikke visste hvor jeg best skulle reise hen for å gå løs på mine studier, tok jeg et kart over Frankrike, holdt den ene hånden for øynene, og lot den annen hånds pekefinger falle ned hvor det kunne passe. Det viste seg at jeg hadde havnet i nærheten av universitetsbyen Montpellier. Kort etter drog jeg, til forbauselse for de fleste av mine kjente i Paris, avsted til denne fjerntliggende sydfranske by.

Montpellier

Efter en lang og trettende togreise fra Paris ankom jeg ved 10-tiden om aftenen uten særlig entusiasme til mitt bestemmelsessted Montpellier. Allerede på stasjonen tok det hele en overraskende og meget fornøydlig vending. I det øyeblikk jeg steg ned på perrongen, styrtet en bande av unge franske studenter med luer prydet med mangefarvede bånd løs på meg og spurte fra hvilket land jeg kom. Jeg svarte at jeg kom fra Norge, hvorpå de grep min bagasje og i triumftog førte meg til mottagelseskontoret for universitetets 400 års jubileum. Jeg var den først ankomne — efter flere dagers forgjeves venting på stasjonen — og det var ikke grenser for gleden ved å se meg. Jeg ble innført i forskjellige protokoller, fikk tykke bunker av innbydelser og adgangskort og ble til sist ført til byens beste hotell, «Métropole», hvor jeg ble installert i et efter mine begreper meget elegant værelse. Det hele gikk så hurtig og kom så overraskende at jeg om aftenen ikke fikk summet meg til å forklare at jeg jo i virkeligheten ikke hadde noe å gjøre med jubiléet.

Mens jeg om morgenen neste dag ennu lå i sengen og tenkte på den eiendommelige situasjon jeg var kommet i, banket tjeneren på og sa at tre herrer fra kommunestyret var kommet for å hilse på meg. Jeg satte i hast på meg en slåbrok, børstet håret og tok så imot tre eldre herrer i jacket og med flosshatt, som hadde den eiendommelige grønne farve som ofte kjennetegner disse plagg i provinsen, hvor de brukes mindre. Efter at herrene hadde tatt plass og plasert hattene ved siden av seg på gulvet, ønsket de meg på byens vegne velkommen til

Montpellier og meddelte meg at da jeg var den første ankomne utlending, ønsket kommunestyret å betale for mitt hotellopphold. Jeg fant øyeblikket lite egnet til å forklare herrene min stilling, og takket derfor hjerteligst, men gikk derefter hurtigst mulig bort til motagelseskontoret, hvor jeg gjorde oppmerksom på at jeg riktignok var norsk akademiker og sendt til Montpellier for å studere fransk, men med jubiléet hadde jeg intet direkte å gjøre. Man meddelte meg da, at Norge i motsetning til praktisk talt alle andre land hadde vist en helt manglende interesse for de franske innbydelser. Universitetet hadde, såvidt jeg kan huske, svart at ingen kunne reise fra Norge, og fra Studentersamfundet var det i det hele tatt ikke kommet noe svar. Da jeg jo iallfall var en de facto representant fra Norge, ville man sette stor pris på om jeg som sådan ville representere mitt land og være tilstede ved festlighetene. Dette fant jeg ikke grunn til å si nei til, så meget mere som jeg samme dag innskrev meg som norsk studerende ved universitetet der; jeg bad imidlertid om at det måtte bli notert i jubileumsprotokollene at jeg i realiteten ikke representerte annet eller andre enn meg selv. Dette var meget vel betenkt fra min side. Som legasjonsekretær i Paris det påfølgende år ble jeg forelagt et brev fra Utenriksdepartementet med gjenpart av brev fra Studentersamfundets styre, som forlangte forklaring fra en viss herr Andvord, som uten mandat skulle ha opptrådt som representant for norske studenter ved jubiléet i Montpellier. I mitt svarbrev gav jeg i få ord en beskrivelse av forholdet og sluttet med å si at jeg hadde vanskelig for å forstå at man fra norsk side kunne være annet enn tilfreds med at jeg, ved et jubileum hvor akademikere fra alle siviliserte nasjoner – blandt dem samtlige våre naboland – var tilstede, hadde gjort det mulig også for vårt flagg å bli heist, og vårt land utvist stor høflighet. Noe svar på dette brev mottok jeg aldri.

Hva nu selve jubiléet angår, står det for meg som noe av det festligste jeg har vært med på. Det medisinske fakultet i Montpellier som er begynnelsen til universitetet, regnes visstnok for det eldste i Europa, og fremragende videnskapsmenn fra hele verden var kommet og deltok i ceremoniene i sine fantasifulle universitetsdrakter. Flere hundre studenterdelegerte av alle kulører ankom litt etter litt, og i den muntre etterkrigsstemning utviklet det hele seg til en enorm gledesfest med forbrødring mellom nasjonene.

En ganske fornøylig opplevelse under jubiléet var da vi ble mottatt av erkebiskopen, den flere og nittiårige kardinal. Norges de facto-representant fikk, såvidt jeg kunne huske, en varmere mottagelse enn andre, og jeg fikk rent ut det inntrykk at den aldrende herre betraktet mitt besøk som et tegn på Norges snarlige tilbakevenden til katolisismen.

Da festlighetene var over, fant jeg ikke lenger å burde bo i det relativt kostbare Hotel Métropole og besluttet meg til å flytte til et lite studenterhotell i Rue du Cheval Blanc, hvor de danske studenters representant hadde bodd under jubiléet. Det som utvilsomt sterkest drev meg til dette hotell var en liten stuepike på 17 år, som min danske venn hadde vist meg og priste i høye toner. Min skuffelse var derfor ikke liten, da jeg første morgen ringte etter kaffen og et tannløst gammelt fruentimmer bragte meg brettet. Den 17-årige hadde nok ved sin yndighet bragt for meget uro i hotellet og hadde fått avskjed i nåde aftenen i forveien. Det varte noen dager før jeg kom meg over dette slag og på annen måte kunne ta fatt på mine franskstudier, som forøvrig snart gikk utmerket — de led sikkert ingen skade ved at jeg kom til å omgås en munter og fransktalende bande.

Hotellet, som viste seg å bli drevet av en tidligere galeislave fra Marseille, var nemlig fylt av studenter — særlig fra Nord-Afrika — og deres venninner, og det gikk temmelig livlig for seg der. Om natten var det skrik og bråk, og om morgenen hadde de unge damer ofte et blått øye eller andre tegn på sterk kjærlighet. Dette gjorde meg i begynnelsen bedrøvet, men det varte ikke lenge før jeg forstod at disse sterke utslag av beundring i høy grad ble satt pris på av ofrene. En av studentene bar navnet Henri, Prince de Bourbon. Han var meget lett-sindig og nedstammet fra en linje som hadde gjort turen innom en vinhandler, visstnok også fra Marseille. Som synlige tegn på mitt bekjentskap med denne herre har jeg visittkort, hvor det på forsiden står «Henri, Prince de Bourbon», og baksiden «Bon pour 100 francs». En annen original blandt studentene, som var fra Sousse i Nord-Afrika, var medisiner, forløper for den surrealistiske malerkunst, samt kokainist. Da jeg i min naivitet trodde jeg skulle kunne kurere ham for dette, fikk jeg til oppbevaring hans lager av den hvite gift, som jeg utdelte til ham og hans venninner i stadig synkende porsjoner. Dette var ved slutningen av mitt opphold. Stor var min forskrekkelse, da jeg senere

leste i avisen at det i vedkommende hotell i Montpellier om aftenen efter min avreise hadde foregått en politirazzia, hvor man hos en student hadde funnet ikke lite kokain. Det var åpenbart den pakke jeg to dager før hadde levert tilbake til eiermannen. Man kan lett tenke seg hvordan politiet hadde sett på saken, dersom pakken var blitt funnet hos meg, og jeg var kommet med den forklaring at jeg oppbevarte den for å avvenne folk fra å bruke kokain.

Gledenes by

Alt i slutningen av 1921 ble jeg imidlertid utnevnt til førstesekretær ved legasjonen i Paris og dermed begynte syv glade og lærerike år. Glade, fordi «gledenes by» Paris da var særlig opprømt efter den vunne krig, og lærerike fordi det daglige samarbeide med ham som uten sammenligning har vært Norges dyktigste diplomat, minister Wedel, ble den beste trening en ung sekretær kunne tenke seg.

Den 31. desember 1921 ankom jeg til Paris med toget fra Montpellier, og dagen efter var den tradisjonsmessige nyttårmottagelsen hos Republikkens President, hvor jeg for første gang fikk se de fremtredende franske politikere og Corps Diplomatique i uniform og bedekket med ordener. En av de mest dekorerte, en svært tykk mann med enorm brystkasse behengt med ordener kom bort til meg – og snakket norsk. Jeg var helt desorientert inntil jeg fikk vite at det var den store forretningsmann og jeger, tidligere generalkonsul Thams fra Trondheim, som da han var en spesiell venn av prinsen av Monaco, var blitt utnevnt til dette lands legasjonsråd i Paris. Thams, som var en kjekk og morsom mann, var som mange andre svært glad i ordener. En gang mente han å ha gjort Frankrike betydelig nytte i koloniene, hvor han hadde store eiendommer, uten i den anledning å ha steget i Æreslegionens grader. Han gikk da til ministeren for koloniene og fremholdt at han burde få en høyere orden, hvortil koloniministeren sa: «Men hvorfor, herr Thams, hvorfor?» Hertil svarte Thams kontant: «Men hvorfor ikke, herr minister, hvorfor ikke?» I motsetning til hva tilfelle nu er, hang Æreslegionen den gang nokså løst. Da Thams selv har fortalt historien, synes jeg godt den kan komme med her.

Noe som i særlig grad bidrog til at jeg fikk det bra, var at jeg like fra begynnelsen av fikk fatt på en koselig og fremfor alt vel beliggende liten leilighet. Den lå ut mot den vakre Place du Palais Bourbon bak Deputertkammeret, og befant seg i et av de gamle hus rundt plassen som alle arkitektonisk sett er så vakre. De er da også klassifisert som nasjonalmonumenter. Hos meg var det så lavt at jeg kunne ta i taket når jeg rettet meg godt opp. For spøk pleide jeg å si at dette var særlig nyttig når jeg kom hjem sent om aftenen og ikke var riktig stø på benene.

I tillegg til den hyggelige lille leiligheten som jeg overtok etter min forgjenger, fikk jeg en strålende gammel fransk kokkepik, eller rettere sagt «bonne à tout faire». Det høres kanskje underlig ut at jeg begynner beskrivelsen av mine begivenhetsrike år i Paris med å fortelle om min kokkepik. Når rett skal være rett, må jeg imidlertid si at hennes trofaste og hederlige hjelp kanskje betød mere for meg enn meget annet.

Lucie var fra Tarbes i de franske Pyrenéer, Henri IV's land som det kalles. Hun forstod seg ypperlig på kokekunsten og var en stor filosof. Før verdenskrigen hadde hun gjennom mange år vært ansatt hos forskjellige av Paris' berømte demimonder, og hadde der sikkert hatt anledning til å studere mangt og meget som kunne være verdt å tenke over. Gjennom de syv år var hun meg til uforanderlig støtte. Hun var glad og tilfreds, arbeidet som en hest tross sine 70 år, og kunne fremtrylle et godt måltid selv med de enkleste hjelpemidler.

En av dem som satte særlig pris på Lucie's mat, var Nellie Melba. Hun var den gang verdens største sangerinne – og er det kanskje fremdeles. Da vi møttes i Paris var hun en moden kunstnerinne, på høyden av sin karriere, og jeg en ganske ung mann. Men Melba hadde intet imot unge menn og viste meg stor hengivenhet like til slutten av sitt liv. Selv var jeg fylt av dyp beundring for dette storstilede menneske og for hennes eminente kunst. Hennes stemme var fullkommen, og hennes teknikk uten sidestykke. Når hun var i Paris i 20-årene, overtok hun tidvis Jean de Rezques leilighet og gav der små soiréer for sine venner, hvor hun sang av hjertens lyst. Jeg satt mange ganger på en liten taburett like ved henne under disse hjemlige konserter. Det merkeligste var å se hvor lett det var for henne å synge. Mens salongen fyltes av hennes stemmes vellyd, stod hun ganske urørlig.

Selv ikke brystet beveget seg det aller minste. Musikken strømmet fra hennes leber uten den ringeste anstrengelse.

Kunstnernes bane er fylt av vanskeligheter, og dette medfører at de ofte har nok med seg selv og liten vilje til å hjelpe andre kunstnere på vei. Med Nellie Melba var det omvendt. Hun elsket å gi andre lovende kunstnere råd og støtte, når de arbeidet for å komme frem. Et eksempel jeg fikk anledning til å se på nærmeste hold, var den norske sangerinne Kaia Eide Norena som jeg i 1908 hadde hørt synge gluntarne (sammen med Georg Jensen) hos min gudmor fru Young på Aas i Hakadal, mens månen skinte, springvannet rislet, frukttrærne utsendte sin duft og jeg selv befant meg i min første store forelskelse. Når Norena nådde til topps, både ved operaen i Paris, Scala i Milano og Metropolitan i New York, skyldtes det ved siden av hennes jernvilje og høye musikaltet den intense hjelp minister Wedel Jarlsberg, med fullhjertet støtte av Melba, gav henne. Da Norenas stjerne stod høyest, gav Melba, som selv da var i en vanskelig periode med sin stemme, uforbeholdent uttrykk for sin glede. Så stor var Nellie Melba.

Ved siden av sine mange andre gode egenskaper hadde Melba også den at hun var en stor skøyer. Mens hun bodde på Ritz hotell i Paris, spiste jeg av og til middag hos henne der. Nede i spisesalen, hvor alt hva verden den gang hadde av elegance møttes, gikk det allikevel alltid som et lite støt gjennom forsamlingen når vi kom inn. Alle løftet blikket fra maten og tittet på den store kunstnerinne og den unge norske diplomat. Det som ergret Melba litt var at mange av damene, kanskje mest de amerikanske, var svært «overdressed» med hensyn til smykker, særlig til å spise i en restaurant. Selv var Melba meget stillferdig, om enn ytterst smakfullt, antrukket ved slike anledninger. Jeg vet hva hennes klær var verd, da jeg av og til var med henne til de store motehus, særlig Jean Worth, hvor jeg, når hun presenterte meg for andre besøkende, flere ganger ble tatt for innehaveren av motehuset. Andvord kan jo uttales på mange måter. En aften på Ritz var det helt ille; særlig den berømte Mrs. Corrigan, som satt like ved oss, var komplett dekket med smykker. (Disse smykker kom forøvrig på et senere tidspunkt, til å bli til stor nytte. Da hun under 2. verdenskrig en gang tapte kontakten med sine bankforbindelser i New York, solgte hun sine fantastiske perler og diamanter, rubb og stubb, for ikke å måtte avbryte hjelparbeidet for franske soldater i tysk fangenskap.) Plutselig

bad Melba meg om å gå opp i hennes leilighet på hotellet og hente en pakke som lå på hennes toilettbord. Da jeg kom tilbake og Melba begynte å åpne pakken, så jeg at dette vakte megen interesse hos de omkringsittende. Et pust av forbauselse, og ganske sikkert misunnelse, gikk det gjennom salen da hun tok ut et halsbånd med smaragder så store som valnøtter og bad meg hjelpe henne med å få det på. Alle andre smykker var med ett slag slått ut. Men Melba bøyet seg tett hen til meg og sa: «Jeg har kjøpt halsbåndet idag hos Koh-i-Nor. Det kostet 200 francs.»

Først senere gikk det opp for de smykkebehengte damer at Melba gjorde narr av dem.

Mine tanker går jevnlig tilbake til denne storslagne kvinne, og av en ganske kuriøs grunn blir de ofte knyttet til en bestemt aften i vår aller første tid, da vi to spiste middag sammen på den berømte Café de Paris. Det var for meg en stor aften sammen med den uimotstælige kunstnerinne med fest, musikk, glede og uforlignelig mat. Da vi kom til desserten foreslo hovmesteren vaniljeis, i en eller annen form. «Ja,» sa Melba, «men server den sammen med friske forvellede ferskner.» Og da hovmesteren skyndte seg avsted for å ordne med dette, ropte hun efter ham: «Glem ikke å helle bringebærsaft over og strø med hakkede mandler!»

Det var den berømte Is Melba som så dagens lys. Dette er blitt bestridt av den store kokk Lescoffier som hevder at retten første gang ble servert på Hotel Savoy i London. Såvidt jeg kan forstå må han ta feil. Iallfall var Melba hin aften i Paris lykkelig over sin «oppfinnelse».

Mange og lange år har forløpet siden dengang. Men enten jeg sitter i et lite hotell i Chile eller i det utmerkede Grand Hotell i Kristiansund N., enten jeg spiser middag i New York eller i Teheran, hender det plutselig at hovmesteren foreslår meg som dessert «Is Melba». Alle kjenner de og serverer retten. Men hvem Melba var, aner de som regel lite om. De tror vel kanskje at hun var en stor kokke. Bare jeg fortaper meg melankolsk i minnene om en kvinne fylt av charme og klokskap — og som samtidig hadde en av verdens skjønneste stemmer.

Paris opplevet i begynnelsen av 20-årene en ganske eiendommelig overgangsperiode. Krigen og alle dens sorger og forskrekkelser var over, og det lykkelige resultat gav grunn til tilfredshet og glede. Eldre

mennesker, som på et eller annet område hadde spilt en rolle i Frankrikes hovedstad i tiden før 1914, begynte å innrette seg på at livet skulle gjenopptas på den måte og i det tempo man den gang hadde vært vant til. En rekke av de kjente figurer fra de tidligere dager trådte påny frem på skueplassen. Den gamle boulevardier Duval svinget atter sin stakk. Sarah Bernhardt opptrådte i sine uforlignelige roller som Kameliadamen og l'Aiglon, og Lucien Guitry, Sachas far, var ennu en feiret skuespiller. Den eleganteste av de elegante, Boni de Castellane, begynte atter – selv uten penger – å gi sine praktfulle fester, og Yvette Guilbert satte på seg sine sorte hansker og sang de gamle sanger som hadde henrevet generasjoner. En av parisernes sympatiske egenskaper er at de ikke bryter med sine yndlinger, selv når de blir gamle, men applauderer de siste krampetreknninger med den samme entusiasme som i de dager da kraft og charme skapte et naturlig grunnlag herfor. En tid gikk det derfor ganske bra, så vel med disse aldrende travere som med de gamle damer og herrer i Faubourg St. Germain, som igjen opptok sine middager og baller etter gammelt mønster. Men lenge varte det ikke. Ungdommen hadde fått en annen rytme i blodet. New York hadde holdt sitt inntog i Paris, og cocktail, jazz og nattklubber med negermusikk var det som kunne gi den krigsherjede nye generasjon nødvendig stimulans.

De gamle franske damers ballsaler ble derfor etterhånden tomme på et nokså tidlig tidspunkt på aftenen, mens gjestene møttes påny i de underligste sjapper på Montmartre, Montparnasse og Place de la République. Josephine Baker hadde erobret Paris og forstod å gi utløsning for det man trengte. Selv har jeg aldri riktig kunnet tilgi henne at hun gjentagne ganger valgte meg til offer, når hun sin vane tro gikk ned i salen og rusket rundt i enkelte herrers hår. Men hun var frisk og fornøyet og forble Frankrike en trofast venn i de vanskelige dager som siden skulle komme.

Den mest representative for tiden og den mest inntagende, var dog etter min smak Mistinguette. Når hun i de dager kom nedover den store ærestrapp i Casino de Paris, syngende årets slagere med sin rare, litt hese stemme, gikk det gysninger langs ryggen på oss unge. Hun var dertil en hyggelig og uendelig vennligsinnet person som hjalp andre kunstnere med åpen hånd. Hennes favoritt og partner var den gang Maurice Chevalier, som utvilsomt ved siden av sitt

talent har hennes kloke veiledning og gode råd å takke for sin kolossale suksess.

Da Mistinguette døde mange år etter, mens jeg var ambassadør i Paris, ble begravelseshøytideligheten betegnende nok holdt i Madeleinekirken. Maurice Chevalier var den gang på turné i Canada, og kom, til alminnelig forbauselse, ikke tilbake til sin velgjørers siste reise. Han kunne godt ha tatt et aeroplan og vært borte fra Canada tre dager.

Selv besluttet jeg meg for å gå i begravelsen, hvor merkelig nok ingen offisielle personer syntes å ha møtt frem. Jeg satte meg i den forholdsvis dårlig besatte kirke på en stol like ved siden av kisten, som stod midt på gulvet, smykket med veldig blomsterprakt, hvoriblandt en krans med siste hilsen «fra Maurice».

En eller annen, jeg tror journalist, kom bort og spurte meg der jeg satt nokså enslig, hvem jeg representerte. «Jeg representerer Maurice Chevalier,» svarte jeg kort. Noen trodde kanskje det var ham. Det er av og til blitt tatt feil av oss.

Om de gamle dagers fester og underholdning imidlertid ebbet ut i Paris, kom der meget isteden som kunne fengsle og glede. Med godt tilskudd av amerikanske penger, og med et lett anstrøk av vanene fra den andre siden av Atlanterhavet, ble der innen det ledende franske aristokrati i løpet av de kommende år drevet en omfattende og meget sympatisk selskapelighet. De hus hvor man særlig tok imot var hos prins Joachim Murat, hos den gamle hertug av Gramont, gift med den unge, skjønnne Maria Ruspoli, hos de forskjellige medlemmer av familien Rothschild, Edouard, Robert, Eugene og Henri, som alle hadde sine praktfulle palasser; hos prinsesse de la Tour d'Auvergne og hos Balsan, gift med den henrivende Gladys Vanderbilt, skilt fra hertugen av Westminster, samt hos hertugen og hertuginnen av Bisaccia. En artistisk og meget original gjestfrihet ble også utvist hos Etienne de Beaumont og hans frue.

Blandt ambassader og legasjoner ble hovedrollen spilt av den britiske, amerikanske og spanske ambassade, samt av den norske legasjonen, som vel til syvende og sist var den eleganteste av dem alle. På den britiske ambassade var Lord Derby blitt avløst av Lord Crewe med sin unge hustru, datter av Lord Rosebery, og hvis mor var født Rothschild.

Det var en stor ting å ha en så ung og charmerende dame som vertinne på en ambassade, og gjennom de mange år i Paris hadde jeg megen glede av min vennskapelige forbindelse med henne. Var det noe som foregikk på den britiske ambassade, så måtte jeg være med. Særlig var det morsomt når prinsen av Wales kom på besøk og den praktfulle ambassaden ble benyttet til virkelig enestående fester hvor indiske fyrs-ter, som Maharajahen av Kapurthala, Aga Khan og andre, vandret kledt i silke og edelstener, mens alt hva Frankrike og England kunne by på av skjønnhet og ånd, holdt møte. Maharajahen av Kapurthala, som er en av de staseligste menn jeg har sett, førte den gang stort hus i sin deilige villa i Bois de Boulogne. Hans yngste sønn, den kloke og forfinede prins Karam, ble min venn for livet. Jeg er også gudfar til hans yngste sønn.

Når disse festene i den britiske ambassade var over, hendte det flere ganger at lady Crewe arrangerte det slik at jeg, som en slags anstand, fulgte med prinsen av Wales på hans videre ekspedisjoner til nye selskaper og nattklubber. Han var alltid uforlignelig elskverdig og charmerende. Best husker jeg ham en aften hos en amerikaner som bodde på Quai Voltaire, i en leilighet over den uforgjengelige Cécile Sorel. Verten var temmelig beruset og oppholdt seg mest ute i kjøkkenet, så til syvende og sist var det meg som tok imot gjestene og tok meg av den vordende britiske konge, som forøvrig ikke lot seg merke med noe, men gav oss et kursus i den nye dans Black Bottom.

Under min tid som ambassadør i Paris fikk vi et tilknytningspunkt av en helt annen natur: min gode venninne Margaret Drexell Biddle, som jeg skal fortelle mere om ved en senere anledning. Windsors, som jeg traff meget i selskapslivet i Paris, spiste av og til lunch eller middag hos meg sammen med Margaret. En dag hertugen fortalte meg om de særlig vanskelige år etter tronfrasingelsen og alt han da hadde måttet gå gjennom, så han at praktisk talt den eneste forbindelse han da hadde med sin familie, var et julekort som hans onkel, Kongen av Norge, alltid sendte ham. «Dette lille kortet betydde mere for meg enn noen kan tro,» sa han.

Når jeg disse år reiste fra Norge, pleiet kong Haakon å si: «Hils David fra meg.» David var det navn hertugen av Windsor bar i familien. Jeg vet ikke om Kongen egentlig hadde noen særlige følelser for Windsor, men han var dronning Mauds yndling innen slekten – og

kong Haakon var til sin død dypt lojal overfor alt det som dronning Maud hadde holdt av. Den norske legasjon blir et kapitel for seg, som må få titelen:

Minister Wedel

Denne store patriot og dypt originale personlighet vil aldri bli glemt av dem som lærte ham å kjenne. Hvis noe menneske kan sies å være født diplomat, måtte det i tilfelle være ham. Han hadde yrket så å si i hver fiber, og levet igrunnen bare for dette.

Efter at hans første kone døde før verdenskrigen, hadde han noen år senere inngått ekteskap med en gammel venninne som var enke, baronesse von André. Hun var amerikansk, fra Boston, men var tidlig i livet kommet til Dresden. Der var hun blitt gift med en stor østerriksk finansmann, baron von André, og med ham hadde hun hatt et langt og lykkelig ekteskap. Hun stod det britiske kongehus meget nær, og forble en stor skjønnhet helt til sine siste dager. Særlig gjorde hennes kritthvite hår, som hun fikk allerede i 20-årene, et vakkert inntrykk sammen med det friske og ungdommelige utseende forøvrig. I sosietetsbeskrivelser fra London fra gamle dager vil man ofte finne henne nevnt.

Med henne fikk Wedel en kjempeformue, som han forstod å benytte på den mest sympatiske måte. Den vakre ministerbolig i Rue de Suresnes var møblert med kunstsatter som et hvilket som helst museum i verden ville vært stolt over å ha. Maleriene var av Rubens, Tintoretto, Fragonard og andre av de største malere, og en rekke av møblene var signert Riesener. Til tross for alt var imidlertid husets største attraksjon den vidunderlige polske kokk. Ved siden av Edouard de Rothschilds kokk og kokken på hotell Ritz, ble han anerkjent for å være Paris' beste kunstner på kokekunstens område.

Hos Wedels møttes alt hva Paris den gang kunne by på av interessante mennesker, og tilreisende berømteter satte alltid den største pris på å få en innbydelse dit. Enten det var kongen av Portugal eller den polske president Paderewski, enten det var den gamle hertugen av Connaught, kong Edwards aldrende bror eller dronningen av Spania; ikke før var de i Paris før de måtte komme til vår legasjon, hvor de dessuten ofte tok inn i de vakre leiligheter med gjesteværelser i 3.

etasje. Jeg kan aldri glemme Paderewskis glede over den gode mat som hadde en viss polsk sving over seg. Da han fikk høre at kokken var en landsmann, forlangte han absolutt å få tale med ham. Dette var noe helt nytt, baronesse Wedel hadde knapt sett kokken, og betrodde meg en gang at hun ikke riktig visste hvor kjøkkenet befant seg i huset. Men frem måtte kokken i sitt hvite forkle og med stor hvit lue på. Det mest komiske var imidlertid at han og Paderewski var så like som to bær, tynne og lange, med en stor nese og noen gule hårtjafsler, og begge usedvanlig høflige med tusen bukk. Hva de to betrodde hverandre, vet jeg ikke, da det foregikk på polsk.

Hertugen av Connaughts besøk forekom to ganger i året, på hans reise frem og tilbake til Rivieraen. Han var en spesiell venn av baronesse Wedel fra gamle dager, og var ikke tilfreds medmindre han på en eller annen måte avla besøk på legasjonen hver dag mens han var i Paris.

Ved en av de meget elegante middager som ble holdt for ham på legasjonen, var der av en eller annen grunn trykket stemning. De mange franske gjester satt svært stille, og hertugen sa lenge ingenting. Plutselig mot slutten av middagen tok han nokså høyrøstet ordet; han var som nevnt døv, og spurte om vi hadde hørt historien om den engelske bispegården, hvor der skulle spøke. Ingen hadde kjennskap til denne historie, og han fortalte da følgende:

En biskop som han kjente, hadde vært svært gode venner med sin husholderske. Dette var blitt så kjent at noen nære bekjente advarte ham og sa at han måtte være forsiktig, da naboene begynte å sladre om saken. Biskopen sa at han skulle se å ordne alt på beste måte. Han ville holde en flott middag for alle de ondsinnede naboer, og husholdersken, Mrs. Stephens, skulle hverken være tilstede eller i det hele nevnes. «That will put everything right,» sa biskopen. Som sagt, så gjort.

Middagen forløp utmerket, og stemningen var meget god. Plutselig henvendte en av gjestene seg rett over bordet til biskopen og spurte om det var riktig at det spøkte der i bispegården. «Nei,» sa biskopen, «det har jeg aldri merket. Men det er forresten sant; det var merkelig De skulle nevne det, for ved 4-tiden i natt, våknet jeg ved noen høyst besynderlige lyder som jeg ikke kunne forklare meg, og jeg synes det var så underlig at jeg vendte meg om til Mrs. Stephens og sa: «Hva kan dette være?»

Hertugen av Connaughts bidrag til underholdningen ved denne middag gjorde et nokså desorienterende inntrykk på de mange litt stive franske gjester.

Oss som arbeidet på legasjonen, viste Wedel alltid stor omtanke og velvilje. Han gav oss råd, både med hensyn til arbeidet og også med hensyn til etikette og manerer. Og han var meget nøye med vår klede-drakt. Hadde vi ikke råd til selv å kjøpe gode nok klær, forærte han oss det som trengtes — som regel fra Scholte: den store Scholte i London.

En nordmann i Paris, som Wedel med sin sans for verdifulle mennesker satte særlig pris på, var vår daværende sekretær ved det honorære generalkonsulat, Finn Werring. Denne noble og praktiske mann, med et barskt vesen og en stor generøsitet, passet nettopp for Wedel. Werring har nu arbeidet ved vår konsulære representasjon i Paris i mere enn 50 år, først som sekretær, så som honorær visekonsul og tilsist som karriere-konsul og har gjort Norge og nordmennene uendelige tjenester. Betydningen av, særlig på de store stasjoner, å ha noen som blir på stedet, kjenner forholdene ut og inn, og kan gi de nye som kommer gode råd, kan vanskelig overdrives. I det hele er det viktig i uten-riktstjenesten å ha personer som, når de passer på et sted, får bli der så lenge som mulig.

Hva min egen person angår, har jeg gjennom årene nydt godt av Werrings trofaste vennskap og hans eminente hjelp og gode råd, bygget på livslang kjennskap til de kompliserte forhold i den store by ved Seinens bredder.

Werrings varmeste interesse er forøvrig norske kunstnere og deres vel; og nettopp på dette område har han i Paris fått rik anledning til å vise sitt hjertelag og sin praktiske sans.

Under annen verdenskrig forlot alle offisielle norske myndigheter og — iallfall i begynnelsen — praktisk talt alle private norske Paris. Den som ble tilbake gjennom de lange og tunge okkupasjonsår, var konsul Werring. Om hans modige og ensomme kamp med tysk politi og tysk SS for å forsvare de norske interesser, får vi håpe at den dypt beskjedne mann en dag selv skriver en redegjørelse.

Da Werring ble 75 år, fikk jeg instruks fra Departementet om at han skulle avmeldes som konsul. Dette glemte jeg fullstendig, med det resultat at han fremdeles nu over 80 er i full funksjon, til glede for seg

selv og andre; riktignok uten lønn — men det fester han seg mindre ved.

Man sier at gamle folk blir så glemsomme; det er ikke alltid så dumt når man bare husker — og glemmer — det man vil. «Det er tre ting som er kjedelig når man blir gammel,» sa advokat Wilhelm Dybwad, «det ene er at man blir glemsom, de to andre ting — nå ja, de har jeg glemt.»

En annen nordmann som Wedel beundret og som vi så meget til når han kom til Paris, var Norges geniale skipsreder Halfdan Wilhelmssen. Wedel fikk ham til og med opptatt som medlem av den gamle adelsklubb, Cercle de l'Union, hvilket i allfall etter den tids begreper var temmelig enestående, når det dreiet seg om en utlending i privat stilling.

En ganske særlig hyggelig skikk var det med Wedels julemiddag for hele legasjonens personale og endel gode venner, alltid de samme. I uken før jul strevet Wedel med å kjøpe julepresanger til oss alle; vi skulle ha to nydelige presanger hver, og han var meget iherdig for å finne ting som passet og kunne være til glede og nytte.

Gjestene fra legasjonen var da legasjonsråden med frue, i mange år de gode og trofaste venner Bentzons, undertegnede, vår dyktige attaché Rolf Andersen, de to høyst sympatiske damer, frk. Gjesdahl og frk. Huitfeldt, samt de skiftende militær- og handelsattachéer. Tilstede var også alltid den danske minister, den noble og hyggelige kammerherre Bernhoft, som alle år holdt samme nydelige lille takketale. Dessuten Wedels venn fra ungdommens dager, den polske prins Dominique Radziwill. En høyst fornøylig og meget munter gammel herre, som blandt annet fortalte mange episoder fra det gamle Polen. På en av familiens eiendommer var slottet så stort, at der var innrettet en spisesal for hver dag i uken. En av dem var plasert slik at man kunne ride inn i salen og på den måte innta et lettere måltid uten å stige av hestene.

Radziwill spøkte ofte med sin sterke økonomiske sans og fortalte bl. a. følgende: Han var en gang buden i fødselsdagsselskap til en dame i hvis hus han stadig var gjest, og det var derfor nødvendig å ta med en pen presang. Det gjaldt da å finne noe som virket flott — men var billig. På disken i en ansett antikvitetsforretning fikk han se en nydelig liten antikk vase, som var slått av på midten. Denne kjøpte han for en slikk og ingenting, og bad om å få den pent innpakket og med forret-

ningens fine navn på papiret. Da han kom til huset hvor fødselsdagsbarnet bodde, sprang han med pakken inn i salongen, hvor flere gjester alt var samlet, idet han ropte: «Noe tragisk er skjedd: Jeg gled og falt i trappen og min presang, som jeg har kjøpt med så stor omhu, er visstnok gått istykker!» Da den fine pakken, under stor oppmerksomhet fra de tilstedeværende gjester, ble åpnet, viste det seg ganske riktig at vasen var knust i to, men hvert stykke lå uheldigvis omhyggelig innpakket i silkepapir. Tablå!

Da jeg kom til Paris, var minister Wedel allerede en mann på ca. 65 år. Til tross for det anstrengende og omskiftende liv han hadde ført, var han imidlertid fremdeles i den beste vigør, og ustanselig opptatt av sin gjerning som norsk minister. Når jeg nu tenker tilbake på ham, er det to sider ved hans karakter som særlig melder seg i min erindring: hans varme og modige nasjonalfølelse og hans altoppslukende virkelyst som norsk representant.

Det vil bli skrevet meget om minister Wedels virksomhet, og om hva det har betydd for Norge opp gjennom nesten et halvt hundre år å ha en slik representant på de viktigste utenlandske poster. Det vil bli skrevet om de store kommersielle fordeler han oppnådde for vårt land, særlig i Spania, allerede i svenske-tiden. Det vil bli skrevet om hans betydningfulle og djerve innsats i 1905. Det vil bli skrevet om hans virksomhet under og etter verdenskrigen, da han sikret oss Svalbard, og vi også kunne ha fått kolonier i Afrika om så var ønsket. Men hva det kanskje ikke vil bli nevnt så meget om, er hva denne mann betydde for nordmenn hver dag gjennom all den tid han representerte vårt land, fordi han alltid hadde vilje og mot til å slå et slag for norske interesser, måtte de synes aldri så små eller ubetydelige. Dette har jeg selv sett gjennom åtte år, og det har fylt meg med glede og beundring.

Spør man så hva det er som har gitt ham krefter til å kunne fortsette så våken og frisk langt opp i en alder, da de fleste mennesker blir trette og ofte nokså likegyldige, så vil jeg si at det var to strømninger i hans sinn som drev ham frem. Den ene var en helt usedvanlig medfølelse med og interesse for praktisk talt alle mennesker han kom i berøring med, en evne til å sette seg inn i andres tankegang og vanskeligheter som jeg sjelden har truffet på. Og det annet, den glødende kjærlighet han hadde for Norge, en fedrelandskjærlighet av positiv og stolt natur.

Hvis det gjaldt Norge og dets ære, fantes det ikke hemninger hos ham. Han skrev en gang i min navnebok følgende ord: «Vær ikke redd! Aldrig er noget for meget for Norge!»

Som diplomat må han vel nærmest få betegnelsen virtuos. Ting som for andre mennesker fremstillet seg som praktisk talt umulig, ordnet han i løpet av ganske kort tid, ofte med de enkleste midler. En praktisk sunn sans, en evne til å fremstille sitt syn på en måte som var akseptabel for de mennesker han forhandlet med, og den good-will som hans enestående hjelpsomhet og gjestfrihet gjennom et langt liv hadde skapt, var som regel de hovedvåpen han hadde til disposisjon om noe skulle oppnås. Og med et ofte nokså overfladisk kjennskap til detaljene i de mange ting han måtte befatte seg med (som mangen annen utmerket representant hadde tatt uker på å studere), la han med friskt mot iveri og kom, som alle vet, om og om igjen til forunderlig gode resultater.

Om alle mennesker kan der være delte meninger, og alle har sine feil, men en ting er sikkert, og det er at der rundt omkring i verden sitter tusener av nordmenn med en varm liten takknemlighet i sitt hjerte til denne merkelige, gamle diplomat, som hadde tid for alle og hjalp selv dem som minst hadde noe krav på det. Hans tiltro til meg ble meg en stor stimulans. Da han forærte meg Jules Cambons «Le Diplomate», skrev han i mai 1926 foran i boken: «Til Rolf Andvord, som jeg alltid har fundet at være en stor Diplomat, i gammelt venskab fra Wedel Jarlsberg.»

Hva angår det kontormessige arbeide på den norske legasjon i Paris i mellomkrigsårene, lå dette meget anderledes an enn idag. Den omstendighet at staten den gang grep langt mindre inn i menneskenes liv enn hva tilfelle er nu, gjorde at det rent rutinemessige arbeide var mindre omfattende. De viktige forhandlinger som tidvis pågikk, likte Wedel å føre selv. Han skrev også de fleste politiske rapporter – men bare når noe virkelig interessant og betydningsfullt kunne meddeles.

Stasjonens daglige ledelse og det meste løpende arbeide ble utført av legasjonsråden, som i en stor del av min tid var den varmhjertede, charmerende og pliktoppfyllende Sigurd Bentzon. Dessuten hadde vi det meste av tiden en handelsråd til å ta seg av de kommersielle problemer, som begynte å melde seg i stadig større utstrekning. Hva angår legasjonssekretæren og attachéen, fikk vi saker av mindre prinsipiell

betydning – samt på en måte arbeidet som Wedels privatsekretær, hvilket ikke tok liten tid. Under sin omfattende virksomhet trengte han en meget effektiv hjelp. Det var både lærerikt og inspirerende, men mangen gang temmelig anstrengende. Dessuten måtte man finne seg i at han når han ble ivrig, brukte et meget sterkt sprog. En eftermiddag jeg kom ut fra Wedels kontor, var det på forværelset en meget alvorlig utseende tilreisende fra Kristiania, som jeg kjente litt. Da han så meg, trykket han min hånd og sa at det gjorde ham ondt at jeg skulle slutte på legasjonen – og til og med på en så sørgelig måte. Jeg svarte at jeg ikke forstod det ringeste av hva han siktet til. «Men jeg hørte jo Wedel for et øyeblikk siden rope av sine lungers fulle kraft at De skulle dra til helvede og det fort som mulig, og da er det vel slutt her.» Hva mannen hadde hørt, var sikkert riktig. Men den slags la vi på legasjonen ikke det minste brett på; det betød i virkeligheten at Wedel var i riktig god form. Dessuten var han like blid noen minutter etter, og ønsket da å være så vennlig og morsom som mulig. Ja, han var en snurrig skrue, og i virkeligheten en stor humorist. En dag kom en besøkende landsmann styrtende uanmeldt inn på Wedels kontor med hatten på hodet, idet han la ut om en vanskelig situasjon han var kommet i. Wedel ble rolig sittende og se på mannen en stund, hvorpå han ringte på den gamle franske vaktmester Anatole og bad ham komme med ministerens hatt. Da Wedel hadde fått hatten og satt den på hodet, sa han vennlig til den oppbragte herre: «Får jeg så be Dem ta plass, så vi i ro kan tale om Deres vanskeligheter.»

En besværlig tid for meg var den siste måned før Wedel skulle reise til sommeroppholdet på Skaugum i Norge. En båtlast med franske delikatesser, champagne og viner av de største årganger skulle avsendes, som regel via Antwerpen. Det gjaldt å få alt vel frem, ut av Frankrike, inn i Belgia, ut av Belgia og inn i Norge. Det var nødvendig at alt var fremme i god tid før Wedels ankomst, slik at han allerede første aften kunne ha så mange gjester han ville. Like viktig var det selvfølgelig med tjenernes reise. Hovedmassen av dem – en 12–14 stykker – reiste også i god tid med Antwerpen-båten. Da tjenerne var av de forskjelligste nasjonaliteter, og det den gang var streng visumtvang for passene, var det et helt arbeide bare å få disse pass i orden. Noen av de siste som reiste, var kokken og kjøkkenpersonalet. Når også disse var dradd – var de gamle Wedels så å si «alene» tilbake i Rue

de Suresnes, med en kammerpike, en kammertjener og to sjåfører – og selvfølgelig med stuepiker og vaktmesterfamilien.

Disse siste to-tre dager, efter at kjøkkenet hadde sluttet å fungere, var de eneste i året da måltidene ble inntatt på restaurant. Når jeg da spiste ute med de to, hadde jeg følelsen av at de moret seg som to ungdommer på reise i utlandet.

Og så kom da avskjedens stund; suiter var bestilt i hoteller på veien; alle landegrenser underrettet telegrafisk – og pass og laissez-passers i perfekt orden. Jeg kan ikke si annet enn at jeg trakk pusten med lettelse.

Da jeg efter åtte år forlot legasjonen, gav Wedel en liten middag til min ære, hvor han blandt annet sa: «I de mange år De har vært her, Andvord, kan jeg ikke huske at De noen gang har glemt noe De skulle gjøre for meg.»

Det tyder på at det var morsomt å arbeide for den gamle herre.

Når 14. juli var over og vår sjef reiste til Norge, ble det en stille tid på vår lille legasjon. Slutten av juli og august, da man på en måte er alene med Paris og i ro kan trekke pusten og glede seg over hva byen rummer av underfundig charme og skjønnhet, har alltid hatt en stor tiltrekning for meg. Stillferdige turer i den vakre by og omgivelsene gav kanskje mere tilfredsstillelse enn det sterkt pulserende liv hele resten av året. Et lite minne fra denne tid, som fikk en forlengelse inn i våre dager vil jeg kalle:

«Vår datter Mademoiselle Dumond»

En het sommersøndag i slutten av juli en gang midt i 20-årene besluttet daværende attaché Rolf Andersen (nu ambassadør i Paris) og jeg å dra ut av Paris om eftermiddagen for å finne et kjølig sted å spise middag. Dette lyktes til fullkommenhet. Nu for tiden kan man vanskelig tenke seg det, men den gang drog vi til fots trøstig avsted i varmen i retning av Marly, det gamle slott som ble ødelagt efter revolusjonen. Da aftenen nærmet seg, var vi kommet til veien som gikk forbi den gamle skyggefulle Marly-parken. Vi var begynt å bli både trette, sultne – og særlig tørste, og da vi så et ganske lite hus ved veien betegnet som restaurant, gikk vi inn der. Vi ble vennlig mottatt av Monsieur

Dumond, en sirlig antrukket, meget velproporsjonert dverg i redingot, med sort skjegg, lorgnett og kalott på hodet. Han forklarte at han var verten og forestilte oss for sin kone, en nett liten dame av samme format, antagelig 1,20 m, som stod for kjøkkenet. Dessuten hadde han på baksiden av huset et lite terreng, som i virkeligheten utgjorde et hjørne av Marly-parken, med høye, hegnende trær. Mellom trærne hadde han arrangert ganger med sand som endte opp i en rekke små skyggefulle plasser med bord og stoler, hvor man kunne spise og drikke.

Da vi var meget tørste, tilbød han oss en Anjou-vin, som han hadde nede i en dyp kjeller under det lille parkmessige terreng. Kjelleren var en del av den underjordiske gang mellom Versailles og Marly som Ludvig XIV hadde laget seg. Sjelden har noen vin smakt meg så godt som denne enkle Anjou-vin fra den «kongelige» kjeller. Den varme aften, den lette og meget kjølige vin og den elskverdige lille vert skapte en forunderlig stemning. Mens vinen ble drukket ved et av de små runde bord i naturlige lysthus under de skyggefulle gamle trær, ble menyen diskutert. Den ble ganske enkel: cassoulet de Toulouse, dvs. fårekjøtt med hvite bønner, en osterrett og markjordbær fra egen have med tykk herlig kremfløte, alt ledsaget av nye flasker av Anjou-vinen. Mens M. Dumond sprang frem og tilbake mellom huset og vårt bord med disse gode ting, begynte det å mørkne mere og mere under de høye trær. M. Dumond hadde imidlertid råd for alt; da vi spiste desserten kom han springende med en liten petroleumslampe med grønn silkeskjerm, som han forsiktig satte på vårt bord. Høydepunktet kom imidlertid ved kaffen, da vår elskverdige vert kom gjennom den nu helt mørke haven med en magnum flaske cognac – nesten like stor som han selv – og satte den på vårt bord. Derefter gjorde han et veldig hopp og klarte således å få satt seg selv på en tredje stol ved bordet – og serverte cognacen, en oppmerksomhet fra den lille eventyr-restauranten.

Vi benyttet nu anledningen til å gi uttrykk for vår beundring for det hele – omgivelsene, vinen, den vellagede mat osv., mens M. Dumond, såvel denne gang som ved senere anledninger, avbrøt oss med frasen: «Vous êtes flatteur, Monsieur, très flatteur.» Derefter talte han litt om sitt tidligere liv, han hadde vært notaire, men kom så inn på et hovedtema: Vi har en datter, Mlle. Dumond, som studerer i London. Det var en klang av stolthet i hans stemme da han nevnte henne,

som var meget talende. Vi fikk etterhånden et helt bilde av denne utmerkede dame, men undret på av hvilket «format» hun vel kunne være.

Så gjaldt det å ta fatt på spaseraturen tilbake til Paris. Veien var lang og dårlig opplyst. Etter å ha tatt farvel med vertinnen ble vi fulgt til grinden av den lille vert, og som svar på vår siste takk og forsikring om hvor utmerket alt hadde vært, lød det ut i natten: «Vous êtes flatteur, Monsieur, très flatteur.»

Fra tid til annen vendte jeg den sommeren og den følgende av og til tilbake til den lille skogrestauranten — alltid med det samme gode resultat og hyggelige små samtaler om «vår datter Mlle. Dumond».

Efterhånden opptok livet i Paris meg så sterkt at jeg — dessverre. — ikke mere drog til Marly. Men det lille ektepar og «vår datter Mlle. Dumond» vedble alltid å spøke i min erindring.

Da jeg tyve år etter i 1948 var kommet tilbake til Paris, denne gang som ambassadør, sa jeg en gang til min trofaste og dyktige sjåfør Realf Mathiesen at jeg ville reise ut til Marly for å se hvordan det gikk med dvergene. Den lille restaurant var imidlertid helt forandret. De nye innehavere fortalte meg at dvergene forlengst var døde. «Men deres datter,» sa jeg, «hvordan er det med henne?» — Jo, hun bodde i en liten villa som foreldrene hadde efterlatt henne, og som lå på en snipp av det terreng de en gang hadde, men som ikke var fulgt med da restauranten ble solgt.

Jeg gikk straks hen til villaen som var nett og nydelig, med en velstelt have omkring. Men der var ingen i huset. Jeg ringte gang på gang forgjeves.

Jeg kunne imidlertid ikke glemme dvergenes datter — som jeg aldri hadde sett. En usynlig makt drev meg tilbake til «Villa Feodora» med noen måneders mellomrom — gang efter gang. Men alltid uten hell. Ingen var hjemme. Endelig hadde jeg en søndag formiddag lykken med meg. Straks jeg hadde ringt på i «Villa Feodora» hørte jeg hurtige skritt og døren ble åpnet av en meget sympatisk utseende, velvoksen dame, Mlle. Dumond. Straks hun fikk øye på meg, sprang hun imidlertid inn i huset og kom umiddelbart efter tilbake med et blått papir av en type vi i gamle dager brukte på legasjonen i Paris. På papiret var der en liten kartskisse over hvordan man fra Paris skulle finne frem til dvergenes restaurant og en liten introduksjon til disse to av en ung amerikansk musiker Cahill, som jeg den gang kjente og hadde anbefalt

den lille restaurant. I alle år var dette «dokument», det eneste minne om meg, blitt oppbevart av dvergene, som aldri hadde opphørt med å tale om meg, og siden av deres nydelige datter. Når hun straks forstod at det var meg, må det vel ha vært kvinnelig intuisjon. Hun hadde aldri sett meg før.

Vi hadde så en hyggelig og fortrolig samtale i hennes nydelige lille salong. Foreldrene var, som sagt, døde alt for lenge siden og hadde efterlatt henne den lille villa med haven samt en kapital som efter den tids beregninger skulle gi henne nok renter til å leve av. Med all devalueringen i Frankrike og stadig stigende priser holdt dette ikke lenger stikk, og for å kunne beholde villaen og ha noe å leve av arbeidet hun som telefonistinne på sentralen i den lille landsby Marly le Roi, like ved siden av. Arbeidet som telefonistinne var imidlertid for meget for hennes nerver — særlig efter at strøket omkring var blitt så sterkt befolket og telefonnettet så utviklet at hun nu hadde måttet si opp sin stilling. Hun forstod ikke hvordan hun skulle kunne leve videre uten å selge villaen — hvilket ville være å rive hjertet ut av kroppen på henne. Jeg svarte at jeg forstod hennes bekymringer og at jeg ville komme tilbake med det første.

Samme aften spiste jeg middag hos min trofaste venninne gjennom mange, mange år, Madame Jacquinot, den gang gift med Maurice Petsche, Frankrikes store finansminister i årene efter annen verdenskrig. Hun førte ikke alene det mest gjestfrie hus i Paris — med den mest utsøkte mat og vin — hun overtok tilsist også min kokk, og passet alltid på å invitere meg når der var særlig interessante gjester. Denne gang var general Eisenhower invitert, og efter middag hadde jeg en meget interessant samtale med generalen, som nettopp da holdt på med å installere Shape utenfor Paris. Han hadde mange slags komplikasjoner i den forbindelse, bl. a. nevnte han hvor vanskelig det var å skaffe helt pålitelig og sprogmechtig kvinnelig personale til å holde oppsikt med kantiner og særlig kontorer, hvor så meget hemmelig foregikk. Plutselig slo det meg at Mlle. Dumond, hvis lille hus lå like ved Shape's anlegg, måtte være den ideelle person. «Vår datter Mlle. Dumond studerer i England,» hadde dvergene sagt. Jeg husket ennu hans stolte tonefall. Engelsk måtte hun derfor utvilsomt kunne. Jeg fortalte Eisenhower om damen og sa at jeg kunne garantere for hennes pålitelighet. I virkeligheten kjente jeg henne jo bare fra samme dags

morgen. Men det fortalte jeg ikke til Eisenhower. Jeg følte meg så trygg på den lille dame, som om det skulle ha vært en barndomsvenninne. Neste dag sendte jeg Eisenhower et brev med damens navn og adresse, samt min varmeste anbefaling – og få dager etter fikk jeg svar fra Eisenhower om at damen var ansatt og kort tid etter om at hun hadde overtatt oppsynet med general Eisenhowers eget kontor. Man hadde nok ved grundige undersøkelser fått riktigheten av min anbefaling bekreftet.

Jeg tror denne lille begivenhet dannet begynnelsen til et vennskap mellom general Eisenhower og meg, som har vært min stolthet, og som jeg et annet sted skal fortelle mere om.

Mlle. Dumond sviktet aldri min tiltro. Hun var overlykkelig over sin mirakuløse redning og stolt over sitt arbeid for en av vårt århundres mest fremragende menn. For å vise sin takknemlighet kom hun ofte på visitt til min den gang over 90-årige mor, som bodde hos meg i Paris, og hadde alltid med vakre blomster og gode saker. Og ennu fortsetter den trofaste Eisenhower til nyttår å sende vennlige og personlige små nyttårshilsner til «vår datter Mlle. Dumond».

Grevinne Kleinmichel

Det var en vårdag i Paris midt i 20-årene. Lunchen hos minister Wedel var over. Som uendelig ofte gjennom de åtte år jeg var førstesekretær ved den norske legasjon, var jeg den eneste gjest til de kulinariske mesterverk som disse luncher representerte. Som alltid var det mat til åtte; Wedel ønsket alltid i siste liten å kunne invitere norske eller andre passende gjester. Men i de fleste tilfelle møtte han på sin formiddagsvisitt i legasjonen og derefter i Bois de Boulogne ingen han syntes han burde be; og så ble det da jeg som delte bordets gleder med det aldrende ektepar. Det storslagne apparat fungerte imidlertid like fullt, med den majestetiske franske hovmester Antoine (tidligere kaptein i arméen) plantet i den ene enden av spisesalen, og den gamle, høyst distingverte spanske hovmester Rafael, som stod for vinen, i den annen, mens to eller tre tjenere serverte. Jeg kan aldri huske å ha sett så velkleddetjenere som hos Wedels. Livréene kom da også fra Londons beste skredder.

Min eneste vanskelighet var den deilige mat som de to elskverdige vertsfolk truet på meg. Selv spiste de begge lite, og ville jo gjerne at noen skulle glede seg over alt det gode som «Frankrikes beste kokk» hadde fremtryllet. At min mave holdt, er mere enn et mirakel.

Nu satt vi tre i Wedels arbeidsværelse og drakk kaffe, da en tjener kom inn med et brev som Wedel straks leste; først selv og så, med et smil, for oss. Det begynte slik: «Er De redd for gjengangere?» . . . og var fra den gamle russiske grevinne Kleinmichel, som Wedel kjente fra sine yngre dager. Hun var nu kommet til Paris som russisk flyktning etter revolusjonen. Selv hadde jeg av diplomater som hadde vært akkreditert i St. Petersburg, hørt tale om denne dame, som før revolusjonen hadde spilt en stor rolle i den russiske hovedstad. Hun var meget tidlig blitt enke, var enormt rik og uhyre gjestfri; ikke minst mot utlendinger. Dessuten var hun meget intelligent og med et frigjort og usnobbet syn på livet og menneskene. I hennes praktfulle palé var det minst en gang i uken stor mottagelse med musikk, kortspill og efterfølgende soupé. Jeg kan blandt annet huske at den sympatiske major Carl Rustad, som i sin tid var norsk militærattaché i St. Petersburg, hadde fortalt meg om hvor strålende disse fester var, og hvorledes utenlandske diplomater der kunne komme og gå som de ville og alltid treffe interessante, intelligente og betydningsfulle russere. Det mest karakteristiske ved grevinne Kleinmichels palé var at det alltid, sommer som vinter, var fylt av de skjønneste blomster: roser, orkidéer etc. som ukentlig kom til henne, nesten i ubegrensede kvantiteter, fra Rivieraen.

Da revolusjonen kom, viste grevinne Kleinmichel at hun, ved siden av andre gode egenskaper, også hadde mot. Mens andre russere fra hennes miljø stort sett flyktet i øst og vest, ble grevinne Kleinmichel, mens revolusjonen utviklet seg, ganske rolig boende i sitt palé. Hun hadde god samvittighet og håpet i det lengste at alt skulle ta en fornuftig vending. Efterhånden ble hun imidlertid utsatt for bakvaskelser hos de nye styrende, og fikk av den grunn vanskeligheter. Da man tydeligvis ikke riktig visste hva man skulle gjøre med den gamle dame, som hadde sympati på svært mange hold blandt folk flest, foretrakk man å la henne bli boende i et par værelser av sitt palé med noen få tjenestefolk, mens huset forøvrig ble benyttet til å innlosjere matroser. Disse likte seg nok svært godt og begynte å benytte seg av hennes

store billiard. Da de av tjenerne fikk høre at grevinnen selv spilte billiard godt, forespurte de om hun ikke ville spille med dem. Da det jo var vanskelig å spille med dem alle – det var en hel bråte matroser – bad hun dem danne grupper på ti, som så skulle sette sin beste spiller opp mot henne. Dette syntes matrosene var morsomt, men resultatet ble at den bitte lille og alt temmelig gamle dame vant over dem alle.

Imidlertid gikk revolusjonen sin gang, og det var tydelig at grevinne Kleinmichels stilling ble mere og mere vanskelig. Vinteren var også meget streng, brensel ikke til å få, og de mange matroser ble etterhvert et besværlig naboskap. Jeg kan huske at hun, en gang vi talte om denne tid, sa at det som hadde tatt hardt på henne, var da hun fikk se matrosene skjære lange strimler av hennes historisk berømte gobeliner for å bruke dem til puttees.

Hun forsøkte da, «av hensyn til sin sunnhet» å få utreisevisum, men lenge forgjeves. Man bare lo av den 72-årige dame som ville reise til utlandet for å pleie sin helse. Tilsist fikk hun det svar at hun likevel skulle få utreisevisum, dersom hun ville oppgi hvor en av keiserinnens venninner oppholdt seg i St. Petersburg. Da hun avslo dette var det opplagt at hennes liv var i fare, og hun henvendte seg derfor til den svenske minister, general Brändström. Fjorten dager etter skaffet Brändström henne visumet, som den svenske dronning hadde muliggjort ved en utveksling med en russisk kommunist, arrestert i Sverige. Samme dag forlot hun Russland på en svensk båt, ledsaget av sin tidligere sjåførs enke; en ganske usedvanlig lite pen, men trofast kvinne. Noen timer etter kom russiske gardister for å arrestere grevinnen. Da var hun imidlertid alt på vei til Stockholm, og det eneste gardistene oppnådde var delvis å knuse, delvis å stjele hennes innbo.

Som ved et mirakel hadde det lyktes grevinnen å få med seg til Sverige flere av sine store perlekjeder og enkelte andre smykker. Disse fikk hun imidlertid liten glede av. Etter å ha vært noen måneder i Stockholm, reiste hun til Tyskland, hvor hun hadde nære venner. Under oppholdet der begikk hun den graverende feil å selge sine smykker for tyske mark, og før hun fikk tid til å plasere disse pengene på en fornuftig måte, kom markens katastrofale fall, med den følge at hennes formue ble til intet. Hun tapte imidlertid ikke motet, men skrev en bok om sitt liv. Betalingen for denne ble for en stor del også i mark, som stadig falt videre, slik at hun tilsist praktisk talt var uten midler.

Hun begav seg da, stadig ledsaget av sin gamle russiske pike, til Paris — dit hvor alle som kan søker hen når det går helt galt.

«Er De redd for gjengangere,» stod det i brevet til Wedel — nei han var ikke det, og dagen etter avla vi henne en visitt i det lille beskjedne hotell like ved legasjonen i Rue de Saussaies, hvor hun hadde leiet et rommelig værelse for seg selv og piken.

Fra den dag oppstod der et varmt vennskap mellom grevinne Kleinmichel og meg. Hun begynte da å nærme seg de 80 år, var uten midler, men med et strålende humør og et pågangsmot uten like. Da hennes fransk var helt perfekt, skaffet jeg henne blandt unge nordmenn flere elever i fransk — også en i russisk, og selv tok jeg timer hos henne for å polere min fransk. Blandt annet lot jeg henne diktere meg høflighetsbrev i god gammel stil, for eksempel til en dame som har fått sitt første barn, eller til en forfatter som var blitt innvalgt som medlem av akademiet. Det ble nydelige brev, og våre timer var helt igjennom hyggelige og givende. Det gjorde et meget sterkt inntrykk på meg å oppleve denne gamle dame, som hele livet hadde vært stormrik og uavhengig, og som etter å ha tapt alt — om og om igjen — i landflyktighet holdt motet så godt oppe. Aldri kom hun med et beklagende ord; tvert om hadde hun et dypt overbærende syn på livet og menneskene.

Da sprogundervisningen jo ikke kunne bringe svært meget inn, begynte hun å male små souvenirer, askebegre, rammer etc., med russiske mønstre. Dette gikk svært bra; jeg selv og forskjellige diplomater som før i tiden hadde nydt godt av hennes gjestfrihet, blandt andre major Rustad, skaffet henne avsetning for de vakre små ting i våre hjemland og andre steder hvor vi var kjent. Da tingene virkelig var pene, øket efterspørselen, og etter noen tid måtte hun skaffe seg to eller tre landflyktige piker som under hennes ledelse fabrikerte souvenirer i russisk stil. Hennes og kammerpikens soveværelse, som heldigvis var stort, ble avdelt med en veldig gardin; halvparten til soveværelse og den annen halvpart til arbeidsværelse, eller fabrikk, om dagen, og til å spise og ta imot om aftenen. Forretningen gikk så bra at grevinne Kleinmichel etterhånden kunne mere eller mindre underholde sin lamme søster grevinne Keller, som også bodde i Paris, og sin noe originale datter som bodde i Sveits; og enda ble det penger til overs til av og til å holde en liten middag med russisk mat . . . på den rette siden av forhenget! Jeg deltok i en rekke slike middager, med etterfølgende bridge, særlig sam-

men med en meget kjekk og flott russisk general av norsk herkomst ved navn Holmsen. Det var helt betagende å se hvor grevinne Kleinmichel gledet seg over disse middager og med hvilken gratie og eleganse hun mottok sine gjester, i det fattigslige rom, sikkert med samme verve som i sin tid i det store palé i St. Petersburg.

Imidlertid gikk tiden, og i begynnelsen av 1929 forlot jeg etter snart åtte år Paris for å begynne å arbeide i Utenriksdepartementet i Oslo. Grevinnen var da betydelig over 80 år, men fortsatte å arbeide som før. Og fra Norge vedble jeg med å forselge hennes souvenirer.

Av og til satt jeg imidlertid i Oslo og tenkte på hvordan det skulle gå når hun en dag ikke orket å arbeide mer. Det ville være så trist om hennes liv skulle ende i sorg og forsakelse.

Noen tid etter kom jeg på gjennomreise til Paris. Jeg besøkte straks grevinne Kleinmichel, som jeg fant eldet, men ubekymret og optimistisk som før. Under vår samtale fortalte hun meg følgende: Hennes noe aldersstegne og usedvanlig lite vakre pike (hun så nærmest ut som om en vogn skulle ha kjørt over hennes ansikt) var blitt gift med portiéren på det lille hotell; jeg tror han var tsjekkoslovak. Det oppsiktsvekkende var imidlertid at det, da de giftet seg, viste seg at han — som forøvrig mange portiérer — satt meget godt i det. Han eiet blandt annet flere leiegårder i Paris.

På bryllupsdagen hadde de to meddelt grevinnen at hun for fremtiden ikke skulle ha noen økonomiske bekymringer. De hadde til hensikt å ordne det slik at hun kunne leve ubekymret alle sine dager.

Jeg hører av og til om at livet er så urettferdig. Selv er jeg stort sett kommet til det motsatte resultat.

Man fortalte ofte om grevinne Kleinmichel at hun ikke kjente penger eller deres verdi. Når hun i yngre år reiste til Karlsbad eller andre steder, hadde hun alltid, hvor hun gikk og stod, med seg en kammerpike med en stor kuffert full av penger. Og fra denne kuffert lot hun strø rikelig ut til dem som trengte det uten selv å vite hva hun gav.

Og hun sluttet sitt liv som hun begynte det; med en kammerpike med en kuffert full av penger. Hun behøvde heller ikke da å tenke på penger eller deres verdi. De var der . . . de kom bare ikke fra grevinnen selv, men fra kammerpiken.

Selv er jeg glad over at jeg fikk lov å lære å kjenne denne «gjen-ganger», som lærte meg meget om livets vanskelige kunst.

Margaret Millar

Paris, Paris, du den mest menneskelige av alle byer, som også gjør at de som får komme dit, blir i pakt med livet i all dets omskiftelse, hvor stort og smått tar hverandre i hånden. Når jeg tenker tilbake på mine ungdomsår der, er det et lite minne som kanskje mere enn noe annet bringer meg tilbake til charmen ved «livets kilde».

Det har alltid vært min vane å barbere meg før jeg går på kontoret. En grå og regnfull morgen i begynnelsen av min tid som legasjonssekretær i Paris var jeg så trett etter en lang ballnatt og våknet så sent at jeg styrtet på kontoret uten å ha utført denne viktige akt. Straks etter å ha satt meg ved mitt skrivebord, fikk jeg beskjed om å reise opp til Sorbonne-distriktet for å lete i bokhandlene etter en videnskapelig bok, som man hadde bruk for i Norge. Jeg la iveri, fant boken og stod ved en holdeplass like ved Sorbonne for å ta en buss tilbake. Regnet var slutt og himmelen begynte å lysne. Plutselig fikk jeg se en ganske usedvanlig vakker ung pike, som med en bunke brever i hånden hoppet på den første buss som kom. Den gikk ikke helt i min retning, men en usynlig makt fikk meg til å gjøre det samme; jeg satte meg på et av tverrsetene rett overfor den unge pike, som alt var begynt å lese sin post. Hun var så absorbert av dette at hun hverken la merke til meg, at hennes korte skjørt under lesningen gled høyere og høyere opp over noen usedvanlig vakre ben, eller at jeg på de mange konvolutter kunne lese hennes navn. Selv satt jeg som fjetret like til hun ved Madeleine gikk av bussen – fulgt av meg. Hun gikk langsomt oppover Boulevard de la Madeleine på høyre side i retning av Operaen. Jeg like etter, ubarbert og i en gammel fæl regnfrakk. Plutselig fikk jeg en lys idé. Jeg gikk opp på siden av henne og sa vennlig: «How do you do, Margaret Millar.» Den omstendighet at denne helt ukjente person (hun hadde tydeligvis ikke sett meg på bussen) kjente hennes navn, gjorde henne helt forfjamset – og før hun visste ordet av det var vi inne i en hyggelig samtale. Hun var som jeg hadde forstått amerikansk, studerte musikk i Paris, men hadde fått et lettere anfall av tuberkulose og skulle samme aften reise til et sanatorium i Sveits. Da vi kom til en skobutikk, gikk hun inn der for å kjøpe noen tykkere sko, mere passende for Sveits' fjellveier enn de små tynne hun hadde på. Mens disse ble pak-

ket inn, betalte jeg hurtig de nye og tok de innpakkede gamle under armen. Hun var ikke helt fornøyd med at jeg hadde betalt, men da jeg sa at jeg på denne måte hadde kjøpt hennes gamle sko, som jeg likte særlig godt, gav hun seg. Derefter vandret vi langsomt, så langsomt som mulig helt til Operaen, krysset over gaten og gikk så stadig langsommere og langsommere på det annet fortau helt frem til Madeleinekirken. Det var som om vi begge forsøkte å utsette det øyeblikk da vi skulle skilles. Klokken var 11.30 om formiddagen, vårsolen var kommet frem, blomsterhandlernes boder var fulle av blomster. Et øyeblikk støt vi rådville. Så gikk vi bort til en bod, og jeg kjøpte en bukett violer som jeg gav henne. Hun ble stående en stund med blomstene i hånden, mens hun uten å si et ord så meg inn i øynene. Plutselig la hun armen om min hals, gav meg et varmt og fullt kyss på munnen og hoppet opp på en buss.

Slikt kunne den gang hende en ung ubarbert herre i skidden regnfrakk og med et par gamle damesko under armen i Paris!

Skoene gjemte jeg i mange år for å minne meg om noe fullkomment som var hendt meg – inntil de forsvant på en reise. De var også ganske overflødige. Det vårlige kyss husker jeg like godt uten de gamle sko.

UTENRIKSDEPARTEMENTET OG FOLKEFORBUNDET

MENS JEG ENNU VAR FØRSTESekretær ved legasjonen i Paris, hadde man i siste halvdel av 1927 hjemkalt meg til en midlertidig tjenestegjøring i departementet, som sjef for administrasjonskontoret mens byråsjef Ditleff var fraværende. Denne tjenestegjøringen, som varte i 8 måneder, var for meg meget nyttig. Den gav meg en god innsikt i departementets og utenriktjenestens funksjon og personale, og da administrasjonssjefen dengang hadde stor makt, fikk jeg anledning til – så å si på egen hånd – å ansette flere av de personer som siden er blitt staten til stor nytte i ledende stillinger, bl. a. vår nuværende utenriksråd Ræder. Samtidig ble det et meget hyggelig opphold hos mine foreldre i det gamle hjem i Oscarsgate, hvor jeg alltid var så lykkelig.

I departementet fikk jeg oppleve den merkelige episode da Arbeiderpartiet med statsminister Hornsrud fra 28. januar til 14. februar 1928 var ved makten med Edvard Bull som utenriksminister. Bull har uten tvil gjort Norge (og forøvrig også Arbeiderpartiet) den største tjeneste ved å forfatte en tiltredelseserklæring for regjeringen av en slik natur at Venstres sindige og sterke leder, Johan Ludwig Mowinckel, følte nødvendigheten av umiddelbart å felle arbeiderregjeringen. Så sterkt kommunistisk infisert partiet dengang var, og med svært liten erfaring, er det neppe grunn til å tvile på at det i løpet av forholdsvis kort tid ville ha kunnet gjøre både landet – og seg selv – ubotelig skade. Som det gikk, varte arbeiderstyret i 18 dager, og statsrådene forlot taburettene etterlatende seg utelukkende forferdelse. Da partiet påny kom til makten 7 år etter, under ledelse av folk som den sindige og nasjonalt-følende Nygaardsvold og siden den kloke og noble Torp – som kong Haakon begge holdt så hjertelig av – var det på mange måter et helt annet parti, som i mellomtiden hadde lært og for-

stått meget. Det har også kommet til å få avgjørende betydning for partiet, — og Norge — at det har hatt til disposisjon to utenriksministre av verdensformat: Trygve Lie og Halvard Lange, den ene i virkeligheten Atlanterhavspolitikkenes far, og den annen dens modigste og dyktigste forsvarer gjennom snart 20 år.

Men tilbake til 1928. Under min korte byråsjefstid dengang hadde jeg som nærmeste sjef den fremragende embedsmann, utenriksråd Es-march. Intet kunne være mere stimulerende enn å samarbeide med denne praktiske og vidsynte mann. Han ble min venn for livet og gav meg alt da svært frie hender. Dette benyttet jeg til en manøvre som lyktes ganske bra. På det daværende tidspunkt var Utenriksdepartementet og utenriktjenesten i det hele utsatt for en nærmest ustanselig og ofte meget slett begrunnet kritikk. En som i høy grad bidrog til dette, var min venn, generalkonsul O. J. Storm — som tidligere nevnt hadde han dessverre fått den fikse idé at alt i den norske utenriktjeneste var galt. Han brukte gjennom årrekker sin penn og sine penger (ved oppkjøp av aksjer i forskjellige aviser) til angrep på en da temmelig forsvarsløs etat. Det er grunn til å tro at forskjellige norske utenrikske tjenestemenn på fjerne og vanskelige poster fikk seg en virkelig knekk på grunn av de mange anfall.

For å søke å stanse denne klappjakt, i alle fall for en tid, begav jeg meg de første dager av min tid som personalsjef på besøk til redaktørene for Oslo-avisene. Rolf Thommessen i Tidens Tegn, Skavlan i Dagbladet, Tranmæl i Arbeiderbladet, Domaas i Sjøfartstidende, Aadahl i Nationen, Frøisland i Aftenposten og Gierløff i Morgenbladet. Til dem alle sa jeg omtrent følgende: «Da Deres avis inneholder svært meget stoff angående Norges utenriktjeneste, forstår jeg at De interesserer Dem for denne viktige del av vår administrasjon, hvilket jo er utmerket. Dessverre er meget av hva pressen inneholder kritikk som jeg ikke alene er i tvil om er berettiget, men som jeg er sikker på mangen gang gjør betydelig skade. Da dette jo slett ikke er hva De ønsker, er jeg sikker på at De vil være enig i følgende forslag: Jeg har nå for en tid fremover, overtatt ledelsen av utenriktjenestens administrasjon — og ønsker som De, at alt skal bli så bra som mulig. Jeg vil derfor be Dem om, når De eller noen innsender har noe å klandre utenriktjenesten for, da å tilkalle meg før det skrives i avisen. Kan jeg forklare sammenhengen, slik at det er klart at der intet er å klage over, vil De jo være

glad over ikke å ta inn et ubegrunnet angrep på vår viktige etat. Kan jeg derimot ikke forklare saken, kan De jo med god samvittighet og dobbelt kraft slå til for derved å oppnå at graverende feil rettes.»

Alle redaktørene syntes dette var en utmerket ordning og aksepterte mitt forslag. Mens det ellers i den presse det her er tale om, pleiet å forekomme ukentlige angrep på oss, ble det i de åtte måneder jeg satt som personalsjef ganske stille. En eneste gang ble jeg kalt til en av redaktørene på grunn av et forøvrig helt absurd angrep, som han var svært glad over å kunne henlegge. I alle de andre tilfelle hvor klager forelå, må de nøyere overveielser som tanken på å kalle meg ned til konferanse fremkalte, ha vært nok til å stille det hele i bero.

I åtte måneder fikk iallfall utenriktstjenesten utføre sitt arbeide i fred og ro.

For meg fikk saken den heldige bivirkning at jeg lærte personlig å kjenne de fleste av våre ledende pressefolk — for hvem jeg har en udelt beundring. Det høye nivå vår presse har, er en ære for vårt land og et umistelig gode for leserne.

De to som kanskje tiltalte meg mest, var Tranmæl og Skavlan, to klarttenkende og fintfølende menn. Om den siste, som jeg hadde det privilegium å stå nær til han gikk bort, skulle jeg ha lyst til å skrive et kapitel for seg. Han var så uendelig forskjellig fra det billede mange har laget seg av ham.

Som utenriksminister kom efter arbeiderregjeringens fall, Mowinckel, som samtidig var statsminister, Venstres partisjef — og stor skipsreder. Dessuten var han humanist og omfattende mesén. Han fikk tid til det alt sammen, — og meget annet. Fredag aften, når ukens statsråd var over, pleiet han å reise til Bergen for å være familiefar og skipsreder, — og kom så som regel tilbake til Oslo tirsdag morgen. På en måte var det da Esmarch som drev departementet og avgjorde alt som ikke var av stor prinsipiell betydning; og han delegerte arbeidet videre til oss unge med sikker og klok hånd.

Alt fra begynnelsen av kom jeg til å stå Mowinckel nær. Jeg fikk en oppriktig beundring for denne varmhjertede kulturpersonlighet og liberale og klartseende politikere. På sin side tror jeg han fattet tillit til meg og likte å ha meg i sitt selskap. Vi hadde det gjennom årene uendelig hyggelig sammen, både under Folkeforbundets arbeide i Genève, —

ikke minst under de mange og lange reiser mellom Norge og Sveits, hvor vi ofte stanset opp en dag på veien for under Mowinckels kyndige ledelse å besøke muséer og minnesmerker – og under mine besøk på hans deilige Moldegaard ved Bergen. Den gjestfrihet som Mowinckel og hans intelligente og hyggelige frue der utfoldet, var glad og liketil. Da jeg senere var blitt minister i Argentina og om sommeren var i Norge på besøk, varte det ikke lenge før Mowinckel var i telefonen: «Når kan vi vente Dem på Moldegaard, Andvord?» Det hastet bestandig.

Mowinckels styrke var hans evne til å ta midt på treet. Det viste seg om og om igjen under forhandlingene i Genève. Uten egentlig å gi seg tid til å studere de mange dokumenter særlig nøye, hadde han en helt usedvanlig evne til å gripe det essensielle og gi uttrykk for sitt standpunkt på en fast, men samtidig urban måte.

Under grønlandssaken i Haag mellom Norge og Danmark sendte Mowinckel meg, på et tidspunkt kort før dommen skulle falle, til Haag for på forhånd å søke finne ut hvordan denne ville bli. Da jeg kjente flere av dommerne ganske godt, spiste jeg et par ganger middag med dem og forstod temmelig hurtig av våre samtaler at dommen ville gå Norge rett imot. Jeg reiste derfor hurtigst mulig hjem til Oslo og meddelte Mowinckel dette, hvorefter han straks sammenkalte sjefene for de ledende aviser til et fortrolig møte. På dette møte ble man så enig om hvordan pressen skulle forholde seg når dommen falt.

Det er ikke tvil om at den verdige og rolige måte den norske presse – som tradisjonsmessig viser en absolutt lojalitet når den blir holdt vel à jour – tok saken på, gjorde et ypperlig inntrykk i andre land, og kanskje skaffet oss mere sympati enn om vi hadde vunnet saken.

De store vanskeligheter hadde Mowinckel i Norge og med sitt eget parti. Venstre strekker seg som bekjent fra de tilspisset radikale og temmelig internasjonalt pregede synspunkter i Dagbladet, til den mest utpregede nasjonalisme parret med landsmål, avholdssak og betydelig pietisme på Vestlandet. Det ble da Mowinckels rolle å få mest mulig av dette under én hatt; det lyktes ham ofte forbausende godt. Når han imidlertid mangan gang inntok standpunkter som falt folk tungt for brystet, og som i virkeligheten kledte Mowinckels frisinn temmelig dårlig, var det fordi han av indrepolitiske grunner så seg nødsaget til det.

På ett eneste område var jeg den hele tid komplett uenig med Mo-winckel, nemlig med hensyn til forsvaret. Vi hadde av og til temmelig hete meningsutvekslinger, men der kom jeg ingen vei. Den ellers så vidtskuende og kloke mann lå her under for en fikks idé.

Om høsten 1928 vendte jeg tilbake til mitt arbeide ved legasjonen i Paris. Men departementet og arbeidet der hadde påny fanget min interesse. Alt i begynnelsen av 1929 forlot jeg Paris, under Wedels høylydte protester, og begynte påny å arbeide i departementet i Oslo, denne gang som sekretær, noe som forbauset mange efter at jeg hadde virket i 8 år som embedsmann i Paris. Den slags har imidlertid aldri betydd noe for meg. Det som er viktig, er ikke den grad man i øyeblikket har, men arbeidet og mulighetene det gir for å gjøre nytte. Hadde jeg ikke dengang revet meg løs fra Paris og kommet meg hjem til departementet, ville dessuten hele min karriere sikkert tatt en annen og mindre gunstig retning.

Min første tid efter hjemkomsten arbeidet jeg som sagt som sekretær, i det handelspolitiske kontor som Wilhelm Morgenstjerne, der senere ble ambassadør i Washington, da hadde. Han var syk, og jeg ble satt til å lede kontoret, som fungerende byråsjef. Dette var i og for seg interessant, men gjorde at jeg ikke fikk samarbeide med min gamle venn Wilhelm, formodentlig den norske diplomat – ved siden av Wedel – som har gjort sitt fedreland de største tjenester. Den absolutt enestående posisjon Morgenstjerne skaffet seg i De forente stater, ble en garanti for at Norge aldri ble glemt på det hold, som jo litt efter litt fikk stadig større innflydelse på verdenspolitikken. Morgenstjernes liv og virke, bortsett fra de aller siste år da han var sykelig og mindre arbeidsdyktig, er det mest slående bevis på det nærmest avsindige i et meget kostbart system som i det siste er blitt innført og som tilsier at en stasjonssjef prinsipielt ikke skal forbli på sin post mere enn fem år. Selv den mest fremragende person i verden kan ikke regne med å komme ordentlig inn i forholdene på et nytt sted før i alle fall efter et par år, og har han det – og viser at han passer særlig på stedet – bør han bli der så lenge han kan tygge grøt.

Genève

Snart ble jeg imidlertid flyttet også fra dette kontor og utnevnt til byråsjef for det nyopprettede Folkeforbunds kontor. Hermed begynte en ny og ytterst interessant periode, da jeg i virkeligheten oppholdt meg vel så meget i Genève som i Oslo. Om høsten var jeg selvfølgelig alltid med til Folkeforbundsfor­samlingene, som varte over en måneds tid.

Disse forsamlingene var dengang en stor opplevelse, idet fremragende personer fra landene møtte som delegerte, mens Genève i høsttiden også hadde besøk av de beste journalister fra verdenspressen, og i det hele et publikum fra politisk, kulturelt og sosietetsbetonte kretser i alle land.

Mest interesse knyttet det seg vel i disse år til de to første delegerte fra Frankrike og Tyskland, Briand og Stresemann, og deres bestrebelser for å finne en ordning som kunne forhindre en ny europeisk krig. Begge var fremragende talere, men Briand dog uten sammenligning nr. 1. Jeg tror jeg har hørt de fleste av de store talere Europa har hatt i dette århundre, men alle blekner mot Briand. Når han holdt sine viktige politiske taler i Genève, alltid uten papir, begynte han ganske svakt, likesom søkende, og talte seg så opp litt etter litt i et stadig crescendo, slik at talen tilsist ble som en voldsom strøm av ord, som allikevel alle hadde sin bestemte plass og mesterlig stemte sammen, som til høydepunktet i en symfoni av Beethoven. Et av de siste år Briand talte i Genève, var det angjeldende møte og enkelte andre sammenkomster blitt filmet. Det var en stor nyhet. Da vi var tilbake i Oslo, ringte Mowinckel en dag til meg i hustelefonen. Han var blitt innbudt til kl. 13 å overvære fremvisningen av filmen fra Genève, og ville gjerne ha meg med. Da man kom til Briands tale, var min forbauselse ikke liten da jeg plutselig fikk se meg selv på filmen, der jeg satt plasert forholdsvis langt tilbake i salen, men snart reiste meg og mer og mer nærmet meg talerstolen. Tilsist stod jeg helt fremme ved podiet, med åpen munn, mens jeg liksom slukte Briand både med øyne og ører. Selv ante jeg ikke at jeg i det hele tatt hadde reist meg, så sterkt virket Briands talekunst på dem som kunne lytte.

Også Stresemann var en meget god taler, men av tyngre kaliber; dessuten ble etterhånden hans innlegg preget av at han alt innså at hans be-

strebelser i fredens tjeneste var forgyeves, og av at en dødelig sykdom begynte å nærme seg.

Også her hadde Edouard Herriot, som jeg siden skal omtale, stor innflydelse. Den dynamiske Beneš, som sammen med Masaryk hadde skapt det nye Tsjekkoslovakia, var også en av forgrunnsfigurene.

To interessante personer – på en måte fra en svunnen tid, var de to svogere, den ungarske utenriksminister grev Apponyi og den østerrikske grev Mensdorff. Apponyi var alt da ca. 80 år, meget høy og aristokratisk, og holdt lange og meget spirituelle taler, uten papir og på perfekt fransk. Storbritannia hadde denne tid som sin første delegerte den elegante Austen Chamberlain, men som sin mest fremragende representant Sir Robert Cecil.

Norge spilte den gang en rolle i Genève, idet vår delegasjon var sammensatt av særlig fremtredende personer. Delegasjonens sjef var alltid utenriksministeren og da oftest Mowinkel, som fra 1922 til 1935 til sammen var stats- og utenriksminister i 8 år. Det var først og fremst han som kom til å lede vår virksomhet i Genève. Han var høyt ansett der og hadde et utpreget lykkelig grep på arbeidet. De øvrige norske delegerte var imidlertid en bukett av fremragende og intelligente personer, som hver på sitt område representerte Norge på en ypperlig måte. Som nr. 1 vil der, som på så mange andre områder, Fridtjof Nansen komme til å stå. Ved siden av Nansen vil jeg nevne humanisten og menneskevennen Christian Lange, vår nuværende utenriksministers far. Fra 1909 av var han generalsekretær for den Interparlamentariske Union, først i Brussel og siden i Genève fra 1920. I virkeligheten kan man uten overdrivelse si at det var han som skapte denne union, som gjennom de lange år han holdt den oppe, kom til å bety langt mere enn man i alminnelighet er oppmerksom på. Dersom man vil gå nøyere inn i materien, vil man finne at en rekke av de prinsipielle vedtak som Folkeforbundet og siden Nasjonenes Forbund har fattet, og som på den måte er blitt en del av folkeretten, har sin opprinnelse i vedtak som den Interparlamentariske Union mange år tidligere har gjort, og som opprinnelig er tenkt og utformet av Christian Lange.

Foruten det dyktige og formfullendte arbeidet den store fredsvenn Lange utførte i de forskjellige kommisjoner, som representant for Norge, var han også sine norske meddelegerte til den aller største nytte og veiledning. Han bodde i Genève hele året, kjente alle internasjonale

personer av betydning og åpnet for oss norske det kultursentrum som han og hans intelligente og fornøyelige hustru Bertha Lange hadde gjort sitt hjem til. Sammen med nuværende ambassadør Rolf Andersen har jeg tilbragt mange hyggelige og berikende aftener hos Lange, hvor man traff interessante og betydningsfulle mennesker fra de forskjellige land; selv om vertskapet hadde sterkt radikale idéer, var frisinn deres høyeste lov. Russiske flyktninger tilhørende aristokratiet fra St. Petersburg og Moskva var like velkomne som anarkistisk innstilte idealister fra Syd-Europa.

I Norge hadde mange visstnok trodd at Lange var tørr og litt kjedelig. Ingen misforståelse kan være større. På de turer i Alpene som Andersen og jeg tidvis gikk med ham, viste den gamle mann en livsglede og et humør som man skal lete lenge etter. Våre små luncher sammen med ham i de sveitsiske fjellkroer med beåndet konversasjon og megen god vin, står for meg som lysende eksempler på noe i min smak fullkomment. Da min far i 1934 gikk bort, begynte jeg å gå til Lange når jeg var i vanskeligheter. Gode råd gav han meg alltid.

Et annet nærmest permanent medlem av den norske delegasjon som spilte en meget stor rolle i Genève, var stortingspresident Hambro. Han ble med rette ansett for å være en av Forsamlingens lysende intelligente medlemmer, og en av dens uomtvistelig beste talere. Han var både beundret og fryktet, og helt til Folkeforbundets siste dag, da han var president, gjorde han et fremragende organisatorisk arbeid der.

Et høyst begavet og ytterst charmerende medlem gjennom mange år var professor Worm-Müller. Han svømte som en fisk omkring i det internasjonale miljø, og hadde på alle hold venner som satte pris på hans muntre konversasjon og intelligente og originale tankesett.

En annen fremtredende person som ofte var med, var senere utenriksminister dr. Ræstad. Han var internasjonal jurist av den største anseelse, og det var alminnelig kjent at dersom ikke Ræstad kunne finne feil ved en juridisk preget overenskomst eller traktat, da stod den for alle retter.

Av andre delegerte som var med, om ikke så lang tid, kan jeg nevne min gode venn, den staute, senere statsminister Kolstad og den kvinnelige delegerte dr. Ingeborg Aas; to finttenkende og kloke mennesker.

Delegasjonen holdt om høsten ganske meget sammen og særlig hadde vi tidvis, dels under Hambros, dels under Nansens ledelse, middag i

små sveitsiske vertshus, med den berømte nasjonalrett fondue (et lerfat med varm, flytende sveitserost) midt på bordet, hvortil man drakk kirsch og etterpå fikk ferske valnøtter med hvitvin. Enkelt og hyggelig, med interessante og nyttige samtaler om dagens problemer.

Det var dengang skikk at hver delegasjon under forsamlingen gav en middag eller lunch for de andre lands representanter som man særlig hadde med å gjøre. Det falt ofte i mitt lodd å arrangere våre fester, og jeg minnes ennu med stolthet hvordan jeg lot bordet ordne. Det var helt firkantet, med plass til, la oss si 16 personer på hver av de fire sidene. Hele bordflaten forøvrig, som jo var temmelig stor, lot jeg dekke med mørkerøde roser, den ene tett ved siden av den andre, slik at det hele virket som et veldig mørkerødt og velluktende teppe. Det gjorde et flott og overraskende inntrykk, og de par hundre roser som gikk med, kostet om høsten ikke så svært meget.

Også ellers om året var jeg så å si på en permanent reise frem og tilbake til Genève, som norsk representant i et utall av komitéer og kommisjoner, hvilket ikke var særlig gunstig for mitt ekteskap, som da var inngått.

Det arbeide som særlig kom til å interessere meg, var minoritetsspørsmålene og de handelspolitiske problemer. I Versailles, etter første verdenskrig, hadde man som bekjent fastsatt landegrensene, med svært liten kjennskap til både de geografiske og de etniske forhold. I følelsen av at alt ikke var som det burde være i den forbindelse, var det blitt overdratt Folkeforbundet å overvåke at de minoritære grupper av folk som var kommet under nytt styre, ikke led overlast. Når klager kom inn til Folkeforbundets sekretariat, ble disse sendt rådets medlemmer i den tanke at et eller annet medlem ville ta saken opp til offentlig behandling i rådets møter. Da dette imidlertid ville bringe angjeldende land i en skjev stilling overfor det land hvor overgrepene presumptivt foregikk, var det ingen som hadde lyst til å henge bjellen på katten. For at noe likevel skulle bli gjort, ble det besluttet at sekretariatet ved alvorlige klager fra minoritetene skulle oppnevne en komité av tre land, representert i rådet, som skulle ta seg av saken.

Efterhånden ble jeg medlem av et utall av disse komitéer og fattet en varm interesse for minoritetene og deres skjebne, ikke minst for de ukrainske minoriteter (tidligere underlagt Russland), som under Pilsudskis styre i Polen fikk en meget dårlig behandling. Noe lett var det

imidlertid ikke å komme ivei med disse saker. I den komité som særlig arbeidet med Ukraina, satt foruten Norge, også Frankrike og Spania. Den franske delegerte var enig i mitt syn, men Frankrike førte dengang en sterkt polskvennlig politikk, og han fikk derfor ingen støtte hjemmefra. Det annet medlem var fra den daværende spanske republikk. Han var stort sett lite interessert i det hele, og holdt med Frankrike. Enden på det hele ble at Norge ganske alene måtte ta saken opp i rådet. Jeg ble i den anledning sterkt presset av den usympatiske polske utenriksminister oberst Beck, som først sendte meg en polsk orden og så – da dette ikke influerte på mitt syn – utsatte meg for en planmessig forfølgelse. Tre ganger lot han i Oslo gjøre henvendelser til regjeringen med anmodning om å fjerne meg fra mitt arbeide i Genève. Hadde ikke min stilling hjemme vært såpass sterk som den var, er det ikke godt å vite hvordan det ville gått meg.

Hos verdenspressen var det dengang lite gehør å få. Den eneste avis som virkelig hjalp meg, var den store Christian Science Monitor, som selv hadde sendt observatører til Ukraina og som på grunnlag av dette helt ut støttet de klager Norge offisielt kom frem med mot Polen. Behandlingen endte som regel med «rekommendasjon» til vedkommende stat. I dette tilfelle ble den meget bestemt formet og ledsaget av opplysninger angående overgrepene art.

Jeg hadde den tilfredsstillende at jeg, foruten flere takkebrev, også fikk besøk i Genève av en delegasjon av ukrainske deputerte i den polske riksdag, med den modige og energiske, kvinnelige delegerte Madame Rudnizka i spissen, som hadde foretatt reisen for å takke meg og redegjøre for de gode resultater det denne gangen hadde hatt at saken var blitt tatt opp i Folkeforbundet.

På et gitt tidspunkt tror jeg at jeg satt i henimot 30 forskjellige minoritetskomitéer, som førte sitt arbeide med vekslende hell. Jeg kan imidlertid huske at jeg fikk en takkeskrivelse, datert 1. mars 1933 fra Assyrian National League of America, for de resultater arbeidet hadde gitt til fordel for Syria som var kommet under Iraks styre.

I Genève gikk imens alt sin skjeve gang. Mussolini okkuperte Abesinia og den energiske keiser som bodde på vårt hotell, klarte ikke å få noen virkelig støtte fra Folkeforbundet. Det ble på en måte det første alvorlige nederlag for fredsarbeidet, som man begynte å føle ikke førte noen vei. Stresemann var forlengst død. Hitlers makt steg

stadig, og en dag var vi nødt til å se dr. Goebbels som tysk representant i Genève.

Hertil kom så den sak som definitivt viste Folkeforbundets maktesløshet, nemlig Japans angrep på Kina, den såkalte Manchukuo-konflikt. I 1930 var Norge for første gang blitt innvalgt som medlem av Folkeforbundets råd, hvor vi da skulle representere de nord-europeiske land, og mer eller mindre også Holland og Belgia. Da dette tillitsverv ble overlatt Norge, var Mowinckel stats- og utenriksminister, og det var i Genève alminnelig tilfredshet med utsikten til å få denne erfarne statsmann inn i rådet. I første halvdel av 1931 falt imidlertid Mowinckels regjering og ble erstattet av en bonderegjering, hvor partiets fører Hundseid, selv om den fornuftige Kolstad fra begynnelsen av og til sin altfor tidlige død var statsminister, hadde avgjørende innflydelse. Hundseid var helt negativt innstilt til Folkeforbundet, og den kultiverte og beleste utenriksminister Braadland fikk derfor en alt annet enn takknemlig oppgave i å representere oss i rådet. Ikke før var han kommet til Genève og var begynt å ta fatt på arbeidet der, før regjeringen kalte ham hjem. Og så var det da meg, der var utsett som hans suppleant, som måtte ta plass i rådet, hva jeg i virkeligheten hverken hadde erfaring eller autoritet nok til. Dessuten hadde jeg som regel ingen instruksjoner og måtte derfor greie meg så godt jeg kunne. Dette skjedde om og om igjen.

I rådet var det som sagt Manchukuo-konflikten som dominerte. Da det her var tale om en krig mellom to stormakter, anså man i Folkeforbundet, som alt da følte seg temmelig svak i knærne, at det ville være nødvendig for å få tilstrekkelig autoritet at U.S.A. ble med på en eller annen måte. Det ble derfor rettet en henvendelse til den amerikanske regjering med anmodning om å la seg representere i rådet under de møter hvor Manchukuo-konflikten ble drøftet, selv om U.S.A. jo ikke var medlem av Forbundet. Mens vi ventet på svar i den anledning, gikk den ene uke etter den annen, hvor japanerne stadig rykket frem i Manchuria. En temmelig håpløs situasjon. Endelig kom det beskjed om at U.S.A. hadde tatt sin beslutning, og samme ettermiddag holdt rådet sitt lenge etterlengtede møte, hvor U.S.A. var representert ved en av sine konsulære tjenestemenn, — som observatør. Møtet begynte med at rådets president holdt en liten tale, hvor han uttalte sin glede over at De forente stater nu hadde en representant tilstede og ønsket denne

velkommen. Uheldigvis kunne en av stormaktenes representanter ikke styre sin taletrang og kom – i tilknytning til presidentens uttalelse om hvor glad man var over å se De forente staters representant – med en velkomsthilsen fra sitt eget land. Da et annet land så også gjorde det samme, ble det åpenbart at vi var kommet inn i noe av det verste som forekom i rådet; – den såkalte «rundsang». Hadde to stater uttalt sin tilfredshet ved en anledning som denne, følte alle seg forpliktet til å gjøre det samme. Da man dengang ikke hadde de arrangementer som nå finnes med *samtidig* oversettelser av taler og innlegg som kan høres i lytterapparater, trengtes det oversettelse til flere sprog av hvert innlegg. Dette tok jo meget lang tid, og den som ikke ville være med på den latterlige og tidsspillende komedie, var utenriksminister Braadland, som nettopp da var i Genève. Han var en fiende av all slags humbug og hadde dessuten en fast tro på at når man ikke uttalte seg, var man på den sikre side. Rolf Andersen og jeg, som satt bak ham, som sekretær og rådgiver, og som jo inngående kjente teknikken i Genève, hvisket flere ganger til Braadland at han burde si noe, og sendte ham små lapper med forslag til innlegg. Men Braadland var ubøyelig. Tilsist sluttet møtet, efterat hele den verdifulle eftermiddag var gått med til velkomsthilsener for den amerikanske konsulære representant; alle land – unntatt Norge og Japan – hadde uttalt sin glede i sakens anledning.

Vår taushet fikk imidlertid følger, delvis av nokså merkelig natur. Flere av representantene for pressen fortolket vår taushet som et sympatibevis overfor Japan, og kom med ganske tåpelige kommentarer i den anledning. Samme inntrykk må imidlertid også den japanske utenriksminister, som satt som Japans representant i rådet, ha fått. Da vi kom tilbake til hotellet, hadde han nemlig allerede vært der og lagt kort hos Braadland, «pour remercier». Dette var jo allerede ganske kjedelig, men rent ille ble det da den japanske delegasjons juridiske rådgiver, den lille sympatiske Sato, som jeg kjente godt fra mange år tilbake, neste morgen avla meg et besøk allerede før jeg hadde stått opp. Han meddelte at den japanske delegasjon i nattens løp hadde fått telegrafisk instruks fra Tokio om i rådets morgenmøte, på samme måte som de andre delegasjoner dagen før, å ønske De forente staters representant velkommen. Da Norge således ville bli det absolutt eneste land som ikke hadde reagert, og da det kanskje ville være pinlig for oss å komme aller sist, hadde den japanske delegasjon besluttet å under-

rette oss på forhånd, slik at vi alt i god tid før møtet kunne innskrive Norge som taler og derved komme før Japan, som i så tilfelle ville vente med å ta ordet til vi hadde talt. Jeg takket japaneren meget for denne hensynsfulle og omtenkssomme visitt, og satte meg straks i forbindelse med utenriksminister Braadland og Andersen. I all hast laget vi et lite norsk innlegg, som gikk ut på noe om at Norges holdning i saken var så kjent at vi hadde ansett det unødvendig å understreke denne ytterligere; men da visse presseorganer synes å ha misforstått vår taushet ville vi gjerne få sagt hvor stor pris vi satte på De forente staters støtte i rådets arbeide, som lovet godt for fremtiden.

Da rådet trådte sammen om formiddagen, begynte møtet med Braadlands lille innlegg. Så tok Japan ordet, — og da oversettelsene var ferdige, gikk vi løs på realitetene. Som alminnelig kjent førte rådets behandling av saken ikke til noe virkelig resultat, — og verden så med stadig stigende beklemthet på utviklingen, og følte stadig sterkere at når virkelig fare var tilstede, var hjelpen ikke å finne i Genève.

Når man hadde vært med fra Folkeforbundets tidlige dager da de største forventninger knyttet seg til dets arbeide, kunne ikke utviklingen annet enn gjøre et dypt nedslående inntrykk. På alle felter var det etterhånden gått galt. Nedrustningskonferansen hadde ingen resultater gitt, det økonomiske samarbeide var brutt helt sammen, og behandlingen av konkrete konflikter, som i begynnelsen hadde lyktes ganske bra, var etterhånden blitt mer og med resultatløse.

Og likevel synes det meg at F. F. da det i begynnelsen av den annen verdenskrig lukket sine porter for godt, ikke hadde grunn til å si at arbeidet hadde vært nytteløst.

F. F. var det første forsøk på å organisere verden, med sikte særlig på å unngå væpnede konflikter. Feilen var kanskje at man fra begynnelsen av var for optimistisk og tenkte seg at det var mulig, efter tusener av års røre, uro og maktpolitikk, med ett eneste slag å ordne alt og sikre freden for all tid. Dette lyktes da heller ikke. Men det man oppnådde var å høste erfaringer om hvordan et arbeide av denne natur kunne gjøres; hva som var mulig og hva som — foreløpig — var over evne.

De Forente Nasjoner i New York er Folkeforbundets ektefødte barn og har bygget på en lang rekke av erfaringer fra Genève, og de rettsprinsipper som der ble fastlagt.

Heller ikke De Forente Nasjoner er noen perfekt institusjon, som man kan stole på vil løse konfliktene i fremtiden. På mange måter kan man si at Folkeforbundet var et langt mere praktisk og håndterlig redskap, som også funksjonerte på en mere rettferdig måte. For selv om også der alle stater kun hadde en stemme, var det likevel dengang en respekt for stormaktene, som gjorde at deres innflydelse ble mere i proporsjon til deres virkelige makt, betydning og ansvar enn tilfelle er i New York. Når Storbritannia i Genève gikk inn for en sak, var den på mange måter avgjort.

OSLO-KONVENSJONEN

SOM BEKJENT var det en av Folkeforbundets viktigste oppgaver å søke truffet en overenskomst med sikte på å lette varebyttet mellom landene. De to hovedspørsmål som da reiste seg, var dels å få opphevet de mange bestående import- og eksportforbud, dels å finne en utvei til å hindre at de bestående tollmurer ble forhøyet, og som neste skritt en senkning av disse.

Arbeidet med import- og eksportforbudene, som pågikk i mange år, er et kapittel for seg, som jeg ikke her skal komme nærmere inn på. Man nådde å få vedtatt en særdeles tilfredsstillende internasjonal konvensjon, som imidlertid aldri trådte i kraft, på grunn av at det ene land gjorde sin ratifikasjon avhengig av det annet, med den følge at det hele til sist stanset opp, nærmest på grunn av Polens uvillighet til å innføre tyske svin.

Hva angår arbeidet med hensyn til tollsatsene, viste også dette seg å være overordentlig vanskelig. Den ene forberedende «tollfreds»-konferanse ble holdt etter den andre, og bare uhyre langsomt nærmet man seg en konferanse hvor noe positivt kunne ventes vedtatt. Endelig i februar 1930 var man kommet så langt at Folkeforbundet kunne avholde sin lenge ventede «tollfreds»-konferanse. Norges delegasjon bestod den gang av direktør Jahn ved Statistisk Sentralbyrå, byråsjef Østby fra Finansdepartementet og rittmester Astrup som representant for landbruket. Jeg var med som delegasjonens tekniske delegerte.

Som president for konferansen ble valgt den danske delegerte, kammerherre Zahle, men den som i virkeligheten kom til å lede «tollfreds»-konferansen og med en ubøyelig vilje føre den frem mot en lykkelig avslutning, var visepresident Colijn, den senere statsminister i Holland. Vanskelighetene var mange, men ble — ikke minst takket være herr Colijns dyktige og utrettelige arbeide — overvunnet en efter en, og

man begynte å nærme seg det tidspunkt da det kunne sies å være oppnådd enighet om en tekst, som for en flerhet av tolltariffenes varesorter påla regjeringene plikt til for tiden fremover ikke å gå til nye tollforhøyelser.

På dette tidspunkt ankom den franske delegasjons formann (som tidligere ikke hadde vært tilstede) direktør i Handelsministeriet i Paris, herr Serreuyis. Denne herre, som opprinnelig hadde vært professor i gresk (hva der ville ha vært til fordel for alle parter om han hadde fortsatt med), var meg vel bekjent fra mitt arbeide som legasjonssekretær i Paris i årene etter krigen. Hans høyst ubeherskede og merkelige opptreden og like farlige som urokkelige idéer med hensyn til hvordan et lands handelspolitikk burde føres, hadde litt etter litt bragt Frankrike opp i et handelspolitisk uføre som det tok lang tid å komme ut av.

Jeg skal aldri glemme det møte i «tollfreds»-konferansen hvor herr Serreuyis, noen timer etter sin ankomst fra Paris, tok ordet, og med en for ham særegen voldsomhet og mangel på hensyn kategorisk erklærte at man i Paris var kommet til det resultat at en økonomisk verdenskrise var for hånden. I De forente stater hadde den alt gjort seg gjeldende, og man måtte forutsette at den hurtig ville bre seg til andre deler av verden. Under disse omstendigheter måtte Frankrike forbeholde seg full frihet til å føre den tollpolitikk det selv ønsket, og ville ikke under noen forutsetning undertegne en «tollfreds»-konvensjon.

Under det handelspolitiske arbeide i Folkeforbundet må dette øyeblikk utvilsomt ansees for å ha vært et av de mest dramatiske — det kan bare sidestilles med det morgenmøte i Folkeforbundsforsamlingens femte kommisjon da Sir Arthur Salter med dyster stemme meddelte at Storbritannia samme dag var gått fra gullet.

Om taket var styrtet ned under «tollfreds»-konferansens møte, kunne det ikke ha gjort et mere rystende inntrykk enn herr Serreuyis' tale. De mange delegerte fra alle verdens land, som gjennom lange uker tålmodig hadde strevet seg frem til et resultat som man trodde snart skulle være nådd, følte med en gang grunnen rykket bort under konferansens arbeide. Dersom et så viktig land som Frankrike ikke ville gå med, måtte man anse det for utelukket å komme til noe resultat.

Den som tok saken aller tyngst, var utvilsomt den prektige gamle visepresident, herr Colijn, som gjennom sitt lange liv aldri hadde vært vant til å gi opp. Han gjorde en del fortvilede forsøk på å holde kon-

feransen sammen, men da dette viste seg helt nytteløst, tok han tilsist ordet, og erklærte i en tale preget av dyp bitterhet at han, som gjennom hele sitt liv hadde vært en av frihandelens ivrigste forkjempere, nu ville reise hjem til Holland, sikre seg ledelsen der, og gjøre Holland til et proteksjonistisk land. Så kunne vi ha det så godt!

Herr Colijn, som vel er en av de sterkeste og mest særpregede statsmenn Europa har hatt, holdt ord. Da han kom tilbake, stiftet han det antirevolusjonære parti; ledet det ved valgkampen frem til seier, og førte siden som Hollands statsminister landet fra frihandel inn i en proteksjonistisk politikk som verdenssituasjonen tilsa, men som var i dyp kontrast med Hollands tradisjoner på dette område.

Det var med en trist forutføelse av hvilken ulykkelig utvikling det internasjonale handelssamkvem hadde å vente seg, at den norske delegasjon vendte hjem til Norge. Såvel min venn, direktør Jahn, som jeg selv var av dyp overbevisning frihandelsmenn, og vi følte begge meget sterkt hvilken fare det ville bety for vårt land med vår veldige skipsfart, når nu også de stater som lengst hadde stått imot den proteksjonistiske tendens, først og fremst England og Holland, måtte fryktes å gå til å stenge sine markeder.

Efter hjemkomsten til Oslo gnaget disse tanker stadig i min hjerne, og jeg funderte sent og tidlig på om ikke et eller annet skulle kunne gjøres for i noen grad å stanse den skjebnesvangre utvikling.

En vakker solskinnsmorgen på forsommeren 1930, da jeg spaserte fra mine foreldres hjem i Oscarsgate nedover til Utenriksdepartementet, slo det, mens jeg krysset gjennom Slottsparken, plutselig ned i min hjerne den tanke at det kanskje ville være mulig å få knyttet sammen de land som på tollfredskonferansen særlig hadde vist vilje til å komme til resultater, ved en særavtale med sikte på å hemme tendensen til tollforhøvelsene og på et samarbeide på det handelspolitiske område. Kunne man først skape en fast gruppe av mindre stater, ville det kanskje også være mulig å få England med.

Efter å ha overveiet saken en times tid gikk jeg ned til Utenriksdepartementets daværende høyeste fagsjef, utenriksråd Esmarch. Jeg forklarte ham i få ord min tanke, og spurte ham om han hadde noe imot at jeg skrev et brev og forela planen for Utenriksdepartementets sjef, stats- og utenriksminister Mowinkel, som oppholdt seg på Monte Bello i Danmark på grunn av en gikt lidelse. Med sin karakteristiske

evne til å gripe en sak og treffe en rask avgjørelse, gav han meg følgende svar: «Legg iveri, Andvord!»

Jeg gikk tilbake til mitt kontor, og dikterte min mangeårige sekretær, frk. Huitfeldt, et brev til statsminister Mowinckel, hvori jeg trekker opp linjene for et norsk initiativ med sikte på å få istand et samarbeide som foran nevnt, først og fremst med Sverige, Danmark, Holland og Belgia.

Jeg fikk aldri noe skriftlig svar på mitt brev til statsminister Mowinckel, men da han ut på sommeren kom tilbake til Oslo, kalte han meg opp på sitt kontor og sa meg at saken hadde hans varmeste interesse. Han hadde under oppholdet i Danmark talt med den danske utenriksminister Munch om spørsmålet. Også denne var av den oppfatning at vi burde forsøke å komme til en overenskomst som foreslått i mitt brev, og Mowinckel og Munch var derefter blitt enige om at Norge skulle ta saken opp under Folkeforbundsforsamlingen i Genève i september måned samme år.

Om høsten reiste så den norske delegasjon som vanlig til Genève for å delta i Folkeforbundsforamlingen. Statsminister Mowinckel var formann, og de to andre delegerte var stortingspresident Hambro og stortingsmann Kolstad. Blandt suppleantene husker jeg særlig min trofaste venn, dr. Chr. Lange. Selv var jeg delegasjonens sakkyndige, og som sekretær fungerte Rolf Andersen.

Da møtet hadde pågått noen dager, bad statsminister Mowinckel meg sette opp et kort memorandum angående min plan til tolloverenskomst med de nordiske land, Holland og Belgia, for at han kunne sende denne til de respektive utenriksministre, som alle var tilstede i Genève. Samme ettermiddag utarbeidet jeg derfor et memorandum om saken, og satte opp teksten til den siden så meget omtalte «Oslo-Konvensjon», slik som jeg hadde tenkt meg den. Jeg skrev utkastet med blyant på en oppsprettet konvolutt, som alle der er kjent med Folkeforbundsforholdene vil gjenkjenne som et omslag fra en av de forsendelser vi daglig fikk fra sekretariatet. Det er ikke uten interesse å legge merke til i hvor høy grad teksten stemmer med den endelige «Oslo-Konvensjon», slik som den senere er referert i nærværende fremstilling. Om aftenen sendte vi så mitt lille memorandum med et kort brev fra statsminister Mowinckel til den danske utenriksminister Munch, den svenske utenriksminister baron Ramel, den hollandske utenriksminister Beelarts

van Blokland og den belgiske utenriksminister Hymans. Allerede neste dag svarte utenriksminister Munch, som jo forøvrig allerede under statsminister Mowinckels besøk i Danmark hadde uttalt sin interesse for saken, at han var begeistret for planen. Denne usedvanlig kloke og liberale mann ble i de følgende år under det arbeide som foregikk innen Oslo-Konvensjonens ramme, kanskje den som ydet dette den mest trofaste støtte. Også Hollands sympatiske utenriksminister Beelarts van Blokland svarte straks at han gjerne ville yde sin medvirkning til et samarbeide som foreslått.

Hva Belgia angår, var det klart at det ikke ville være lett for utenriksminister Hymans uten videre å ta noe standpunkt til saken. Belgia var den gang enu sterkt tilknyttet Frankrikes utenrikspolitikk, ikke minst på det handelspolitiske område, og et samarbeide med Holland og de nordiske land som en tilslutning til den påtenkte konvensjon ville bety intet mindre enn en begynnende handelspolitisk nyorientering bort fra Frankrike. Det var imidlertid tydelig at utenriksminister Hymans nærret den varmeste interesse for saken, og håpet at også Belgia skulle kunne komme med.

Den eneste som gjorde vanskeligheter, var den svenske utenriksminister baron Ramel, som underhånden meddelte statsminister Mowinckel at han fant at Sverige ikke ville være interessert i å tiltre et samarbeide som av oss antydte. Statsminister Mowinckel, som da allerede hadde fått svar fra de tre andre land, svarte baron Ramel på sin fyndige og energiske måte at dette fikk i tilfelle bli Sveriges egen sak, og at de øvrige land var blitt enige om å gå igang etter den opptrukne plan. Baron Ramel ble meget befippet, og det varte ikke mange timer før han, efter å ha talt med sin sakkyndige og andre medlemmer av den svenske delegasjon, lot meddele at han ved nøyere eftertanke gjerne ville delta i forhandlingene.

Jeg vil lenge komme til å huske det lune smil som gikk over statsminister Mowinckels ansikt, da han fikk dette svar.

Det ble så besluttet at vi skulle holde et møte for å diskutere det fremlagte memorandum, og bli enige om hvordan man videre skulle forholde seg. Da det jo er om å gjøre at forhandlinger av denne art foretas under omstendigheter som setter sinnene i velvillig stemning, ble jeg enig med statsminister Mowinckel om at vi skulle innby to av de delegerte fra hvert av de øvrige land på den usedvanlig tiltalende

restaurant som var blitt installert i det gamle Château Verrier, ca. $\frac{3}{4}$ time utenfor Genève. En vakker septemberdag drog vi så dit ut og spiste en enkel, men ypperlig lunch, servert av den franske vertinnes to smukke døtre. Mest av alt tror jeg det var stedets berømte spesialvin, den tilsynelatende lette, men dog ganske virkningsfulle «Vin Rosé», som fra små kjølige lerkrukker ble servert i rikelig mengde, som satte prikken over i'en. I alle tilfelle er det sikkert, at da statsminister Mowinckel ved desserten med sin kjente veltalenhet fremla vår plan og omtalte den betydning et slikt samarbeide kunne få, fikk han en varm og oppriktig tilslutning fra de tilstedeværende. Ikke minst Sveriges annendelegerte, presidenten for Riksdagens førstekammer, herr Vernersten, gav den mest uforbeholdne tilslutning til planen, som også fikk bifall fra dansk og hollandsk side. (Den belgiske utenriksminister Hymans hadde ikke funnet det tilrådelig å være tilstede, da det ennå var så usikkert hvordan Belgias stilling kom til å bli.) Det ble derefter besluttet at vi i Norge efter delegasjonens tilbakekomst til Oslo skulle utarbeide et utkast til konvensjonen, som ble å sende de andre lands utenriksministre til uttalelse, ledsaget av en innbydelse til å sende tekniske delegerte til en konferanse i Oslo før årets utgang med sikte på å avslutte en konvensjon angående tollsatsene.

Efter at denne beslutning var fattet, drog vi alle glade og fornøyet tilbake til Genève.

Personlig følte jeg meg overordentlig tilfreds og stolt over de oppnådde resultater, som allerede nu gav løfte om at man skulle kunne skape en liten blokk av land interessert i liberal handelspolitikk før det ennå var for sent. Statsminister Mowinckel var ikke mindre tilfreds. Men det som nu mest opptok oss, var hvorvidt det skulle være mulig, på basis av det samarbeide som nu var begynt mellom Holland, Danmark, Sverige og Norge, også å få England med. Dette hadde like fra begynnelsen av vært mitt håp, en av de dypeste beveggrunner til å ta saken opp. I England satt den gang ennå MacDonalds arbeiderregjering med Arthur Henderson som utenriksminister og Graham som president for Board of Trade. Begge disse herrer var dypt frihandelsvennlig innstillet og så med engstelse den dag nærme seg da England, tvunget av den økonomiske krise og den proteksjonistiske politikk i omtrent alle land, også ville oppgi frihandelen. Det kunne ikke være tvil om at MacDonalds regjering ville være interessert i å slutte seg til et interna-

sjonalt samarbeide (med land som betød så viktige markeder som våre). Det ville jo bare si at man fra britisk side på en måte bandt sine hender, og således ikke så lett kunne forlate den tradisjonsmessige frihandelspolitikk.

Såvel Henderson som Graham var i Genève, og statsminister Mo-winkel hadde i de kommende dager flere samtaler med disse herrer, som i prinsippet uttalte sin tilslutning til tanken, dersom den kom ut i livet, og sitt håp om at England ville kunne være med. Noe som helst bestemt kunne imidlertid ikke sies før planen var blitt nøyere utformet og kunne forelegges de sakkyndige i England.

Dette var i virkeligheten alt hva vi kunne vente oss. En tilslutning fra engelsk side kunne neppe ventes før det virkelig forelå et positivt grunnlag og en blokk av små land som tilsammen betød så meget at det var av interesse for verdensriket å gjøre oppofring for å være med.

Den siste dag jeg var i Genève før hjemreisen, gikk jeg en tidlig morgentur langs sjøen, på de vakre treprydete boulevarder, som gjennom så mange høstdager hadde samlet alt hva verden den gang eiet av fremragende statsmenn og politikere. Nu var de fleste allerede reist, og bladene begynte å falle av trærne, mens Mont Blanc lå og lyste hvit og kjølig på den annen side. Da jeg hadde gått en stund, fikk jeg se en elegant eldre mann komme vandrende mot meg med hendene på ryggen, likesom i dype tanker. Da han kom nærmere, viste det seg å være utenriksminister Hymans. Resultatet ble at vi slo følge, og under denne morgentur fikk jeg en sjelden anledning til av hele mitt hjerte å forklare ham tanken med vår konvensjon og betydningen av et samarbeide som det vi håpet skulle komme istand. Min ungdommelige begeistring må visst ha vakt hans interesse. Han lyttet nikkende til meg hele tiden. Da jeg endelig var ferdig, tente han sin uunnværlige sigarett på det lange munnstykket, og sa eftertenksomt: «Jeg tror De kan gjøre noe med saken, og jeg ber Dem holde meg nøye underrettet om alt, sende meg personlig alle dokumenter som blir utarbeidet og alle meddelelser som sendes de øvrige land angående denne sak, slik at jeg på ethvert tidspunkt kan være orientert.» Derefter skiltes vi, og jeg gikk tilbake til min frokost med inntrykk av at lykken atter hadde stått oss bi.

Efter tilbakekomsten til Oslo begynte noe av det som alltid på mange måter blir det vanskeligste, nemlig å få sine egne med på det man vil. En fremstilling av det som var blitt foreslått i Genève samt den tekst jeg

hadde utarbeidet til selve konvensjonen, ble av utenriksdepartementet sendt Stortingets utenrikskomité, finans-, handels- og landbruksdepartementene, samt de store næringsorganisasjoner til uttalelse. Det var på forhånd klart at den ville få en vennlig mottagelse i utenrikskomitéen, idet såvel Høires representant der, formannen, president Hambro, samt Venstres representant, Mowinckel, og Bondepartiets representant, Kolstad, jo allerede hadde tatt standpunkt til saken i Genève. Dette var så meget viktigere, som konvensjonen jo i virkeligheten la et ikke lite bånd på Stortingets frie adgang til å pålegge tollsatser. Det var nettopp dette som man ønsket å oppnå med konvensjonen. Den går først og fremst ut på at nasjonalforsamlingene ikke kan forhøye tollsatser eller pålegge nye, uten at de andre tilsluttede lands utenriksministerier på forhånd får konfidensiell meddelelse om dette. Dersom et av de land som har fått meddelelsen, innen 20 dager svarer at vedkommende tollforandring vil skade dets interesser, blir der anledning til i 10 dager å føre forhandlinger med sikte på å unngå dette — enten ved at tollforhøyelsen eller den nye tollsats ikke fastsettes eller gjøres lavere, eller ordnes på annen måte. Fører disse forhandlinger ikke frem, har vedkommende land som ønsker å forandre sine tollsatser anledning til å gjøre dette. I mellomtiden har imidlertid landets regjering og nasjonalforsamling fått øynene opp for de eventuelle virkninger tollene ville medføre for andre land, og de ubehagelige følger (f. eks. i form av mottollpålegg) fra det skadelidende lands side. Såvidt jeg kan se, er det første gang nasjonalforsamlingene er blitt tvunget til å se i øynene det faktum at tollpålegg ikke bare er en indre foranstaltning, men tvert om i høy grad berører andre land, og ofte vil få uheldige følger som langt oppveier de fordeler man har forsøkt å oppnå.

I departementene gikk det også ganske bra. Finansdepartementet fremholdt dog at det ville være nødvendig å gjøre visse forbehold med hensyn til rent fiskale tollforhøyelser, som vedkommende land i unnagelsestilfelle må ha anledning til å bringe i anvendelse uten foregående meddelelse. Dette var en reservasjon som måtte ansees helt begrunnet, og som ikke kom til å svekke overenskomstens betydning. Også Norges Rederforbund og visse andre private institusjoner av betydning stillet seg i høy grad forståelsesfulle overfor Norges initiativ i saken.

Derimot så det ut som tanken skulle komme til å møte alvorlig motstand i Norges Industriforbund, hvor hjemmeindustriens folk har be-

tydelig innflydelse og ikke ser med blide øyne på noe tiltak som kan bringe i fare eller hemme de kjære tollsatser. Min gode venn, den fremragende industridrivende og humanist, Throne Holst, som den gang var president i Industriforbundet, så imidlertid klart planens betydning, og arbeidet etter evne for at den skulle få tilslutning fra industrihold. Det var for meg en spennende dag da konvensjonsplanen, som litt etter litt var blitt mitt hjertebarn, skulle endelig behandles i Industriforbundets møte. Dersom denne betydningsfulle institusjon uttalte seg direkte imot, ville dette utvilsomt vanskeliggjøre utviklingen. Ca. kl. 2 om eftermiddagen da møtet var over, ringte direktør Throne Holst, som visste hvor spent jeg var på utfallet og sa følgende: «Ja, jeg må si Dem, Andvord, at resultatet av det lange møtet til behandling av saken ikke kan forklares bedre, enn ved at jeg forteller Dem historien om den frøken som på sine gamle dager for første gang fikk en frier. Hun svarte ham at dette var en alvorlig sak som trengte nøye overveielse, og som man måtte ha anledning til å tenke vel over – men en ting ville hun allikevel gjerne ha sagt med en gang, svaret ville ikke bli nei.»

Da jeg hadde fått denne lille muntre hilsen, så jeg at farvannet fremover var forholdsvis klart. Konvensjonen var blitt akseptert fra norsk side, og vi kunne sende den til de svenske, danske og hollandske utenriksministre som et offisielt forslag. Dette ble straks gjort, og samtidig ble den belgiske utenriksminister Hymans underrettet, idet han også fikk seg konvensjonen tilsendt. Svarene kom hurtig inn, og var stort sett imøtekommende.

Ikke minst glede vakte det da det også kom meddelelse om at Belgia og Luxemburg gjerne ville være med på forhandlinger om avsluttelsen av en konvensjon på basis av det utarbeidede utkast. Jeg forstod at statsminister Mowinckel, som like fra første stund hadde omfattet saken med stor interesse, følte seg glad og lykkelig over at alt gikk så bra. Jeg fikk ordre om å utstede innbydelse til de angjeldende land om å sende representanter til Oslo for å begynne forhandlinger i midten av desember, slik at man hadde håp om å bli ferdig før nyttår. Til representanter fra norsk side ble oppnevnt direktør Gunnar Jahn og jeg selv. Når jeg nu så lenge efter skriver disse linjer, kan jeg ikke la være å nevne at det var litt av en skuffelse at en annen og eldre person ble oppnevnt som førstedelegert. Jeg så i den grad saken som min egen, at

jeg gjerne ville ha fått lede forhandlingene. Men statsminister Mo-winckel syntes vel at jeg var for ung, og med den takt og finfølelse som er direktør Jahn egen, kom jeg aldri noen sinne til å føle meg skjøvet til side under de forhandlinger som han på en så ypperlig måte ledet.

Ca. 18. desember ankom så de delegerte til Oslo. Det var en mørk og nokså trist vinterdag, slik som det kan være i Oslo like før jul. Men de fremmøtte herrer var alle glade og fornøyde over å skulle ta fatt på arbeidet, og viste seg alle å nære oppriktige ønsker om å oppnå gode resultater. Fra belgisk side møtte direktør for handelssakene i utenriksministeriet i Brüssel, herr Suetens, en livlig og interessert mann med sterk frihandelsvennlig innstilling og stor erfaring på det handelspolitiske område, som også var en stor skjønnånd. Han hadde et helt sjeldent kjennskap til litteraturen i de fleste kulturland og var dessuten ekspert med hensyn til malerkunst. Jeg hadde siden sammen med ham den glede å besøke galleriene i Holland og Belgia, mens han arbeidet på en bok om maleren Vermeer.

Fra dansk side møtte kammerherre Clan, nestor innen det økonomiske samarbeide i Skandinavia, avholdt av oss alle på grunn av sin noble tankegang og store evne til å fjerne alle vanskeligheter under forhandlingene.

Fra hollandsk side møtte direktør for handelssakene i utenriksministeriet i Haag, herr Nederbragt, en av de menn som sikkert har nedlagt det mest intense arbeide for å bevare frihandelen i verden, og samtidig i en sjelden grad en elevert personlighet.

Fra svensk side møtte min gode venn, Sveriges sendemann i Oslo, Thorvald Høyer, som gjennom de mange år han representerte sitt land i Norge, hadde skapt seg en posisjon i vårt land som noen fremmed diplomat hverken før eller siden har kunnet gjøre ham stridig. Som annedelegerte møtte direktør for handelssakene i utenriksministeriet i Stockholm, Christian Günther, som også hadde sterk tilknytning til Norge fra sin ungdom, da hans far var minister der.

Ved 11-tiden trådte de delegerte sammen i utenriksministeriets forværelse på Victoria Terrasse. En vennskapelig og fortrolig stemning hvilte over forsamlingen allerede fra første øyeblikk, og denne ble enn ytterligere styrket ved den lille velkomsttale som statsminister Mo-winckel holdt ved møtets åpning. Etter denne talen trakk statsministeren seg tilbake, og direktør Jahn overtok ledelsen av forhandlingene.

Disse gikk usedvanlig lett og greit — det norske utkast ble med meget små forandringer godtatt av de forskjellige delegasjoner.

Efter en hyggelig lunch hos statsminister Mowinkel, fortsatte vi med forhandlingene hele eftermiddagen, og kom allerede første dag praktisk talt til enighet om selve konvensjonens tekst. Om aftenen hadde vi fra norsk side ordnet det slik at de delegerte skulle spise på Frognerseteren. Ved 7-tiden reiste vi derfor fra Majorstua, hvor det var mørkt og en nokså lite tiltalende regnværstemning. Eftersom vi med trikken kom oppover, forandret imidlertid bildet seg. Det viste seg at det hadde snedd i høyden, og da nedbøren hadde vart temmelig lenge, var resultatet at trær og hus formelig var nedsunket i sne.

Jeg kommer ikke til å glemme det inntrykk det gjorde på våre venner da vi på Frognerseteren stasjon steg av trikken og til fots vandret ned til Frognerseteren. Været var klarnet, og i den stille aften var det selv for oss en vidunderlig følelse å gå gjennom den snedekte skog. Særlig den dypt religiøse herr Nederbragt ble så betatt av synet at han nektet å bo i byen og derfor slo seg ned på Holmenkollen. Det lille veistykket var hurtig tilbakelagt, og der lå Frognerseteren og lyste innbydende. Vi hadde fått overlatt kommunens usedvanlig vakre værelse med det gamle norske utstyr i annen etasje, og det festlige julebord med messinglysestaker og mange gode saker gjorde et tilløkkende inntrykk.

Denne aften, som jeg tror for alle de tilstedeværende vil erindres som noe utover det sedvanlige, kom til å danne utgangspunktet for et vedblivende og fruktbringende samarbeide mellom de fleste av oss gjennom en årrekke — et samarbeide som i ikke liten utstrekning gikk over til å bli et trofast vennskap.

Under forhandlingene neste dag kom vi særlig til å behandle et forslag, som såvidt jeg kan huske nærmest kom fra hollandsk og belgisk side, om at man til konvensjonen skulle knytte en protokoll med henblikk på et fremtidig samarbeide mellom de tilknyttede land. Disse land skulle erklære seg villige til å støtte internasjonale bestrebelser som går ut på å minske hindringer for handelen samt å fortsette samarbeidet på det økonomiske område. Videre skulle de granske mulighetene for å utstrekke anvendelsen av det prinsipp som lå til grunn for den overenskomst man holdt på å bli enig om, også til andre forhold som vedrørte deres økonomiske samkvem. Forslaget tiltalte alle

de delegerte; men da det betød noe som ikke tidligere var blitt konkret forelagt de forskjellige lands utenriksministerier, ble det nødvendig å konsultere disse telegrafisk. Med en forbausende hast innløp imidlertid svarene på de telegrafiske henvendelser, og resultatet var at vi allerede den 22. desember kunne undertegne en overenskomst om økonomisk forståelse mellom Norge, den belgisk-luxemburgske økonomiske union, Danmark, Sverige og Holland, med en tilknyttet protokoll angående det videre samarbeide.

Denne overenskomst, som populært er kallet Oslo-Konvensjonen, var på denne måte kommet istand; en overenskomst, som under ulvetider på det handelspolitiske område, hvor alle andre tiltak av denne art gikk til grunne, kom til å danne basis for et fortrolig og nyttig samarbeide mellom de tilknyttede land, og senere også Finland.

På en underlig måte kom dette samarbeide også til å berøre politiske spørsmål, og litt etter litt gikk det slik at de tilknyttede land over hele jorden kom til å betegnes som «Oslo-Statene». Dette, som sikkert mer enn noe annet har bidradd til å feste det den gang nokså nye Oslo-navn i verdens bevissthet, ble av de andre tilknyttede land akseptert og benyttet. Jeg kan endog huske at ved et senere møte av utenriksministrene fra de angjeldende land, betegnet disse seg, i sitt kommuniqué, som «utenriksministrene fra de til Oslo-gruppen hørende land».

Personlig følte jeg det som om der skulle ha vært skjedd et mirakel. Av mange års erfaring visste jeg hvor vanskelig det var for to land å bli enige om selv den enkleste tekst, mens her fem land var blitt enige etter et par dagers forhandlinger, og hadde undertegnet en overenskomst som i virkeligheten, til tross for sitt nokså uskyldige utseende, grep ikke lite inn i den hevdvunne frihet til å skalte og valte som man ville med tollsatsene.

Hva som enn stod tilbake, var ratifikasjonen av overenskomsten, efter at denne hadde vært forelagt de angjeldende lands nasjonalforsamlinger. Også dette gikk imidlertid meget greit, og den 7. februar 1932, altså vel ett år efter underhandlingene, var alle ratifikasjonsdokumenter deponert i Oslo, og overenskomsten trådt i kraft.

Den litteratur som er vokset opp omkring Oslo-Konvensjonen av bøker, hefter og avisartikler fra så å si hele verden, er noe helt overveldende. På mange måter har den vært gjenstand for feilaktig vurdering fra mange hold. Mens enkelte har tillagt den en betydning som går

langt utover hva man med sannhet kan si er riktig, har andre igjen hevdet at den var uten noen som helst betydning, og ikke har hatt noen nyttig virkning.

Sannheten om Oslo-Konvensjonen kan på en måte sies å være at denne konvensjon i ikke liten grad ligner vertshusene i Spania i gamle dager, hvor man ifølge ordtaket «ikke fant annet enn det man selv hadde bragt med seg». Oslo-Konvensjonen var nemlig på mange måter et «gentlemen's agreement» mellom en rekke stater på samme kulturnivå og med et oppriktig ønske om å samarbeide til beste for et friest mulig handelssamkvem mellom statene. Av den grunn kom overenskomsten til å få en betydelig større betydning enn dens ordlyd kunne forutsette. Ikke alene medførte den at de angjeldende land i årene fra traktaten ble undertegnet og til verdenskrigen brøt ut, i en lang rekke av tilfelle unngikk å fastsette tollforhøyelser eller nye tollsatser som man forstod ville komme til å skade de andre land. Men også på det handelspolitiske område forøvrig – og som nevnt dessuten delvis politisk – kom konvensjonen til å skape en solidaritetsfølelse og et samarbeide til felles beste som fikk omfattende betydning. For verden forøvrig kom de seks land, «Oslo-gruppen», til å stå som noe av en stormakt som man måtte ta hensyn til og være forsiktig overfor.

Forskjellige land viste litt etter litt interesse for Oslo-Konvensjonen, og gjorde visse tilnærmelser med sikte på å komme med i den. Slik som det hele hadde utviklet seg, var imidlertid samarbeidet blitt som et utpreget tillitsforhold mellom nærtstående stater, og det lå ikke så godt til rette å ta med land fra andre leire i de sterkt fortrolige forhandlinger. Det land som imidlertid viste størst interesse for å komme med, og som også på mange måter naturlig hørte med, var Finland, som tilsist i 1934 ble innvotert etter konvensjonens artikkel herom.

Fra norsk side hadde vi like fra begynnelsen av et håp om at det den gang ennu helt frihandelsvennlige England skulle kunne tenkes å komme med. Allerede den vinter Oslo-Konvensjonen ble avsluttet, hadde jeg visse forhandlinger i London i den anledning. Sammenhengen var at statsminister Mowinckel, som representerte Norge i Folkeforbundets 3-manns komité til å behandle individuelle klager fra minoriteter i noen land, ble innkalt til London i et slikt møte. Mowinckel hadde til hensikt under møtet å fortsette de følinger han allerede hadde foretatt i Genève overfor utenriksminister Henderson og presidenten

for Board of Trade, Graham, med hensyn til Englands mulige villighet til å delta i Oslo-Konvensjonens arbeide. Kort før avreisen oppstod imidlertid en vanskelig situasjon i Norge i forbindelse med en større streik og lock-out, og da statsministeren til siste øyeblikk ikke turde forlate landet, måtte jeg, som hans suppleant i komitéen, reise alene. Før jeg dro, anmodet Mowinckel meg om, ved siden av minoritetsarbeidet, også å se hva jeg kunne gjøre med hensyn til Oslo-Konvensjonen. Dette var i høy grad et kjært oppdrag, og i Foreign Office fikk jeg anledning til å tale gjentagne ganger såvel med utenriksminister Henderson som med den parlamentariske understatssekretær i utenriksministeriet, Hugh Dalton, og den annen understatssekretær professor Philip Noel-Baker, som jeg begge kjente fra Genève. Særlig den store humanist og fredsvenn professor Noel-Baker, som hadde hatt et inngående samarbeide med Fridtjof Nansen, og hans intelligente frue som jeg også kom til å sette stor pris på, ble senere mine gode venner, og kom til å bety meget for meg under mitt opphold i London i 1934–35. Såvel utenriksminister Henderson som de to understatssekretærer var sterkt interessert i et samarbeide med Oslo-gruppen med hensyn til tollsatsene, og jeg forsøkte under mitt korte opphold i London å få bragt på det rene hva det var mulig å gjøre. Dessverre var Graham allerede den gang syk (han døde ganske kort etter, sikkert som følge av alt for meget arbeide) og de handelspolitiske eksperter i utenriksministeriet og Board of Trade uttalte seg imot en britisk tiltredelse til konvensjonen. Det hensyn de gjorde gjeldende, var at de såkalte «safe-guarding» tollsatter, som den gang var de eneste England hadde og som kun ble vedtatt for to år ad gangen, lett ville bli illusoriske når Oslo-Konvensjonens underretningssystem skulle anvendes. Man mente nemlig at meddelelsene (som jo skulle være konfidensielle) ville komme til å lekke ut, og at det så ville komme til å bli en forsert import av vedkommende vare av et slikt omfang at man kunne tenke seg at det, før «safe-guarding» tollsatsene ble vedtatt, var innført nok varer for de to år.

For meg har alltid denne innvending stått som nokså søkt. Jeg tror i alle tilfelle at de fleste vil være enig med meg i at den hadde liten verdi sammenlignet med de fryktelige følger som den etterfølgende proteksjonisme også i England medførte. Jeg måtte reise hjem med tomme hender, og ikke liten engstelse for hvordan det ville utvikle seg.

Som bekjent falt i året 1931 MacDonalds regjering, og den nye engelske regjering Baldwin gikk med raske skritt til mange tollforhøyelser som industrikretser allerede lenge hadde ønsket i England. Dette var det endelige signal for andre land, som raskt gikk igang med å forhøye sine i mange tilfelle allerede på forhånd høye tollsatser. Tollskruen var for alvor kommet igang, og mens verdenskrisen stadig ble verre, minsket vareomsetningen mellom landene med stadig økende hast, slik at den i 1932 ikke utgjorde mer enn ca. 30 % av hva den noen år tidligere hadde vært.

De eneste land som fortsatt holdt igjen, var Oslo-statene. Riktignok ble det for Holland, som før hadde vært uten tollbeskyttelse, nødvendig å gå til også å skape seg et tollvern (slik som statsminister Colijn i sin tid hadde truet med ved tollfredskonferansen i Genève). Men disse satser var dog allikevel beskjedne sammenlignet med hva andre land hadde å fremvise. I Holland og Belgia var det hele tiden en sterk vilje til å holde igjen, og til og med snarest mulig å søke senket de tollsatser man hadde.

Et arbeide med sikte på dette var Ouchy-Konvensjonen, som ble utarbeidet av mine to venner, herrene Nederbragt og Suetens, og som tok sikte på en gradvis senkning av tollsatsene for de tilknyttede land. En enighet om denne konvensjon kom istand i Ouchy i Sveits mellom Holland, Belgia og Luxemburg. Selv var jeg dypt interessert i saken, og fikk anledning til under mine reiser til og fra Folkeforbundet såvel der som i Brussel å delta i flere av de forberedende forhandlinger, i det håp å få istand visse lempninger som kunne gjøre det mulig også for Norge å komme med.

Det ypperlige arbeide som Ouchy-Konvensjonen betød, fikk imidlertid en sørgelig skjebne, idet det kom til å bli det gamle frihandelsland England, som ved sine protester hindret konvensjonen i å settes ut i livet. Fra britisk side ble det nemlig hevdet at konvensjonen overfor utenforstående land ville komme til å bety et brudd på mestbegunstigelsessystemet. Dette kan for såvidt være riktig, men da den var åpen for alle, og da de fleste land på det daværende tidspunkt var klar over at noe måtte gjøres for å hjelpe verdenshandelen, kunne det ha vært god grunn til å vente litt med å gjøre innvendinger av teoretisk natur.

I 1933 var den økonomiske stilling blitt så håpløs at den britiske regjering fant at noe måtte gjøres, og gikk til å innkalle den berømte

økonomiske verdenskonferanse, som trådte sammen i London utpå vårparten.

Ved denne konferanse var jeg et virksomt medlem av den norske delegasjon. Til tross for den alvorlige grunn for konferansen og det magre resultat den gav, kan jeg, når jeg nu tenker tilbake på vår-månedene i London den gang, neppe erindre noe mer strålende og fylt av prakt og glede. Omfattende delegasjoner møtte frem fra alle verdens land, og det britiske imperiums hovedstad hadde besluttet å ta imot sine gjester på en måte som de aldri ville kunne glemme. I 1½ à 2 måneder gikk vi fra fest til fest, snart hos det engelske kongehus i Buckingham Palace og Windsor Castle, snart hos den engelske adels mest fremstående medlemmer, snart hos Lloyds i City, eller i de vidunderlige gamle Guild Halls der. Nasjonalregjeringen i England hersket trygt, og det skulle mer enn økonomiske vanskeligheter for verdenshandelen til for å trykke den. Baldwin røkte sin snadde, og MacDonald solte seg i glansen fra Englands høyeste aristokrati. Jeg glemmer aldri den gamle arbeiderleder, da han efter en fest ved hoffet fortsatte hos Lord Londonderrys, fremdeles iført sin hoffdrakt med knebukser, silkestrømper og sko med gygne spenner. Hos Londonderrys unngikk man heller ikke å treffe den gamle veteran Lloyd George, hvis utseende til sist var blitt helt eventyrlig, først og fremst på grunn av den kjempe-messige hvite hårmanke. Hos Londonderrys var det den aftenen så mange mennesker og så varmt at det holdt på å bli panikk. Man stod pakket tett inntil hverandre, og kunne selv med store anstrengelser en lang tid ikke komme noen vei. Min gamle venn, sjefen for Norges Bank, N. Rygg, som også var delegert, sa neste morgen på sitt lune stavangerske: «Ja, igår fikk vi både romersk bad og massasje hos Londonderrys.»

Blandt de festligheter vi ellers deltok i, vil jeg nevne et uhyre vellykket garden party i Buckingham Palace, som foregikk i et praktfullt vær. En strålende, men ikke for varm sol lyste ned over de herlige gressplener, hvor alt hva England hadde av eleganse blandet seg med de mange interessante delegerte fra alle verdens kanter. Jeg minnes særlig dr. Schacht – en av Europas «mystery men» – med sin høye snipp og uryddige hår, som et underlig innslag i det hele. Han reiste forøvrig tilbake til Tyskland få dager senere, efter å ha bidradd efter evne til å gjøre konferansen umulig.

Hovedgrunnen til at det gikk så dårlig, var at De forente stater hadde forlatt gullstandarden etter at konferansen var innkalt. Den innflydelse som dette forhold hadde på verdenshandelen var så stor, og hadde da vi møttes i London ennå fått tid til å virke så kort, at ingen våget å gi noen bestemt anvisning på hvordan man skulle gripe saken an for å oppnå det som var konferansens hovedhensikt: en øket verdenshandel. Selv med dette faktum tatt i betraktning må det imidlertid sies at konferansen, bortsett fra festlighetene, var svært lite forberedt. Den britiske regjering hadde i virkeligheten intet egentlig program ferdig, men stolte, som man jo i England ofte gjør, på at det i siste øyeblikk skulle være mulig å finne på noe. I alle tilfelle er det sikkert at det på konferansen fra britisk side ikke ble fremlagt noe som kunne skape et fruktbringende samarbeide mellom statene. Dette ble med ikke liten glede sett av representantene for de mange sterkt proteksjonistiske land, som hadde vært bange for å måtte gå til innrømmelser av noen art, og nu følte seg lettet og tilfreds.

Efter at konferansen var åpnet, ble vi fordelt i forskjellige kommisjoner, og det ble overdradd meg å representere Oslo-gruppen i den kommisjon som skulle arbeide med tollspørsmålene. Presidenten for Board of Trade, Walter Runciman, som jeg siden kom til å kjenne godt, var kommisjonens formann. De første talere hadde lite å si uten noen alminnelige talemåter, og da jeg var engstelig for at arbeidet skulle ta en helt negativ vending, tok jeg allerede første dag ordet og foreslo at vi skulle undersøke mulighetene for å få istand et samarbeide efter Ouchy-Konvensjonens linjer. Dette positive forslag kom som noe av en bombe på de delegerte, som den ene efter den annen tok ordet, og sa at slik som De forente stater hadde opptrådt ved å gå fra gullet nettopp på det nuværende tidspunkt, kunne intet gjøres. Presidenten Walter Runciman tok så ordet, og sa at det hadde vært hans hensikt like fra begynnelsen av å komme med et forslag til arbeidsplan, og han ville nu nevne at man burde søke å bli enige om en rekommendasjon med sikte på å få tollsatsene nedover. Hans tale gjorde et meget svakt inntrykk, og skulle det han pekte på som målet for vårt arbeide tas alvorlig, måtte det betraktes som nærmest vanvidd å la folk komme reisende fra Kina og Australia for å beskjefte seg med den slags lite virkningsfulle memoranda. Mitt forslag fikk noe medhold fra enkelte hold, men de eneste som virkelig for alvor gikk inn for det, var De forente stater

representanter med senator Reynolds i spissen. Statenes delegerte hadde selvfølgelig følt seg meget ille berørt over at ansvaret for konferansens sammenbrudd, som man allerede hadde på følelsen ville komme, skulle legges på dem. Man var derfor tydeligvis Norge meget takknemlig for vårt reelle forslag.

Efter å ha hørt de mange innvendinger fra andre hold, tok jeg ordet og sa at jeg var klar over at man på det daværende tidspunkt ikke kunne komme til enighet om en konvensjon om nedskjæring av tollsatsene. Jeg mente imidlertid at vi, når så mange delegerte var sammen fra alle verdens land, burde søke å gjøre maksimum av det der var mulig. Jeg foreslo derfor at vi skulle oppta til diskusjon hvordan en konvensjon burde avfattes under forutsetning av at situasjonen atter ble mer normal, og et stabilisert forhold var blitt tilveiebragt mellom de nu frie valutaer. Heller ikke dette slo imidlertid an. Hovedmassen av de delegerte var meget tilfreds med å slippe å påta seg noe ansvar, og til tross for at jeg fikk hjelp fra noen hold, bl. a. fra Japan, og selv forsvarte min plan enda et par ganger, ble det til sist åpenbart at intet var å gjøre.

En av de siste dager var jeg i en meget hyggelig lunch hos herr Walter Runciman og hans frue i deres vakre gamle hus i Barton Street nede ved Parlamentet. Lunchen var god, og vi fikk tilstrekkelig å drikke til tross for at begge medlemmene av vertskapet var strenge avholdsfolk. Efter at de andre gjester var gått, hadde jeg en lengere samtale med herr Runciman. Han takket meg for hva jeg hadde forsøkt å gjøre for å hjelpe konferansens tollkommisjon i dens arbeide. I dyp fortrolighet nevnte han at han hadde en liten plan, som han ville ha fremkommet med, og som den britiske regjering i prinsippet var enig i. Han hadde imidlertid funnet stemningen i kommisjonen så lite forståelsesfull, at han hadde ansett det nytteløst å komme frem med den. Meget hemmelighetsfullt åpnet han skrivebordet og tok ut et stykke papir, hvor det med blyant var notert en del punkter. «Her skal De se,» sa han, og lot meg lese hva som var skrevet. Jeg hadde vanskelighet med å skjule min forbauselse da jeg så hans plan, som i virkeligheten bare var et forslag om en henstilling til regjeringene om å søke å senke tollsatsene. Ett er sikkert, at intet var tapt ved at hans lille papir vedble å ligge i hans skrivebord i Barton Street.

En av de siste dager konferansen varte, kom den amerikanske delegerte i tollkommisjonen, senator Reynolds, hen til meg og sa at han

hadde talt meget med utenriksminister Cordell Hull (som var sjef for den amerikanske delegasjon), angående vårt samarbeide i tollkommissjonen. Cordell Hull hadde ønsket å tale med meg personlig, og spurte meg om jeg kunne besøke ham samme ettermiddag. Dette gjorde jeg med glede, og jeg vil alltid minnes den usedvanlig kloke og høyst elverte mann fra vår samtale den dag og en senere ettermiddag da jeg på hans anmodning på ny avla ham en visitt. Han uttalte sin sorg over at man hadde kastet all skyld over på De forente stater når konferansen gikk så dårlig, og han hadde ønsket å takke meg personlig for hva vi fra norsk side hadde gjort for å få tingene til å gli. Jeg nevnte for ham forskjellige ting jeg hadde arbeidet med vedrørende tollspørsmålene, og jeg hadde inntrykk av at han hadde en sterk følelse av hvor farlig den nuværende proteksjonistiske tollpolitikk var, ikke bare i handelspolitisk henseende, men også for den politiske utvikling i landene.

Tilsist ebbet da konferansen ut. Varmen var begynt å bli uutholdelig i London. Folk reiste på landet, festene var over, og de delegerte trakk seg i stillhet tilbake til sine nærmere eller fjernere land. Det eneste som i virkeligheten var kommet ut av verdenskonferansen var en komité angående fordelingen av hveten i verden, som i de følgende år visstnok gjorde adskillig nytte.

Likesom efter den ulykkelige tollfreds-konferansen, kunne jeg heller ikke efter den økonomiske verdenskonferanse la være å fundere over hva man kunne og kanskje burde ha utrettet, mens de delegerte var sammen. Jeg moret meg med i ledige stunder å utarbeide forslag til en internasjonal overenskomst, hvor jeg søkte å sammenknytte en de facto stabilisering av valutaene med en forpliktelse til langsom nedsettelse av tollsatsene, idet jeg dog hadde gjort en unntagelse for de viktigere landbruksprodukter. Erfaringen hadde lært meg at skulle man komme til resultater, måtte man ikke trå landmennene på tærne. Særlig under mitt opphold i Genève under forsamlingen i september samme år beskjeftiget jeg meg med denne plan, og drøftet den med forskjellige personer som hadde interesse for disse spørsmål. Såvidt jeg kunne forstå, var flere av dem av den oppfatning at noe måtte kunne gjøres i den retning som jeg hadde antydnet.

Lett beruset av min suksess ved Oslo-Konvensjonen våget jeg efter tilbakekomsten til Oslo å foreslå statsminister Mowinckel at Norge

atter skulle ta initiativet og oversende mitt utkast til visse land, som måtte være interessert i å gjøre noe i sakens anledning. Denne gang syntes nok imidlertid Mowinckel at min plan kanskje var over evne. Forslaget ble liggende på hans pult uke etter uke uten at jeg fikk noe svar. For å forsøke for alvor å bringe saken videre, gikk jeg en dag opp til ham og sa at jeg godt forstod at han var engstelig for å ta noe initiativ bare på grunnlag av min idé. Det var jo nærmest fantastisk at jeg skulle sitte inne med nøkkelen til den økonomiske verdenskrises løsning. Kunne jeg derimot få min plan anbefalt av en virkelig internasjonal autoritet, syntes jeg det måtte være lettere for statsminister Mowinckel, som jeg visste var dypt interessert, å ta et initiativ. Jeg foreslo ham derfor at jeg skulle forelegge saken for Folkeforbundets fremragende ekspert på det handelspolitiske område, sjefen for finansseksjonen i sekretariatet, dr. Lovday. Dette gikk Mowinckel med på, og et par dager etter reiste jeg til Wien, hvor dr. Lovday da oppholdt seg for å ordne med Østerrikes finanser. Vi tilbragte to dager på et hotellværelse der, ivrig studerende min plan, som han rettet på enkelte områder, men som han i det store og hele gav sin mest uforbeholdne anbefaling. Etter å ha gledet meg over å se på Wien, som var vakker selv i sin fattigdom etter krigen, med sin strålende opera og vidunderlige Schönbrunn – hvor wienerne danset sine valser på skøyter i den friske vinterluft utenfor Paleet, drog jeg fornøyet tilbake med min overenskomst.

Hele denne reisen ble imidlertid til ingen nytte. Tidene hadde forandret seg, og den ellers optimistiske statsminister Mowinckel hadde tapt troen på at noe foreløbig kunne gjøres. Formodentlig hadde han rett. Men det smakte meg ikke å måtte stikke mine papirer under stolen, uten i alle fall å ha fått sikkerhet for at det ikke kunne komme noe godt ut av min plan.

LONDON 1934–1935

I 1934 BLE JEG UTNEVNT TIL LEGASJONS RÅD I LONDON og tiltrådte der ut på sommeren. Det var et vanskelig tidspunkt i mitt liv; mitt ekteskap gikk nettopp da istykker, og London så jeg hen til med en viss engstelse, særlig fordi jeg på grunn av noen tåpelige intriger i Genève hadde visse vanskeligheter med ham som ble min nye sjef, Minister Colban. Alt gikk dog langt over forventning. Colban, som kunne ha grunn til å se på meg med en viss skepsis, viste meg tvertom fra første stund vennlighet og tillit, og på legasjonen traff jeg bl. a. Rolf Andersen som var legasjonssekretær og Harriet Huitfeldt som ble min personlige sekretær. Begge hadde jeg samarbeidet med i en årrekke i Paris, og de var i likhet med vår eminente generalkonsul Conradi mine virkelige venner, som gjorde alt for at jeg hurtig skulle komme ut av min noe opprevne tilstand. Dette lyktes bra også fordi jeg kort etter min ankomst traff igjen en av de mest charmerende kvinner jeg har kjent, Lord Runcimans begavede og høyt musikalske datter, Margaret, som jeg knyttet et varmt og fortrolig vennskap med.

Intet arbeide kunne være lettere og mer behagelig enn det som den gang pålå en norsk legasjonsråd i London. Den dyktige og praktiske minister Colban ledet stasjonen på en mønstergyldig måte, og de britiske myndigheter stilte seg tradisjonsmessig så imøtekommende som i det hele mulig. Så perfekt som en britisk administrasjon fungerer, og så vennlig innstillet som man der er overfor Norge, kunne det alt sammen umulig gå glattere.

Ved Onslow Gardens hadde jeg leiet meg et hyggelig, typisk engelsk hus, som imidlertid var større enn jeg hadde tenkt meg. Mine møbler strakk absolutt ikke til – og min eneste utvei var, når jeg skulle ha fremmede, å be så mange gjester at det kunne høres sannsynlig ut når jeg sa at jeg for anledningen, av plasshensyn, hadde flyttet de fleste

møbler på loftet. Mens jeg om sommeren var chargé d'affaires, hadde jeg imidlertid to ganger i høy grad bruk for de mange halvtomme værelser. Det ene var da jeg i anledning av et besøk i London av norske folkedansere, inviterte dem alle sammen til soupé i Onslow Gardens. De kom kjørende til den stillferdige lille gate i en leiet buss, iført sine vakre bunader og med klingende spill av feler og trekkspill. Det var en ubeskrivelig festlig anledning med musikk, dans og sang til langt ut på natten.

Den annen gang var i forbindelse med de internasjonale idrettsleker for døve. Den første olympiske for døvstumme — som det dengang het — var blitt avholdt i Paris så tidlig som i 1924, og dette var den 4de i rekken av disse sammenkomster som utvilsomt i høy grad bidrog til å glede og lette livet for døvstumme fra de mange deltagende land.

Jeg hadde ikke tidligere vært oppmerksom på at det var så mange døvstumme i Norge, men den norske delegasjon var en av de tallrikkeste. Da jeg på stadion satt sammen med olympiadens leder og så de gode sportsresultater som den friske og glade ungdom presterte, ble jeg så begeistret både for ham og for vår kjekke delegasjon at jeg spurte om jeg kunne få lov til å be ham og de norske piker og gutter til meg på en soupé dagen etter. «Har De mot til det?» spurte han. «Ja, det har jeg, og det vil glede meg meget om dere vil komme.»

Soupéen som fant sted den 22. august 1935, ble en opplevelse — jeg tror både for gjester og vert. Det var dekket ved små bord for 3 og 4 personer ved hvert og med lys på bordene. Maten var vel enkel, jeg hadde ikke stort å fare med, men den forekom meg god og vinen var bra. Det som gjorde selskapet til noe helt annet enn det man er vant til, var den absolutte taushet som av gode grunner var tilstede — og gjestenes tydelige tilfredshet. Til desserten hadde jeg skrevet en liten tale, som jeg foredrog langsomt mens gjestene samtidig leste hvert sitt eksemplar av talen, som jeg hadde latt dele ut.

Da jeg satte meg, ble det klappet livlig — og så kom den store overraskelse. En av gjestene reiste seg opp og holdt, med tydelig besvær, men klart og greit, en liten takketale; han kunne jo ikke høre hva han selv sa (og heller ikke de andre gjester hørte det), og man kunne se hva det kostet ham for anstrengelser å huske hvordan ordene skulle sies. Det er holdt mange takketaler for meg i de 40 år jeg har represen-

tert Norge ute i verden, men aldri har jeg følt meg så beveget som hin aften ved Onslow Gardens.

Blandt de britiske venner jeg fikk meg i denne tid i London, må jeg først og fremst nevne Philip Noel-Baker. Jeg hadde tidligere truffet ham flere ganger, men det var først under tiden i London 1934–35 at jeg kom til å stå ham og hans frue nær. Når jeg trengte råd og støtte i forbindelse med mitt arbeide, var jeg sikker på alltid å kunne få det hos ham. Om våren 1935 var den franske luftfartsminister Pierre Cot, ved Noel-Bakers mellomkomst, blitt invitert til ved universitetet i Cambridge å holde et foredrag angående luftfarten sett i relasjon til freds-saken. Jeg ble invitert til å være med Noel-Baker og Cot på reisen til Cambridge, hvor vi tilbragte et par uforglemmelige dager, innlosjert i et av de vakre gamle Colleges.

Cots foredrag var interessant; men det slo meg allerede da at det i denne farlige verden måtte være utrygt i et land med en så utsatt stilling som Frankrike å ha en så ubetinget pasifist som luftfartsminister. Da Hitler noen år etter overfalt Frankrike, viste det seg da også at det franske luftforsvar var over all forstand svakt. Dette fikk Cot skylden for. Personlig synes jeg heller kritikken burde ha samlet seg om de som hadde valgt ham til sjef for luftfartsministeriet. Han hadde så sant selv aldri lagt skjul på sin pasifisme. Etter krigen traff jeg Cot igjen i Sovjet-Samveldet, hvor vi begge var iherdige beundrere av Aleksej Tolstojs skjønne enke. Når jeg kom på besøk, var svært ofte Cot allerede installert hos denne charmerende dame — og når Cot kom, hendte det at han allerede fant meg på pletten.

Hverken dette, eller vår dypt forskjellige innstilling til spørsmålet om nødvendigheten av et forsvar, som bør være sterkere jo mere man har å forsvare, har noensinne bragt oss i virkelig uoverensstemmelse.

Som bekjent fikk Noel-Baker i 1962 Nobels fredspris. Når man med eftertanke leser Alfred Nobels testamente, kan man ikke unngå å komme til det resultat at testator ville vært særlig lykkelig over dette valg. Han var jo selv en mann som forente høy idealisme og sunn praktisk sans på en beundringsverdig måte.

Mens jeg ennu arbeidet i Utenriksdepartementet i Oslo, hadde jeg meget å gjøre med sjøgrensesaken og de problemer som oppstod når

utenlandske trålere, særlig da britiske, ble påtruffet under fiske innenfor det territorium som vi hevdet var norsk. For at det i slike tilfelle skulle kunne treffes hurtige og praktiske avgjørelser eller dommer som begge land kunne godta, var vi kommet frem til en ordning hvorefter en av de britiske konsulære representanter i Norge og en lokal representant for den norske regjering sammen på stedet skulle ha kompetanse til å ta affære. Da dette jo på en måte gav en britisk representant myndighet på norsk område, var det blitt besluttet at det av hensyn til resiprositeten skulle oppnevnes en tilsvarende norsk-britisk myndighet, som kunne ta seg av eventuelle vanskeligheter dersom norske trålere var kommet innenfor det britiske territorium. Som norsk medlem av denne «domstol», ble jeg oppnevnt sammen med den britiske fiskeriinspektør Moss Blundel. Da det aldri forekom at norske trålere fisket på britisk sjøterritorium eller forvoldte noen skade der, var ordningen av helt teoretisk natur. Moss Blundel og jeg innskrenket oss derfor til å markere vår «domstol»s eksistens ved en gang om året å holde møte med etterfølgende lunch. Jeg var imidlertid stolt over formodentlig å være den eneste utlending med rett til å «dømme» på britisk territorium. Dessuten fikk jeg stor glede av mitt samvær med Moss Blundel. Han var en fornøylig og vennlig mann og en interessert samler av Rolls Roycer. Jeg tror det er fra ham jeg har fått min kjærlighet til denne vogn.

I forbindelse med fiskerisakene fikk jeg også forbindelse med den elegante fiskeridirektør Henry Maurice, som ved flere anledninger hadde representert de britiske interesser under forhandlinger i Norge. Også hans frue var meget hyggelig. Hennes store pasjon her i verden var ville dyr, og for å kunne se mest mulig til disse, hadde hun og hennes mann bygget seg en villa rett imot den store dyrepark i London, som de var medeiere i. En aften da jeg spiste middag med de to dyreelskere i den vakre restaurant i den zoologiske have, foreslo fruen at vi etter maten skulle avlegge løvene et besøk. Som sagt, så gjort — og da vi kom inn i den store hallen hvor løveburene var, gikk fruen inn i den gang som går mellom burene og der hvor publikum oppholder seg. Mellom de store sprinkler stakk hun armen inn i burene, klapet løvene på ryggen og stakk ved et par anledninger til og med armen rett inn i «løvens gap». Dette gikk svært bra, men det tallrike publikum var tydeligvis engstelig og trakk seg lengst mulig bort. Selv var

jeg imidlertid kommet med inn i den farlige mellomgang; da jeg så at det gikk bra med kjærtegningen av løvene, fant jeg, som formodentlig hadde fått adskillige «drammer under vesten» at også jeg burde forsøke. Jeg klappet derfor en eldre utseende løvinne vennlig på hodet og manken og gikk tilsist så langt at jeg også begynte å føle henne på tennene. Et par av oppasserne kom imidlertid da til og sa at bare «aksjonærer» hadde lov til å berøre dyrene. Selv var jeg ganske fornøyd over å være blitt stanset i min noe dristige kurtise — og reiste hjem til mitt hus i god stand. Neste morgen våknet jeg imidlertid med voldsomt opphovnede ben og måtte hurtigst få en lege tilkalt. Denne studerte lenge noen røde flekker på mine ben og spurte så om jeg var kommet tilbake fra tropene. Den voldsomme opphovning syntes å komme av bitt fra en slags lopper som bare finnes hos løver! — Så var jeg allikevel blitt bitt av min løvinne — om enn bare indirekte, og måtte holde meg rolig med benene oppe hele dagen.

Dette var like før jeg skulle forlate London i anledning av min utnevning til minister i Argentina. Samme aften holdt den norske klubb i Norway House avskjedsmiddag for meg. Da jeg om aftenen kom hinkende på mine tykke ben, fant jeg klubben — som alltid er hyggelig, men hadde noen litt stereotype og kjølige lokaler, — forandret til en enorm rosenhave. Et av de store overskuddsmennesker i denne verden, Ingrid Christensen, var sammen med sin fremragende mann, konsul Lars Christensen, samme morgen kommet til London fra Syd-Afrika. Da hun hørte at klubben om aftenen holdt avskjedsmiddag for meg, sendte hun, i overensstemmelse med sitt temperament, noen hundre roser opp i klubben. I en liten gjennomgangssalong satt hun selv glad og vennlig og bød på en uendelig rekke av gode champagneflasker — og i spisesalen duftet og lyste hennes roser. En herlig avskjed med London.

En annen god venn og prektig nordmann som jeg traff under oppholdet i London, var Notti Bøhn. Han og hans intelligente og spirituelle franske frue førte et gjestfritt hus i sitt deilige hjem på Cadogan Square — og på landet nær Andover. Notti, som var kommet til London som ganske ung mann, var glad, vakker, et finansgeni og med et hjerte av gull. Da jeg en gang innstilte ham til en høy norsk utmerkelse, skrev jeg at jeg ikke kunne huske noen gang å ha hørt om en nord-

mann som virkelig trengte det, var gått fra ham uten å motta en generøs og rikelig hjelp. Det var ikke noen overdrivelse.

En landsmann som jeg lærte å sette stor pris på, var Bjarne Braatøy, en sjeldent intelligent og frisinnet mann. Han var forfatter og journalist og hadde gode forbindelser blandt engelske pressefolk. Da jeg fra regjeringen i Oslo fikk instruks om på beste måte å få klarlagt for den britiske presse *hvorfor* man i Norge måtte føre den politikk med hensyn til sjøterritoriet som vi gjorde, var han meg til stor hjelp. Vi planla at han skulle invitere betydningsfulle journalister fra de forskjellige ledende britiske aviser til en lunch, hvor også jeg var tilstede. Lunchen som skulle være fremragende god, ble betalt av en sum jeg hadde bedt departementet om å få til særlig representasjon i forbindelse med denne for Norge så viktige sak. Lunchen, som ble holdt en onsdag, ble en stor suksess; den gode mat og drikke og en glad og uformell situasjon satte pressefolkene i stor stemning. Det eneste vi ikke talte om, var det norske sjøterritorium. Derimot holdt jeg, ved slutten av lunchen, en liten takketale til verten, som jeg avsluttet med å si at det hadde gledet meg så meget å være med, at jeg ville foreslå at samtlige tilstedeværende neste onsdag spiste en tilsvarende lunch hos meg. Dette slo meget godt an, og neste onsdag var vi alle på ny samlet om et festlig bord. Ved denne anledning ble det ordnet slik at Braatøy bragte meg inn på saken vedrørende det norske sjøterritorium. Jeg benyttet meg av dette og forklarte i korte ord de helt spesielle problemer som reiser seg for Norge, med vår uendelig lange kyst og vanskeligstilte kystbefolkning — og fikk da særlig forklart vår stilling i forbindelse med alle de dype fjorder og nødvendigheten av å trekke grunnlinjen for sjøterritoriet tvers over disse, ofte nokså langt ute.

Da saken tydeligvis interesserte journalistene meget, sa jeg at jeg gjerne ville sende dem alle visse klare og greie redegjørelser på engelsk, som man fra Oslo hadde stilt til min disposisjon. Dersom det efter lesningen av disse var noen punkter man var interessert i å diskutere, kunne vi kanskje gjøre dette ved en senere anledning.

Også dette slo så godt an, at en av de hyggelige pressemenn, jeg tror det var Herald Tribune's representant, sa at han syntes samværet de to onsdager hadde vært så givende at han ville foreslå at vi den påfølgende onsdag alle skulle være *hans* gjester til lunch. Vi kunne da se nærmere også på sjøterritoriesaken. Samme ettermiddag sendte jeg alle

deltagerne i lunchen de interessante trykksaker jeg hadde . . . og neste onsdag hadde vi en foreløpig siste og festlig lunch, hvor vi diskuterte inngående de norske problemer og vår måte å løse dem på, som alle erklærte at de forstod og fant rimelige. Før vi skiltes, lovet samtlige meg å følge saken med interesse og innlemme de redegjørelser jeg hadde sendt på en lett tilgjengelig måte i vedkommende avisers arkiver.

Jeg er ikke i tvil om at denne lille uskyldige manøver bidrog avgjørende til at vi stort sett fikk en «god presse» i Storbritannia da saken for alvor ble aktuell. Vi hadde en velinformert god venn i hver av de store aviser, som også hadde til disposisjon vårt interessante materiale om sjøterritoriet på en lett tilgjengelig måte. Vårt trykte materiale ville ellers høyst sannsynlig ha druknet i alt det propagandamateriale som store aviser alltid mottar.

Ved denne, som ved mange andre anledninger av tilsvarende natur, er kunsten ikke å overtale eller få noen til å innta standpunkter de ikke er enige i, men på en praktisk og hensynsfull måte å få sannheten frem uten å plage og kjede folk. Det er slett ikke alltid så lett.

I mai 1935 feiret kong Georg V sitt 25-års jubileum som regjerende fyrste. Dagen før jubileet hadde hundretusener av mennesker strømmet til London for å være tilstede. Det var den gang i England noe som het «Kongens vær». Det holdt også denne gang. Etter hans personlige ønske var alle parker åpne hele den siste natt og Hyde Park og andre parker var hele den milde vårnatt fylt av tilreisende som ikke hadde noe sted å bo. Sent om aftenen før selve jubileumsdagen gikk jeg forbi Hyde Park Corner og nedover mot Piccadilly Circus, hvor prosesjonen neste dag skulle gå. Langs fortauskantene hadde folk alt begynt å stille seg opp og til høyre for inngangen til metrostasjonen Green Park, hvor der et stykke oppe på veggen var en tom nisje, stod en eldre sortkledd liten dame med håndveske og foldede hender. Det var sikkert den beste plass man kunne få, og hun var tydeligvis fast bestemt på å holde ut i de 14 timer som manglet før prosesjonen skulle komme. Over hele byen hvilte et preg av lys, glede og vennlighet, og gjennom de tre dager det hele varte, ble det såvidt jeg vet, ikke registrert en eneste alvorlig ulykke.

Neste dag ved ti-tiden kjørte jeg i en elegant bil jeg hadde leiet og iført vår utenriksstjenestes vakre uniform fra Onslow Gardens og til St. Paul's Cathedral, hvor jubileets første og viktigste handling, fest-

gudstjenesten, fant sted. Det var svært tidlig, men veien jeg kjørte — som var den samme prosesjonen skulle følge noen timer senere — var alt stappende full. Kjøringen gikk derfor uhyre langsomt og mange av tilskuerne ropte og vinket fornøyd til den tidlige festdeltager i uniform. Alt var i orden, og den lille dame i nisjen stod på sin plass.

I kirken var vi blitt reservert meget gode plasser på tvers, like oppe ved koret, slik at vi kunne se første rekke hvor kong Georg og dronning Mary satt. Gudstjenesten var vakker og høytidelig og artet seg som en fin og diskret hyldest til statsoverhodet. Da det hele var slutt og man skulle gå ut av kirken, ble imidlertid kong Georg sittende urørlig. Det virket som han ville at det alt sammen ennå skulle vare litt. Kanskje rekapitulerte han i tankene de 25 merkelige år han hadde hersket strengt konstitusjonelt over det store rike. Gjennom disse år var en stor del av verden gått i oppløsning; frihet og rett var det mange steder smått bevendt med. Men i det britiske rike var de gamle idealer respektert og hver mann og kvinne hadde sin lovlige rett. Gjennom de første års konstitusjonelle kriser, gjennom verdenskrigens ulykke og gjennom de senere års alvorlige økonomiske vanskeligheter hadde han som konstitusjonens vokter, rikets samlende punkt og omgitt av den stadig økende kjærlighet og beundring fra undersåttenes side, ført det britiske verdensrike fremover og oppover. Den stillfarende og beskjedne mann hadde meget å tenke på med glede på sin jubileumsdag.

En uendelig stillhet og ro hvilte over den mektige kirke gjennom disse lange minutter. Tilsist strakte dronning Mary sin hånd frem og la den forsiktig på Kongens. Han hevet hurtig hodet og smilte til henne; det var som om han var våknet av en lang og lykkelig drøm.

Utenfor kirken så vi de kongelige kjøre bort. Det eleganteste par var vår egen Dronning og Prinsen av Wales. Begge to små og elegante — og gode venner.

Senere var det høytidelighet i Westminster Hall, hvor Parlamentet hyldet statssjefen omgitt av sine 4 sønner, og om aftenen bankett i Buckingham Palace. Men den store begivenhet var stunden i St. Paul's Cathedral.

Året etter gikk Kongen stille over i den annen verden. Han hadde fylt sin stilling og gjort sin plikt på en fullkommen måte og kunne etter år med de største vanskeligheter gi det beste og lykkeligste folke-

forbund som kan tenkes, videre i fred og uten at den minste bit av Imperiet var blitt tapt.

Selv fikk jeg se kong Georg på to avgjørende dager i hans liv; da han fulgte sin far til graven 25 år før og ved det lykkelige jubileum. Ved siden av vår egen kong Haakon, vet jeg ingen monark i moderne tid, som har kunnet gjøre så meget for sitt land.

TIL SYD-AMERIKA

SKAL JEG SI SANNHETEN, så trives jeg overalt. Jeg trives hvor det er morsomt og interessant; og jeg trives hvor det ikke er noen av delene og hvor jeg selv må sørge for musikken. Kanskje det er der jeg trives aller best.

Men det er noe jeg absolutt ikke liker; og det er å bryte opp. Jeg mener ikke om aftenen, for det er jeg som regel nummer en til å gjøre; men fra et sted hvor jeg har oppholdt meg noen tid – iallfall minimum en natt. Det er som regel nok til at jeg føler meg hjemme der og alt sterkt tilknyttet.

Man kan derfor tenke seg mine følelser, da jeg i juli 1935 fikk forespørsel fra Oslo om jeg ville ta imot stillingen som minister i Argentina og de omliggende land. Jeg trivdes i min interessante stilling som legasjonsråd i London, hvor jeg bare hadde vært et år. Syd-Amerika var den gang langt borte – noen flyforbindelse forekom ikke, bortsett fra visse ballongbesøk med de tyske Zeppelinere – og min gamle mor helt ensom og alt da ved dårlig helse. Jeg fryktet for at meddelelsen om at jeg skulle forflyttes til den annen ende av kloden, ville øke hennes lidelser. Men jeg har nu en gang den vane aldri å si nei, når min regjering har bruk for mine tjenester. Dessuten var det fristende å dra til den for meg helt ukjente del av verden og overta en ministerpost der i en alder som det neppe fantes presedens til siden vår utenrikstjeneste begynte. Jeg sa derfor ja, på betingelse av at jeg fikk anledning til å tilbringe noen tid i Norge før jeg reiste.

I Oslo studerte jeg grundig våre handelsforbindelser med Syd-Amerika og gjorde så noe som da var helt nytt – en reise langs kysten for å besøke de norske eksportører av fiskeprodukter, særlig klippfisk, som hadde store interesser, først og fremst i Argentina. Denne reisen og besøkene i Bergen, Alesund og ikke minst Kristiansund N. gav meg

en dyp interesse for den vanskelige og hasardiøse klippliskeksport og en sterk følelse av at det var om å gjøre å finne på noe eksepsjonelt for å forsvare markedet mot en tiltagende og farlig konkurranse, ikke minst fra Island. Jeg deltok flere ganger i «vraking» av fisk og fikk en slags fagkunnskap som ble meg til betydelig nytte når mottagerne i Argentina, særlig i den varme årstid, protesterte mot fiskens kvalitet.

Utenrikske tjenestemenns besøk på bedriftene og den personlige kontakt med eksportørene, hvis interesser de skal varetta i utlandet, er av stor betydning. Det var den gang noe nokså ukjent, men er nu heldigvis i god gjenge, også i forbindelse med de høyst interessante, meget nyttige og dertil festlige reiser i forskjellige deler av Norge som utenrikske sjefer årlig foretar, invitert av Norges Eksportråd og under direktør Malteruds inspirerende ledelse.

Julaften tilbragte jeg med min mor i vårt gamle hjem, og juledag bar det avsted.

Om selve avskjeden vil jeg ikke si for meget. Tross sin allerede meget fremskredne leddrevmatisme lyktes det min tapre, lille mor å komme ut av sengen for å greie med mine koffertene og håndvesker, skrive merkelapper til disse og gi sin ikke lenger så helt unge sønn de siste råd.

Vintersneen lå høy utenfor huset da jeg kom ned med alle mine koffertene . . . og et nokså tungt hjerte. Det var en aften så stille som det bare kan være i Norden når alt er dekket av vinterens hvite teppe.

Et siste blick på huset og min kjære gate og iveri bar det til stasjonen, med nattog til Bergen, over de høye fjelde, båt til Newcastle, derefter London og så Royal Mails mektige linjeskip «Alcantara» til den sydlige halvkule. Jeg har foretatt mange reiser med denne båt siden, og den vil alltid bevare en særlig plass i mitt hjerte. Men best husker jeg den første avreise fra England, da kapteinen straks kom på visitt i den vakre suite man hadde reservert meg (til tross for at jeg bare betalte enkel billett) med elegant salong, soveværelse og bad, for å be meg om å få mitt norske splittflagg til å heise.

Det gikk som en bølge av glede og stolhet gjennom mitt hjerte da jeg straks etter så det veldige og vakre skip legge til havs med Union Jack og mitt eget kjære flagg viftende i vinden.

Min første reise som utenriksk sjef begynte bra.

Ombord var alt perfekt. Jeg hadde mitt eget lille bord i spisesalen nettopp hvor jeg gjerne ville, og fikk all den service som en fremragen-

de italiensk maitre d'hôtel kan produsere – med rikelig daglig kaviar og meget annet godt, mens det ypperlige orkester spilte den musikk jeg ønsket.

Nyttårsaften var vi tre timer i Lisboa, og jeg fikk høre min mors stemme i telefonen, for siste gang på meget lenge. Det var ikke noe heldig påfunn. Når man legger på telefonen, særlig i et tilfelle som dette, hvor eksperimentet ikke kan gjentas, føler man seg meget lengre borte enn før samtalen.

Om aftenen var Atlanterhavet meget urolig, og den nyttårsmiddag «Alcantara» gav oss, med masker, hatter, konfetti og all slags lekeinstrumenter, ble ikke lite makaber. Ved mitt sidebord satt en rekke gamle, engelske frøkner på vei til Madeira med sin revmatisme. De hadde tydeligvis besluttet å gjøre mest mulig ut av situasjonen, satte de rare hatter på, overøste meg med konfetti og spilte på sine instrumenter til min ære. Jeg har sjelden følt meg så lite opplagt til moro av den slags, men måtte likevel være med på leken og tilbragte noen merkelige timer med de 8–10 aldrende damer, mens bølgene svinget oss i alle retninger; tilsist ble det så ille at skipets orkester, oppe i sin balkong, fikk sjøsyke og festen ble avbrutt.

Resten av reisen gikk fint. Jeg traff flere sympatiske og innflydelsesrike argentinere som ble mine venner for tiden i Syd-Amerika, og etter at ekvator var passert gav jeg et vellykket aftenselskap på øvre dekk, mens månen og sydstjernen skinte om kapp, og den italienske maitre d'hôtel, som også var en mester på dette område, spilte gitar og sang smektende, italienske sanger.

Argentina

Efter to uker ombord å ha studert spansk med mitt ypperlige Lingua-phone-kursus, ankom jeg den 14. januar 1936 til Buenos Aires som for årene fremover skulle bli mitt lykkelige hjem.

Alt første dags ettermiddag hadde jeg et ganske merkelig hell. Da jeg gikk meg en tur på Buenos Aires' vakre hovedgate Florida, traff jeg plutselig en sønn av min nære venn fra parisertiden, Frankrikes fornemste hertug, Honoré de Luynes. Sønnen, den unge hertug Philip de Luynes, som var blitt gift med datter av Argentinas største gods-

eier, Saturnino Unzué, og derfor bodde en del av året i Syd-Amerika, følte seg den gang nokså alene der. Han ble begeistret over uventet å treffe en person som han hadde sett gå ut og inn i hans barndomshjem, hvor jeg også var en nær venn av hans intelligente søster. «Kom med meg i Circulo de Armas, det er det hyggeligste sted i byen,» sa han. Så gikk vi dit, og en time etter var jeg presentert og invitert medlem i en av de ikke bare mest eksklusive, men også nyttigste og hyggeligste klubber jeg har kjent. Den var så lukket og så vestorientert at bare ambassadører fra Frankrike, England, De forente stater og de store naboland var inviterte medlemmer (uten forøvrig å vise seg nevneverdig der), mens andre diplomater i det hele ikke kom på tale. For meg ble den som et annet hjem, hvor jeg så ofte jeg kunne tilbragte en times tid i den bitte lille bar. Når den åpnet klokken 8 møttes man her, med Republikkens visepresident Julio Rocca og klubbens egen president gjennom snart et halvt århundre, Artayeta i spissen. Det var allminnelig kjent at der i denne baren, litt større enn en gammel sporvogn, var blitt dannet en rekke av de regjeringer Argentina inntil da hadde hatt.

Den ypperlige introduksjon, som en nær venn av Philip de Luynes' far, og den omstendighet at jeg synes å passe for latinere, hadde alt seks timer etter min ankomst til Buenos Aires sikret meg en urokkelig posisjon der og etterhånden en rekke verdifulle og trofaste venner av stor nytte for mitt arbeide. I de seks år jeg var i Argentina, holdt klubben praktisk talt hvert år en middag til min ære, mens jeg på min side holdt en middag i mitt hjem for klubbens ledende menn, med Rocca i spissen.

I det hele gikk alt etter denne første aften som en dans.

Hvor skulle jeg så bo? Norge hadde takket være en ufattelig kortsynt politikk, særlig fra Finansdepartementets side, ikke noen bolig for sendemannen, hverken der eller andre steder. På dette problem kom der en løsning meget fort. På legasjonskontoret traff jeg allerede den annen dag en norsk pike fra Vadsø, som var halvt kven, og som hadde vært kokke hos min forgjenger. Jeg ansatte henne straks som midlertidig kokke, og denne intelligente og energiske dame fant i løpet av noen timer nettopp det hus som passet meg i den herskapelige Avenida Quintana. Det var et nu nedrevet gammeldags hus, som strakte seg

langt innover i kvartalet med sine to hyggelige patioer, hvorav den innerste sluttet opp i en liten plass med et deilig fikentre.

Værelsene var vakre, høyloftede og vel plassert; og det hele var meget billig. Da Olga Lakkala, så het piken, dessuten viste seg å være en ypperlig kokke og en god og sparsommelig administrator, hadde jeg all grunn til å være fornøyd. Ved siden av henne hadde jeg, på samme måte som min forgjenger, legasjonens spanske vaktmester Constante Alonso som hovmester. Han var et av de beste mennesker jeg har kjent i denne verden, og høyt fortjent av Norge, som han anser for sitt annet fedreland. Mine møbler var alt nu kommet fra London, så innflytningen kunne finne sted. Harrods hadde ordnet flytningen og alt var helt og pent. To ganske små feil ved møblene ble reparert på dagen.

Så ansatte jeg to mannlige tjenere til – og en uke etter ankomsten kunne jeg begynne å ta imot.

Troppene var rede, skytset på plass, felttoget kunne begynne.

Uten at det merkes for meget, bør det søkes ordnet slik at alle som har – eller kan få – betydning for ens arbeide er velvillig innstilt. Utenriksminister, handelsminister og funksjonærer i de to ministerier, slett ikke alltid de høyeste, sjefene for statsbanken og valutakontrollen, statsteatret og Det Filharmoniske Selskap, politimesteren, brannsjefen og sjefene for de store bedrifter – alle må de være villig til å ta imot en på korteste varsel. Målet må være at de, når en vanskelig sak blir tatt opp, sier: Ja, det er kanskje ikke *helt* korrekt å si ja; men det er jo umulig å si nei, når han ber om det.

Som motto over disse betraktninger kunne settes: Det er for sent å begynne å løpe etter folk, når man har bruk for dem.

Avleveringen av akkrediteringsbrev til statsjefene foregår i Argentina med stor pomp og prakt. All trafikk, både av sporvogn og andre kjøretøyer, var helt stoppet mellom mitt hus og presidentens palass, og gatene dekket med hvit sand, så den tallrike eskorte av ridende grenaderer i uniformer fra den franske revolusjons tid ikke skulle utsettes for at hestene falt.

President Justo var skapt til å være president. Han var sterk, intelligent, lykkelig og elsket ansvarets byrde. En stor president i et stort land, som den gang sikkert var et av de lykkeligste i verden.

Blandt de fem akkrediteringsbrev jeg hadde med fra Oslo, viste det seg at det til Argentina manglet. Jeg telegraferte og foreslo – dumt nok

— å foreta noen små raderinger i et av de andre brev, som det hastet mindre med, men det fikk jeg ikke lov til — og måtte derfor vente flere uker. Jeg skulle ha gjort det på egen hånd, for det er ingen som leser disse brev, der alltid inneholder det samme. Ved en senere anledning i et helt annet land, overrakte jeg en tom konvolutt — og det gikk aldeles utmerket.

Efter overrekkelsen av mine brev til president Justo hadde jeg en samtale med ham, hvor han sterkt la meg på sinne å arbeide for en rikelig immigrasjon av nordmenn til Argentina. Det var en sak som tydeligvis lå ham varmt på hjertet.

I de kommende år viste president Justo alltid vennlige følelser for Norge og dets representant. Hverken det at jeg aldri gjorde noe for å fremme norsk immigrasjon til Argentina (vi trenger våre initiativrike folk hjemme i Norge) eller den omstendighet at han kunne ha grunn til en viss sjalusi — fordi jeg var en god del sammen med en av de vakreste og mest intelligente piker jeg noen gang har truffet, som til tross for en aldersforskjell på ca. 30 år var presidentens varmeste venn og formodentlig beste hjelper i presidenttiden — kastet noen skygge over det gode forhold mellom oss. Når den unge dame skulle spise middag alene hos meg, hendte det imidlertid uvegerlig at presidentens fortrolige venn, en eldre senator som jeg kjente godt, ringte og inviterte seg selv til middag. Man må på høyeste hold ha vært godt underrettet.

Såvel president Justo som hans forgjenger president Alvear og efterfølger president Ortiz, døde alle tre i løpet av et år i første del av annen verdenskrig. Det var de tre personer som hadde mest vilje og evne til å holde igjen overfor Hitlers omfattende og dyptgående arbeide for å gjøre Argentina til et nazistisk brohode i den nye verden.

Argentinas daværende utenriksminister Saavedra Lamas brukte høyere snipper enn noe annet menneske. Dessuten var han temmelig arrogant og lot folk som ville se ham vente i det uendelige — selv ambassadører fra de store land. Dette visste alle; også at han holdt sine medarbeidere i ånde så å si dag og natt, ofte til de brøt sammen.

Men det taltes mindre om at han var en usedvanlig åndrik, begavet og ærlig mann, som fra sin første ungdom med energi og intelligens hadde kjempet for alt som kunne bidra til å bevare freden i denne verden. Hans hovedtese var at landene aldri skulle anerkjenne ter-

ritoriale forandringer som var fremtvunget ved våpenmakt; og denne tese var hjørnesteinen i den multilaterale fredspakt (Saavedra Lamas-pakten) som han hadde fått istand. Dessuten hadde han gjort en årelang innsats – til sist kronet med hell – for å få slutt på den lange og ødeleggende krig mellom Bolivia og Paraguay.

Det var denne interessante, men temmelig kaprisiøse mann det ville komme til å avhenge av, hvorvidt min misjon til Argentina skulle lykkes. Jeg hadde meget å forsvare, en betydelig norsk dampskipslinje (Syd-Amerika-linjen), en viktig eksport av norske produkter, hvorav en – klippfisken – var i faresonen, og en stor norsk koloni.

Alt ved mitt første besøk hos Saavedra Lamas tror jeg han følte at jeg forstod å vurdere ham og hans fredsarbeide etter fortjeneste. Etter å ha talt litt om de betydelige norske interesser i Argentina og de forhåpninger som knyttet seg til dem, førte jeg samtalen, likesom mere og mindre tilfeldig, inn på hans arbeide for freden, og nevnte at jeg under min virksomhet i Genève ved flere anledninger hadde vært i forbindelse med hans klare, korte og hensiktssvarende fredspakt. «Det er besynderlig at landene i Nord-Europa, som er så interessert i fredsaker, ikke har tiltrådt denne pakt,» sa jeg. «Det er jeg enig i,» sa Saavedra Lamas litt kort, «men det er dessverre umulig. Jeg har flere ganger sendt mine beste folk til de nordiske land i Europa nettopp for å søke å oppnå slik tilslutning. Men det er umulig; man vil ikke.» Jeg så tankefull ut og sa at jeg ikke forstod grunnen til dette, men at jeg ville ta meg litt av saken. «Det kan De godt, men det nytter ingenting.» «Ja, ja, vi får se,» sa jeg tilsist. «Kanskje jeg allikevel har litt mere innflydelse enn man skulle tro.» Saavedra Lamas så undrende og kanskje litt nedlatende på den unge minister, som trakk seg tilbake med denne replikk.

Fra Saavedra Lamas gikk jeg hurtig til mitt kontor og sendte alt samme ettermiddag den norske utenriksminister Halvdan Koht et chiffer-telegram, hvor jeg efter avtale bad om uoppholdelig å få telegrafisk bemyndigelse til å undertegne Saavedra Lamas-pakten på Norges vegne. Under min siste samtale med utenriksminister Koht før avreisen fra Oslo hadde jeg sterkt fremholdt ønskeligheten av at Norge tiltrådte denne pakt. Når vi i Europa og De forente stater stadig gikk inn for at de syd-amerikanske stater skulle slutte opp om vårt fredsarbeide, var det ulogisk at ikke vi av og til gjorde gjengjeld og for

eksempel undertegnet den virkelig gode og praktiske argentinske fredspakt. Koht var enig i dette. Når man fra norsk og dansk side ikke hadde vist seg imøtekommende, var det fordi den svenske utenriksminister Undén sa absolutt nei for Sveriges vedkommende. Vi pleiet jo å slå følge i slike saker. Koht hadde imidlertid ikke noe imot nu å ta en annen linje. Vi ble derefter enig om at jeg, når jeg bad om telegrafisk instruks om å undertegne, skulle få den omgående. Da det i land som Argentina er det personlige som teller, måtte det ordnes slik at jeg fikk æren av Norges tilslutning. Det ville med en gang styrke min stilling i Argentina og lette mitt arbeide der. Utenriksminister Koht's greie og praktiske måte å ta denne sak på og den omstendighet at han lot planen forbli helt mellom oss to, slik at andre ikke kunne komme oss i forkjøpet, var etter min smak et eksempel på god og fremsynt utenrikspolitikk.

Alt dagen etter mitt besøk hos Saavedra Lamas sendte Koht meg, i åpent telegram på fransk, bemyndigelse til å undertegne pakten. Jeg gikk straks opp til den argentinske protokollsjeff og bad om nytt foretrede for utenriksministeren. Jeg sa av gode grunner ikke noe om hva det dreiet seg om, og protokollsjeffen syntes nok at det var høyst urimelig at jeg så snart etter mitt første besøk påny bad om å få se den utilnærmelige utenriksminister. Han lot meg, til tross for et par anmodninger, vente fem dager, til den alminnelige mottagelsesdag kom.

Vel inne hos Saavedra Lamas viste jeg ham mitt telegram. Han leste det med den høyeste forbauselse, og da han så datoen, ropte han: «Men i all verdens navn, hvorfor har De ventet alle disse dager med å komme?» Litt ondskapsfullt svarte jeg at utenriksministeren formodentlig var oppmerksom på at han hadde en kaptein fra Krigsmarinen som protokollsjeff – som man tross alt besvær ikke kunne komme forbi. Jeg har ikke ofte sett noen bli så rasende som Saavedra Lamas ved denne anledning. Han ble helt burgunderfarvet i ansiktet og protokollsjeffen, som straks ble innkalt, fikk i mitt nærvær en overhaling av kraftigste sort. «Vil De huske,» ropte Saavedra Lamas tilsist, «at når den norske minister ønsker å se meg, skal han øyeblikkelig slippe inn, hva jeg enn holder på med.»

Et par dager etter undertegnet jeg hos utenriksministeren det høytidelige dokument om Norges tiltredelse av pakten og hadde etterpå en meget hyggelig samtale med ham. Han gav uttrykk for en oppriktig

glede over det som var hendt og som han betegnet som et av de viktigste øyeblikk i paktens historie. Tiltredelse fra et land med Norges posisjon betød noe helt spesielt. «Nu gjelder det å få de andre nordiske land til også å undertegne,» sa Saavedra Lamas. «Det bør Deres Eksellense helt overlate til meg å ordne,» svarte jeg beskjedent. Jeg følte meg sikker på at våre naboland nu ville få det travelt med å komme etter så snart som mulig . . . og at det eneste som kunne tenkes å stanse dem, måtte være ubetenksomme henvendelser fra argentinsk side.

Slik gikk det også. Jeg foretok meg selvfølgelig ingenting; men det varte ikke lenge før både Sverige og Danmark, og jeg tror til sist Finland, sluttet seg til fredspakten til udelt glede for Saavedra Lamas, Argentina og også de andre tilknyttede land fra denne verdensdel.

Mens jeg fra diplomathold ikke hørte annet enn hvor vanskelig Saavedra Lamas var å treffe og ha med å gjøre, var mine erfaringer helt andre. Han tok som lovet imot meg når som helst, og jeg kan ikke huske at jeg noen gang fikk avslag for det jeg bad om.

En dag under våre samtaler kom vi inn på Nobels fredspris, som jo utdeles i Norge. Saavedra Lamas hadde alt lenge på behørig måte vært foreslått til denne store utmerkelse. De nokså psykologiske demarcher som var blitt gjort i Norge for å støtte opp om saken, hadde sikkert virket mot sin hensikt. Dessuten hadde jeg fått det inntrykk at en virkelig god og oversiktlig fremstilling på engelsk og fransk av det utholdende og virkningsfulle arbeide for fredens sak som Saavedra Lamas hadde utført, aldri var kommet Nobelkomitéen i hende.

«Jeg kan ikke forsøke å skaffe fredsprisen til noen som ikke fortjener den,» sa jeg. «Derimot kan jeg muligens, ved å legge stoffet tilrette på den riktige måte, bidra til at en som fortjener fredsprisen virkelig får den. La meg få en kortfattet og enkel fremstilling av Deres arbeide for fredens sak like fra ungdommens dager, da De unnfanget idéen om at statene skulle forplikte seg til aldri å anerkjenne territoriale forandringer som er fremtvunget ved vold, og likeledes om Deres arbeide siden, særlig for å stanse krigen mellom Bolivia og Paraguay — så skal jeg se hva jeg kan gjøre.» Selv hadde jeg ingen tro på at det jeg gjorde ville føre frem. Jeg var imidlertid under mitt arbeide i Argentina blitt oppmerksom på stadig nye sider ved Saavedra Lamas' fredsarbeide, og var kommet til det resultat at han fortjente fredsprisen like meget, om ikke mere enn andre som hadde fått den. Dessuten ville en pris som

gikk til Syd-Amerika, bli en nyttig og meget ønskelig stimulans til fredsarbeidet i denne urolige del av verden.

Saavedra Lamas hadde på sin side fattet en nesten mystisk tiltro til min innflydelse og sendte meg derfor kort etter det materiale jeg hadde bedt om, tilrettelagt på en forholdsvis enkel og fornuftig måte. En dag satte jeg meg så til å skrive til Nobelkomitéens medlemmer, som praktisk talt alle stod meg nokså nær, idet jeg oversendte det innsamlende stoff. Jeg var sikker på at komitéen gjerne ville ha så godt materiale som mulig forhånden til bedømmelse av Saavedra Lamas' kandidatur; Syd-Amerika var jo langt borte, så det var kanskje ikke så lett i Norge å gjøre seg opp en mening om saken.

Da fredsprisen i 1936 ble utdelt, gikk den til Saavedra Lamas! Min glede og forbauselse var ikke liten; samtidig følte jeg meg imidlertid sikker på at det var en riktig avgjørelse. Den som imidlertid ble mest glad, var utvilsomt Saavedra Lamas. Det virket som om han hadde vanskelig for å tro at det virkelig var sant.

Da jeg en tid etter talte med ham, spurte han meg hvordan det egentlig gikk med Norges saker i Argentina, som han i det siste hadde hørt svært lite om. «Jo, det går stort sett meget bra,» sa jeg. «Det eneste som plager meg er at vår tradisjonsmessige klippfiskeeksport hit er utsatt for en konkurranse som skader oss meget.» «Hva kan vi så gjøre med det?» spurte Saavedra Lamas. «Ja, det eneste som kunne hjelpe oss var en nedsettelse av klippfisketollen på norsk fisk, som ikke kom andre tilgode. Jeg har studert denne sak, men det er dessverre umulig.» «Det skal vi nå se på,» svarte Saavedra Lamas. «Kanskje jeg allikevel kunne greie det.» Rollene var nu blitt helt ombyttet. Saavedra Lamas tilkalte så den sympatiske direktør for handelssakene, herr Torriani, og sa: «Vil De sammen med minister Andvord finne en fremgangsmåte som kan gi Norge særnedsettelse på klippfisketollen. Denne sak skal ordnes.»

Den gode herr Torriani ble ikke lite befippet. Når man fikk ordre av Saavedra Lamas på denne måten, var det ingen vei utenom. Noen dager etter meddelte Torriani meg at han hadde funnet et gammelt dekret, som gjorde det mulig å nedsette tollene på en vare fra et bestemt land, når vedkommende land gav en tilsvarende nedsettelse for en vare som interesserte Argentina. Dette dekret var en gang forsøkt benyttet, men forhandlingene hadde ikke ført frem, og siden hadde man

glemt hele saken. Kanskje det allikevel var en mulighet for vår klippfisk? Etter å ha studert vår tolltariff kom jeg til det resultat at importtollen i Norge for epler gikk automatisk ned når årets norske frukt var slutt. Det måtte kunne gå an, som innrømmelse fra norsk side til gjengjeld for en argentinsk nedsettelse av klippfisktollen, å traktatbinde denne sesongnedsettelse for argentinske epler.

Noe haltende var jo det hele, men Saavedra Lamas fant saken i orden, og jeg skrev i all hast til departementet i Oslo og bad om at spørsmålet straks måtte bli tatt opp. Det hastet meget, da Stortinget kort etter skulle ta juleferie, mens på den annen side presidentvalget i Argentina skulle finne sted like over nyttår, og den sittende utenriksminister da automatisk tre tilbake. I Oslo var det den gang krefter i bevegelse som ikke var særlig interessert i å hjelpe meg. Man somlet med saken, slik at Stortinget gikk fra hverandre uten at den var blitt forelagt der. Det var for meg et meget kjedelig øyeblikk da dette ble kjent. Tilsynelatende hadde alt vårt strev vært forgjeves. Etter å ha overveiet saken nøye besluttet jeg å prøve allikevel. Jeg satte opp teksten til en liten avtale med Argentina, som jeg ikke kan nekte for var et lite mesterverk, både med hensyn til mot og snedighet. Jeg har ikke teksten her, hvor jeg nu sitter og skriver, men jeg har ennå formuleringen i hodet. Det gikk ut på at Norge forpliktet seg til, som vederlag for nedsettelse av vår klippfisktoll i Argentina, med Stortingets bifall å gi Argentina, del i den nedsettelse av tollene på epler som fant sted på et visst tidspunkt av året. «Med Stortingets bifall,» stod det. At dette bifall ennå ikke forelå og altså var å oppfatte som en betingelse fra vår side, fremgikk ikke klart – og det var heller ikke meningen. Saavedra Lamas og jeg undertegnet så vår lille overenskomst og tollene på norsk klippfisk gikk automatisk ned. Gleden var stor i klippfiskbyene på Norges vestkyst. Den som ble trist var imidlertid min danske kollega, som jo ivaretok de islandske interesser. Han skulle ha reist på ferie til Europa, men måtte utsette dette et års tid, mens han strevet for å hjelpe den nu vanskeligstilte islandske eksport til Argentina.

Hva epletollen angår, skrev jeg til mine venner i Stortinget og forklarte sammenhengen som den var. Jeg kan imidlertid ikke nekte for at jeg trakk et lettelsens sukk da epletollen som vanlig gikk ned – også for den argentinske frukt. En annen som gledet seg, var direktør Torriani. Jeg tror han hele tiden hadde hatt mistanke om at ikke alt

hang riktig sammen når det gjaldt det famøse ord «med» i vår overenskomst.

Arene fremover i Argentina, rett som det var avbrutt av reiser til mine andre land, ble utvilsomt noen av de lykkeligste i mitt liv. På legasjonen var det meget arbeide, noe jeg alltid har likt, og liten hjelp, men den dyktige visekonsul Timme, min gode og utrettelige sekretær frøken Gabriellii og til og med den spanske vaktmester og hovmester hang i fra morgen til aften. Som regel fikk vi alt fra hånden. Skipsfartssakene var tallrike; det lå ofte opptil åtte norske båter i havnen, og Norges eksport til Argentina øket stadig. I 1934 hadde den en verdi av ca. 5¼ million kroner, som i 1938 var gått gradvis oppover til ca. 10 millioner kroner, og siden øket ytterligere. I virkeligheten var La Plata-markedet i Argentina og Uruguay den absolutt ledende kjøper av norsk trykkpapir og avtok dette året ca. 24 000 tonn. Ved siden av kom så vår klippfisk, som fikk en god stimulans ved tollnedsettelsen. Denne varen gav imidlertid legasjonen mange grå hår i hodet, da klippfisken på grunn av den sterke varme mangen gang kom frem i mindre god stand. De uoverensstemmelser mellom selger og kjøper som oppstod av den grunn, måtte legasjonen søke å få ut av verden. Rett som det var måtte jeg avsted for å besiktige fisken, og hadde da god hjelp av min erfaring fra Møre-byene og senere av en ung energisk fiskeri-stipendiat fra Kristiansund N., Erling Wollan, som gikk med på et års tid å arbeide på legasjonen mot en godtgjørelse av 100 kroner pr. måned. Han er blitt meg en trofast venn, som fremdeles, flere ganger om året, sender meg det viktigste av alt: gammelost. Det minst morsomme ved disse besiktigelser var at klippfisklukten var omtrent ugjør-elig å få ut av klærne, og derfor gjorde meg mindre skikket til de mere diplomatiske funksjoner.

En annen eksportvare som fikk stor fremgang i disse årene var sølv- og platina reveskinn, som herr Brager-Larsen med ukuelig pågangsmot arbeidet for.

Den norske koloni i Buenos Aires er meget stor; men så langt fra å være legasjonen til besvær, var den oss i gode og særlig i de onde dager til stor hjelp og støtte.

Et av de første årene begynte jeg på noe som siden ble en tradisjon, nemlig midt i julen, som jo i Argentina faller i årets varmeste tid, å holde en fest i min patio for sjøfolkene på de norske båter som lå i

havnen, fra kapteinen til yngste førstereisgutt. Jeg var litt i tvil om traktamentet, men etter konferanse med min gamle venn Acevedo i klubben ble det bestemt at øl og pølser ville være det rette. Et stort fat øl med tapping gjennom is var det lett å få tak i; men pølser til så mange hundre folk? Jo, da. Acevedo visste råd: han var selvfølgelig godvenner med to unge menn som like før hadde startet fabriksjon av pølser og serverte og solgte dem fra et lite lokale nær klubben. Vi gikk dit for å prøve kvaliteten, og da vi hadde spist litt, syntes jeg det smakte så godt at jeg sa til den ene av innehaverne at jeg førstkomende lørdag måtte ha 800 stykker sendt til mitt hus i Avenida Quintana. «Det var da svært mange,» sa mannen. «Mange?» sa jeg, «jeg vil ha 1000 av Deres pølser. Kommer det en eneste pølse mindre enn 1000, skal De få en ulykke.» Mannen noterte dette, men så noe betenkt ut. Da jeg kom hjem til lunch neste dag, fortalte tjeneren at det hadde vært besøk av en ung pølsefabrikant, som forsiktig hadde ville bringe på det rene om jeg var helt riktig i hodet — og hadde fått betryggende garanti i så henseende. Både denne pølsefest og de etterfølgende ble meget morsomme. Særlig sjømannsprest Eikas deltagelse var en garanti for at det ble god stemning. Han fortalte skrøner og sang, og sjøfolkene gjorde det samme. Dertil kom det fra to av båtene små orkestre, som sørget for musikken, og gamle Alberto Acevedo som eneste argentiner midt i det hele, var et fornøytelig innslag. Jeg ser ennå for meg de dekkede langbord under fikentrærne i den varme desemberkveld, hvor det friske og kjølige øl smakte fortreffelig.

1939 var et vanskelig år for Argentina, og det ble noe hodekulls fastsatt valutarestriksjoner som hemmet importen på det alvorligste. Den norsk-sydamerikanske linjes representanter og de mange norske importagenter var en stund på fortvilelsens rand. Visekonsul Timme og jeg la iveri for å finne en løsning, og under våre forhandlinger med de argentinske myndigheter lyktes det oss — i virkeligheten til stor forbauselse for oss selv — å få til et arrangement som innebar at norske varer ikke ble berørt av restriksjonene. Det var et stort øyeblikk for oss begge da dette gikk iorden.

Noen uker etter mottok jeg en gjenpart av det brev norske forretningsfolk i Buenos Aires hadde sendt den norske utenriksminister, dattert 1. november 1939, sålydende:

Herr Utenriksminister Koht,
Oslo.

Under den fortvilede situasjon, der opstod ved de sist vedtatte, for oss nærmest fatale, argentinske valutarestriksjoner, har den herværende Legasjon paany ydet de norske eksportinteresser paa Argentina en hjelp, hvis betydning og rekkevidde vi tror, det i Norge er vanskelig aa overskue. —

Ved en øieblikkelig, energisk og kyndig inngripen fra legasjonens side var det mulig, i løpet av ganske kort tid — og ennu før noe annet land har kunnet opnaa noe — aa faa Finansministeriet til aa forandre allerede vedtatte bestemmelser og litt efter litt lempe disse slik, at den norske eksport paa Argentina nu kan arbeide helt uberørt av noen-
somhelst valutarestriksjoner.

Undertegnede norske forretningsdrivende vilde derfor være hr. Utenriksministeren takknemlig for at denne aktive mellomkomsts betydning kunde komme til de angjeldende norske næringsorganisasjoners kunnskap, idet vi fremfører vor største anerkjennelse og takk for det dyktige arbeide, den herværende norske utenriksrepresentasjon, med sendemann Andvord i spissen, har utført for de næringer, vi representerer.

Buenos Aires, 1. november 1939.

W. Lindboe

Oscar Løkken

A. K. Halle

K. O. Kleppe

(A. K. HALLE)

H. Tandberg

(K. O. KLEPPE Y CIA)

(UNION)

Roar Hoff

DEN NORSKE SYDAMERIKALINJE

Graudal

J. S. Fogth

(KIERULF & GRAVDAL)

(J. S. FOGTH BUENOS AIRES)

A. Dahm

B.W. Kildal

(B. W. KILDAL)

AGENCIA MARITIMA
CHRISTOPHERSEN & CIA

PEDERSEN Y THURN-PAULSEN

N. J. Jølster

(CIA COMERCIAL NORUEGO ARGENTINA)

E. Herem

B. Andersen

(AUGUSTIN DE GALERAZA)

*Finn C. Halvorsen**Reidar Karlsen*

(FINN C HALVORSEN & CIA.

SOCIEDAD DE RESPONSABILIDAD LIMITADA)

Th. Hegg

(MOSS & CIA. LTDA. S.A.)

E. Ljosaa

(E. LJOSAA)

Det er nu lenge siden alt sammen; og det meste er glemt. Men ett er sikkert, nemlig at de komplikasjoner som gjennom årene oppstod for våre interesser i de seks land, og som ikke var så helt få, på en forunderlig måte fant sin løsning temmelig fort. Norge og representantene for norsk skipsfart og handel hadde en god stilling, myndighetene strakte seg så langt de kunne — og den lille legasjon hadde hell med seg.

Gjestfriheten i Syd-Amerika er stor, og ikke minst i Buenos Aires var det et muntert og elegant selskapsliv. En merkelig figur som befant seg i sentrum av det hele, var en gammel frøken med rød parykk, lam i benene og den ene armen. Hun var tante til «hele byen», fryktet for sin skarpe tunge, og holdt hver uke en mottagelse og to luncher i sitt merkelige to-etasjes hus ut mot byens store plass vis à vis utenriksministeriet og Hotel Plaza. På mottagelsesdagen satt hun i en stor lenestol, med to rekker av lenestoler foran seg, hvor de mange besøkende stadig skiftet plass, mens hun ledet en fornøylig konversasjon med hvass kritikk av det hun ikke likte. Det regjeringsmedlem som fikk Maria Baudrix mot seg, hadde det ikke behagelig. Hennes bitende bemerkninger brente seg inn i folks bevissthet og gikk fort over hele byen. Ved siden av seg hadde hun et lite bord, hvor det stod fotografier av hennes to yndlinger, hertugen av Windsor og den finske utenriksminister Procapé. Dessuten en tom ramme, der hun utstilte telegrafiske eller andre hilsener hun fikk, særlig fra disse to. Som alltid viste Windsor sin uendelige høflighet og sitt chevalereske sinnelag. Da det til mottagelsen kom mange interessante mennesker, gikk jeg der jevnlig. Dette førte til at hun fattet et godt øye også til meg, og at mitt bilde en vakker dag befant seg på det lille bord, ved siden av de to andre yndlinger. Det var vel og bra, men hadde til følge at hun fordret at jeg, nær sagt regelmessig, skulle komme til hennes luncher, den ene om onsdagen og den andre lørdag eller søndag. Dette passet meg slett ikke,

men av frykt for å få Maria Baudrix «på nakken» måtte jeg gå temmelig ofte. Hennes luncher var noe helt for seg selv. Da hun la vekt på alltid å ha de mest fremtredende utlendinger, særlig de europeere som kom til Argentina, holdt hun seg gjennom dampskipsagentene for de store linjer nøye underrettet om hvilke personligheter som var på vei til Argentina. Når disse kom til Rio de Janeiro, på veien sydover, ble de møtt av en invitasjon til Maria Baudrix's neste lunch. Dersom vedkommende ikke kjente henne og forhørte seg på innsiktsfullt hold, fikk han eller hun sikkert det råd å si ja. Fremstående personer kunne man derfor være sikker på alltid å treffe i hennes hus, og maten var ypperlig. En fransk ambassadør hadde i sin tid sørget for at kokken, som var fransk, ble utnevnt til ridder av æreslegionen, som belønning for den propaganda han gjennom et langt liv hadde gjort for fransk kokekunst på den sydlige halvkule.

Men forskjellige sider ved hennes luncher var mindre hyggelige. Gjestene var mange og spisestuen uhyre liten; man satt formelig presset sammen mellom sidepersonene. En varme uten like, blandet med bedøvende blomsterduft fra hundreder av roser og andre blomster var der alltid – og alle vinduer hermetisk lukket av hensyn til den skrøpelige gamle dame. Da menyen var uendelig lang (jeg har i moderne tid aldri sett maken), og ledsaget av utallige utsøkte viner, tok det flere timer å komme gjennom måltidet, mens gjestene svedet og strevet for å holde motet oppe. Det var også nødvendig å ta rikelig for seg av rettene. Selv spiste Maria Baudrix bare noen riskorn; men hun holdt nøye oppsyn med gjestenes asjetter, og var det en som ikke spiste noe større, pleiet hun stundom med høy stemme å avfyre temmelig skarpe kommentarer i den anledning.

Når man kom, satt Maria Baudrix alt tilbords, hun kunne jo ikke gå og i virkeligheten heller ikke ha alminnelig kjole på seg. Hun var derfor iført et slags veldig sjal, ofte av fiolett fløyel, som var kunstferdig festet omkring henne. Jeg kan aldri glemme en lunch hvor hun hadde den pavelige nuncius kledd i fiolett på sin høyre side og erkebiskopen av Buenos Aires, kledd i skarlagan på en annen, mens hun selv satt mellom begge de to høye herrer, kledd i blå-fiolett og med sin vanlige røde parykk. Da varmen var overstadig, satt de alle tre med vifter i hånden, som de tidvis beveget i takt. Det hele virket på en måte som et mekanisk kinesisk kunstverk.

På tilbakereisen fra et av mine besøk i Europa var jeg på båten blitt blyforgiftet. I Buenos Aires anbefalte legen meg å spise minst mulig og drikke meget melk. Melk er noe jeg aldri drikker – unntagen sur – men det virker bra ved blyforgiftning. Maria Baudrix, som jo var vel underrettet om alle som kom reisende, sendte meg straks en invitasjon til lunch. Jeg lot svare at jeg var syk og ikke kunne gå ut. Kort etter kom hennes hovmester styrtende og forklarte at den gamle dame hadde fått et slags raserianfall da hun fikk mitt svar. Om ikke annet så av hensyn til personalet var det om å gjøre at jeg kom. Jeg lot da svare at jeg skulle komme dersom det ble ordnet slik at jeg fikk rikelig med melk under måltidet, og at jeg dessuten måtte få ta med meg den nesten blinde optimist, advokat Jens Fredriksen, som da bodde hos meg. Straks etter fikk jeg svar om at Maria Baudrix var overlykkelig, og at det selvfølgelig var i orden med mine to betingelser.

Lunchen hos Maria Baudrix den dag var en samling av fremstående personer – og Jens Fredriksen og jeg satt praktisk talt på hver vår ende av bordet. Selv hadde jeg ved siden av meg en usedvanlig vakker og spirituell brasiliansk dame; jeg tror hun var forfatterinne. Hennes konversasjon var så interessant at jeg ble helt absorbert av den, og spiste – og drakk vin som andre – uten å tenke på min blyforgiftning.

Ved avslutningen av lunchen begynte jeg å se meg om og ble da oppmerksom på at Jens Fredriksen bare satt med ett glass foran seg, et melkeglass som en tjener bak hans stol fylte fra en svær melkekaraffel hver gang den tørste Fredriksen hadde tatt seg en tår. Han hadde gjennom det lange måltidet aldri kommet seg til å meddele tjenerskapet at der måtte foreligge en misforståelse.

Uruguay

Før jeg reiste fra Norge, hadde jeg fått instruksjon om hurtigst mulig å slutte en mest-begunstigelses-avtale med Uruguay, som kunne sikre vår eksport til det lille, men moderne og aktive land. Da jeg kom til Argentina, fremgikk det av dossierer der at denne sak hadde vært på tapetet helt siden Norge etter 1905 hadde fått egen representasjon i Montevideo. Samtlige norske ministre gjennom årene hadde imidlertid frarådet slike forhandlinger, dels fordi Uruguay, som kommersielt var

sterkt avhengig av England, var lite villig til å utvide dette lands mest-begunstigelse til også å omfatte andre, dels fordi vi i Norge (visstnok delvis av hensyn til importen av sauekjøtt fra Island) opprettholdt importforbud for «tønnekjøtt» med den begrunnelse at det kunne overføre munn- og klovsyke til Norge. Under forhandlingene mente man Uruguay ville komme til å oppta denne kildne sak til behandling. Jeg hadde imidlertid fått ordre om å forhandle med Uruguay og reiste derfor hurtigst mulig dit for å gjøre dette i forbindelse med avlevering av mine brev.

Uruguay er et meget sympatisk lite land, med ca. 2 $\frac{1}{3}$ millioner innbyggere som alle er hvite. De hadde alt da en sterkt utviklet sosiallovgivning, var fremskrittssvennlige og med et fornuftig demokratisk styre. Som en lilleputt mellom de to enorme naboer, Argentina og Brasil, hadde landet en egenartet individualitet og hevdet sine meninger hva de andre enn syntes. «Likesåvel som Uruguay er Syd-Amerikas Norge, er Norge Europas Uruguay,» pleiet jeg å si når jeg holdt taler i Montevideo.

Overreisen fra Buenos Aires foregår i store, bekvemme flodbåter og tar en natt. Ved ankomsten ble jeg klokken 6 om morgenen mottatt av vår konsul (senere generalkonsul) Gordon Firing. Han var liten, meget halt, men en av de mest aktive og hjelpsomme konsulære representanter man kan tenke seg. Senere på dagen hilste jeg på vår generalkonsul Johan Storm, som på en måte da var Montevideos «grand old man». Han hadde bodd der i et par menneskealdre, bygget havnen og var også generaldirektør for de uruguayiske jernbaner, hvis økonomi han nettopp da i høy grad hadde forbedret ved å benytte hurtiggående bensindrevne vogner fra Ungarn, istedenfor de gamle, upraktiske skramletog. En dag inviterte han meg på en tur med «ekstratog», hvor vi spiste utmerket i vognens restaurant-anlegg. Da kokken ikke hadde egg nok til den omelett Storm ønsket, så han ut av vinduet og sa til konduktøren: «Like der borte er en stor bondegård. Stans toget der og kjøp egg.»

Storm var en storartet og resolutt gammel herre, en perfekt norsk patriot og for meg en venn og støtte under alle år i Syd-Amerika. Da han var ca. 75 år, fant han på å lage en tobakksfabrikk i Buenos Aires, som han ledet fra Montevideo og ved månedlige besøk i Argentina. Ved disse anledninger spiste vi lunch sammen, alltid i samme restau-

rant, ved samme bord og med samme mat og vin. Han gledet seg ved å tale med meg om Norge, som han hadde forlatt 50 år før, og forholdene der, som jo hadde forandret seg ikke lite i mellomtiden. Den siste gang jeg spiste med ham før jeg i krigens dager drog til Russland, talte vi atter om Norge. Tilsist sa Storm nokså vemodig: «Ja, ja, Andvord, som bekjent er nu for tiden alle mennesker døde; det er kanskje like bra.»

Like etter min ankomst til Montevideo ble jeg mottatt først av dekanus blandt verdens protokollsjefer, Yergui, som hadde så mange ordener at han måtte feste noen nesten på ryggen, og så av utenriksminister Espalter. Det var en fremragende politiker, dyktig videnskapsmann og meget elskerdig gammel herre. Han var iført en bonjour som var helt grønn av elde, og man fortalte han var så økonomisk at han nesten ikke spiste. Da han noen år etter døde, gikk hans testamente ut på at hele hans ikke ubetydelige formue skulle gå inn i statskassen, uten at det på noen måte skulle knyttes til hans navn. Dersom noen nuværende eller kommende finansministre leser dette, vil de formodentlig komme til å spisse ørene. Som eksempel til etterfølgelse ville det kanskje være en idé å sette opp en statue til den beskjedne donators ære.

Mot meg var Espalter like fra begynnelsen av meget vennlig og viste stor interesse for tanken om en handelsoverenskomst med Norge. Jeg fremholdt at det var nødvendig å få dette ordnet så hurtig som på noen måte mulig, før jeg drog videre til de mange andre land hvor jeg var akkreditert. Det ville ha betydning for min stilling hos den norske regjering at denne min første oppgave i Syd-Amerika (og første oppgave som minister) ble vel løst allerede ved første besøk. I Syd-Amerika er det som sagt i utpreget grad det rent personlige som spiller rolle, og jeg tror det moret den gamle Espalter at jeg så åpenhjertig la kortene på bordet. Vi gikk på en måte stilltiende i komplott til fremme av saken, hvilket nok trengtes. Før jeg kunne komme videre, var det imidlertid nødvendig å avlevere mine brev til presidenten. Dette var lett å ordne, også fordi man i Uruguay, hvor det ikke er mulig å hamle opp med nabolandenes storslagne seremonier, går til den motsatte ytterlighet og gjør overrakkelsen så enkel som i det hele mulig. Allerede dagen etter ble jeg derfor mottatt av president Terra, som ved et visstnok unødige statskup noe tidligere var blitt president. Kanskje Terra gikk vel langt med hensyn til uformellhet ved en slik anledning.

Han tok imot meg i et bitte lite værelse og med tent sigarett i et munnstykke så langt at røken hele tiden kom i betenkelig nærhet av min nese. «Kom og sitt ned i sofaen, så skal vi ha en hyggelig prat,» sa Terra. Jeg satte meg, men hadde fremdeles i hånden kong Haakons akkrediteringsbrev som jo måtte overleveres. Jeg forsøkte meg med noen av de vante fraser, men før jeg var halvveis, tok Terra brevet fra meg og slengte det over skulderen ned på et lite bord som stod bak sofaen hvor vi satt, idet han sa: «All right.» Resten av samtalen forløp meget bra, og jeg beklager at jeg aldri så Terra mere. Han fikk slag kort etter, hvilket en del av landets befolkning mente var høyere makters inngripen på grunn av hans statskup.

Samme aften gav jeg en mottagelse for vår lille, men representative koloni og begynte neste dag handelsforhandlingene. Utenriksministeren hadde tydeligvis gitt ordre om at man skulle stille seg imøtekomende, og det gikk forbausende bra de første dagene. Så ble det foreløpig stopp, da en tidligere utenriksminister, som nu var senator, var blitt oppmerksom på saken. Han var sterkt knyttet til England og en motstander av å slutte mest-begunstigelsesavtaler av den type vi holdt på med, og han gjorde derfor sin innflydelse gjeldende for å stanse det hele. Heldigvis var han en god venn av generalkonsul Storm, som jeg fikk til å gi ham visse underhåndsopplysninger der virket beroligende. På min side presset jeg på hos Espalter, idet jeg sa at jeg kommende tirsdag måtte reise til Chile, hvor min ankomst alt var anmeldt – og på ukedagen for min ankomst undertegnet han og jeg en overenskomst svarende til de norske ønsker. Om aftenen gav jeg en liten middag for utenriksministeren, noen høye uruguayiske embedsmenn fra de interesserte ministerier og våre norske koloni-representanter. Det ble en meget vellykket liten fest.

Neste dag drog jeg fornøyd avsted til Argentina med traktaten i lommen – for derfra så snart som mulig å fortsette til Chile. Før jeg reiste sendte jeg dog mitt lille handels- og sjøfartsarrangement, som jeg var meget stolt over, til Norge. Som en efterskrift meddelte jeg at jeg til middagen for den uruguayiske utenriksminister etter undertegnelsen av traktaten, som man i Norge hadde ventet på i 30 år, hadde hatt noen hundre kroners utlegg. Med min ytterst beskjedne lønn og intet som helst representasjonstillegg ved mine reiser til mine fire – senere fem – land utenfor Argentina, tenkte jeg vel at et lite forsøk

ikke var av veien. Departementets reaksjon på dette var imidlertid tre linjer om at middager av denne natur var departementet uvedkommende. Senere sendte man meg imidlertid gjenpart av et pent lite brev fra Handelsdepartementet i sakens anledning, og utenriksminister Koht skrev den 29. april 1936 følgende:

«Jeg ber sendemann Andvord motta departementets takk for den raske måte hvorpå forhandlingene ble gjennomført overensstemmende med de norske ønskemål. Departementet har med særlig tilfredshet bemerket at det lyktes Sendemannen å få de uruguayse myndigheter til å gå med på bestemmelsen i tilleggsprotokollen om mestbegunstigelse med hensyn til tildeling av valuta.»

Under oppholdet i Montevideo var jeg blitt opmerksom på at det i Uruguay var en særlig vanskelighet knyttet til å få nasjonalforsamlingens godkjennelse av inngåtte traktater. En lang rekke slike lå i senatet fra 10–20 år tilbake og ventet på ratifikasjon. Også Norge hadde liggende der en overenskomst som forøvrig var av liten betydning, avsluttet nokså nær etter 1905, men fremdeles ikke ratifisert.

Jeg bad derfor utenriksministeriet i Montevideo om så snart som mulig å sende avtalen med Norge til nasjonalforsamlingen og der presse på for å få ratifikasjonen gjennomført. Og Norges to utmerkede konsulære representanter lovet jevnlig å purre i saken både her og der.

Til tross for alt dette gikk det sørgelig langsomt. Jeg reiste til Chile og tilbake til Buenos Aires til 17. mai. Derefter til Paraguay og endelig til Peru via Bolivia. Hver gang jeg kom tilbake til Buenos Aires forhørte jeg meg hvordan det gikk i Montevideo, men fikk alltid samme svar. Utover høsten ble det flere ganger meldt at saken var satt opp på kammerets dagsorden. Men like etter ble den hver gang fjernet derfra. Det var tydelig at det var sterke krefter igang for å hindre ratifikasjon. Da kammeret skulle tre fra hverandre i november 1936, og jeg påny fikk meddelelse om at saken var oppført på dagsordenen, tenkte jeg det var best selv å reise over til Montevideo for å søke å løse vår traktat igjennom. Det viste seg at dette var påkrevet. Da man fikk høre om min ankomst til Montevideo, ble jeg meddelt at vår traktat på ny var oppført til behandling den 17. november, kammerets nest siste dag. Men da jeg om morgenen den 17. kom i kammeret, var saken ikke på listen. Utenrikskomitéens formann lovet meg imidlertid at så skulle

skje dagen etter, altså den aller siste dag. Da jeg om morgenen satte meg, som den eneste besøkende, lengst fremme i logen for diplomater, stod vår sak ikke på listen. Jeg visste ikke riktig hva jeg skulle tro; men da man nede i salen ble oppmerksomme på den enslige diplomat som satt og stirret ned i salen, oppstod der en viss uro. Da den som hadde ordet var ferdig, meddelte kammerets president at utenrikskomitéens formann hadde bedt om at traktaten med Norge, som en sak «de urgencia y gravedad» måtte settes opp på sakslisten for samme dag. Ved votering ble dette forslag godkjent, og traktatens ratifisering opptatt til behandling. Etter et innlegg fra utenrikskomitéens formann, som anbefalte ratifikasjonen på grunn av traktatens betydning for Uruguay's handel, tok bare en deputert ordet, idet han gjorde visse betenkeligheter gjeldende. Derefter ble det votert med det resultat at 51 av de 54 tilstedeværende voterte for ratifikasjonen. Da dette ble kjent, ble det med en gang folksomt i min loge. Den ene etter den andre av de deputerte kom opp og gratulerte meg med resultatet. Det virket som alle var glade og fornøyde. Nu var det bare om å gjøre å få senatets godkjennelse. Det skulle også tre fra hverandre samme aften, men ville sikkert ikke gjøre vanskeligheter. Dette var jeg enig i; jeg var imidlertid engstelig for at det skulle gå for sent med oversendelsen dit. Jeg fikk derfor med meg en av de deputerte, som hadde vist særlig begeistring, og gikk med ham ned i kammerets kontor, hvor vi fikk fatt i dokumentet som viste at saken var godkjent av kammeret. Dette tok vi selv med oss til presidenten i Senatet, som jeg kjente godt, og fikk hans løfte om at saken også i Senatet samme dag ville bli behandlet som «grave og urgente», hvilket så umiddelbart fant sted.

Neste dag hadde avisene velvillig omtale av saken og om eftermiddagen deltok jeg i et møte av komitéen for historieforskning, som hadde valgt utenriksminister Koht til ærespresident «som en videnskapsmann der inntok en fremragende plass blandt tidens mest eminente forskere.» Jeg ble høytidelig overrakt Kohts diplom, som jeg lovet å ta med til Norge kort etter.

I mitt brev til departementet angående handels- og sjøfartstraktatens godkjennelse, gjorde jeg oppmerksom på at den ord for ord svarte til det utkast til traktat som departementet hadde sendt meg. Den eneste forandring var at ratifikasjonsdokumentene skulle utveksles i Oslo istedenfor i Montevideo, hvilket var korrekt når undertegningen fant sted

i sistnevnte sted. Jeg forsøkte å gjøre meg litt morsom, idet jeg skrev at jeg var gått ut fra at departementet ikke ville gjøre noen bemerkninger i anledning av denne forandring.

Ved sakens behandling i Stortinget neste år, uttalte utenriksminister Koht:

«Alt i fjor kunde eg fortelja at vi hadde fått underskrive ein handelsavtale med *Uruguay* den 4. april, — og det var eit land som vi ikkje fyrr hadde nokon slik avtale med. Ein ting var det òg å få avtalen underskriven, ein heilt annan ting var det å få han lovlig stadfest so han kunde take til å gjelda. På norsk side ratifiserte vi han alt den 25. juni. Men i *Uruguay* tek slikt mykje lengre tid; der ligg det endå avtaler uratifisert som vart underskrivne for både to og tri år sidan. Det kan vera parlamentariske vanar der i landet som fører slikt med seg. Men i ser kan det vera motsetningar i økonomiske synsmåtar som vekker strid og dermed hindrar den endelege godkjenninga. Det er difor ein merkelege ting at det lukkast å få avtalen med Noreg ratifisert i den uruguayiske kongressen so tidlig som i november som var. Det vitnar om den samhugen Noreg kan gleda seg ved der i landet. Men vi skylder ei serleg takk for det til sendemannen vår i Buenos Aires, Rolf Andvord, — ei takk både for at han fekk avtalen i stand og for at han dreiv ratifiseringa fram. Det er ei dramatisk lita historie for seg sjølv, korleis den norske avtalen gong på gong vart sett upp på sakslista og teken ut or sakslista i bae kamra i kongressen, og det skulde både list og lempe og seig trott til å få saka igjennom. Men det gjekk, og den 12. januar i år kunde vi byta ut ratifikasjonsdokumente her i Oslo. Femten dagar etter tok så avtalen til å gjelda. Fruktar av han er det soleis endå ikkje råd til å tala om. Men vi har god grunn til å vona at han skal fremma den norske utførsla til *Uruguay*; for han gjev ikkje berre lette i innførselsavgiftene, men dessutan trygd for betalingsvaluta, og dette siste har i våre dagar vorte noko av det viktigaste i den millomfolkelege handel.»

I de kommende år gikk Norges eksport til *Uruguay*, som særlig bestod av papir og klippfisk, meget betydelig opp, fra ca. kr. 500 000 til vel 2 millioner kroner. *Uruguay* er jo et lite land, så noen kjempetall kunne det ikke bli tale om. Men det lille land, med den gang vel 2 millioner innbyggere, ble for oss et stabilt marked og kjøpte iallfall fra den tid betydelig mere i Norge enn f. eks. vår store nabo Sovjet-Samveldet med sine 117 millioner innbyggere.

Jeg har avsluttet en god del handelsavtaler i mitt liv, men denne med Uruguay er, på grunn av det nokså dramatiske forløp og på grunn av den store vennlighet man viste Norge og meg, blitt stående i min erindring som noe både interessant og sympatisk.

Chile

Chile ligger som en lang stripe mellom Andesfjellene og Stillehavet, med en kystlinje på ca. 4 500 km. (Lengden av Norges kyst uten fjorder og bukter er 2650 km.) Den nordre fjerdepart av landet er så tørt at man spøkefullt sier at champagne er billigere enn vann i de små kystbyer der, og i den sydlige del av landet regner det omtrent dobbelt så meget som i Bergen, dvs. det regner i 300 av årets dager. Jeg har selv konstatert det på stedet. Men den midtre del av landet, i et bredt belte som strekker seg syd og delvis nord for aksene Santiago—Valparaiso, har et ideelt klima. Alt er ideelt der.

Chilenerne er glade og hyggelig, og landet har en helt usedvanlig naturskjønnhet, med de høye fjell og — særlig sydover — vakre fjorder. Midt-Chile er fruktbart, med gode grønnsaker og herlig frukt. Utenfor Frankrike og dets naboland finnes det i hele verden neppe så god frukt og vin som i Chile. Fisk og skalldyr av ypperlig kvalitet kan så å si øses opp av havet. Til sportsfiske, jakt og skisport finnes rikelig anledning, og de chilenske hester er fremragende; chilenerne har i mange år vært verdensmestre i hinder-ridning.

Landets hovednæring som er minedrift, særlig av nitrater, kobber og jern, representerer $\frac{2}{3}$ av hele Syd-Amerikas produksjon av mineraler og metaller.

Efter å være kommet tilbake til Argentina fra Uruguay og ha ordnet med det viktigste der, drog jeg i midten av april til dette deilige land. I 20 timer raser toget avsted over den enorme slette som utgjør Argentina, med kornakre og gressganger hvor man formodentlig ser det beste kveg i verden. Det var kvelende varmt, og etter en veldig lunch i spisevognen, kledte jeg meg helt av og gikk til ro på sengen i min sovekupé. Da jeg våknet noen timer etter og reiste meg for å børste håret foran speilet, fikk jeg et formelig sjokk. Jeg så foran meg en komplett neger. Jeg hadde aldri hørt tale om det berømte støv som om som-

meren trenger seg inn i disse tog under reisen. Mens jeg sov, fuktig av varmen, hadde det litt etter litt dekket hele mitt legeme og etterhånden gjort den norske minister til en ekte representant for Liberia.

Neste morgen klokken 7 ankom vi til den store argentinske grenseby Mendoza – berømt for sin vin – som ligger der hvor Andesfjellene begynner. Derefter hadde vi en 6 timers biltur, da jernbanelinjen en del år før var blitt avbrutt av en oversvømmelse og aldri gjenoppbygget. Vi måtte om morgenen styrte ut til bilkortesjen uten å få noe å spise, men fikk til gjengjeld se solen idet den steg opp og forgylte de ville og merkelige Andesfjellene. Til å begynne med var veien ganske bra, men etter en tid ble kjøringen meget nervepirrende. Veien fikk mere og mere karakter av å være en sti, og mens vi stadig steg og steg, gikk den i uendelige slyngninger forbi avgrunner på flere tusen fot, uten den minste antydning til stabbestener på siden. Dette ville i alle tilfelle ha vært ubehagelig, men da sjåførene, som kjørte veien hver dag, følte seg helt sikre, røykte de sigaretter, snudde seg helt om og samtalte med sjåførene i de andre bilene bakenfor, mens de med djevelsk fart kjørte rundt de krappe svingene med styrtingen rett ved siden av hjulene.

Allerede neste år var veien noe bedre; men jeg har fra mange hold hørt at kjørselen på det tidspunkt var noe av det farligste man i det hele kunne komme ut for.

Ut på eftermiddagen kom toget til byen Los Andes, fremdeles høyt opp i fjellene, hvor den sympatiske norske visekonsul herr Yarnholt, hvis far jeg kjente fra mine barnedager, møtte meg med bil, og om aftenen var jeg vel installert i hotell Crillon, som da var Santiagos fornemste hotell.

Mitt første besøk i Chiles hovedstad var nærmest av rutinemessig art. Avleveringen av mine credensialer var imidlertid interessant, fordi landets president don Arturo Alessandri var en fremstående personlighet av internasjonale dimensjoner. Han var en frisinn, klok og handledyktig mann, som ledet Chile på en mønstergyldig måte, under stadig nye presidentperioder – og ble til gjengjeld av hele landet kalt: «don Arturo».

En virkelig chilensk patriot var den elskverdige danske chargé d'affaires Wessels amerikanskfødte frue, Helen Wessel, som lenge ble boende der efter mannens død. Hun gjorde en stor positiv innsats for

Chile, både der og i De forente stater, hvor hun hadde innflydelse, særlig i pressekreterser, og stod i et varmt vennskapsforhold til president Alessandri, som så å si gikk ut og inn i det deilige hus Wessels hadde på en høyde over byen. Da også jeg kom i et nært vennskapsforhold til Wessels, og besøkte dem jevnlig, fikk jeg under mitt opphold i Santiago anledning til helt privat og fortrolig å være sammen med president Alessandri så meget jeg ønsket. Dette førte til at det etterhånden utviklet seg en fortrolighet mellom oss, som var meg til stor glede og nytte under årene i Syd-Amerika. Med fru Wessel foretok jeg ofte rideturer på den herlige eiendommen, hvor sensasjonen var at vi fra hesteryggen plukket og spiste frukt, særlig kirsebær og pærer. Bedre pærer enn i Chile har jeg aldri spist utenfor Frankrike. Hva den muntre og elskverdige Wessel angikk, var han også en dyktig sportsmann, og jeg tror Helen Wessel var hans femte kone. Som et kuriosum kan nevnes at han var født i Chile av danske foreldre og at hans bror var chilensk minister i Danmark samtidig som han selv var dansk chargé d'affaires i Chile. Jeg tror det er et enesteånde tilfelle i verdenshistorien.

Noen dager etter min ankomst holdt jeg en mottagelse for den norske koloni i Club de la Union (som har en bar der er så lang at man må bruke kikkert for å se gjestene ved den annen ende av den). Som overalt hvor jeg kom i Syd-Amerika, var nordmennene hyggelige, dyktige og gode norske patrioter.

Blandt disse norske traff jeg ingeniør Erling Winsnes, som ble min venn for bestandig. Han representerte det store amerikanske firma Allis Chalmer (hvis ene spesialitet er grube-maskiner), praktisk talt i hele Syd-Amerika, hvor han overalt var avholdt og beundret av dem som eiet og ledet de tallrike gruber og mine-industrier. En dag i Santiago førte han meg sammen med don Mauricio Hochschild, den gang Bolivias tinn-konge nummer to, mellom Patiño og Aramayo, som siden kom til å bety meget for meg. Ved den lange bar i klubben fortalte han meg spøkefullt følgende historie for å illustrere hvordan det foregikk når han kjøpte grube-maskiner av Winsnes: «Da jeg var ung mann,» sa Hochschild, «sendte min onkel Baron Hirsch i London meg på en rundreise i verden. I Marokko stod jeg en dag i en overfylt basar og beundret alt det nye og rare. Plutselig følte jeg at en hånd bakfra forsiktig gled ned i min høyre bukselomme. Hurtig grep jeg fatt om et

håndledd, trakk den fremmede hånd ut av lommen og vendte meg om. Jeg så da for meg en meget skøyeraktig utseende gammel araber, med langt hvitt skjegg. Jeg holdt fast på hans håndledd, og hånden holdt fast på en 100 francs-seddel som stammet fra min lomme. Da vi hadde sett spørrende på hverandre et minutt sa araberens: «La oss dele.» Forslaget var så overraskende at jeg ikke kunne motstå fristelsen til å gi ham 50 francs, og la ham løpe. «Men,» sa Hochschild med et uventet blink i øyet, «nettopp slik er det jeg føler meg når jeg har gjort opp en stor kontrakt med Winsnes om kjøp av grube-maskineri.» Ikke desto mindre fortsatte han gjennom alle år å kjøpe fra Allis Chalmer, så helt ufordelaktige har kontraktene neppe vært.

Et ganske eiendommelig forhold forelå den gang med hensyn til Chiles største avis, «La Nación», hvor Norge hadde meget store interesser, som ble varetatt av legasjonen i Santiago. Da avisen noen år før hadde vært i vanskeligheter og ikke kunne betale et meget betydelig parti avisepapir fra Norge, var det for at den skulle kunne fortsette, blitt ordnet slik at de norske selgere overtok en større aksjepost i avisen som betaling. Da det jo fra Norge var umulig å overvåke at avisen ble drevet økonomisk og forsvarlig, var dette delikate hverv blitt overdradd til legasjonen. Den oppbevarte også aksjene mot en liten — meget velkommen — godtgjørelse, som vår gamle gebyrtariff gav anledning til å ha. Avisen gikk på det tidspunkt da jeg kom til Santiago, ikke særlig godt. For meg som jo bodde i Argentina og dessuten var på stadig reise i mine fem land, var det vanskelig å øve noen innflydelse på den daglige drift. Jeg så meg derfor om i kolonien og festet meg ved at en norsk forretningsmann, herr Herud, som hadde bodd i Syd-Amerika en lang årrekke, kanskje ville passe til dette. Han var av norsk bondeslekt fra Østerdalen, talte fremdeles som i hjembygden, og hadde et glimt i øyet som en fremragende tømmerhandler. Herud var villig og det lyktes meg å få ham plasert som en slags finanssjef i avisen. Fra den dag ble «La Nación» en god forretning til glede både for norske og chilenske aksjonærer. De eneste som ikke var fornøyd, tror jeg, var avisguttene. Jeg har en følelse av at den gode Herud var så påpasselig at han selv talte opp de aviser guttene hadde med tilbake når de hadde solgt bladet i byen.

Hva angår vår eksport til Chile gikk den på det daværende tidspunkt bra, takket være de dyktige norske forretningsfolk, men det forelå

visse vanskeligheter med hensyn til valutatildelingen. Her fikk jeg imidlertid god hjelp av direktøren for valutakontrollen, som senere også ble finansminister. Den kloke og elskverdige mann het Labarca, med det sympatiske tilnavn «El Honesto», den ærlige. Det var ingen overdrivelse.

Alt dagen efter at jeg hadde presentert mine brev til president Allensandri, holdt en ledende person i det chilenske aristokrati, Madame Blanca Figueroa de Riesco, en nydelig fest til min ære. Dette førte til at jeg den korte tid jeg var i Chile, ble buden til en rekke chilenske hjem. Gjestfrihet er en chilensk dyd, og da de chilenske damer ikke bare er usedvanlig vakre, men også spirituelle og høyst kultiverte, var det en udelt fornøyelse å delta i selskapslivet, med ganske sterkt preg av Paris.

Men snart måtte jeg dra; min første 17. mai i Syd-Amerika stod for døren, og jeg anså det riktig da å holde en fest i mitt hus i Buenos Aires, som jo var min hovedstasjon med en stor koloni, som jeg gjerne ville samle.

Til Chile foretok jeg etterhånden en rekke reiser. Også den chilenske regjering var, likesom den argentinske, interessert i å få norske immigranter til landet, særlig med henblikk på å «kolonisere» den sydlige del av Chile, hvor der var store skoger og praktisk talt folketomt. I den anledning gjorde den chilenske chargé d'affaires betydelig propaganda i avisene i Norge, idet han meddelte at norske emigranter ville få betydelige fordeler i Chile. De ville få gratis land, gratis såkorn og visse andre lettelser. De norske myndigheter stilte seg imidlertid noe reservert overfor disse planer. Vi hadde flere mislykkede tiltak av denne natur i årene før, bl. a. kolonisering av Galapagos, som hadde falt uheldig ut for de norske emigranter og kostet den norske stat store summer til repatriering. Fra Norge forespurte myndighetene meg hva jeg mente om saken, men jeg svarte at jeg ikke våget å ha noen mening om den før jeg på stedet hadde undersøkt hvordan forholdene var der hvor de norske emigranter tenktes plasert. Min dypere innstilling var den at velferdsstatens innbyggere var blitt mindre skicket for den slags eventyr. Jeg hadde grunn til å tro at pionéranden fra forrige århundre ikke lenger var særlig sterk.

Straks efter fikk jeg brev fra den chilenske regjering som bad meg å

anbefale saken overfor de norske myndigheter, og jeg svarte på samme måte som til Norge – at jeg ikke kunne avgi noen uttalelse før jeg nøyere hadde studert forholdene der hvor de norske skulle få jord.

Kort etter inviterte den chilenske regjering meg på en reise til Syd-Chile sammen med koloniministeren herr Goytia. Som resultat av denne reise måtte jeg imidlertid fraråde nordmenn å slå seg ned i det avsidesliggende og regnfulle Syd-Chile.

Tilbake i Santiago tok jeg inn hos min venn Winsnes, hvor jeg som alltid fant en hjertelig velkomst.

Mens jeg bodde der, og etter evne varetok de løpende norske saker, deriblandt vanskelighetene med å skaffe de chilenske importører av norske varer tilstrekkelig utenlandsk valuta, hendte følgende:

En aften spiste jeg middag i klubben sammen med en yngre mann av opprinnelig britisk familie, som jeg flere ganger hadde vært på fisketur med. Ved avslutningen av måltidet foreslo han at vi skulle avlegge en liten visitt i et helt nyåpnet etablissement, som han dagen før hadde lært å kjenne. Vertinnen var etter hva han sa, usedvanlig hyggelig og de meget unge damer fra provinsen helt charmerende. Vi kunne der ta oss et glass og en svingom. Som sagt så gjort. Det angjeldende etablissement var beliggende i en meget bred gate, hvor det på begge sider av denne kun var installasjoner av samme type. Min venn hadde rett; vertinnen var meget tiltalende og pensjonærene uimotståelige. Vi danset derfor både vel og lenge og fant tilsist en velfortjent hvile. Mens denne pågikk, begynte det plutselig å knirke meget sterkt i husets vegger, mens hengelampen svingte temmelig voldsomt. Jeg trodde først at det måtte være noen av de besøkende som var gått inn for sterke gymnastiske bevegelser, men da den unge dame som holdt meg med selskap plutselig styrtet ut av værelset, og jeg samtidig hørte tallrike raske skritt i korridoren hvor alle gjestene styrtet mot utgangen, gikk det med ett opp for meg at det foregikk et jordkjelv.

Også jeg skyndte meg derfor ut på gaten, hvor jeg fikk se et ganske eiendommelig syn. Midt i den brede gaten stod det som en lang proesjon av mennesker i ytterst lett antrekk som trykket seg sammen mest mulig – i det håp at husene, dersom de skulle styrte sammen, ikke ville falle over dem.

Denne situasjon varte noen minutter, hvorpå det hele stilnet av uten at noen ulykke var skjedd. Alle var glade og lykkelige over dette; men noe mere moro ble det ikke tale om. Vi gikk hver til vårt hurtigst mulig.

Neste morgen fikk vi imidlertid av avisene høre den forferdelige nyhet at i en by litt syd for Santiago hadde jordskjelvet fått fryktelige følger. Blandt annet var en overfylt kinematografbygning styrtet sammen. Praktisk talt alle tilskuerne drept. I det hele var det tale om mange tusen døde og tallrike alvorlig sårede.

Jeg skyndte meg å sende det norske Storting et inngående telegram om saken med forslag om at det måtte bli bevilget penger til hjelp for de ulykkelige rammede. Jeg tror at jeg alt neste dag fikk svar og overført meg et betydelig beløp som Stortinget hadde bevilget. Samtidig kom der et tilsvarende beløp fra den generøse skipsreder Knut Knutsen, som jo hadde sin linje på Chile. I løpet av tiden fremover ble det fra en rekke land stilt til disposisjon for den chilenske regjering meget store beløp og svære forsendelser av matvarer og klær.

Hva angår den sum jeg hadde mottatt fra Norge, var jeg litt i tvil om hvordan den best skulle anvendes. Jeg hadde liten lyst til direkte å overføre den til den chilenske regjering, idet pengene da lett ville bli borte mellom alle de andre donasjoner uten at vi hadde anledning til å øve noen innflydelse på hvordan de skulle anvendes. Etter endel overveielse kom jeg til følgende løsning, som viste seg å være praktisk: Pengene ble stående på en særlig konto som kunne disponeres av legasjonen sammen med nordmannen Herud og sjefen for den chilenske valutakontroll, min utmerkede venn Laberca. På et godt barnehjem i utkanten av Santiago leiet vi for rentene av summen en fløy med plass, tror jeg, for 10 barn. Fløyen fikk navnet: Dronning Mauds legat, og ble brukt til å underbringe 10 barn, som ved jordskjelvet hadde mistet begge foreldre. Når de kom til en nærmere bestemt alder, fikk de sin andel av kapitalen utbetalt til bruk for videre utdanning.

Det hele kom til å funksjonere så godt at da den chilenske regjering noen år etter ble interpellert i Parlamentet med hensyn til hvordan den utenlandske hjelp i anledning av jordskjelvet var blitt anvendt, henviste Parlamentet til «Dronning Mauds legat» som et eksempel.

Den siste gang jeg var i Chile før Norge ble okkupert, foretok jeg, min vane tro, turer til hest, denne gang sammen med den tyske minister

von Schöns amerikansk-fødte frue. Han var av den gamle skole og stilte seg så kjølig som mulig vis à vis Hitler, og fruene var av forståelige grunner en direkte motstander av nazismen.

Da vi hadde vært på vår siste ridetur sammen, jeg kan tenke meg at det var i januar 1940, kjørte hun meg tilbake til mitt hotell. Idet jeg skulle gå ut av bilen, bøyde hun seg plutselig fremover og brøt ut i en voldsom gråt. Da der ikke var inntruffet noe som kunne gjøre dette utbrudd forklarlig, ble jeg rolig sittende i bilen en stund og spurte henne tilsist hva som var i veien. «Å, å,» sa Mme. von Schön, «jeg er så redd for hva som kan komme til å hende Deres land.»

Da den 9. april kom, gikk det opp for meg at hun på en eller annen måte lenge i forveien må ha kjent til Hitlers planer med hensyn til Norge. Men da var det for sent. Jeg hadde latt gå fra meg en – om enn svak – mulighet for selv å ha fått del i dem.

Dette minne har naget meg i alle år.

Paraguay

Paraguay er som bekjent det ene av de to sydamerikanske land som ikke ligger ved havet. Befolkningen utgjør ca. 1,5 millioner, og såvel denne som landet selv og menneskenes levevilkår er dypt forskjellige fra det man ser i andre sydamerikanske land.

Det mest påfallende er befolkningen, som hverken er spansk eller indiansk, men en meget lykkelig blanding av begge deler. Da spanjerne kom – i virkeligheten som misjonærer og under jesuittenes ledelse – fant de en stolt og mandig indiansk befolkning, *guarani*, som under de humane og kloke jesuitters styre smeltet sammen med de spanske erobrere til en egenartet og høyst interessant rase. Det som mest har særpreget denne befolkning er dens mot. Den krig som Paraguay i 1870-årene førte samtidig mot de tre naboer Brasil, Argentina og Bolivia, og som bare delvis ble tapt etter en årrekkes kamp, kostet halve befolkningen livet og bare ca. 24 000 menn var tilbake. Paraguay er da også blitt kalt kvinnenes land, og det er fremfor alt disse som har måttet arbeide, mens mennene tradisjonsmessig har slåss.

Reisen fra Buenos Aires til Paraguays hovedstad, Asunción, foregikk iallfall i mine dager normalt med store, flatbunnede flodbåter. Det

tok 4½ døgn oppover La Plata og 3½ døgn nedover, når man hadde strømmen med seg. Når reisen – som i dette tilfelle – foregikk i Syd-Amerikas vintertid, var det udelt behagelig å sitte på de fredelige båter, hvor den meste del av tiden medgikk til spising, mens landskapet ble mere og mere tropisk. Tilsist gled båten gjennom appelsintrærskoger fulle av gylden frukt, mens halvsøvnige krokodiller lå langs stranden og gjespet.

Av alt jeg har opplevet av uberørthet, tror jeg Paraguay tar prisen, og den lille hovedstad Asunción var som landet i det hele tatt.

To dager etter ankomsten overleverte jeg mine brev til republikkens president, hvis residens var en nokså enkel villa. Det jeg best husker, er de 12 soldater som paraderte ved inngangen, 6 på hver side i to geledder på tre. De tre i første linje på begge sider hadde sko på benene, mens de tre bakenfor var barbente. Jeg tror disse var heldigere stillet enn sine «formenn», som betenkt stirret ned på sine sko som de tydeligvis ikke var vant til å ha på.

Presidenten, oberst Rafael Franco, var grei og kjekk og landsfaderlig. Han var en av heltene fra krigen mot Bolivia og ville antagelig bli sittende som president en rom tid. Det ordnes nemlig som regel slik at nye valg går i den sittende regjeringens favør, inntil den normale form for regjeringsskifte kommer i form av en liten revolusjon, praktisk talt alltid uten blodsutgytelse.

De etterfølgende dager benyttet jeg til besøk hos regjeringens medlemmer. Noen spørsmål av vital betydning ble ikke diskutert. Vår eksport til Paraguay, som fortrinnsvis bestod av papir og litt klippfisk, kunne ikke ventes å øke særlig, og av Paraguays uendelig beskjedne eksport overtok vi via mange mellomhandlere små kvanta av quebracho og nøtter, samt muligens litt appelsiner. Grunnet de uforholdsmessig høye utgifter i forbindelse med eksporten fra Paraguay (det kostet like meget å frakte 1 tonn appelsiner med båt fra Asunción til Buenos Aires som det kostet fra Buenos Aires til Hamburg) var landets utførsel i aller høyeste grad begrenset.

Ved min ankomst til Asunción fant jeg på mitt hotell et innbydelseskort så stort og så stivt at jeg sjelden har sett maken. Det var til en snippkjole-middag hos den spanske minister i Paraguay. Grunnen til denne invitasjon viste seg å være at ministeren hadde hatt en meget original karriere. Først var han i mange år minister i Paraguay, så

i 3–4 år minister i Oslo og så atter minister i Paraguay. For ham og hans tallrike familie stod Norge som det absolutte toppunkt i denne verden, og han ville benytte min ankomst som foranledning til en demonstrasjon av sin beundring og vennskap for vårt land. Da jeg kom kjørende til hans middag, stod han selv på trappen til sitt hus, iført snippkjole med Storkorset av St. Olav på brystet. Da vi toget inn i huset, fant jeg det fylt til randen med souvenirs fra Norge. På hvert lite bord var det nisser og skiløpere, og fondveggen var dekket av et enormt veggteppe som forestilte Karl Johan omkring århundreskiftet med hestesporvogner og Christian Magnus på hjørnet. Middagsbordet var dekket i norske farver; under hele måltidet spilte en kolossal gramofon musikk av Grieg, Svendsen og Ole Olsen, og ved steken grep ministeren ordet og gav på den mest overstrømmende måte uttrykk for sin kjærlighet til og beundring for Norge.

Jeg har vært utsatt for meget rart i mitt liv, men denne norske demonstrasjon i et av de mest fjerntliggende land på kloden, var så overraskende at jeg faktisk et øyeblikk var i tvil om jeg drømte eller befant meg i våken tilstand.

En av de første dager holdt jeg på hotellet en lunch for utenriksministeren herr Stefanich, andre regjeringsmedlemmer og vår «koloni», generalkonsul Petersen og hans kompanjong herr Dahm. Den ble svært enkel, men hyggelig.

Et par kilometer fra Asunción kunne man øyne en sukkertopplignende høyde som bar navnet Lambaré, og som lå helt ut mot elven. Da denne høyden av en eller annen grunn helt fra begynnelsen av hadde interessert meg, sa jeg en morgen til min tjener Félix at jeg hadde besluttet meg til at vi skulle foreta en fottur og bestige den. Han så meget ulykkelig ut, men det var ingen annen utvei; og så drog vi da avsted i varmen langs den støvete landevei. Da vi nærmet oss Lambaré, så vi at den lå midt på en stor eng, og da vi kom hen til den kjegleformede toppen, fant vi at den var omgitt av et høyt piggrådgjerde. Jeg hadde imidlertid besluttet meg for å bestige høyden, og Félix og jeg vandret rundt til vi endelig fant et hull i piggrådgjerdet som vi kunne smutte igjennom. Selve høyden var dekket av tett skog, omklamret av utallige slyngvekster. Vi måtte derfor skjære oss frem med kniv gjennom skogen, mens vi vandret oppover. Etter syv sorger og åtte bedrøvelser kom vi omsider til toppen, men denne var for så vidt en skuffelse

som det ikke var tale om noen utsikt, bare en liten grønn eng omgitt av høye trær. Da vi begge både var slitne og tørste, satte vi oss ned på engen og fortærte de smørbrød og det brennevin jeg efter gammel skikk alltid har med meg. Etterpå ble vi trette og la oss til å sove på et skyggefullt sted. Da jeg et par timer efter våknet og så opp i trekronene omkring, fikk jeg et underlig syn. Trærne var fulle av store, sorte åtsel-fugler, som med gule, skinnende øyne stirret ned på Felix og meg. Han sov fremdeles, men da jeg vekket ham, ble fuglene skremt og lettet samtidig med et veldig brus. Vi var ennu nokså søvnige og festet oss ikke noe særlig ved det hele, men begav oss ufortrødent på vei nedover til Asunción. Det var ikke lett å komme ut av det villnisaktige skogholt, men dette lyktes dog og ved 8-tiden om aftenen var vi tilbake på hotellet. Verten satt i portier-losjen da vi kom, og da han spurte meg hvor vi hadde tilbragt dagen, svarte jeg at vi hadde hatt en meget hyggelig stund på Lambaré. Jeg kan meget sjelden huske å ha sett en mann bli så blek som hotellverten da jeg fortalte dette. Han grep fatt i meg og sa: «De har vært utsatt for en av de største farer i Deres liv. Lambaré er tilholdssted for en av de farligste slangearter i Syd-Amerika, og piggrådgerdet omkring er satt der for å forhindre at kveg trenger inn i skogen og blir drept.» At noe menneske skulle finne på det, hadde man visst ikke tenkt seg muligheten av.

Det var nok ikke uten grunn at åtsel-fuglene satt og ventet, men de hadde ikke gjort regning med den lykkestjerne som fulgte Félix og meg på våre reiser.

En annen dag gikk jeg i Asunción's klubb, hvortil diplomater er invitert. Der ble det spilt roulette, noe som alltid har interessert meg, når jeg er på reise. Da de paraguanske penger den gangen stod overordentlig lavt, hadde jeg særdeles rikelig av dem i lommen, hvilket gjorde det mulig for meg å mure opp høye skanser av jétons omkring mitt yndlingsnummer 5. Da dette mot sedvane plutselig begynte å komme ut den ene gang efter den annen, tjente jeg så mange penger at banken plutselig ble sprengt og ikke kunne betale ut mere. Dagen efter, da jeg var i klubben, var grensen for hva man hadde lov til å sette på et enkelt nummer, blitt forandret betraktelig til min ugunst.

En diplomat som dengang spilte en viss rolle i Asunción, var representanten for De forente stater. Han hadde tidligere vært tollfunksjonær i Panamá, og var i Asunción ansett for å være den best informerte

person med hensyn til hva som kunne komme til å skje i politikken. Ved siden av dette var hans hovedinteresse utvilsomt whisky, og det hadde gitt seg det eiendommelige resultat at hans hus i virkeligheten bare var møblert med whiskykasser satt sammen som sofaer, stoler, små bord og benker, dekket med persiske tepper, puter og silke. Den aften jeg var hos ham, spådde han en ny revolusjon allerede dagen etter, men dette gikk heldigvis ikke i oppfyllelse.

En dag mens jeg satt på mitt hotell og spiste lunch, kom tjeneren inn og fortalte at det var kommet en landsmann av meg fra Chaco, de ville og sumpige egner i nord, hvor indianerne levde på nomadevis. Jeg bad ham vise vedkommende inn, og det viste seg at den besøkende var en brunbarket ung mann med ridestøvler og svær cowboyhatt. Han var fra Fåberg i Gudbrandsdalen. Videre var han pinsevenn, sønn av en baker, og hadde flere ganger drømt om noen fattige, ulykkelige og uvitende mennesker som levet i ville skogen og trengte hans hjelp. Etter inngående undersøkelser var han kommet til det resultat at det måtte være tale om indianerne i Chaco i Nord-Paraguay. Han hadde derfor solgt en liten sportshytte han hadde i Ringebufjellet og var for et par år siden dradd ditt ned, hvor han nu tilbragte tiden med å organisere indianernes økonomi og etter evne helbrede deres syfilis. Dessuten spilte han på fløyte i den nærmeste bys orkester. Kaleb Hindar som han het, ble hos meg noen dager, og vi ble riktig gode venner. Det lyktes meg senere å hjelpe ham slik at den argentinske regjering stilte til disposisjon noen territorier på den annen side av grensen, hvor de nomadiserende indianerne kunne slå seg ned og under Kalebs assistanse begynne et mer normalt liv. Etter en tid flyttet han til Asunción, hvor han åpnet konditori og spilte i byorkesteret, men tilsist fordret hans foreldre at han skulle vende tilbake til Fåberg, hva han fant helt rimelig. For å komme hjem måtte han reise via Buenos Aires, og han tilbragte da noen dager i mitt hus. Vi hadde da flere interessante opplevelser sammen, bl. a. ved besøk i et av verdens beste opera- og konserthus, Teatro Colón. Hver gang fløytisten satte igang med å spille, snek Kaleb seg bort fra plassen ved siden av meg og lente seg utover rekken mellom orkesterplass og orkestergrav for å kunne følge med i spillet. Hindar bor nu i Norge, hvor han studerer ved universitetet (hvilket han også har gjort i Oxford) med henblikk på nye reiser til indianerne, som alltid ligger ham varmt på hjertet.

Siste gang jeg var i Asunción, var i 1941. Jeg reiste da dit i en liten yacht sammen med en av de mest pasjonerte krigere jeg har hørt tale om. Han var amerikaner og hadde vært med i alle kriger siden krigen på Cuba. Da Paraguay etterhånden var blitt det sted hvor de fleste kriger foregikk, hadde han oppnådd paraguansk statsborgerskap og var oberst i hæren. Han hadde på det daværende tidspunkt 28 skuddsår i kroppen. Sammen med ham og den britiske militærattaché i Buenos Aires skjøt jeg krokodiller, hvilket i og for seg var ganske morsomt.

Høydepunktet ved mitt besøk i Asunción inntraff imidlertid da jeg en dag på gaten ved aftenstid kjøpte et eksemplar av byens avis, som ikke var større enn et alminnelig blokkblad. Av dette nummer fremgikk det at Hitler dagen før hadde angrepet Sovjet-Samveldet. Da jeg stod der under de høye platantrær med den lille avis i hånden, fikk jeg fast tro på at okkupasjonen av Norge ville opphøre langt tidligere enn jeg hadde våget å tenke meg. Da jeg litt senere ville kjøpe et nytt eksemplar, var avisen, i overensstemmelse med stedets skikk, alt steget betydelig i pris og utpå aftenen fantes det ikke flere eksemplarer med det interessante budskap.

Dagen etter var jeg ute i sumpene i robåt og skjøt ender. Jeg var i høy stemning etter avismeddelelsen om Hitlers siste desperate utspill, tok rikelig for meg av det medbragte flaskefor og sovnet etter lunchen inn på det risikable sted. Følgen ble en ganske kjedelig malaria, som forøvrig russiske leger tilsist kurerter meg for i krigens siste dager.

Tilbakereisen til Buenos Aires foregikk atter på den store flodbåt, denne gang i selskap med den berømte amerikanske billedhugger Joe Davidson, som ble min gode venn. Han var av president Roosevelt utsendt på en merkelig misjon. Han skulle modellere alle Syd- og Mellom-Amerikas presidenter, og statuene skulle stilles opp i det Hvite hus i Washington. Jeg tror imidlertid dette nærmest var et påskudd for at han skulle få anledning til å yde et bidrag til good-neighborhood-politikken og overbevise angjeldende presidenter om U.S.A.'s og Roosevelts visdom og De forente staters gode hensikter.

Bolivia

Efter på ny å være kommet tilbake til Buenos Aires, denne gang fra Paraguay, fikk jeg bare noen få dager der før det i midten av juli bar avsted til Peru via Bolivia, hvor vi forøvrig den gang ikke hadde diplomatisk representasjon. Reisen foregikk med tog, og da vi annen dags aften begynte å nærme oss Bolivia, var både min spanske tjener Félix og jeg temmelig utkjørt. Mens avreisen fra Buenos Aires hadde foregått under nokså komfortable omstendigheter, var vi nu, etter tre togbytter med stadig mindre gode vogner, kommet på et tog som lot meget tilbake å ønske. Om den videre del av reisen har jeg på toget notert følgende:

«Selv hadde jeg, med meget besvær, fått overlatt en Iste klasses sove-kupé. Den var imidlertid trang, mørk og skidden; dessuten var det vanskelig å komme både inn i og ut av kupéen på grunn av den oppstabilede bagasje og de talløse soldater (bolivianske krigsfanger på hjemreise fra Paraguay) der, som et særlig privilegium, hadde fått anvist som oppholdssted gangen i den vogn hvor jeg holdt til. Jeg kan ikke si annet enn at jeg så natten imøte med en viss skepsis. Det ble sagt at vi måtte være forberedt på minus 12 grader Celsius i det uoppvarmede tog, og Félix, som ellers pleiet å ta tingene som de kom, så litt nedtrykt ut ved tanken på å skulle sitte på en kurv i gangen den lange natt. Det var derfor en ganske merkelig opplevelse da vi klokken 10 om aftenen ved slutningen av middagen i den svakt opplyste og iskalde lille spisevogn (hvor de overtrete tjenerne forøvrig serverte en brukelig mat) plutselig, på en liten kullsort stasjon, hvor toget stoppet, fikk besøk av en velkledd gammel konduktør vi ikke før hadde sett. Han spurte om jeg var den norske minister. Jo, det var jeg da. Ja, da hadde han bare å meddele at han etter den bolivianske regjeringens ordre var kommet reisende den 24 timer lange vei fra La Paz med en salongvogn, som var stilt til min disposisjon. Jeg tror min glede og takknemlighet tydelig viste seg i mitt ansikt – og så førte han oss i det dypeste mørke, gjennom den alt iskalde natt til et nokså avsidesliggende sidespor, hvor en festlig opplyst salongvogn ventet oss. Den hadde en rommelig salong utstyrt med prektige skinnmøbler og brennende peis (dessuten et bord med nye amerikanske og europeiske

tidsskrifter og aviser — samt whisky og soda), to prektige soveværelser med engelske jernsenger, dusjrom med varmt vann og annen komfort, et nydelig kjøkken vel forsynt med matvarer og vin, og et utmerket værelse for konduktøren selv. Kort etter kom den bolivianske konsul for på regjeringens vegne å ønske meg velkommen til Bolivia. En utsøkt høflighet overfor ministeren for et land som hadde diplomatisk representasjon i alle de omliggende land, men ikke i Bolivia.

Intet virker sterkere enn kontraster, og det var derfor med helt underlige følelser at jeg hin aften plutselig satt i en dyp lenestol foran peisen i den vakre salong og nød min kjølige whisky og soda til de interessante aviser, mens toget ruslet oppover mot «verdens tak» med sin fattige befolkning i de lave lerhytter og de andre vogner var fylt til trengsel av mennesker og husdyr. Min eneste trøst var at de sikkert hadde det varmere enn jeg — til tross for min peis — og ingen som misunte dem.

Vi nærmet oss nå den 20. breddegrad, men natten ble allikevel kald på grunn av høyden. Jeg våknet ved 4-tiden om morgenen og frøs slik at jeg måtte trekke lakenet over hodet for å få sove videre. Temperaturen var da også ca. 8 kuldegrader i mitt soveværelse!

Morgenen ble en strålende opplevelse. I den solfylte og snart igjen veltempererte salong, med utsikt til alle kanter av den veldige høyslette, innrammet av tildels kraterformede snefjell på opptil 6000 meters høyde, hadde den ypperlige privatkonduktør ordnet en riktig god frokost med egg og bacon og en fortreffelig boliviensk kaffe.

På stasjonene, hvor vi stanset lenge, var det masser av folk, praktisk talt alle indianere, som satt og spiste ved lange bord i friluft på perrongen. Et selsomt menneskemylder hvor særlig kvinnene var dekorative med sitt ravnsvarte hår, store hvitlakkerte hatter og klær i vakre og tiltalende farver, sandgrått, rosa og pastellblått. På huk satt lange reker som solgte appelsiner, suppe (på vel innpakkede krukker) og andre formentlig gode saker, og midt i det hele verdens høyeste mann, en bolivianer på 2 meter og 80 cm på reise fra Argentina til La Paz. Det merkeligste var at nesten alle etterhånden skulle med toget og fikk plass. I den lille vogn ved siden av min, som jeg ikke kunne motstå fristelsen til å avlegge besøk i, talte jeg 179 personer — hvorav 7 spebarn — høns, ender og kaniner, samt tre sorte stæ, som med hyssing om benet var forføyet oppe i bagasjebrettet. Da gulvet var helt dekket av kurver og bagasjebylter, hvorpå de reisende satt og lå, var all sir-

kulasjon i vognen umulig og på stasjonene måtte derfor etterhånden både mennesker, dyr, bagasje og forfriskninger transporteres ut og inn i vognen gjennom vinduene. Jeg tilbragte flere timer stående midt i dette sympatiske menneskehav, hvor alt var vennlighet og godt humør.

Snart gikk toget langs den hemmelighetsfulle, islagte saltsjø Poopó, som mottar 212 000 kubikkfot vann pr. minutt og bare avgir 2 kubikkfot i samme tidsrom – uten at vannet stiger.

Av den berømte høyfjellsyke merket jeg intet annet enn en ganske lett hodepine – og en viss kortåndethet, når jeg på stasjonene skulle opp på de høye stigbrett til min vogn.

Neste dag ankom vi til La Paz, hvor jeg ble mottatt av Norges honorære generalkonsul herr Dauelsberg, en av disse enestående dyktige og elskverdige konsulære representanter som vi har den lykke å ha mange steder. Både herr Dauelsberg og hans frue var eksepsjonelt hyggelige, og det skyldtes uten tvil hans påpasselighet og utmerkede posisjon at min reise var blitt ordnet så praktisk. Jeg avla straks besøk i utenriksministeriet for å takke for den enestående oppmerksomhet, inispiserte derefter konsulatet hvor herr Dauelsberg redegjorde for våre problemer og Norges interesser i Bolivia, og foretok så sammen med ham en liten rundtur i den eventyrlige by. Jeg hadde alt da besluttet å anmode regjeringen i Norge om å bli akkreditert også i Bolivia. Dette var herr Dauelsberg meget glad for, men da jeg gikk så langt at jeg begynte å tale om å bo en del av året der, sa han: «Kom med meg rundt hjørnet, herr Minister, så skal jeg vise Dem noe rart.» Vi gikk rundt hjørnet og befant oss foran en kirkegård som vi så besøkte. «Her ligger den belgiske minister,» sa Dauelsberg, «her den spanske ambassadør. Her ser De graven til den britiske handelsattaché og her sover den brasilianske minister sin siste søvn. Her er den chilenske general-konsuls grav og her hviler den tyske ambassadesekretær osv.» La Paz ligger jo på 4 000 meters høyde, hvilket er farlig for uforberedte hjerter.

Ikke desto mindre foretok jeg før middag en klatretur i de omliggende fjell, hvor jeg i en kløft fikk den mindre behagelige opplevelse å møte en gruppe okser med røde bånd om hornene, hvilket skulle bety at de var farlige. Jeg kravlet hurtigst opp på en bratt klippe og satt der uten å se på oksene, inntil de ble lei av det hele og drog videre.

De to påfølgende dager besøkte jeg byen og omegnen, og kom til det resultat at bolivianerne er meget hyggelige, landet usedvanlig vakkert

og livet der så særpreget og eiendommelig at man har følelsen av å være på en annen klode enn den man vanligvis oppholder seg på. Ikke minst er kontrastene rent klimatisk sett merkelige. Når man fra den øde og kolde høyslette omkring hovedstaden kjører med bil en times tid nedover til en av de dype smådaler som skjærer seg inn i sletten, kommer man en-to-tre til egner med et helt tropisk klima, hvor fremragende kaffe, samt sukker, kakao, ris, bomull, tobakk, vanilje og vin dyrkes — dessverre dog i nokså begrenset omfang. Jeg besøkte en mindre eiendom, som var velstelt og hyggelig. Man var meget stolt over der å ha en indianer som skulle være 138 år gammel og som derfor var voksen da slaveriet i forrige århundre ble opphevet. Jeg besøkte denne ærverdige person med rød topplue, som bodde i et lite hus, uten dør, sammen med et av sine barnebarns barn. Jeg forærte ham et eller annet jeg hadde for hånden, og da jeg dessuten fant en sixpence i min lomme og gav ham, ble han så imponert at han, før jeg ante det, kastet seg på kne og kysset mine sko; sannelig en meget spenstig 138-åring!

I Las Paz deltok jeg også i en av årets store begivenheter, dagen for bryggeriets generalforsamling, som feires med en veldig fest i bryggeriets patio. «Hele byen» var møtt frem og jeg tror vi må ha vært mange hundre til bords. Da jeg skulle begynne å spise, la jeg merke til at man betraktet meg fra alle hold. Forklaringen var den at maten var så innsett med pepper og andre sterke saker at uforberedte utlendinger ofte slett ikke kan svelge den. Som i de fleste land som ligger særlig høyt, var maten i Bolivia alltid meget sterkt krydret; men ved denne anledning hadde man — formodentlig for å stimulere drikkingen av det gode øl — satt alle kluter til. Jeg hadde da også følelsen av å sluke ild, men lot som ingen ting; ikke lite herdet var jeg jo fra min ivrige pepring av potetene, siden ungdomstiden i Oxford. Dette gjorde et behagelig inntrykk på de tilstedeværende, og da jeg dessuten holdt en improvisert lovtale for Bolivia, La Paz og det deilige øl og lovet snart å komme tilbake, var alt idel glede.

Neste dag tok jeg toget til Guaqui og innskipet meg på dampskipet som bruker 46 timer for å krysse Titicaca-sjøen til Peru. Båten er en velstelt og rommelig damper bygget i England og i sin tid satt sammen av deler som fra kysten var bragt opp på eselrygg. Jeg har sjelden sett så elegant antrukne skipsoffiserer, som de der tok imot meg, de minnet om italienske offiserer i Mussolinis glanstid.

Under båtreisen har jeg notert følgende:

«Her sitter jeg nu kl. 9 om aftenen den 20. juli 1936 på en liten dampbåt på Titicaca-sjøen, vel 4000 meter over havet. For fire timer siden seilte vi ut fra den bolivianske «havneby» Guaqui, på denne damper, som er den der navigerer høyest på denne klode — med det norske splittflagg på masten.

Vi drar over det frisk-grønne hav, omrammet av 5 à 6 tusen meter høye fjell (med Ancohumá ca. 6½ tusen meter) skinnende i aftensolen under dekket av nattens nysne. Indianere ror mot land i sine små båter gjort av strå, eller seiler med seil av samme materiale.

Jeg sitter her og skriver — og når jeg holder meg stille går det bra; men lufttrykket er så lavt at bare en ting som å ta på seg frakken eller gå opp de 10–12 trinn til dekket, er nok til å få hjertet til å hamre i kapp med den lille energiske dampmaskin og få pusten til å gå helt i stå. Nettopp nu passerer damperen det smaleste sted på veien, et sund mellom den mindre del av innsjøen og selve den store Titicaca. Natten er kommet, den er strålende stjerneklar — og iskald. Jeg ser med undren på de 2. klasses passasjerer, som kun har lov til å ligge på akterdekket, under åpen himmel. Det er så kaldt at uten min fars gamle pels ville jeg ikke holde ut på dekket en halv time.

Nu i dette øyeblikk, kl. 9.15, gikk dampmaskinen istykker, så vi flyter avsted i mørket uten mål og med. Kapteinen og de to høyeste offiserer kommer høytidelig ned i sine uklanderlige uniformer for å meddele meg, her jeg sitter og spiser med Félix og vår eneste medpassasjer på 1. klasse, en handelsreisende fra Argentina, hva som er hendt. De var helt ulykkelige og ble meget lettet da min eneste reaksjon i den anledning var at jeg nu ville få sove meget roligere, uten den hakkende maskindur. Et sted kommer vi vel hen!

Det betenkelige er at Perus president venter meg i Lima den 24., for at jeg kan bli mottatt i høytidelig audiens og delta som anerkjent minister i nasjonalhøytidelighetene 29. og 30. juli. Med det får det gå som det vil.»

Om natten kom maskinen igang, uten at jeg merket det, og neste dag seilte vi forbi Soløen med sine berømte ruiner etter Soltempelet. Både der og i land så vi monolitter oppført i Tiahuanáco-epoken, århundrer før Inca-tiden. Den teknikk indianerne i svunne dager hadde, er for oss helt ufattelig. Blandt annet er det ingen som har kunnet gi noen

forklaring på hvordan det den gang har vært mulig å transportere de enorme monolittblokker av en stensort som ikke finnes på de kanter av landet, frem til Titicacasjøen.

Den siste del av reisen foregår atter på tog, og ni dager etter min avreise fra Buenos Aires ankom jeg til Perus storslagne hovedstad Lima.

Peru

Mens man i Europa ser på Syd-Amerika som en helhet og forestiller seg at de forskjellige land er mere og mindre ensartet, er forholdet i virkeligheten det motsatte. Noe mere forskjellig enn de seks sydamerikanske land hvor jeg etterhånden ble akkreditert, kan man vanskelig tenke seg. Bortsett fra at det offisielle sprog overalt er spansk, og at den normale form for regjeringsskifte er en – som regel helt ublodig – revolusjon, er der ikke mange likhetspunkter.

Argentina var, like til Peron opptrådte på skueplassen, et lykkelig og rikt jordbruksland med helt hvit befolkning og ganske moderne forhold. Hovedstaden Buenos Aires er som en slags kombinasjon av Paris og New York med en stadig mere svinnende spansk kulør.

Uruguay er et ganske lite land, også befolket av hvite, utpreget demokratisk og med europeisk atmosfære.

Paraguay, med sin stort sett homogene befolkning, en god blandingsrase av spaniere og indianere, er fattig, gammeldags, stolt og igrunnen lykkelig, til tross for sin innestengte stilling uten adgang til havet.

Bolivia, som heller ikke når ut mot sjøen, og byr på uhyre vanskelige levevilkår, ligger hovedsakelig på 4 000 meters høyde; det har en million hvite, mest av spansk opprinnelse, og to millioner indianere, som i stor utstrekning arbeider i grubene. Noen nevneverdig blanding mellom de to raser har ikke foregått; sammen med de klimatiske forhold og de enorme transportproblemer gjør dette landets stilling vanskelig.

Hva Chile angår, er dette land alt mulig. Befolkningen, som utgjør ca. 6 millioner, er hovedsakelig en blanding av spansk og indiansk rase. I mellomklassen er det utenlandske blod fremherskende, mens den ledende klasse er av spansk opprinnelse, blandet med britisk, irsk og delvis tysk blod. Landet er moderne og umoderne, rikt og fattig, høye fjell med rike miner, fruktbare daler i Midt-Chile med grønnsaker,

frukt og vin, tørt og vanskelig i nord, overveldende fuktig og vanskelig i syd – overalt adgang til rikt fiske og skipsfart; store muligheters land.

Peru er landet som opprettholder de spanske tradisjoner. I Lima bodde de spanske visekonger, og de som nu leder landet er stolte over sin rene spanske avstamning. Befolkningen utgjør ca. 8 millioner, hvorav fremdeles ca. ½ million er helt spansk, ca. 4 millioner er blanding av indiansk og utenlandsk blod, og resten indianere bortsett fra ca. 50 000 kinesere og 30 000 negre.

Men landet er spansk, kanskje mer spansk enn Spania selv. Landet er rikt. Der er et omfattende landbruk, meget verdifulle gruber og oljeforekomster og meget godt fiske.

Efter min lange reise gjennom Argentina og Bolivia ankom jeg til Lima antagelig den 25. juli og ble møtt av utenriksministeriets protokollsjef, Cuneo Harrison, og Norges generalkonsul Oscar Bahr, en fremragende representant for Norge og et av de elskeligste mennesker jeg har møtt på min livsvei. Jeg tok inn på det ypperlige hotell Bolivar, og var komme til en by og et land hvor jeg befant meg uhyre vel.

Neste dag avla jeg besøk i utenriksministeriet som er installert i et praktfullt gammelt palé, et strålende eksempel på god spansk byggekunst fra landets glanstid. Utenriksministeren tok imot meg, og det ble bestemt at jeg alt den påfølgende dag skulle få anledning til å avlevere mine brev til landets president, general Benavides. Alt var i virkeligheten ordnet på forhånd av den dyktige Bahr, som gikk ut og inn i utenriksministeriet (forøvrig kjent for en viss formalisme) som en grå katt.

Like formløst som en utenlandsk minister blir tatt imot i visse syd-amerikanske land, like festlig og høytidelig foregikk det i Lima. Et stort oppbud av tropper i gallauniformer til hest ledsaget den praktfulle glasskaret fra visekongens tid, hvori jeg ble kjørt med åtte hester, ledsaget av annen protokollsjef og med tallrike lakeier i de mest elegante livréer med fjærbusker på bukken, på sidene og bak på kareten. Da vi kjørte inn i gårdsrommet til presidentens palass og opp foran hovedtrappen, belagt med rød løper, hendte det lenge ingenting. Ingen kom ned for ta imot oss og protokollens representant som satt sammen med meg i karossen, ble efterhånden noe urolig. Efter en 5–10 minutter kom endelig den noe tykkfalne protokollsjef, temme-

lig rød i ansiktet springende ned trappen, åpnet karetens dør og meddelte meg følgende: Etter peruviansk protokoll skal militærmusikken, oppstilt i hallen, spille vedkommende diplomatiske sjefs nasjonalsang, når han begir seg oppover den lange trapp. Det fatale var imidlertid at notene til den norske nasjonalmelodi i siste øyeblikk viste seg å være forsvunnet. Nå stod presidenten på toppen av trappen, og jeg satt her nede. Hva skulle man gjøre? Kunne jeg godta at musikken spilte nasjonalmelodien fra et av Norges naboland? Jeg svarte straks at dette i og for seg kanskje ikke ville gjøre noe, men at jeg ville foretrekke om orkesteret spilte en av Sousas marsjer, som det sikkert kjente godt. Det ville fra min side være helt i orden. Jeg har sjelden sett en mann se så lettet ut som Cuneo Harrison. Han styrtet inn i hallen, og et par minutter etter vandret jeg med all mulig verdighet og Kong Haakons brev i hånden opp den elegante ærestrapp til president Benavides, mens musikken spilte en av Sousas mest feiende marsjer – i virkeligheten en av mine yndlingsmelodier.

Det hele gikk aldeles utmerket; til tross for det litt selsomme akkompagnement ble brevene avlevert på behørig måte til en av de hyggeligste presidenter jeg har kjent, som jeg etterpå hadde en fortrolig og meget interessant samtale med.

Så bar det tilbake til hotellet i det elegante kjøretøyet, hvor jeg umiddelbart hadde protokollsjeften og vår generalkonsul til et glass champagne i min lille salong. Slik er det skikk og bruk i mange land. Jeg har inntrykk av at alle var fornøyd over den gode løsning av den eneste virkelige komplikasjon som møtte meg i Peru.

Da herrene var gått, bad jeg Félix om hurtigst mulig å hjelpe meg med å få uniformen av. Den var begynt å bli trang, og det var temmelig varmt. Mens Félix holdt på med denne vanskelige prosess, og jeg alt stod i skjortermene, banket det sterkt på døren fra korridoren. Félix åpnet og kom straks tilbake for å si at en 7–8 personer i meget fattigslig antrekk stod der ute og endelig ville tale med meg. De kom fra utenriksministeriet, sa de. Jeg gikk ut på gangen slik jeg var og traff en gruppe, ganske riktig nokså ruskete utseende menn, som meddelte meg at det var lakeiene fra den fine karosse (som uten parykker og livréer så slik ut), og som var kommet for å få sine tradisjonelle drikkepenger. Det hele virket jo noe overraskende på meg, men var lett å ordne. Det var ingen kjempesum det var tale om. Kanskje det

var forvirringen i forbindelse med den forsvunne nasjonalsang som var årsak til at regningen ble presentert på denne litt uventede måte, istedenfor mere underhånden.

I utenriksministeriet fikk jeg mest å gjøre med en hyggelig gammel herre, som var sjef for den handelspolitiske avdeling. Vi gjennomgikk sammen de spørsmål som var av interesse for våre felles handels- og sjøfartsforbindelser. En sjøfartstraktat var blitt undertegnet noen år før jeg kom og hva handelen angikk, stod intet tilbake å ønske. Ved gjensidig imøtekommenhet fra de to lands side gikk det hele så bra som man kunne vente det.

En dag bad sjefen for handelssaker meg om å komme hjem for å spise middag hos ham ganske alene. Det forbauset meg litt, men jeg fikk snart forklaringen. Det viste seg at han hadde litt av en fiks idé, nemlig at man skulle spise rå løk for å leve lenge. «Jeg har,» sa han, «undersøkt hva man gjør i de land hvor man lever lengst og er kommet til det resultat at i Bulgaria, hvor levealderen er eksepsjonelt høy, spiser man en masse løk. Man drikker nok yoghurt – men det gjør man også andre steder. Det er løken som gjør utslaget. Jeg synes så godt om Dem at jeg gjerne vil De skal leve lenge,» sa den gamle peruvianer. «Derfor har jeg gjerne villet forklare Dem dette. Spis en stor tallerken med rå løk før De legger Dem om aftenen; da sjenerer det jo ingen.» «Det skal De nå ikke være så sikker på,» sa jeg. «Men jeg takker for Deres gode råd og vil gjerne forsøke Deres system i den grad det er mulig.»

I mange år har jeg spist rå løk; kanskje det også er sunt fordi det innbyr til rolige netter.

De som kom til å bety mest for meg i Peru, var imidlertid vår egen generalkonsul Oscar Bahr og hans frue. Han var stille og uendelig beskjeden og hun meget liten, meget tykk og røykte alltid cigar. Alle mennesker jeg traff elsket dette merkelige par. Han var i sin tid kommet til Lima fra Norge for å revidere noen regnskaper. Og så var han og hans frue blitt der for hele livet. Når hans importforretning gikk så fint, må det sikkert ha vært fordi ingen kunne motstå hans skjeve og beskjedne smil. Noen virkelig skarp forretningsmann kan han umulig ha vært. Og det samme var det med generalkonsulatet. Alle peruvianske myndigheter tok imot ham på korteste varsel – og jeg hørte aldri at han noensinne fikk nei.

Da Bahrs kort etter min ankomst holdt en nydelig fest på Countryklubben for den ikke ubetydelige norske koloni, peruvianske myndigheter med utenriksministeren i spissen og skandinaviske venner, måtte jeg i min tale si at det eneste kjedelige ved det alt sammen var at en norsk minister følte seg helt overflødig.

På Kong Haakons fødselsdag samlet jeg den norske koloni og dens nære venner til et glass champagne i Club Nacional. Kolonien var ikke stor, men bestod av gode og hyggelige norske. Den ledende person var fru Antunez de Mayola. Hun var født Rynning, var fra Drammen og hadde gjort stor nytte i Lima, blandt annet hadde hun satt igang og lenge drevet et «Hjemmenes Vel» etter norsk oppskrift og tatt mange andre intitiativer av samme art. Når hun med sin stolte holdning, vakre blå øyne og skinnende hvite hår kom nedover Limas hovedgate, var det et syn som gledet alle. Mannen var indianer og professor i høyere matematikk, begge var like elskverdige, og jeg tilbragte gode og festlige timer i deres vakre hjem. En annen god nordmann var Emil Petersen, frossenfiskens far, som dengang arbeidet på den sydlige halvkule. Nu selger «Frionor» i Oslo, under hans ledelse, årlig fisk for 190 millioner kroner.

Under mitt opphold i Lima kom det reisende en meget god europeisk venninne av meg, som hadde lagt sin verdensomseiling an slik at båten kom til Peru nettopp da. Etter noen hyggelige uker hadde min eksentriske venninne bestemt å ville reise til Rio de Janeiro tvers gjennom Peru og med flodbåt nedover en av de store elver gjennom Brasils jungel. Derfra ville hun på ny treffe meg i Argentina. Reisen var meget vanskelig å arrangere; våpen måtte innkjøpes og i det hele meget ordnes. Da alt var klart, inviterte jeg henne til den siste aften å spise stekte skjell på Hotel Mauri. Klokken tre om natten ble hun dødssyk; jeg fikk fatt i en ambulans og kjørte henne til det amerikanske hospital i Callao, hvor hun øyeblikkelig ble pumpet. Dersom hun var kommet en halv time senere ville hun nu vært død, sa de to amerikanske leger. Verre forgiftning har vi aldri sett.

Dermed gikk reisen med flodbåt gjennom jungelen i vasken; det var kanskje like bra.

Tiden til avreisen stod nå for døren; før jeg drog holdt jeg den 17. august en middag i den elegante Club Nacional, hvor blandt andre deltok handelsminister Boza. Jeg hadde ordnet det hele litt som en

kinesisk eske. Først ble det servert utmerket cocktail med tilbehør i en salong. Da den var ferdig slo tjenerne døren opp til neste salong, hvor det var et veldig norsk smørgåsbord med all slags norsk hermetikk og aquavit og øl. Jeg hadde som sedvanlig alt dette med meg.

Da smørgåsbordet var spist, slo tjenerne døren opp til en ny salong, hvor et meget vakkert middagsbord dekorert i peruvianske farver ventet oss. Middagen, som jeg hadde gitt meg stort besvær med sammensetningen av og flere ganger tittet på tillagingen av, var helt utmerket og ledsaget av Bollinger og Beaune av gode årganger, sluttet med norsk ost og Soufflé Norvægen.

Alt gikk bra, bortsett fra at en av herrene besvimte ved kaffen. Middagen var kanskje i overkant; men det har vært min oppfatning at når man besværer opptatte folk med å gå ut av sitt gode hjem for å spise hos en, er det ikke grenser for hvilke anstrengelser man bør gjøre.

Jeg bodde en gang hos en norsk diplomat, som tydeligvis hadde det motsatte system. Før de meget fremstående gjester kom til en middag han gav, spurte jeg hva vi skulle ha å spise. «Det vet jeg ikke,» sa han, «det blir dårlig i alle tilfelle.»

Så bar det iveri tilbake til Argentina, denne gang med dampskip via Valparaiso. Det var første gang jeg opplevet «Det stille ocean». Som meget annet i verden var det akkurat det motsatte av hva man efter navnet kunne forestille seg. Havneanleggene var både hist og her slått istykker av bølgene, og til de store dampskip, som ble liggende i behørig avstand fra land, måtte man gå ut i lektere. Da disse hverken kunne komme inn til kaien eller opp til rekken av dampskipet, ble vi begge steder løftet, først inn og så ut av lekterne, med vinsj.

Foruten det norske konsulat i Limas havneby, Callao, besøkte jeg vårt konsulat i Syd-Peru, Mollendo og konsulatene i de nordchilenske byer Iquique, Arica og Antofagasta. De ypperlige konsulter der, alle av britisk opprinnelse, hadde aldri før fått besøk av noen norsk minister, og satte stor pris på dette. Regn er ukjent i disse byer og blomster og trær finnes praktisk talt ikke. I Arica var det et lite rundt blomsterbed foran jernbanestasjonen. Spillvannet fra lokomotiver ble benyttet til å holde liv i plantene. Disse havnebyer er avskipningssteder for metaller og annet såvel fra Peru som Bolivia. Da den gode norske Knut Knutsen-linje siden mange år tilbake passerer kysten i fast rute, spiller Norge en ikke liten rolle her.

Bolivia påny

Da jeg kom tilbake til Argentina, skrev jeg til Utenriksdepartementet om min reise gjennom Bolivia på veien til Peru og om hvor utsøkt oppmerksom den bolivianske regjering hadde vært mot meg. Jeg fremholdt det urimelige i at Norge hadde diplomatisk representasjon i alle land som lå rundt Bolivia – også i dets tradisjonelle fiendeland Paraguay, hvor våre interesser jo ikke var meget store – men ikke i Bolivia, som med sine store rikdommer på mineraler og oljer kunne komme til å få en viss betydning når bare transportforholdene kom i bedre orden. Jeg foreslo derfor at man anmeldte meg også der. Departementet syntes formodentlig at jeg var litt umettelig som ikke var fornøyd med mine fem land, men innså samtidig det riktige i mitt resonnement. Jeg fikk derfor etter noen tid instruks om å foreslå den bolivianske regjering at vi opprettet diplomatisk forbindelse også mellom de to land. Samtidig fikk jeg anmodning om, når jeg eventuelt kom til å avlevere mine brev i La Paz, å søke avsluttet et modus vivendi innebærende gjensidig mestbegunstigelse for handelen. Fra boliviansk side erklærte man seg enig i å opprette diplomatisk forbindelse, og i mars 1938 reiste jeg atter med tog til La Paz for å overlevere mine brev til presidenten. Om reisen dit og avleveringen av akkreditivene skrev jeg i mars en rapport til departementet som jeg inntar i sin helhet:

Avlevering av akkreditiver
i La Paz.

La Paz i mars 1938.
STRENGT FORTROLIG

Utenriksdepartementet.

Reisen fra Buenos Aires til Bolivias hovedstad La Paz foregår med tog (en gang pr. uke) og tar 3½ døgn. Temperaturen svinger på denne tid av året under togreisen mellom ca. 38° Celcius i den nordlige del av Argentina og ca. 0° (om natten) oppe på den bolivianske høislette (kallet «verdens tak») hvor vi det siste 1½ døgn befinner oss i ca. 4 000 meters høide.

Av Bolivias ca. 3 millioner innbyggere er de 2 millioner rene indianere, som bor spredt over denne slette. De fører en kummerlig tilværelse i kulde og fattigdom, men ser til tross herfor nokså fornøiet ut, der de kledd i de mest praktfulle farvede klær, småspringer rundt om-

kring på høisletten med sine lamaer, alltid ivrig tyggende på kokainplantens blader som døver både sult-, tørst- og kuldefornemmelsen. Da reisen foregikk i karnevalstiden, som også her spiller en stor rolle, var alle jernbanestasjoner (som er de store samlingssteder) å ligne med vel-dige indianerleire. Hvor toget stoppet, selv langt ut på natten, så jeg indianerne danse sine eiendommelige danser, til orkester av trommer og piper. Indianerkvinnene sparer hele året for å kunne være særlig elegante ved disse anledninger. Deres stolthet er å ha vide silkeskjørter i forskjellige farver, og det sies at de som sitter noe bedre i det, ved anledninger som disse gjerne har 7 à 8 skjørter utenpå hverandre. Hvorvidt dette er en overdrivelse tør jeg ikke uttale meg om. Sikkert er det at de så strålende ut, og danset ufortrødent ennå mens morgenlyset begynte å bryte frem, de gifte kvinner med sine små barn bundet fast i en bylt på ryggen.

Den fjerde dags ettermiddag ser man fra toget pludselig La Paz ligge i en liten gryte i høisletten. Nedfarten foregår i utrolige slyngninger og etter $\frac{3}{4}$ time er man kommet «ned» i vel $1\frac{1}{2}$ gang av Galdhøpiggens høide og kjører inn i Bolivias merkelige hovedstad.

På stasjonen om aftenen den 5. mars blev jeg mottatt av protokollchefen, som er en belevn og særdeles behagelig mann. Han kjørte meg til mitt hotel, Grand Hotel Paris som er ansett for å være det dårligste hovedstads-hotel i Syd-Amerika. Det lykkes mig heller ikke der å finne noe som var i orden. Værst var det på en måte at heisen (som for $1\frac{1}{2}$ år siden, da jeg var her på gjennomreise) fremdeles var ute av funksjon. Særlig de første dager, er det nemlig med det lave lufttrykk meget vanskelig å gå i trapper. I mitt værelse var heller ikke elektrisk lys, ringledning, bad eller telefon i stand. Telefonapparatet på mitt nattbord, som ikke kunne benyttes til å komme i forbindelse med utenverdenen hadde derimot den eiendommelige side at det alltid ringte, når mine lidelsesfeller i de øvrige hotelværelser forsøkte å få telefonforbindelse med et eller annet nummer ute i byen.

Mandag morgen avla jeg besøk hos protokollchefen, som ordnet det slik at jeg allerede samme ettermiddag blev mottatt av utenriksminister Diez de Medina. Denne, som er en ganske liten mann i 60-årene og en interessant og høist original personlighet, tilhører en av de særlig fremtredende familier i Bolivia. Det mest overraskende ved ham er kanskje hans sjeldne arbeidsomhet og vitalitet. Han er daglig i ministeriet kl. 9 morgen og er siden å treffe arbeidende der det meste av dagen. Siden sitt 18de år har han tjenstgjort i den bolivianske utenriksstjeneste, men har samtidig funnet anledning til å utgi en lang rekke bøker av folke-

rettslig og statsrettslig natur (bl. a. angående retten til adgang til havet, det for Bolivia mest brennende spørsmål) samt mange diktsamlinger. Ved siden herav nyder han anseelse som La Paz's største Don Juan, vinkjenner og spiller. Disse interesser overskygges dog av hans svakhet for virkelig gode havanacigarer, som det i La Paz er praktisk talt umulig å få fatt på, både på grunn av at det er innførselsforbud for luksusvarer, og fordi prisen blir altfor høi når de skal betales med den lave bolivianske valuta. Da jeg hadde latt mig fortelle at intet gledet ham mere enn å bli budt gode cigarer og jeg heldigvis var i besiddelse av endel Corona-Corona, utrustet jeg mig rikelig med disse før mine besøk hos herr Diez de Medina. Våre nokså langvarige samtaler angående handelsoverenskomsten forløp da også i den behageligste stemning mens han avvekslende tendte og — liksom halvt åndsfraværende — puttet i lommen de gode havanesere jeg med visse mellomrum bød ham.

Mottagelsen hos presidenten foregikk tre dager etter, torsdag den 10. mars kl. 11. Fra protokollchefen hadde jeg på forhånd mottatt en uhyre nøiaktig utarbeidet fremstilling (på 2½ maskinskrevne foliosider) om hvordan jeg hadde å forholde mig ved denne anledning. Bl. a. var det nøie bestemt hvordan turen fra mitt hotell til presidentens palass skulle foregå. Som en nyhet la jeg merke til at der skulle kjøres i kortege, med den norske konsul og 2den protokollchef i første vogn, jeg ledsaget av 1ste protokollchef i 2den vogn. Presidentens 2. og 3. adjutant i 3dje vogn. Om turen derfor var stilfull og vel planlagt, var den til gjengjeld så meget kortere, idet palasset befant sig et stenkast borte, vis-à-vis mitt hotel som er beliggende ved en ganske liten plass. På plassen paraderte tropper, og i den vakre festsal hvor den høitidelige mottagelse fant sted, var der ganske mange mennesker tilstede. Publikum har nemlig fri adgang ved slike anledninger. Presidenten, oberst Busch, er ganske ung, ca. 30 år. Han er den mest fremtredende helt fra krigen med Paraguay, — og virker åpen og tiltalende. Han er fremdeles oberst i motsetning til regjeringens medlemmer som nylig en bloc lot sig utnevne til generaler (bortsett fra de to civile medlemmer, utenriksministeren og finansministeren, som er skolelærer, samt en til).

Efterat jeg hadde lest min tale, avgav presidenten sitt svar. Vi hadde derefter en meget utvungen og hyggelig samtale hvorunder presidenten imidlertid stadig kom inn på utsikten for en ny krig med Paraguay. Personlig er jeg nærmest av den oppfatning at det dog foreløbig neppe vil bli noen krig mellom de to land, dertil er de begge for svekket; derimot får man det inntrykk at den nuværende president og regjering i Bolivia benytter krigsfaren fra Paraguays side som et skremsel for å

holde militærdiktaturet oppe og gå til de for landets økonomi uforholdsmessig svære rustninger.

Da mottagelsen var over og jeg kom ut på plassen, spilte militær-orkesteret «Ja, vi elsker». Jeg har aldrig tidligere utenfor Norge hørt vår nasjonalsang fremført på en så fortreffelig måte.

Norges utmerkede og særdeles populære konsul i La Paz, hr. Dauelsberg, gav derefter en mottagelse med etterfølgende lunch for utenriksministeren, høiere funksjonærer i utenriksministeriet, presidentens adjutanter og en del fremstående bolivianere. Mens vi ved slutten av lunchen fremdeles satt ved bordet tok presidentens overadjutant, som satt til høyre for meg pludselig terninger op av lommen og mente at nu burde hasardspillet passende begynne. Hertil svarte utenriksministeren at han var enig; han ønsket imidlertid ikke å spille med overadjutantens terninger og trakk selv op av lommen et annet sett som han hadde med seg. Vi startet så med det i Bolivia særdeles populære hasardspill «Grab», som gir rikelig anledning til betydelig tap og vinning. Utenriksministeren var også her den drivende kraft og fortsatte, efter hvad jeg hørte, ufortrødent til kl. ½4 neste morgen avbrudt av et kort fravær ved 6-tiden, da han åpnet en regjeringskommisjon som var ned-satt for å utarbeide en innstilling til den internasjonale domstol i Haag angående konflikten med Paraguay. Selv trakk jeg mig tilbake ved 8-tiden efterat utenriksministeren hadde fravunnet mig en efter mine begreper passende sum.

Som det av ovenstående vil forstås er forholdene i Bolivia noe forskjellige fra hvad man i Europa er vandt til. Mitt opphold der var imidlertid i høi grad interessant og det vil av andre rapporter jeg har inn-sendt fremgå at det, særlig efter at vi nu har fått i stand et handelsarrangement, ikke ansees utelukket at vi litt efter litt kan få handelsforbindelser av interesse også med dette land med sine store rikdommer i mineraler og oljer.»

Som man kan tenke seg, var mitt opphold på Grand Hotel de Paris ikke særlig behagelig, bl. a. også av den grunn at det i huset som lå rett imot mitt soveværelse, på den annen side av en smal gate, stadig ble holdt fester med musikk som fortsatte langt ut i de små timer og gjorde søvnen umulig. Jeg ble derfor meget glad da Hochschild, Bolivias tinnkonge nummer 2 som jeg kjente fra Chile og som nå var i La Paz, inviterte meg til å flytte til hans deilige hus. Han var blandt meget annet hollandsk konsul og huset fungerte også som konsulat. Dessuten hadde han fått ordnet seg slik at han av forsiktighetsgrunner

ved siden av amerikansk også hadde chilensk, argentinsk – og formodentlig boliviansk statsborgerskap. Hochschild er et av de fornøyeligste mennesker man kan treffe, og vi hadde det utsøkt hyggelig. Hans hus var fylt med alt det gode som kan tenkes, fransk gåselever, russisk kaviar og lignende i masser, og hadde en fremragende vinkjeller. Selv spiste han imidlertid meget lite og drakk kun melk, idet måltidene bare hadde til hensikt å forberede røkingen av utallige havanacigarer. Derimot var han lykkelig over å se meg nyde av de gode saker. Våre soveværelser lå en trapp opp, uten heis, hvilket i og for seg var en feil med det lave lufttrykk. Om morgenen kom en mann og barberte oss, hvilket var en stor lettelse, da barberingen tok på hjertet, og før vi ferdigkledd gikk ned til første etasje, satt vi alltid i to store stoler på trappeavsatsen for nøye å gjennomgå hva vi kunne få bruk for i dagens løp, så vi slapp en ny trappeoppstigning før sengetid.

Hochschild moret seg meget ved å høre om mine forhandlinger med utenriksministeren og forsynte meg alltid med et batteri av Corona-Corona når jeg skulle i ministeriet. Da det var gått noen dager, måtte Hochschild reise til sine gruber i Oruro. Jeg skulle imidlertid bli boende og fikk nøkler til vinkjelleren og forvaringsrom, med streng ordre om å ta for meg. Han oppfordret meg også til, dersom det måtte passe, å holde selskap for utenriksministeren, mens han var borte.

Med forhandlingene hadde det gått langsomt, men en dag lyktes det meg å få utenriksministeren på gli; han mente imidlertid at det måtte foretas en mindre forandring i den tekst jeg hadde fremlagt, hvilket jeg straks gikk med på. Det var meg ikke mulig med beste vilje å se at den for oss innebar noen realitet, og jeg bad derfor utenriksministeren selv foreta rettelsen og så påføre utkastet sitt navnetrekk til tegn på at saken var i orden. Dette gjorde han, og da jeg hadde invitert ham til middag neste dag i «det hollandske konsulat», gikk jeg hurtig ned på telegrafene og telegraferte til Oslo at saken var i orden.

Meget tidlig neste morgen kom tjeneren inn og vekket meg, idet han fortalte at en ung herre fra utenriksministeriet endelig måtte tale med meg. Jeg satte på meg slåbrok og tok imot ham på terrassen, hvor han forklarte meg at man i utenriksministeriet var helt fortvilet over hva utenriksministeren dagen før hadde gjort. På grunn av at Bolivias eksport måtte gå over chilensk territorium var man helt avhengig av dette land, og det var utelukket ved mest-begunstigelse å gi andre del

i de fordeler man hadde måttet gi Chile. Jeg svarte at saken jo var avgjort av utenriksministeren dagen før, og at jeg alt hadde meddelt dette til Oslo. Dessuten hadde jeg, på utenriksministerens forslag, gått med på en tilføyelse om at mest-begunstigelsen ikke omfattet innrømmelser til naboland, en formel vi også da jevnlig brukte i Norge av hensyn til Sverige og Danmark. Det var umulig nå å gå tilbake på saken.

Lenger kom vi ikke, og det ble derfor besluttet at jeg, når jeg var blitt barbert og kledd, skulle kjøre ned til understatssekretæren, som var den som gjorde motstand og hadde sendt den unge sekretær.

Jeg kom i tanker om at jeg nok hadde neglisjert understatssekretæren endel og heller ikke bedt ham til min middag samme aften.

Da jeg en time etter kom ned til denne litt tørre, men forøvrig elskverdige herre, begynte jeg med å si at jeg var glad over å ha et påskudd til å avlegge ham et besøk, da jeg håpet han ville gjøre meg den ære å komme til en liten middag samme aften. Hva angikk overenskomsten var det dessverre umulig å gjøre noen forandring i det som var blitt bestemt dagen før. Statssekretæren holdt imidlertid på sitt. Forholdet til Chile var et livsspørsmål for Bolivia. Fikk vi mest-begunstigelse, var det vanskelig å nekte andre det, og følgene kunne bli alvorlige.

Efter å ha sittet taus en stund, sa jeg følgende: «Herr Statssekretær, De må forstå min stilling. Hadde dette foregått i et annet land, og jeg den ene dag telegraferte at saken var i orden og den neste at dette ikke var tilfelle, ville man i Oslo tenke seg at vedkommende land var gått fra sitt ord. Glem imidlertid ikke at dette er foregått i Bolivia, som over hele jordkloden er kjent for sin ordholdenhet. Ikke i Oslo, og ikke noe annet sted vil man være villig til å tro at Bolivia den ene dag lover noe og den neste går fra det. All skyld vil falle på meg, med de følger dette kan få.»

Understatssekretæren tenkte litt og sa så: «I dette har De rett, herr Minister, men hva skal jeg gjøre.» «Jo,» sa jeg, «vi skal foreløpig holde avtalen hemmelig. Traktater skal riktignok offentliggjøres i Genève, men det det her er tale om er bare et lite arrangement som ikke angår noen og ikke har noen innflydelse på de viktige mellomfolkelige ting i Syd-Amerika.»

Dette syntes understatssekretæren var en god idé; vanskeligheten blir imidlertid nå utenriksministeren, sa han; han er meget oppskaket

over saken. Men jeg skal tale med ham. Jeg takket og sa at jeg gledet meg til å se ham til middag samme aften. Så drog jeg hjem, tålelig fornøyd med hva jeg hadde oppnådd, og traff mine forberedelser til middagen. Alt stod og falt med den.

Selv hadde jeg som vanlig med meg god norsk aquavit og rikelig med norsk hermetikk til et festlig smørgåsbord. Hva resten angikk, tok jeg uten blussel for meg av Hochschilds gode saker. En skilpaddesuppe med gammel fin sherry, en mektig boks med russisk kaviar, ledsaget av topp-champagne, en champignon-soufflé med edel Rüdeshheimer, en Chicken à la King med Château Margaux. Tilsist norske oster fulgt av ananas sorbet.

Gjestene ble, foruten utenriksministeren, understatssekretæren og et par andre herrer fra ministeriet, den norske konsul, herr Dauelsberg og en norsk ingeniør, herr Utne, bosatt langt borte på landet, men nettopp samme dag ankommet til La Paz, slik at jeg også hadde en liten «koloni».

Begynnelsen på middagen var litt høytidelig, men ettersom de gode saker fulgte på hverandre, steg stemningen og ble etterhånden strålende. Jeg tror ikke at en tilsvarende middag mange ganger er blitt servert i det utilgjengelige La Paz.

Ved slutningen av måltidet grep jeg ordet og holdt en varm og oppriktig tale til Bolivias ære. Det falt meg ikke vanskelig; jeg var blitt glad i det rare og ensomme land. Jeg hadde lagt talen an som et slags crescendo, og da jeg kom mot slutten tok jeg opp av lommen en diktsamling som den begavede utenriksminister Diez de Medina hadde skrevet da han i sin ungdoms dager var legasjonssekretær i Uruguay. (Selv hadde jeg funnet boken, som ikke var kjent i Bolivia, i en papirforretning i Montevideo.) Samlingen begynte med et virkelig praktfullt dikt til Bolivias ære som jeg foredrog, og en bedre avslutning på min tale kunne jeg umulig ha funnet.

Da jeg satte meg ned reiste utenriksministeren seg og ville svare, men maktet det ikke. Han var for beveget. Store tårer trillet nedover hans kinn og han tok min hånd og sa: «De skal få det som De vil ha det.»

Neste dag undertegnet vi overenskomsten som, om den ikke har hatt noen dominerende resultater, på den annen side heller ikke har skadet noen.

Noen dager etter kom Hochschild tilbake og moret og gledet seg svært over det gode resultat. Jeg forklarte ham om mine inngrep i hans vin- og delikatesselager som han i høy grad gouterte.

Hochschild fikk forøvrig ikke grunn til å angre på sin godhet og gjestfrihet mot meg. Da jeg var i Bolivia hadde han allerede flere ganger, i forbindelse med revolusjonen der, vært i fengsel. Bolivia er et land hvor det ikke er bare spøk å leve, særlig for en utlending med så store interesser å forsvare. Han hadde imidlertid alltid sluppet ut igjen, uten nevneverdig molest.

En dag i Buenos Aires i 1940 da det atter var uro i Bolivia, traff jeg en av Hochschilds venner som fortalte meg at han påny var i fengsel. Et par dager etter ringte vedkommende og fortalte at han var blitt dømt til døden. Denne gang var det virkelig fare på ferde. I avisens morgenummer hadde jeg lest at den bolivianske utenriksminister (det var dessverre en helt annen enn min venn Diez de Medina) ville passere Buenos Aires samme dag på tilbakereisen fra Brasil og her avlegge et besøk hos den argentinske president Ortiz. Det var den varm-hjertede mann som siden gjorde så meget for Norge og som stod meg virkelig nær. Jeg skyndte meg til presidenten, fikk foretrede med en gang og fortalte ham om Hochschilds stilling. Han har argentinsk statsborgerskap og han er min venn. Jeg synes ikke Argentina burde finne seg i at han blir hengt – og det må De si til den bolivianske utenriksminister når han kommer i aften.

Ortiz var enig, og neste dag ble Hochschild sluppet ut.

De fleste mennesker har ondt ved å bære at man gjøre dem så store tjenester. Med Hochschild er det omvendt. Han overøste meg med vennlighet og lånte meg i en snever vending ganske mange dollars. Da jeg ville betale tilbake den siste del av disse sa han: «Ich bin ein alter deutscher Jude – men snakk ikke noe mere om de penger.»

Før jeg reiste fra La Paz, hadde jeg en pussig opplevelse. Det var svært stille hjemme hos Hochschild, og jeg hadde en aften lyst til å gå på eventyr. Det var en slags kabaret som jeg hadde hørt tale om og som jeg gjerne ville besøke. Da jeg kom dit var det lukket og man fortalte meg at da det var kommunevalg neste dag, var etablissementer av denne art stengt. Jeg ble meget skuffet og vandret rundt i en nokså utdødd by, inntil jeg i en smal gate hørte sang og musikk fra et lite hus. Jeg spurte en politibetjent om det var et danselokale, men han sa

at det var et privat hus, det var bryllup. «Har De lyst å være med, kan De jo ringe på porten,» sa politibetjenten. Som sagt så gjort. Jeg ringte og det kom ut på altanen en hel del ungdom, som tittet nysgjerrig ned på meg. Tilsist kom et par av dem ned og spurte hva jeg ville. Jeg forklarte at jeg følte meg alene og gjerne ville delta i bryllupet. Jo, vær så god, sa de. Kom ovenpå. Der var imidlertid stemningen svak. Et lite orkester satt og halvsov; på gulvet, og i det hele alle steder var det bjerger av konfetti, og de fleste gjester så temmelig trette ut. Man fortalte meg at bryllupet hadde vart siden klokken fem om eftermiddagen og at det nu var slutt med drikkevarer og ingen penger til å kjøpe for. Den sak er til å ordne, her er 500 bolivianos, sa jeg til et par av de unge herrer; gå ut og kjøp øl. De drog avsted og kom snart tilbake med en trillebør lastet med 138 flasker øl. Dette hadde en magisk virkning. Orkesteret våknet til nytt liv og spilte muntert og en rekke par dukket opp, jeg vet ikke hvorfra, og begynte å danse. Selv danset jeg med bruden, som var både kjekk og søt og glad over å ha fått en kavalier. Brudgommen var tydelig beruset og holdt seg mest til brudens bror. De stod lenge halvt gråtende med armene om halsen på hverandre foran et bilde av en annen bror av bruden som var falt under krigen mot Paraguay.

Munterheten varte en stund, men så kom trettheten påny og de fleste forsvant litt efter litt. Tilsist ble jeg sittende nærmest alene med bruden; da jeg mente at også jeg burde gå, ble hun meget skuffet. Det var ingen mening i å dra sin vei så sent på natten. Da jeg allikevel tilsist gikk, sa hun: «Kom innom kolonialforretningen i første etasje på søndag kl. 5.» Det gjorde jeg og fikk ingen grunn til å angre på besøket.

Også min beretning om bryllupet moret Hochschild meget. Søndagsbesøket i kolonialforretningen fikk han aldri vite noe om.

Med denne siste erfaring anså jeg min misjon i Bolivia for avsluttet. Jeg drog derfra med følelsen av å ha opplevet ting og møtt mennesker som jeg nødig ville ha unnvært.

K R I G

DA JEG TIDLIG OM MORGENEN DEN 10. APRIL 1940 som sedvanlig fikk avisen på sengen og åpnet «La Prensa», stod det med veldige overskrifter at tyskerne var gått inn i Norge og at vår konge og regjering hadde måttet forlate Oslo.

Vi mennesker er innrettet på en underlig måte; mens små gjenvordigheter og ubehageligheter ofte bringer oss ut av balanse og tar fra oss virkelysten, kan de store, alvorlige slag mangan gang gi oss en ro og en kraft som vi ellers ikke har. I alle tilfelle følte jeg det slik den morgenen. Det vi som levet langt borte lenge hadde fryktet, var hendt. Nu var situasjonen klar. Vi visste hvem som var våre fiender og hvem vi hørte sammen med. Hvor forferdelig det som var skjedd enn var, føltes dette dypest inne nesten som en slags befrielse. En fare som kanskje var enda større enn den å være med i krigen, faren for at vi under en verdenskrig på ny skulle forbli nøytrale, var iallfall tatt fra oss. Den bedrøveligste av alle etiketter «nøytral», i en klar kamp mellom ondt og godt, mellom rett og urett, skulle ikke denne gang få lov til å bli festet på det norske folk.

En time etter fikk jeg besøk av formannen i den i 1939 innstiftede «Norgeshjelpen», den dypt sympatiske og fremragende dyktige herr Jølster, som på en måte var som en generalnevner for alle de gode egenskaper den norske koloni i Argentina og nordmenn i de omliggende land representerte. Vi samtalte inngående om stillingen og ble enige om å vente noen dager, til situasjonen formodentlig var blitt noe mere avklaret, før vi sammenkalte «Norgeshjelpen» arbeidskomité.

Da han var gått, ringte min gode venn Pinckney Tuck, der den gang var råd på den amerikanske ambassade i Buenos Aires. Han ville gjerne avlegge meg et besøk om eftermiddagen. Til avtalt tid kom ikke

Tuck, men hans bedårende frue, kledd i dyp sorg. Min første reaksjon var at det kanskje var noe utenfor det sedvanlige at hun av hensyn til Norge hadde kledd seg i sort med sørgeflor. Det var da heller ikke sammenhengen. Straks etter at hennes mann hadde ringt meg om formiddagen, hadde han fått telefonbeskjed fra Europa om at hans bror var død. Derfor kom hun, i hans sted, for å si meg i hvor høy grad de begge deltok i sorgen over Norges skjebne. Da hun gikk, puttet hun hurtig en konvolutt i min jakkelomme, idet hun sa noe om at det bare var å betrakte som en begynnelse.

Da hun var ute av døren, åpnet jeg, noe desorientert, konvolutten, og fant 6000 amerikanske dollars. Et typisk eksempel på hjertelaget hos den store nasjon, som har gitt mere hjelp til andre enn noen nasjon i historisk tid. Hadde den bare alltid vært så vel plasert som denne gang! Gjennom flere år hadde jeg på legasjonen hatt liggende en ganske betydelig pengereserve, til bruk i påkommende tilfelle. Ganske kort tid før var det imidlertid oppstått en situasjon, jeg tror i forbindelse med et skibbrudd, som hadde gjort det påkrevet hurtig å bruke pengene for å unngå enda større utgifter senere. Disse penger hadde jeg ennu ikke kunnet få refundert fra Norge – og just den fatale dagen satt jeg der nesten uten «driftskapital». Madame Tucks konvolutt bragte meg ut av en av de pinligste pengekniper jeg i mitt lange liv har vært i – og det vil si en god del.

Litt lenger ut på eftermiddagen fikk jeg besøk av kapteinene på de 8 norske båter som for øyeblikket lå i havnen. «Ja, her er vi,» sa de. Jo, jeg så da det; og det gjaldt nu å finne ut hvordan vi skulle forholde oss. Noen av båtene holdt på å laste korn for kornmonopolet i Norge, andre var i begrep med å losse varer fra Norge med henblikk på så å laste korn for vårt land. I samme øyeblikk Oslo var blitt tatt, falt rembourser og kreditter bort, og all virksomhet opphørte. Hva skulle vi gjøre? Slik som situasjonen den gang fremstilte seg for oss så langt borte, forekom det oss å måtte være av avgjørende betydning hurtigst mulig å få sendt korn til Nord-Norge, som vi jo håpet, iallfall med alliert hjelp, å kunne forsvare. Det var derfor innlysende at jeg måtte forsøke på argentinsk hold å skaffe kreditt.

Det var blitt for sent å gjøre noe mere denne første dagen, men neste formiddag fikk jeg foretrede for den argentiske utenriksminister. Denne var imidlertid alt annet enn hjelpsom. Han var nylig kommet

fra Rom, hvor han hadde vært ambassadør ved Vatikanet, var i betydelig grad akseptant og under innflydelse av den tyske ambassadør von Thermann. Der kom jeg ingen vei. Derfra drog jeg til eieren av det korneksportfirma som var det norske kornmonopols hovedforbindelse i Argentina fra mange år tilbake, og dessuten hovedleverandør av det korn som nu skulle avsted. Jeg forklarte om hvilken god kunde Norge hadde vært gjennom alle år, om hvilken vanskelig stilling mitt land nu var i og tilbød å gi en offisiell garanti for betaling, dersom han ville yde oss kreditt. På dette fikk jeg følgende svar: Jeg måtte ikke innbille meg at tyskerne noen gang ville oppgi Norge; uten penger intet korn.

Mannen, som jeg kjente godt og som vel var den rikeste i Syd-Amerika, hadde bl. a. en fantastisk samling av Rembrandt-bilder. Han var av opprinnelse ikke argentiner.

Efter disse ubehagelige opplevelser kjørte jeg til sjefen for statsbanken, en klok og kultivert argentiner som jeg også kjente ganske godt. Han hørte vennlig på min forklaring om Norges stilling og sa at han var dypt bedrøvet over den urettferdige skjebne som hadde rammet oss. Som sjef for statsbanken hadde han imidlertid dessverre ingen anledning til å yde kreditt av den art det her trengtes. Det lå helt utenfor statsbankens arbeidsfelt. Dette hadde han utvilsomt helt rett i og jeg forberedte meg derfor på å trekke meg tilbake med en takk for hans vennlige ord. Da jeg ville gå, ble han imidlertid sittende og tenke en liten stund, hvorpå han sa: «Vær så vennlig å sette Dem i forværelset og vent en liten stund.» Efter et kvarters tid ble jeg på ny kalt inn til statsbanksjefen, som sa: «Jeg har nu talt med republikkens president, herr Ortiz, som vil ta imot Dem i eftermiddag kl. 6. Jeg vet at han setter stor pris på Dem og er dypt velvillig innstilt overfor Norge. Gud være med Dem.»

Da jeg kl. 6 ble mottatt av president Ortiz, tok han meg i sine armer og sa: «De er ennu ung og vet kanskje ikke hvor meget elendighet og ondskap det finnes i denne verden; men her hos meg skal Norge få den hjelp De ber om. Og husk at dette er bare en begynnelse.» Jeg ble så beveget at store tårer gled nedover mine kinner, og da jeg så opp på ham var han i samme forfatning. Vi satte oss så ned, og han forklarte meg hvordan det hele skulle ordnes. Han hadde ikke anledning til formelt å forære oss kornet; det ville derfor bli ordnet som et lån

uten noen tilbakebetalingsfrist. Summen ville bli så stor at det dekket kjøpet av korn til de 8 båter. Et dekret om saken ville foreligge alt neste dag. Da jeg gikk, bad han meg inntrengende om å komme tilbake når vi påny måtte trenge hans hjelp.

Jeg vil alltid huske denne stund hos den argentinske president som en av de vakreste og lykkeligste i mitt liv; det var som om den oppveite oceaner av sorg og forsmedelse. Den som ikke ble mindre glad, var min sjåfør Pedro. Han hoppet og klappet i hendene da jeg fortalte om hva som var hendt, og ropte «olé, olé» til stor forbauselse for folk i gatene.

Neste dag kom det ganske riktig et dekret i «Boletin oficial» om at Argentina hadde stilt til disposisjon for Norge 20 000 tonn hvete – som skulle betales innen to år. Denne tilføyelsen angående betalingen var et forferdelig sjokk for meg og helt imot forutsetningene. Jeg hadde ingen penger å betale med og kunne på det daværende tidspunkt intet vite, hverken om kornet ville komme til nytte eller om vi, efter to år ville kunne betale. Følgelig måtte jeg atter gå til utenriksministeren, som var noe søtsur over hele saken og sa at jeg nu fikk være fornøyd. Betalingsfristen var bare en formsak (efter hva jeg senere hørte av hensyn til tyskerne), og det spilte ingen rolle at en slik frist var medtatt. Jeg var den dag så opprørt at jeg i distraksjon hadde tatt min hatt med inn til ministeren. Som svar på hans uttalelse, la jeg hatten foran ham på skrivebordet og sa: «Jeg stiller denne hatt til Deres disposisjon herr Minister; synes De at det er det samme, dersom jeg tilføyer at De om en uke må betale meg en sum, som vi ikke en gang er blitt enige om størrelsen av. Synes De virkelig at det er det samme?»

For å bli kvitt meg sa utenriksministeren da at jeg måtte gå til landbruksministeren i sakens anledning. «Det er ikke meg som stiller med hvetesalg, men jeg skal ordne det slik at De kan få se ministeren i morgen.» Dermed måtte jeg gå. Det slo meg straks at utenriksministeren, som nødig ville ha for meget bråk med tyskerne, sikkert ville si til landsbruksministeren at han ikke burde forandre dekretet. Jeg kjørte derfor i all hast direkte til Landbruksministeriet hvor jeg straks ble mottatt av ministeren, en tykk, gammel herre med langt hvitt skjegg. Han var, særlig til å begynne med, meget velvillig. Under vår samtale satt han hele tiden og ordnet i de laveste skuffer i sin skrivepult, slik at jeg bare kunne se ham hver gang han stakk sitt hvit-

skjeggede hode opp og sa «at jeg hadde fullstendig rett». Plutselig ringte telefonen. Det var utenriksministeren som talte, og det ble en hel del snakk frem og tilbake. Slutten på visen ble at utenriksministeren bad ham si meg at han neste dag skulle tale med president Ortiz om saken. Det var nu blitt temmelig sent på dagen – og jeg følte meg sikker på at utenriksministeren neste dag ville komme til å si til presidenten at jeg var en plageånd, som aldri var fornøyd med det jeg fikk og at det var helt unødig og utilrådelig å forandre dekretet. Jeg så derfor ingen annen utvei enn straks selv på ny å oppsøke president Ortiz, denne gang helt uanmeldt. I all hast kjørte Pedro meg i vår gamle Chevrolet til presidentens palé, hvor jeg var så heldig å få tale med hans overadjutant, en meget hyggelig gammel oberst, som jeg kjente litt. For ham forklarte jeg saken inngående, idet jeg la kortene på bordet og fremholdt hvilken fortvilet stilling jeg var kommet i. Det var tydelig at regjeringen fulgte sine egne veier, og bare presidenten selv kunne bringe orden i saken. Man var alt i full gang med å laste hveten, og ble ikke dekretet forandret måtte jeg gi ordre om å stanse lastingen.

Obersten bad meg vente, mens han talte med presidenten. Det ble en meget lang ventetid jeg fikk i den tomme salong. Da han endelig kom tilbake, var klokken nærmere 10 om aftenen. Han hadde da med hilsener til meg fra presidenten som gikk ut på at jeg nu rolig kunne gå hjem og legge meg. Det hadde tatt så lang tid, fordi presidenten ikke hadde gitt seg før han i telefonen hadde fått fatt i redaktøren for lovtidende, og selv hadde diktert ham teksten til et nytt dekret som neste dag skulle komme i bulletinen og hvor den famøse betalingsbestemmelse ikke var med.

Presidenten hadde vært meget ergerlig over det som var skjedd og håpet at alt nu ville gå bra.

Jeg sov virkelig godt den natten – og neste dag kom det nye dekret, helt slik det var lovet. Etter hva jeg hørte, hadde utenriksministeren om morgenen avlagt president Ortiz et besøk i sakens anledning, men fått en kjølig mottagelse.

Om aftenen samme dag var jeg i en stor middag, hvor utenriksministeren var tilstede. Da han kom stod vi i en ring, mens han gikk rundt og hilste. Da han kom til meg bøyet han seg helt bort til mitt øre og sa: «Kanaljel!»

Det var efter min smak i grunnen et sympatisk trekk av ham å ta det slik.

I mellomtiden var imidlertid en ny komplikasjon oppstått. Den britiske ambassadør Sir Esmond Ovey, som var min venn alt fra tiden da han var minister i Norge, avla meg et besøk og fortalte at han fra London hadde fått telegrafisk instruks om, ved henvendelse til den norske minister i Buenos Aires, å sørge for at alle norske skip i Argentina og de omliggende lands havner straks lettet anker og begav seg ut i Atlanterhavet, hvor det var et britisk flåsesentrum. Man var på britisk hold engstelig for at norske skipsredere, under press av tyskerne i Oslo, ville måtte gi båtene ordre om å gå til Norge – eller Tyskland – og at Hitler, dersom slik ordre ikke straks ble fulgt, ville få Argentina til å beslaglegge båtene, formelt på de norske eiernes vegne, men i virkeligheten til bruk for tyskerne. Hva skulle jeg gjøre? Etter min avtale med president Ortiz var våre skip på ny kommet i en normal stilling og var alt i full gang med å forberede seg på å gå til Nord-Norge med korn. Jeg svarte Ovey at jeg vanskelig kunne etterkomme hans anmodning, men måtte love allerede samme eftermiddag å komme opp på den britiske ambassade for å gi svar.

Da han var gått, satt jeg en stund og overveiet saken og kom til det resultat at den britiske henvendelse var noe uoverveiet. Riktignok hadde tyskerne den gang stor innflydelse i Argentina; men med president Ortiz på min side ville det neppe vært lett å beslaglegge våre båter. Å sende båtene over hals og hode ut i Atlanterhavet ville avbryte deres normale arbeide med lossing og lasting og alle løpende kontrakter, samt gi avkall på det verdifulle korn, som jeg håpet ville komme den norske motstand til gode. Jeg fikk ta risikoen ved å si nei til britene.

Da jeg om eftermiddagen kom opp på den britiske ambassade, hadde Ovey formodentlig for å øve et slags press på meg samlet alle ambasadens embedsmenn i sitt kontor. Han meddelte meg derefter påny de ordrer han hadde fått fra London og henstilte inntrengende til meg uoppholdelig å gi alle norske båter i Argentina og Uruguay ordre om alt samme dag å lette anker og begi seg til et nærmere bestemt punkt i Atlanterhavet.

Jeg svarte at jeg dessverre ikke kunne gjøre dette. Jeg anså meg ikke berettiget til å bryte de certepartier og andre kontrakter båtene hadde

og stanse lossing og lasting. Dessuten anså jeg risikoen for beslagleggelse av våre båter i argentinsk havn for meget liten.

«Da har jeg intet annet å gjøre enn å sende følgende telegram til London,» sa Sir Esmond og tilføyet, idet han vendte seg til sin stenografidame: «Referring to your telegram no . . . I have to inform that the Norwegian Minister refuses any form of collaboration.»

«Det synes jeg ville være en mindre god løsning,» sa jeg. «La meg få en time, så skal jeg utarbeide utkast til et telegram til London, som vil gi myndighetene der anledning til å vurdere mine grunner til svaret.»

Den elskverdige Ovey, som i virkeligheten nødig ville bringe meg i et uheldig lys, syntes dette var en god idé.

Jeg ilte derfor avsted til den dyktige og kloke britiske skipsmegler, Sir Robert Chadwick, som jeg kjente godt, og satte sammen med ham opp et saklig telegram, hvor mine synspunkter ble klarlagt på en teknisk riktig måte og som sluttet med at jeg, med støtte i den kjennskap jeg hadde til visse indre forhold i Argentina, personlig tok ansvaret for at norske båter ikke under noen omstendigheter ville bli beslaglagt i argentinsk havn, til fordel for tyskerne.

En time etter var jeg tilbake på den britiske ambassade, hvor mitt telegramutkast gjorde et godt inntrykk og uoppholdelig ble benyttet til et telegram til Foreign Office, kun med de forandringer som sikkerhetshensyn gjorde nødvendig.

Jeg fikk det inntrykk at våre venner britene i grunnen syntes jeg hadde rett og var glad over å kunne sende telegrammet.

Meg bekjent hørte vi aldri mere om denne sak.*

En tredje vanskelighet, men av mindre betydning, oppstod da noen av de norske kapteiner kom opp på legasjonen og fortalte at en del av de yngste sjøfolk, særlig noen førstereisgutter, forlangte å bli avmønstret og hjemsendt til Norge. De ville tilbake til fedrelandet for å slåss mot tyskerne, sa de. «Send dem opp til meg alle sammen,» sa jeg, «så skal jeg se hva jeg kan gjøre.»

En stund etter kom det opp en 12–14 ganske unge gutter; jeg hadde følelsen av at en god del var fra Bergen og av den sympatiske sort som man der kaller for «kjuagutter».

* For alle tilfelles skyld lyktes det meg kort etter, såvel i Argentina som Uruguay, å få vedtatt dekreter som gjorde slik beslagleggelse ugjennomførbar.

Jeg fremholdt for dem at den beste innsats som kunne gjøres for Norge, var å holde flåten gående. Hver norsk sjømann hadde her en stor oppgave, også fordi det på det daværende tidspunkt var vanskelig å ta inn utlendinger på norske skip, selv om man kunne få fatt i dem.

Guttene holdt imidlertid på sitt; de ville aldri senere kunne vende hjem til Norge og se sine nærmeste i øynene, dersom de ikke nu øyeblikkelig reiste hjem for å slåss.

Situasjonen var slett ikke så lett, men etter å ha fundert et øyeblikk, sa jeg følgende:

«Jeg forstår godt de følelser dere har og respekterer dem; men dere trengs nu best på norske skip. Derfor er det fra idag av forbudt å avmønstre norske sjøfolk i argentinsk havn. Jeg skal med en gang gi dere en erklæring om at dere har ønsket å avmønstre for å reise hjem, men at jeg, i henhold til «dekret» herom, har nektet avmønstring. Med et slikt dokument i lommen kan dere, når Norge forhåpentligvis snart atter er fritt, se hvem dere vil i øynene.»

Dette var guttene enige i. Jeg lot lage de rareste dokumenter man kan tenke seg, med store stempler både her og der og erklæring om det kuriøse «dekret», og med dette dokument i lommen drog de alle fornøyd tilbake til sitt arbeide. Dersom noen fremdeles skulle være i besiddelse av erklæringen, skulle det være morsomt å se den.

Alt dette foregikk i de aller første dager etter 9. april 1940, da man i min stilling måtte handle hurtig og helt på eget ansvar.

På dette tidspunkt fant jeg en morgen et telegram fra Quisling, som meddelte at han hadde overtatt styret og i nokså truende tone forlangte at jeg skulle stille meg til hans disposisjon. Han ville straks ha svar om at dette var i orden. Hva jeg gjorde med telegrammet hadde jeg helt glemt; men da jeg etter krigen var utenriksråd fikk jeg se at min efterfølger som minister i Buenos Aires hadde sendt en fotokopi til departementet. På telegrammet hadde jeg i hjørnet skrevet: Journaliseres under «Henvendelse fra gale personer». — På de fleste utenrikske stasjoner finnes der dossier med denne tittel. Denne gang kom det særlig godt til nytte.

Jeg kan forøvrig huske at vi dengang — vi var vel ikke så lite ømskinnet på grunn av situasjonen — tok oss svært nær av at ordet Quisling på en-to-tre var blitt den internasjonale betegnelse for en landsforræder. Der fantes jo landsforrædere andre steder også, som like godt

kunne ha sett sitt navn gå inn i den internasjonale sprogbruk på denne måten.

Mange år efter hendte det meg noe, som for alltid tok brodden av denne sorg. En uhyre velmenende og norgesbegeistret amerikansk dame som jeg i Paris talte med efter krigen, kunne ikke nok gi uttrykk for hvor storartet Norge og nordmennene var — også under krigen. «Det er et land, hvor der ikke fantes en eneste Quisling,» sa hun. Det var ingen overvinnelse for meg å la henne få det siste ord, med denne ypperlige bemerkning.

Efterhånden kom jo våre statsmyndigheter til London, og særlig efter at handelsflåten ved lov var lagt inn under regjeringen og Nortraship i London og New York opprettet, med skipsreder Øivind Lorentzen som leder, kom alt efterhånden i fast og god gjenge. Det ble legasjonen som i betydelig grad varetok Nortraships interesser, og dette gav meg gleden av et — i enda høyere grad enn ellers — intimt samarbeide med våre skip og sjøfolk. Bortsett fra enkelte nedslående unntagelser, var det en høyst stimulerende erfaring. Norske sjøfolks innsats under krigen kan ikke roses høyt nok. Det var en svær påkjenning, måned ut og måned inn, efterhånden år ut og år inn på samme båter, lange tider med få eller ingen nyheter fra de hjemme, å holde det gående. Det ble gjort med ærlig vilje og, som regel, godt humør.

Hva angår sjefen for Nortraship, direktør Lorentzen, som jeg betraktet som min annen sjef — ved siden av utenriksministeren i London — var han en grei og inspirerende leder. Samarbeidet gikk helt prikkfritt.

Foruten å holde motet oppe hos våre sjøfolk, som vi prøvet så godt vi kunne, var det også viktig at de beholdt helsen. Et gammelt problem reiste seg her med ny aktualitet. For lenge siden hadde man i Norge både på skipsfartshold og hos helsevesenet ønsket å treffe visse praktiske foranstaltninger for å hindre at sjøfolkenes «natnlige» besøk i land påførte dem visse sykdommer. Av hensyn til sterkt religiøst innstilte kretser i Stortinget hadde det før krigen ikke vært mulig å løse dette problem. Utdeling av preventiver ved landlov ble nemlig på disse hold, og kanskje ikke helt uten grunn, ansett som en direkte oppfordring til usedelighet. Nu var stillingen blitt en annen. Det var krig, sjøfolk må betraktes som soldater og deres helse en statsak.

En dag fikk jeg meldeseddel om at det fra Nortraship i New York

var sendt meg en større pakke, jeg tror med 3000 dusin preservativer. (Norge var den gang det land som jevnlig hadde flest båter i Buenos Aires' havn.) Jeg sendte legasjonens fremragende gamle vaktmester Constante ned på tollboden for å hente pakken. Kort etter kom han tilbake og meddelte at de angjeldende varer var belagt med meget høy toll. Det dreiet seg denne gang om mange tusen pesos. Tollvesenet hadde imidlertid gitt ham med tilbake en erklæring av den vante sort som ble benyttet når diplomater fikk inn varer tollfritt. Dersom jeg ville undertegne den var saken helt i orden uten å betale noe.

Jeg satt og så på dokumentet en stund, «på ære og samvittighet» . . . «til strengt privat bruk» . . . «3 tusen dusin —.» Så tok jeg min gamle fjærpenn, som jeg alltid benyttet ved høytidelige anledninger og skrev mitt navn under. Krig er nu engang krig.

Under alt dette arbeidet de norske kolonier og ikke minst Norgeshjelpen av 1939 ufortrødent.

Alt fra begynnelsen av, under Finlandskrigen, var det blitt ordnet slik at komitéen fortrinnsvis fra den norske koloni, mottok dels engangsbeløp, dels faste månedlige bidrag. Fra det tidspunkt da Norge kom med i krigen, og vi gikk ut fra at vår regjering i London trengte økonomisk støtte, gikk disse månedlige bidrag over til å bli en frivillig 10 % skatt av inntekt, som alle norske innbetalte til legasjonen, og som av denne ble videresendt til London. Dessuten satte Norgeshjelpen igang «good-will soupéer» med auksjoner, konserter og salg av forskjellige varer, som gjorde det mulig for argentinerne og andre utlendinger enn norske i Argentina å hjelpe til. Særlig fikk Norgeshjelpen en meget aktiv og omfattende støtte fra den svenske kolonis side. Fra den lille norske koloni i Montevideo fikk vi også gang på gang god støtte.

De norske damers virksomhet er et kapittel for seg. Like fra begynnelsen av utførte de et energisk arbeide med tilvirkning av underklær etc., særlig for norske soldater, og etterhånden ble det sendt tøy til London for mere enn 100 000 pesos.

De penger som vi fikk inn ved skatt og på annen måte, ble først og fremst brukt til følgende:

1. Innkjøp av 4 fullt utstyrte øvelsesfly, kalt «El Gaucho I, II, III og IV», til bruk for den norske flystyrke, «Little Norway» i Canada.
2. Økonomisk månedlig støtte til familiene av de norske vernepliktige

og frivillige fra Argentina og Uruguay, som var reist til England eller Canada.

3. Gavepakker (Krigsfangepakker) og medisiner til bruk for Norges Røde Kors i Oslo.
4. Julepakker til bruk for Røde Kors i London.
5. Utstyr og reiseutgifter for frivillige.

Under hinderridning styrtet den 30. juli 1940 min viltre hest, og jeg forso meg slemst. De kommende uker var jeg mest i sengen, men avla nesten daglig besøk på kontoret og arbeidet med en kampanje for å få avisene i Buenos Aires til mer aktivt å tale de besatte lands sak. En dag avla jeg besøk hos Ezekiel Paz, den allmektige sjef for en av de betydeligste aviser i verden «La Prensa». Han lovet å hjelpe oss, bl. a. med et Norges-bilag til avisen og holdt – som alltid – ord. Også de andre aviser hjalp oss bra.

Den 8. august spiste jeg lunch sammen med medlemmer av den norske familie Christophersen, som jo har inntatt en ledende stilling i Argentina. Etter bordet studerte vi det 13. kapitel i Johannes Åpenbaringer, hvor det står at dyret i åpenbaringene har tallet 666. Setter man tallet opp som den unge Christophersen gjorde det, får man følgende resultat:

100 A	101 B	102 C	103 D	104 E	105 F	H = 107
106 G	107 H	108 I	109 J	110 K	111 L	I = 108
112 M	113 N	114 O	115 P	116 Q	117 R	T = 119
118 S	119 T	120 U	121 V	122 W	123 X	L = 111
124 Y	125 Z					E = 104
						R = <u>117</u>
						666

Det må jo være en tilfeldighet, men rart er det.

Om aftenen ringte vår minister i Washington. Da jeg hørte Wilhelm Morgenstiernes glade og vennlige stemme, forstod jeg at det – for en gangs skyld – ikke var noe galt på ferde. Han fortalte at president Roosevelt samme dag hadde anmeldt en amerikansk chargé d'affaires hos den norske regjering i London. Det var av den aller største betydning for vår regjerings stilling, og en alvorlig nesestyver for tyskerne. Kunne jeg få til noe tilsvarende fra «mine» lands side?

Den 8. august var jeg i det argentinske utenriksministerium, hvor man stilte seg uvillig. Samme dag sendte vi de første skattepenger til regjeringen i London.

Den 21. august fylte min mor i Oslo 80 år. Jeg markerte dagen med en middag for ca. 100 norske sjøfolk; det ble en hyggelig kveld.

Tiden fremover ble mest opptatt med å søke å gjennomføre det oppdrag Morgenstjerne hadde gitt meg.

Den argentinske utenriksminister sa imidlertid bestemt nei. Det ville være det samme som å ta parti i kampen, sa han. Da president Ortiz samtidig gikk av, så det mørkt ut. I Uruguay beklaget man – ved mine to besøk – å ha bundet seg til, under krigen, å føre samme utenrikspolitikk som Argentina. I Chile gikk det ikke bedre; den sosialistiske president, «Don Tinto», oppholdt meg med løst snakk. Bolivia og Paraguay hadde dengang ikke noen diplomatisk representasjon i London i det hele, og mitt eneste håp stod nå til Peru. Da utenriksministeren der hadde en viss sympati for aksemaktene, eller iallfall var utpreget nøytral, satset jeg på at den nye president Prado, som var en betydelig statsmann, frigjort og modig og en klar venn av de alliertes sak, bedre ville forstå vår stilling.

Heri tok jeg ikke feil; ved siden av besøket hos president Ortiz i Argentina, den dag han gav oss kornet til de norske båter, var samtalen med Prado min beste opplevelse siden Norge var blitt tatt. Han hadde det imidlertid ikke lett, da der innen regjeringen var sterkt divergerende meninger om hvordan krigens utfall ville bli. Der var mange hensyn å ta, men han ville nøye overveie saken og tilkalle meg til en ny samtale med det første.

Neste dag traff jeg i en lunch hos venner av Winsnes en uhyre tykk og komplett skallet liten herre. Han ble betegnet som presidentens beste venn, som Prado daglig rådførte seg med angående utenrikspolitikken. Da denne mann dessuten var kjent som en patent venn av de

alliertes sak, forklarte jeg ham inngående om vår stilling og min samtale med Prado. Peru er nå mitt siste håp, sa jeg. Min nye og tykke venn svarte ikke noe større, men spurte om jeg samme aften ville spise middag i smoking i en liten leilighet han hadde nede i byen. Han bodde ellers hos sin mor.

Middagen ble meget festlig; foruten verten og meg kom der to aldeles nydelige, dypt utringede damer, tydeligvis av den lettere garde. Det manglet ikke på cocktail og champagne, og da middagen var over og de adstadige gamle tjenerne forsvunnet, spurte vår vert om vi hadde lyst til å leke hans yndlingslek, som bestod i å slukke lyset og så leke gjemsel. Dette forslag vant alminnelig bifall, og leken foregikk med liv og lyst i den av møbler overfylte salong — inntil verten ble så forpustet at han ikke orket mer.

Da damene var gått, og vi hadde bragt litt orden i huset, ble vi lenge sittende og tale om verdenspolitikken, som min vert viste seg å kjenne bedre enn noen. Og før vi skiltes, svor han en dyr ed på at en person som var så flink til å leke gjemsel, ikke skulle ha gjort sin reise til Lima forgjeves.

To dager etter ble jeg kalt til presidenten, som tok imot meg med et smil. «Jeg har noe å fortelle Dem,» sa han. «Idag presenterer den peruvianske legasjonsråd i London seg hos Deres utenriksminister med forespørsel om man vil godta ham som chargé d'affaires for Peru hos den norske regjering. Jeg har sendt telegrafisk ordre om dette til London igår aftes.» Han sa det så enkelt og stillferdig, men der var en undertone av glede og stolthet i hans stemme. Han følte sikkert at han hadde handlet rett, både som den hedersmann og den betydelige statsmann han var.

Veien til telegrafan var ikke lang den aftenen, og to dager etter gav jeg i klubben en stor middag til utenriksministerens ære. Om chargé d'affaires i London talte vi svært lite, men jeg holdt en tale for Peru, og utenriksministeren en for Norge, som han sluttet med å skåle for kong Haakon og den dag han i sin «magnificens» vender tilbake til Norge. Mine diplomatkolleger, blandt annet den britiske og den brasilianske ambassadør, samt den svenske minister, sa meg alle at det var absolutt første gang siden krigen brøt ut at den forsiktige utenriksminister hadde sagt noe som kunne utlegges som stillingtagen i den ene eller den annen retning. Der måtte settes et kors i almanakken.

På tilbakereisen gjennom Chile satte jeg nesen høyt til værns og andtydet at dette var mitt siste besøk, da jeg jo ikke hadde noe å gjøre i et land som ikke ville la seg representere hos min regjering. Dette og meddelelsen om hva der var skjedd i Peru, bevirket at jeg, noen timer før mitt tog gikk til Argentina, fikk brev om at også Chile hadde anmeldt chargé d'affaires hos den norske regjering i London.

I Argentina var det fortsatt meget vanskelig. Jeg gav imidlertid ikke opp, men må tilstå at da det en dag ble sendt telegram til London om at man ønsket å la seg representere hos den norske regjering, har jeg en slags følelse av at det nærmest skjedde ved en feiltagelse. Noe tilsvarende ble i alle fall ikke gjort overfor de andre regjeringer i landflyktighet. I Uruguay gikk det nu av seg selv, man var der glad over å kunne vise oss en velfortjent honnør.

Når jeg tenker tilbake står krigstiden i Syd-Amerika sammen med de norske der, som noe av det vakreste og mest oppløftende jeg i mitt liv har opplevet. Gjennom årrekker hadde den norske koloni i Buenos Aires hatt som ledere nordmenn av en meget høy intellektuell og moralsk standard, som hadde gitt det lille Norge i det fjerne holdning og nasjonalfølelse langt utover det sedvanlige.

På legasjonen hadde vi fått arbeidshjelpen øket med en ung attaché, Lyder von Tangen, en vinnende og dyktig ung mann, med sterk nasjonal innstilling. Da Norge ble overfalt ville han melde seg som soldat, men jeg fikk heldigvis overbevist ham om at hans beste innsats for Norge kunne gjøres på legasjonen.

Hertil kom så at vi, da krigen kom i Buenos Aires, hadde en norsk sjømannsprest, Sverre Eika, som for oss alle ble den virkelige leder. Hans arbeide hjalp oss, hans ånd holdt oss oppe og hans eksempel ble oss til en stimulans uten like. Fra den norske sjømannskirken gikk vi, selv i de aller tyngste dager, fylt av mot og fortrøstning. Aldri vil vi glemme hans prekener der. Jeg skulle med disse linjer ville sendt alle de norske som dengang stod sammen i Syd-Amerika en oppriktig takk for en storslagen innsats for Norge, og samtidig på vegne av oss alle takke Sverre Eika; uten ham frykter jeg for at vi, med all god vilje, allikevel hadde vært som avner i vinden.

TIL RUSSLAND

EN DAG I JULI 1941 mottok jeg i Buenos Aires fra den norske regjering i London det telegram som vel stilte meg overfor det største problem mitt liv har budt på. Sovjetregjeringen, som efter den tyske okkupasjon av Norge hadde ignorert vår konge og regjering i London, ønsket nu – efterat Hitler også hadde overfalt Russland – å gjenoppta forbindelsen med oss. Regjeringen var kommet til det resultat at jeg ville være den rette til å overta stillingen som minister i Moskva. Hva skulle jeg svare? I Syd-Amerika stod jeg midt oppe i et høyst interessant og forhåpentlig nyttig arbeide for Norge, omgitt av hjelpsomme nordmenn i de seks land jeg var representant i. Sovjet-Samveldet og alt dets vesen på den annen halvkule, hvor tyskerne allerede var begynt å rykke frem mot Moskva, var meg fjernt og fremmed. Jeg kunne ikke et ord russisk. For å bringe klarhet i begrepene, oppsøkte jeg min venn og «sjelesørger» sjømannsprest Sverre Eika, som nettopp da var ombord i en norsk båt, hvor han satt og spiste sammen med folkene. På min anmodning fulgte han meg opp på dekk, hvor vi satte oss på en stor kasse og dinglet med benene, mens jeg forela ham stillingen. Efter ti minutters samtale visste jeg hva jeg ville. Jeg gikk tilbake til legasjonen og sendte regjeringen et telegram, hvori jeg fremholdt min manglende kjennskap til forhold og sprog i Russland, men svarte at dersom man likevel fant at jeg var den rette person, var jeg selvfølgelig klar til å reise.

Allerede neste dag fikk jeg nytt telegram fra London med meddelelse om at regjeringen takket for mitt imøtekommande svar og fastholdt at jeg ville være den rette representant i Moskva på det daværende tidspunkt. Ludvig Aubert ville etterfølge meg som minister i Buenos Aires. Om min utnevning meddelte Quislings spesialorgan «Fritt Folk» Oslo den 20/7-1941 følgende:

London radio forteller med frekhetens alvor at «den norske regjering i London har utnevnt Rolf Andvord til sendemann i Moskva i henhold til den avtale som den norske regjering for noen dager siden sluttet med den sovjetrussiske regjering. Rolf Andvord er for tiden Norges sendemann i Buenos Aires».

Det er ikke uten interesse å høre at «den norske regjering» har inngått avtale med Sovjet-Russland, selv om det ikke er første gang medlemmer av «den norske regjering» er på den galei, — det skulde i så måte være nok å nevne avtalen for en del år siden om avståelse av Nord-Norge til Sovjet-Russland. Men *offentlig* er det første gang på 20 år at herrene vedkjenner sig sitt samarbeide østover.

Hvad angår Andvords «utnevning», så vil vi anbefale at mannen tiltrer reisen til Moskva på timen og med fly. Skal han gjøre sig noget håb om å komme frem før byen faller, må han handle brennfort.

Hvis han da ikke foretrekker å ta «utnevningen» som det den er, et utslag av Londonkringkasterens frekke tillit til at våre hjemlige hønehoder fortsatt lar sig forvirre.

Det er interessant her i livet å få store og viktige oppgaver, men den gang kunne det ikke unngås at jeg følte meg noe betenkt. Loddet var imidlertid kastet, og det var nu bare å legge iveri med avvikling av min virksomhet i Syd-Amerika og forberedelse til reisen. Først da oppbrudet på denne måte begynte å nærme seg, forstod jeg helt hvor sterkt jeg var blitt knyttet til mitt arbeide og de norske der. Fra den første dag da vi hørte om overfallet på Norge, hadde vi stått sammen som én mann, og jeg følte en dyp og oppriktig smerte ved tanken på at de bånd som knyttet meg til dette lille Norge i det fjerne skulle klippes over. Også mine mange sydamerikanske venner, som hadde vist Norge så stor velvilje i en vanskelig tid, var det sørgelig å skilles fra. De to måneder som fulgte, var ikke særlig muntre, og det eneste som kanskje gjorde det hele litt lettere, var de mange tegn på hengivenhet og sympati som jeg fikk både fra landsmenn og andre.

Da jeg den siste aften før min avreise den 3. oktober, på et nokså ubeleilig tidspunkt fikk meddelelse om at min eftermann, som da alt bodde på hotell Plaza i Buenos Aires, hadde ombestemt seg og ikke ønsket å overta mitt hus, leiet Winsnes dette. Han hadde dessuten besluttet å fly med meg til Chile. På flyplassen langt utenfor Buenos Aires klokken 7 om morgenen var det mange norske, og til min for-

bauselse og glede også min gamle venn den britiske ambassadør Sir Esmond Ovey. Å møte opp ved en slik anledning og på et slikt tidspunkt var fra hans side noe så usedvanlig, at det formelig gav meg et lite sjokk – og litt av hvert å tenke på. For siste gang krysset jeg luftveien i passene mellom Cordilleraens 6 000 meter høye fjell, hvor jeg før hadde hatt så mange vanskelige turer og ankom til Santiago de Chile for også der å ta avskjed med regjeringen og mine mange hyggelige venner.

To dager etter vinket Winsnes farvel til meg, og jeg fløy til Peru, det siste av «mine land». Avskjeden der fra den fremragende statsmann og Norgesvenn, president Prado, og ikke mindre fra generalkonsul Bahr, ble min siste kontakt med Syd-Amerika.

Ved ankomsten til New York drog jeg til Hotel Waldorf Astoria, som gjennom mange år hadde sendt meg lokkende innbydelseshver og som viste seg å svare til hva disse brev lovet. Til min glede oppdaget jeg at kronprinsesse Märtha, ledsaget av min barndomsvenninne, fru Østgaard, bodde i hotellets tårnleilighet. Mens jeg i noen dager ventet på clipperflyet som skulle ta meg over Atlanterhavet, fikk vi noen overordentlig hyggelige dager sammen, hvis høydepunkt ble den middag som vår utmerkede landsmann konsul Lars Christensen gav for sin frue Ingrid på hennes femtiårsdag, hvor kronprinsessen var tilstede. Middagen ble på en måte en mønstring av en flerhet av de norske, som på det daværende tidspunkt i første rekke arbeidet for Norges sak i De forente stater.

En særdeles interessant samtale fikk jeg i New York med skipsreder Lorentzen, sjef for Nortraship, som hele den norske handelsflåte sorterte under. Da jeg i Buenos Aires hadde fungert, først på egen hånd, siden som en de facto representant for Nortraship der, i Uruguay, Chile og Peru, hadde vi mange viktige spørsmål å utveksle tanker om.

Før jeg reiste bad kronprinsesse Märtha meg om å ta med til London et temmelig stort lærskrin, inneholdende kong Haakons mest private dokumenter, som han hadde betrodd Kronprinsessen da hun reiste til Sverige og som hun siden hadde fartet rundt med og aldri hadde turdet slippe fra seg.

Det var en selvfølge at dette ærefulle oppdrag fra den som var Norges «gode ånd» måtte være meg til stor glede.

Fra New York til Azorene hadde jeg selskap med min venn fra Chile, finansminister Labarca, som hadde gjort vårt land så mange tjenester.

Da vi om natten skulle reise videre fra Azorene, hvor flyet hadde landet ved en odde, omgitt av høyt piggrådhegn, viste det seg at en av passasjerene var forsvunnet. Sammen med besetningen og et par andre gjennomlette jeg hver tomme av den lille odde, men mannen var og ble vekk og måtte vel ha kastet seg i sjøen.

Da jeg kom ombord, ble jeg av en eller annen grunn anmodet om sammen med kapteinen å gjennomse hans bagasje og papirer. Det viste seg at han var tysk forretningsmann, såvidt jeg husker fra Hamburg, men noe som helst påfallende ved hans efterlatenskaper var ikke å finne.

Da vi sent neste aften ankom til Lisboa, stod der på kaien vår minister Jakhelln, som under krigen tok seg av så mange nordmenn og norske interesser på den mest oppofrende måte. På grunn av at Lisboa var overfylt, hadde han skaffet hotellværelse til meg i det nærliggende Estoril. Da jeg skulle gå inn på mitt rom, fant jeg imidlertid at det lå innenfor en liten entré med to dører. Entréen var full av golfkøller og koffertter, og i det øyeblikk jeg skulle passere den for å nå mitt værelse, ble den annen dør åpnet, idet en gammel bekjent fra Genève, den tyske baron von Rheinbaben, stakk hodet ut. Jeg vet ikke hvem av oss som ble mest forskrekket, men jeg husker at han trakk seg meget hurtig tilbake, mens jeg skyndsomt oppsøkte resepsjonen for å få et annet værelse. Med mitt kongeskrin og meget annet var anledningen lite passende til å dele leilighet med en av det tyske utenriksministeriums beste informasjonskilder fra det berømte spionasjesentrum som Lisboa dengang var.

Neste dag avla jeg visitt hos min gamle sjef, minister Wedel Jarlsberg. Han var da flere og åtti år, hadde nylig mistet sin frue og oppholdt seg, efter flukt fra sted til sted, i Lisboa. Wedel tok imot meg stående i sin salong med ryggen mot vinduet. Han var vennlig som alltid, men noe forferdet over min planlagte reise til Sovjet-Samveldet. Da jeg efter en halv times samtale gikk, tok han hjertelig farvel med meg, idet han påla meg å være så forsiktig som mulig med helsen. «Den er det viktigste av alt,» sa Wedel. Det var siste gang jeg så ham, idet han døde noen måneder efter. Det som hadde forbauset meg under samtalen, var at vi hele tiden ble stående. Da jeg kom ut i forværelset,

spurte jeg Wedels kammertjener om grunnen. «Det er fordi han ikke kan reise seg når han engang har satt seg,» sa tjeneren, «og det synes han ikke er høflig.» Det siste jeg husker om min gamle sjef er således den utsøkte høflighet som han gjennom et langt liv hadde vist verden.

Derefter hadde jeg en utmerket lunch i minister Jakhellns hyggelige hjem og traff da avtale om forskjellige ting som lå meg på hjertet. Da jeg var engstelig for at min over åttiårige og sengeliggende mor ikke hadde nok å spise i Oslo, lovet Jakhelln meg, et par ganger i måneden å sende henne portugisiske sardiner i olje. Hva som imidlertid kanskje var enda viktigere, var at han gav meg en stikkadresse i Lisboa – gjennom den kunne jeg fra Russland utveksle brev med min mor i Norge. Dette arrangement, som i likhet med sardinordningen, takket være minister Jakhellns uoppslitelige hjelpsomhet, funksjonerte upåklagelig hele krigen igjennom, bidrog kanskje mere enn noe annet til å holde liv i den gamle dame gjennom alle krigens år. Da jeg alltid var engstelig for at mine brev, som jo var underkastet streng sensur, skulle bli stanset, sørget jeg forøvrig i flere år for i hvert eneste brev å fortelle en riktig god historie. Jeg satset på at sensorene kanskje var humorister og nødig ville ha denne kilde til moro stanset. Hva Jakhelln angår minnes jeg ham alltid fra disse år med dyp og oppriktig taknemlighet.

I grålysningen neste morgen fløy jeg videre fra Portugal. Like luksuriøst som clipperflyet fra New York hadde vært, like fælt var det lille, merkelig nok hollandske landfly som vi drog avsted i. Vi fløy langs den portugisiske kyst like til nordspissen av Spania, hvor tyske patruljefly begynte å vise seg, og derefter satte vi rett til havs. Sent om eftermiddagen samme dag ankom vi «somewhere in England». Ingen visste hvor vi var, og ingen fortalte oss det, men vi ble satt på et tog som skulle gå til London. Det eneste jeg husker fra turen, er at da jeg åpnet en liten papirpose med frukt jeg hadde fått i Lisboa, så en medreisende engelsk dame med så store øyne på et par bananer jeg tok opp, at jeg fant å burde gi henne den ene. Da jeg spurte henne, hvorfor hun ikke spiste den, svarte hun: «Ånei, jeg får nok ta den med hjem for å dele den med min mor og datter.»

Vi kom til London ved 11-tiden i den absolutte «black-out». En vennlig bærer dukket imidlertid opp i mulmet og hjalp meg med å få mine mange pakkenelliker inn i en taxi. Etter at jeg i det absolutte

mørke hadde følt meg frem til det overraskende resultat, at alt var med (det ville ikke ha hendt mange steder i verden), bad jeg sjåføren kjøre til Hotel Carlton, hvor jeg tidligere ofte hadde bodd. Etter en nokså lang kjøring, mens jeg satt i dype tanker, stanset taxien idet sjåføren sa: «Jeg kan ikke finne Hotel Carlton, Sir.» Meget rart hadde jeg hørt, men at en taxisjåfør i London ikke skulle kunne finne Hotel Carlton, syntes meg helt ufattelig. Jeg satte meg imidlertid ved siden av sjåføren for at vi sammen kunne lete. Etter endel kjøring i distriktet, hvor jeg var meget godt kjent, da Hotel Carlton lå skrått overfor Norway House med legasjonen som jeg hadde tjenestegjort i, ble også jeg helt desorientert. Taxien var påny stanset, og sjåføren sa: «Her skulle det ligge, Sir.» «Ja, her skulle Carlton ligge,» sa jeg. Men det lå ikke der, det var blåst bort av en bombe like før, hva hverken sjåføren eller jeg visste. Så kjørte vi til et rart lite hotell i nærheten, hvor jeg av og til hadde bodd, og hvor man hadde følelsen av fremdeles å leve på Dickens' tid. Men heller ikke dette hotell fantes mere. Det hadde delt skjebne med Carlton's. Så drog vi til Barclay's Hotel på Piccadilly, hvor jeg imidlertid ikke var kjent og hvor man ikke ville ha meg. Jeg har følelsen av at man i resepsjonen syntes jeg så for merkelig ut etter min omtumlede tilværelse. Barclay sendte meg imidlertid til Savoy, hvor jeg fikk et forøvrig grusomt værelse. Det vendte like ut der hvor bilene dag og natt kjørte opp, og i stedet for vinduene som var knust, var det oppsatt noen temmelig utette trelemmer.

Neste dag begav jeg meg til Kingston House, hvor utenriksminister Lie hadde sitt kontor. Han hadde bestemt ønsket at jeg skulle reise via London for å få instruksjoner. Jeg hadde jo i og for seg på en fredeligere måte kunnet reise fra Valparaiso til Vladivostok og derfra med toget til Kujbysjev, hva en del av min bagasje gjorde. Under den overordentlig hyggelige samtale med Lie sa han til sist følgende: «Ja, ja, Andvord, så legger vi Sovjet-Samveldet i Deres hender.» Det ble i virkeligheten de instruksjoner jeg fikk. Jeg har siden tenkt på hvor klokt dette var. Ingen kunne jo i London forutse hvordan det ville ligge an for meg i Moskva og Kujbysjev, og de frie hender jeg da fikk og den tillit regjeringen viste meg, gav både stimulans og mulighet til å kunne gjøre noe nyttig. Når jeg i de år jeg var i Russland ved enkelte anledninger bad om instruksjon, fikk jeg som regel følgende svar: «Regjeringen finner å burde overlate til ambassadør Andvord å handle efter

beste skjønn.» Dette vil imidlertid ikke på noen måte si at regjeringen i London savnet interesse for Sovjet-Samveldet og utviklingen der. Tvert om. Utenriksminister Lie stod i meget nøye kontakt med Sovjet-Samveldets ambassadør, tilknyttet såvel den britiske som den norske og visse andre regjeringer, Lebedev, og holdt meg den hele tid vel underrettet både om sine samtaler med ham og om annet av interesse.

Dagen etter fikk jeg foretrede for kong Haakon, som bodde utenfor London, men hver dag kom inn til byen, hvor han tok imot på den norske legasjon. Hans Majestet mottok meg med stor vennlighet og var tydeligvis meget glad over å få friske hilsener fra Kronprinsessen og igjen komme i besiddelse av det berømte skrin. Under samtalen gav Kongen meg, som han pleiet, mange gode og kloke råd og bad meg til sist om å komme til en liten lunch til min ære, som han ville gi på Savoy noen dager etter. Han hadde innbudt representanter for de syd-amerikanske land, som det hadde lyktes meg å overtale til å la seg representere hos Kongen og regjeringen i London. Få ting har gledet meg så meget som denne lunch, hvor jeg satt til høyre for Hans Majestet, som spøkte og var i glimrende form. Kongen holdt ikke noen tale, men han skålte med meg og sa: «Jeg holder ingen tale, men De vet hva jeg tenker, Andvord.»

Da det ble klart at jeg kom til å bli i London i noen uker før avreisen til Russland, flyttet jeg vekk fra mitt triste værelse på Savoy og fant et hyggelig sted å bo i øverste etasje i et ganske lite hotell i Kensington, nokså nær Kingston House, hvor jeg daglig oppholdt meg. En underlig side ved min sinnstilstand på det daværende tidspunkt kom frem noen aftener, mens jeg satt og leste i mitt hotell. Når sirenene lød for å varsle flyangrep, og jeg hørte folk storme ned ad trapene til tilfluktsrommene, ble jeg ganske rolig sittende og lese eller gikk og la meg. Jeg følte på en underlig måte som om det hele ikke angikk meg.

I de følgende uker ble jeg meget opptatt. Jeg arbeidet daglig i Utenriksdepartementet i Kingston House for å sette meg inn i Norges utenrikspolitiske stilling på dette eiendommelige tidspunkt og fikk hjelp og rettleiding av mine gamle venner, fungerende utenriksråd Skylstad og protokollsjeften, minister Bentzon, samt Hans Berg, som bestyrte den politiske avdeling. Når jeg av og til gikk forbi Kingston House sent om aftenen, var det alltid lys i et værelse høyt oppe i huset.

Det var i Skylstads kontor, hvor han, som bar den tyngste byrde, satt natt efter natt til 3—4-tiden for å kunne holde departementet gående. Han er en god og dyktig mann, som den norske stat skylder meget for en komplett uselvsk innsats gjennom et langt liv. En embedsmann av den gode gamle type.

Ved siden av dette holdt jeg på med å gjøre innkjøp og forberede reisen til Russland. Det var dengang mitt håp at den skulle kunne foregå den sydlige vei via Persia, hvor jeg i henhold til en ordning vi dengang hadde skulle akkrediteres, samtidig som jeg representerte Norge i Russland. Slik gikk det imidlertid ikke. Fra Foreign Office, som hadde med transporten, kom det kategorisk beskjed om at jeg skulle reise fra Skottland med konvoi til Arkangelsk og derfra med fly til Moskva. Det var ikke noen særlig oppmuntrende meddelelse da ubåt-krigen var på sin fulle høyde, og tyskerne fra sine baser satte alt inn på å hindre tilførsler til Nord-Russland fra de allierte. Men hermed var det ikke meget å gjøre. Jeg avla et besøk hos utenriksminister Eden, som jeg jo kjente godt fra tiden i Genève, for å takke ham for hjelpen og fikk av ham forskjellige opplysninger angående Storbritannias politiske syn på Sovjet-Samveldet og dets muligheter for å stå imot Hitlers fremmarsj. Man var klar over at stillingen var alt annet enn lett.

Så la jeg da iveri med å forberede reisen. Jeg innkjøpte de varmeste ullklær jeg noensinne har hatt, støvler med saueskinnsfor osv., og dette sammen med en masse skjerf, votter og andre ting som de hyggelige damer i London forærte meg, kom til god nytte, særlig under de to fimbulvintrene i Russland 1941/42 og 1942/43. Av hendelser fra denne tid som jeg særlig minnes, er besøkene hos statsminister Nygaardsvold og finansminister Torp. Nygaardsvold gjorde ved sin store ro og vennlige, eftertenksomme måte å tale på et meget oppmuntrende inntrykk på meg, og Torp tok imot meg med en vennlighet som jeg sent vil glemme. Han forklarte hva det hadde betydd for ham som finansminister under bestrebelsene med å skaffe penger i en vanskelig tid, da plutselig den frivillige skatt jeg hadde innkrevet hos norske i Syd-Amerika, kom til regjeringen. Det var et eksempel som hadde betydning langt ut over det summen representerte. Torp inviterte meg ut på landet hvor han bodde sammen med sin frue og sine sønner, og søndagen i det hyggelige, harmoniske hjem står for meg som en av de beste opplevelser i denne tid. Ved bordet skålte Torp med meg og sa:

«Jeg ville så gjerne på en eller annen måte De skulle forstå hvordan vi føler det overfor Dem. Men hva skal jeg gjøre? Jeg har ikke annet å foreslå Dem, enn at vi blir dus.» Jeg synes denne lille episode forteller en god del om min kloke, fintfølende og naturlige venn Oscar Torp.

En dag hadde jeg den glede og ære at Kongen inviterte meg med til lunch i sin klubb for etterpå å se en film. Kongen spiste jo som bekjent så lite og så fort, at noen større kulinarisk nydelse kom ikke ut av det, men forøvrig var det en stor opplevelse, ikke minst på det daværende tidspunkt, å få tilbringe noen hyggelige timer i helt utvunget samvær med vår statssjef.

Jeg kan ikke forlate denne epoke uten å nevne en fremragende britisk lege og vitenskapsmann, Dr. Harknes, som i ca. tre ukers tid daglig behandlet meg i anledning av en hudlidelse, som jeg hadde pådradd meg i Columbia. Da jeg kort før avreisedagen for siste gang avla besøk hos ham, spurte jeg noe engstelig om hva jeg skyldte. De store spesialister fra Harley Street-distriktet er jo kjent for sine meget høye honorarer. Dr. Harknes lo da og spurte om jeg ville han skulle ta betalt av en norsk minister som midt under krigen var blitt syk på vei fra Syd-Amerika til Sovjet-Samveldet via Nordishavet. «Kom heller med meg inn til min kone og drikk te,» sa han. Det gjorde jeg og fant det mest innbydende tebord, hvor det ved min kuvert var lagt en rekke pakker inneholdende presanger fra de to elskverdige mennesker, — ting de hadde regnet ut at jeg ville kunne få bruk for i Russland. I dr. Harknes har jeg fått en venn for bestandig. Da jeg i 1950 ringte til ham fra Paris for å be om råd i anledning av et annet tilfelle, svarte han: «Jeg tar aeroplan, som går om halvannen time.» Under senere besøk i Paris, hvor han kommer invitert av vitenskapelige kretser, har det vært meg en stor opplevelse når han, omgitt av de mest fremragende franske vitenskapsmenn, redegjør for sine nyeste teorier for en andektig lyttende skare. Dr. Harknes er så beskjeden og så altruistisk som kun de virkelig store foregangsmenn er det.

Før jeg reiste holdt jeg så en liten avskjedsmiddag for de tidligere nevnte norske venner, samt generalkonsul Conradi og daværende sekretær Frithjof Jacobsen, som den hele tid utrettelig hadde hjulpet meg. Og så drog vi til jernbanestasjonen, hvor jeg sammen med major Hassel og attaché Kristen Klaveness tok nattoget til Edinburgh. At de fremmøtte venner hadde vanskelig for å skjule at de trodde de så oss

for siste gang, er i grunnen ikke så forunderlig. Mine to medreisende og jeg selv var derimot i ganske godt humør. Jeg tror ikke vi hadde riktig forståelsen av hvilke gjenvordigheter reisen ville by på.

Fra Edinburgh reiste vi videre til havnebyen Gurrock, hvor vi skulle innskipe oss i konvoien. Dengang var det hele så hemmelighetsfullt at vi neppe nok visste hvor vi var, men nu så lenge efter kan det vel være det samme. Etter å ha ventet halvannen dag fikk vi beskjed om å gå ombord i en liten havnebåt, og med våre ulykkelige 73 kolli installerte vi oss i denne, mens regnet øste ned og stormen ulte. Vi befant oss i første halvdel av november. Midt i den lille båten stod forfatteren Negley Farson i grønn hatt. Da han praktisk talt bare hadde et ben og var noe trett efter tallrike avskjedsfestligheter i London, hadde han ikke lite vanskelig for å holde balansen. Langt ute på redan lå konvoien, og da vi nærmet oss det lille engelske trampskip som vi efter bestemmelsen skulle medfølge, gikk bølgenes så høyt at det viste seg umulig for havnebåten å få satt oss ombord. Efter en rekke forgjeves forsøk, hvor både vi og bagasjen ble dyktig våte av regn og sjøsprøyt, ble det tilsist bestemt at vi skulle gå tilbake til Gurrock. Dette gjorde vi da, og efter at størstedelen av våre kolli var installert i et vareskur, befant vi oss igjen i vårt hotell. Begynnelsen var ikke helt lovende. Neste dag blåste det enda verre, og først tredje dag lyktes det oss endelig efter store vanskeligheter å komme ombord i «Explorer» — så het den lille britiske lastedamper som skulle bli vårt hjem for mere enn en måned fremover. Skiddan var den, og aldri hadde den hatt passasjerer. Nå kom vi, antagelig 20 stykker, deriblandt tre russiske kurerer og en rekke britiske flyoffiserer. Da vi kom over rekken, ble vi mottatt av en styrmann som ropte «Fighting Forces first!» og ville henvise meg til en slags improvisert felleslugar forut. Overfor ham var mine protester forgjeves, men da jeg fikk fatt i den gamle irske kaptein, som viste seg å være en ganske usedvanlig dyktig og sympatisk mann, oppnådde jeg — efter listig å ha talt om utenriksminister Edens spesielle interesse for min reise — sammen med attaché Klaveness å få anvist en tomannslugar, som ellers ble benyttet av noen av skipets offiserer. Både radiatoren og vasken lekket, slik at våre sko og litt av hvert av vår bagasje jevnlig foretok seg svømmeturer. Klaveness og jeg hadde allikevel fått et sted hvor vi hørte hjemme og kunne være i fred, og vi var svært fornøyd med det. Hassel delte såvidt jeg husker en lignende lugar med Farson, mens

«Fighting Forces» til syvende og sist ble henvist til fellesrommet forut. Hvorvidt det var rettferdig, tør jeg ikke uttale meg om. Til å spise i og oppholde oss i, når vi ikke sov, hadde vi en eneste fellessalong, og til å servere oss noen ganske usedvanlig uoppdragne lømler fra White-chapel. Ikke før var vi kommet ut i sjøen, før det påny kom en forrykende storm. Tyske undervannsbåter ble meldt på alle kanter, og vår lille farkost svinget avsted gjennom bølgene i en ustanselig sikk-sakk for å unngå forfølgere. Da det var gått en par dager, ble stormen så sterk at det ene av de to fly som stod i kasser på hver side av fordekket, ble slengt fra styrbord over på babord, og båten fikk en bedrøvelig slagside. Nedenunder stod det ikke stort bedre til. Når vi spiste, fløt maten utover bord og gulv, og da de unge herrer som forestod serveringen ikke interesserte seg det ringeste for å holde rent, så det etter fire-fem døgns reise slik ut at noen beskrivelse er umulig. Den som tok det hele med største ro, var Negley Farson. Man kunne ikke annet enn beundre den iherdighet og utholdenhet hvormed han og to militære leger svingte begrene under sine endeløse diskusjoner. Meg fortalte Negley Farson mange interessante ting fra sine tidligere opphold i Sovjet-Samveldet. Som bekjent næret han stor sympati for det nye styre der, hadde gjort propaganda for det i britiske og amerikanske aviser og regnet med å få en svært god mottagelse, når han nu kom tilbake dit.

Sjette dags aften hadde været begitt seg noe, og det ble sagt oss at neste dags formiddag ville vi ankomme til Reykjavik. På grunn av været og vår merkelige sikk-sakk-kurs hadde den forholdsvis korte strekningen tatt oss en uke. Meget tidlig den morgen vi skulle ankomme til Reykjavik satte jeg på meg en gammel bukse og gikk inn i vår «salong», hvor jeg begynte å gjøre rent. Jeg holdt ikke lenger ut å se den i den fryktelige forfatning, som den befant seg i. Etter en stund begynte betjeningen å komme. Den så først undrende på meg, men begynte så å hjelpe meg. Da efterhånden også noen av passasjerene kom til og ydet meg bistand, lyktes det oss i løpet av et par timer å få en slutt på det største rot og griseri jeg ennu i mitt liv har sett. Kort efter kom Negley Farson til. Han var dypt nedtrykt over at kapteinen syntes å ha fattet uvilje mot ham og ikke ønsket å ha ham med lengere enn til Reykjavik. Dette var jo høyst pinlig, eftersom han av Lord Beaverbrook var utsendt for å skrive korrespondanser fra Russland. Jeg gikk straks opp til

den gamle kaptein, som jeg var blitt svært gode venner med. Efter endel frem og tilbake gikk kapteinen med på at Farson skulle få fortsette reisen på visse betingelser.

Straks efter kom en islandske los ombord, og utpå formiddagen gled vi i strålende vær inn på Reykjaviks red. Efter det strenge reglement som gjaldt for konvoireiser, var det ikke tillatt for passasjerer å gå iland. Dette blåste jeg imidlertid en lang marsj, og da losbåten skulle forlate oss, hoppet jeg med mine to medreisende ned i denne og drog inn til havnen, hvor jeg telefonerte til minister Esmarch. Jeg tror ikke meget kan sammenlignes med den nydelsen det var å få den utsøkt vennlige mottagelse i hans og hans frues hyggelige hjem, vårt første bad siden London, og en vellaget norsk middag. I det hele ble de to dager vi tilbragte på den sympatiske øy så vellykket som vel mulig. Vi besøkte det moderne universitet og forskjellige andre institusjoner. Det som imidlertid kanskje gjorde mest inntrykk på oss, var en mørk og kjølig novemberaften å komme inn i den festlig opplyste, svære svømmehall, hvor rikelige mengder av behagelig naturtemperert geysirvann strømmet gjennom det underbelyste marmorbasseng. Lyset, det glitrende blå vann, og de mange glade mennesker var en helt betagende kontrast til årstiden og vår situasjon forøvrig.

Under mine samtaler med minister Esmarch og frue, som tok seg storartet av oss og gav oss med herlige fødevarer til turen videre, uttalte Esmarch sin forbauselse over at vi befant oss på en liten engelsk båt, når det i konvoien også var et stort og komfortabelt norsk tankskip, visstnok tilhørende Wilhelmsen, hvor vi kunne få den beste behandling. Han ville gjerne ordne det slik at vi kunne overføres dit, hva jeg straks gikk med på. Konvoien skulle avgå neste dag om eftermiddagen, og vi begav oss allerede neste morgen ned til havnen, hvor vi fikk fatt i en større motorbåt, som skulle hjelpe oss med overflytningen til det norske tankskip. Ombord i «Explorer» kunne man vanskelig skjule sin glede da vi meddelte at vi hadde fått plass på en annen båt. Nu ville det bli bedre og rommeligere på det britiske skip, og alle hjalp oss med å få våre 73 kollen ned i motorbåten. Man vinket vennlig farvel, og vi drog avsted for å finne vårt tankskip. Dette var imidlertid som sunket i havet. Vi lette og lette, men fant tilsist ingen annen utvei enn å vende tilbake til Reykjavik, hvor vi visste at alle kapteiner var samlet til den konferanse som alltid ble holdt før en konvois avreise. Da

konferansen var slutt, fikk vi ganske riktig fatt i den norske kapteinen, som meget elskverdig lovet å komme med i vår motorbåt. Selv visste han jo best hvor hans skip lå. Mens vi i mortorbåten seilte utover havnen, spurte jeg kapteinen, — nærmest for å føre litt konversasjon, — om når han noenlunde regnet med å komme til Arkangelsk. «Til Arkangelsk?» sa kapteinen. «Mitt skip skal til Murmansk med olje.» Jeg var som rammet av lynet. Vår reise, arrangert av det britiske utenriksministerium, skulle gå via Arkangelsk, hvor alt var ordnet for vår mottagelse, og et sovjetrussisk fly var til disposisjon for vår videre ferd til Moskva. Såvidt jeg visste var jernbanelinjen Murmansk—Moskva allerede avbrutt av fremrykkende tyskere, og noen forandring i vårt reiseprogram absolutt ugjennomførlig. «Vi må øyeblikkelig tilbake til «Explorerer!» ropte jeg. «Ja, da har vi ikke meget tid,» sa kapteinen, «for nu skal konvoien gå.» Og ganske riktig, nu begynte alle båtene å tute og forberede seg til å lette anker. Da vi i aller siste minutt viftende og ropende ankom til «Explorerer», ble vi møtt av temmelig lange ansikter, og noen virkelig begeistring var ikke å spore, hverken hos dem som måtte beskjeftige seg med våre berømte 73 kolli, eller hos dem der nu måtte flytte ut av de relativt gode lugarer vi hadde forlatt. Heldigvis hadde jeg ved avreisen et par timer før, min vane tro, gitt svært gode drikkepenger, — tiltross for at jeg hadde nokså lite å takke for, og det tror jeg hjalp endel. Hva kapteinen angår, var han like lun og elskverdig som alltid og gav meg inntrykk av at han igrunnen syntes det var hyggelig atter å ha oss ombord.

Og så la da vår konvoi den 8. desember 1941 for alvor ut på sin eventyrlige reise. Mens vi ennå var på Island hadde det vært et ganske kort dagslys midt på formiddagen, men da vi for å holde oss lengst mulig borte fra de tyske ubåt-baser i Nord-Norge drog i sterkt nordlig retning, ble denne lysning fra dag til dag kortere, og snart sluttet Polar-natten vårt lille skip i sin mektige favn.

Om sjøreisen har jeg forøvrig notert følgende:

«De tre russiske kurerer holder seg mest for seg selv og er svært stille. De britiske flyvere er, som briter flest — nokså uberørt av det hele. Negley Farson liver opp i billedet. Han prater og forteller fra sitt interessante liv og har forøvrig slått seg på tedrikking — som alt han gjør — i en voldsom målestokk. Hele dagen har han temaskinen stående foran seg, og når han endelig går til sengs langt ut på natten, står det

tre termosflasker med te i hans lugar. Om morgenen når kjøkkenpersonalet går til arbeide ved 7-tiden rett overfor min lugar, står allerede Negley Farson der og venter på ny te.

Selv bruker jeg tiden mest til å søke å lære meg litt russisk med min Linguaphone-maskin. Da det er vanskelig å benytte denne i fellessalongen, får jeg lov til å arbeide med mine sprogstudier i den elskverdige kapteins lille salong oppe på bakken.

Den usedvanlige ro jeg følte under luftangrepene i London har ikke forlatt meg. I motsetning til de fleste ombord går jeg – forøvrig også Klaveness – til sengs om aftenen uten redningsvest. Jeg drikker en sterk whisky-soda, tar ett av mine gode argentinske sovepulvere og sover like fredelig som i den tryggeste seng iland.»

Som alltid på konvoier, ble alt holdt hemmelig, og det meste av tiden hadde vi passasjerer i virkeligheten ikke anelse om hvor vi befant oss. På grunn av mørket så vi da heller ingen ting til de andre båter i konvoien der, som vi, gikk med alle lanterner slukket. Fredag den 12. desember fikk jeg imidlertid på en eller annen måte greie på at vi befant oss like syd for Jan Mayen. Været var stille og mildt, og det å vite *hvor* vi var følte som en stor opplevelse.

Den virkelig store begivenhet under reisen var dog da radioen meddelte om Pearl Harbor og De forente staters inntreden i krigen. Ved siden av den aften i Paraguay da jeg leste om Hitlers overfall på Russland, tror jeg nok at Pearl Harbor-meddelelsen var det som mest styrket min tro på at vi snart skulle vinne krigen. En stor dag!

Efterhånden begynte julen å nærme seg sterkt, uten at vi ennå var nådd frem. En dag hørte vi over russisk radio at det var Stalins fødselsdag. Jeg besluttet at vi skulle feire dagen så godt vi kunne, tok frem en del flasker chilensk vin til middagen, og holdt en liten tale til ære for Sovjet-Samveldets merkelige og sterke statsjef, som den gang betød så meget, ikke bare for mitt eget land, men for alle de allierte. Hadde han dengang vist svakhet og forlatt det sterkt truede Moskva, taler alt for at hovedstaden var blitt tatt og Hitler ville ha vært i stand til å annektere en betydelig del av det europeiske Russland. Hvordan det da ville ha gått med krigen og oss allierte, kan lettere tenkes enn beskrives. Sannsynligvis hadde vi ennå idag hatt tysk styre i Norge.

Den 20. desember kom vi inn i Hvitehavet og arbeidet oss gjennom isen frem til et punkt hvor vi skulle møtes av den store russiske isbryter,

«Josef Stalin». Dette var i høy grad påkrevet, da vi fra det forholdsvis milde klima ute i sjøen med ett var kommet i kontakt med en av Russlands koldeste vintre, den som kanskje mer enn noe annet kom til å stanse tyskernes fremmarsj. Lenge gikk det ikke før vi var komplett inefrosset og lå hjelpeløse som et ypperlig mål for tyske fly, som vi rett som det var hørte surre oppe i luften. Noen høyst ubehagelige dager fulgte med stadig forgjeves håp om unnsetning. Mandag den 22. desember hørte vi endelig et sterkt og stadig økende brus, og sent på kvelden kunne vi svakt øyne en mektig sort båt som nærmet seg oss. Kort etter kom de høyere offiserer fra «Josef Stalin» ombord, og jeg fikk mitt første møte med russiske funksjonærer, de var alvorlige og tilkappede. Neste morgen begynte turen innover gjennom isen. I spissen isbryteren, så konvoi-båtene, som forøvrig ikke lenger var svært mange. Noen var tatt av til Murmansk og halvparten av båtene ble oppgitt å være blitt bytte for de tyske ubåter. Av en eller annen grunn ble «Explorer» den siste i prosesjonen, og da kulden alt var blitt meget sterk, frøs den av isbryteren lagede råk igjen mens vi passerte, slik at «Josef Stalin» gang etter gang måtte gjøre vendereis og påny fri oss ut av isen. Med stor spenning hadde vi diskutert muligheten for å nå frem til Arkangelsk i tide til julaften. Utsiktene ble imidlertid mindre og mindre på grunn av den tykke is og isbryterens mange vendereiser. Først den 24. desember om ettermiddagen nærmet vi oss land. Det viste seg imidlertid ikke å være Arkangelsk, men en liten by lengre ute ved navn Molotovsk. Isen var blitt så tykk at det ikke var mulig å komme lengre.

I det halvdunkle ettermiddagslys (vi var atter kommet såpass langt sydover at solen var å se en kort stund) la vi til ved en forlatt og dystert utseende kai, hvor tause soldater i veldig vinterutstyr og med gevær på skuldrene, marsjerte frem og tilbake. Da jeg så på det alt sammen, la det seg som en uendelig tyngde over mitt sinn. Her var det altså jeg skulle tilbringe de kommende år!

Heldigvis ble det ikke tid til lange overveielser. Vi fikk beskjed om hurtigst å få våre saker iland og med dem dra opp til byens jernbanestasjon, hvorfra et tog ville føre oss til Arkangelsk. Dette hørtes straks mer lovende. Jeg tok hjertelig farvel med den gamle kaptein og drog så med våre mange saker på en lastebil opp til den nærliggende stasjon. Der møtte det oss et overraskende syn: såvel ventesalen, ekspedisjonslokalene, som alle andre tilgjengelige lokaler var fylt til trengsel

av russiske bønder og soldater, som dels lå dels satt på gulvet, ivrig pratende mens de røykte og drakk te. Noe tilsvarende har jeg ofte siden sett til og med etter krigen. Det hadde sin forklaring i det fenomen at rusere som skal på reise, gjerne vil at dette interessante foretagende skal vare så lenge som mulig, og derfor drar til stasjonen i rommelig tid før toget kan tenkes å gå — ofte alt dagen før. På dette tidspunkt var det hele imidlertid mer forståelig, idet togene — på grunn av krigssituasjonen — gikk når de kunne.

Selv ble jeg imidlertid av en mann som var med fra båten, ført inn i stasjonsmesterens kontor, hvor jeg for første gang befant meg vis à vis de to bilder som siden skulle følge meg gjennom mine mange år i Sovjet-Samveldet, Stalin og i litt mindre format Molotov.

Stasjonsmesteren, som var en høflig men noe tørr person, forklarte at vårt tog til Arkangelsk snart skulle gå. Klokken må vel ha vært ved 6-tiden om aftenen, og utsiktene til å få tilbringe julaften i hus var øket betydelig. Etter å ha ventet en times tid ble vi som alltid i det dypeste mørke, ført ut til et lite tog med helt små vogner med treseter. Mine to norske reisefeller, Negley Farson og jeg havnet sammen i én kupé, hvor som en særlig oppmerksomhet to vokslys var plasert i tomme flasker. De øvrige kupéer var helt mørke. Og så hendte det merkelige at der i vår lille kupé, som rullet gjennom sneen og mørket, plutselig oppstod en virkelig julestemning. Det var julaften kl. 8, lysene var tent, tankene gikk til våre kjære langt borte, og før vi visste ordet av det, satt vi og sang de gamle kjære julesalmene. Vi kunne de engelske og Negley Farson i alle fall melodien til de norske, så det gikk riktig bra; og det var svært hyggelig, til tross for at det vel var det merkeligste juleselskap noen av oss hadde deltatt i.

Plutselig stanset toget og etter en tid kom en konduktør med det triste budskap at det visstnok var noe i veien med linjen, som gjorde det umulig å fortsette togreisen. På den lille stasjon, som var ganske nær Arkangelsk, var der imidlertid biler som ville kjøre oss videre. Riktignok måtte vi kjøre over Dvina, hvor isen samme dag var brutt opp av en isbryter, men det var lagt planker på de farlige steder, og når vi bare kjørte riktig fort, gikk det nok.

Det hørtes ikke særlig betryggende, men vi var jo vant til både det ene og det andre og la iveri. Straks bortenfor stasjonen kom vi til elven, som lå dypt nede. Etter oppskriften startet vi med god fart, kom ut på

plankene, og mens vannspruten stod høyt på begge sider av bilen, kom vi oss vel over.

Straks efter kjørte vi inn i Arkangelsk, som lå vennlig og fredelig i måneskinnet, dekket av enorme snefonner. Vårt bestemmelsessted var The British Naval Mission, som var installert i det norske konsulats hus, en tiltalende toetasjes trebygning, sete for det eneste konsulat som fantes i Arkangelsk.

Da vi kjørte opp foran porten, kom en engelsk marineoffiser i uniform ut og sa: «Velkommen til Norge.» Det var en britisk sjøoffiser, som i sin tid hadde vært stasjonert i lengre tid i Bergen og nu av den omtenkssomme sjef for Naval Mission, Captain Mound, hadde fått i oppdrag å ta imot oss på denne vennlige måte. Huset var varmt og hyggelig med ild i de tallrike svenskeovner. Det store øyeblikk var imidlertid å få et bad, det første siden Island tre uker tidligere. Straks badet var overstått, gikk vi tilbords og fikk en praktfull julemiddag med alle mulige kalde og varme retter. Den russiske kokk skulle i sin ungdom ha vært ansatt i kjøkkenet ved det keiserlige hoff i St. Petersburg, og hans kokekunst, ikke minst den vakre presentasjon av rettene, tydet på at dette var riktig.

Natten i mitt vennlige soveværelse og gode seng var en enorm nydelse, men toppen på det hele ble morgens opplevelse. Da jeg trakk opp rullegardinet, vaiet det norske flagg på flaggstangen utenfor mitt vindu med skinnende sol og hvit sne omkring. Efter alt det lange mørke og turen lengst mulig borte fra mitt ulykkelige fedreland, gjorde synet et uforglemmelig inntrykk på meg. Alt det onde og vanskelige hadde gått meg nokså ubemerket forbi, men denne uventede morgenhilsen, som våre britiske venner gav meg fra Norge, brøt med ett slag all ufølsomheten i mitt sinn. Jeg satte meg ned og gråt.

Efter britisk skikk 1. juledag, drakk vi kl. 1 rom med sjøfolkene. Captain Mound, den kjekke og elskverdige sjef for Naval Mission, holdt en liten tale som gikk oss alle til hjertet.

Og så var det julemiddag i Norway House. Den russiske kokk hadde laget lukulliske mesterverker, både hva innhold og presentasjon angikk. Den eneste feil var at en av de ikkemilitære hadde tatt så godt for seg av rommen at han sovnet like ved begynnelsen av middagen, og med hodet på bordet, nokså nær det store røkte svinehodet, snorket han så sterkt at konversasjonen ble litt vanskelig.

MOSKVA NYTTAR 1941

TEMPERATUREN LÅ ET STED MELLOM 30 og 40 grader Celsius under null, men der var skinnende sol over de enorme snefonner da jeg om morgenen den 27. desember 1941, ledsaget av min militærattaché-adjutant, oberstløytnant Hassel, kjørte ut til Arkangelsk flyplass, for å dra til Moskva med fly som den russiske regjering hadde stilt til min disposisjon. (Attaché Klaveness var reist med tog med strengt oppdrag om å passe på vår omfattende bagasje.)

Til flyturen hadde Hassel og jeg tatt på oss alt det tøy som et menneske i det hele kunne tenke seg muligheten av å bruke: ullunderklær, tykke gensere, varme sportsklær, høye skinnforede støvler, skjurf, votter og tilsist pels og pelslue. Da vi kom inn i det mektige fly med plass til ca. 40 passasjerer, viste det seg at det var helt og holdent reservert for meg og min følgesvenn. Der ville ha vært rikelig plass for vår bagasje, hvor stor den enn var, men det hadde vi intet hørt om. Flyet var fra begynnelsen av meget godt oppvarmet, slik at vi straks måtte ta av oss yttertøyet. Under flyturen steg så temperaturen stadig høyere, med den følge at Hassel og jeg, for i det hele å kunne puste, stadig måtte ta av oss mere tøy, inntil vi tilsist satt svedende kun iført det som anstendighetshensyn tilsa. Det var vårt første møte med den typiske russiske mangel på moderasjon — alt eller intet — på alle felter.

Som jeg under mine talløse flyturer over Sovjet-Samveldet i løpet av krigen gang på gang fikk anledning til å konstatere, fløy man alltid meget lavt, i virkeligheten like over trekronene. Om man trodde denne ytterst farlige fremgangsmåte var den sikreste eller om det var for best å finne veien, fikk jeg aldri bragt på det rene. I begynnelsen syntes jeg det var litt nifst, men man venner seg jo til alt. Og dyktige flyvere hadde man i Russland. Under mine mange og lange flyturer gjennom de seks år, i alt slags vær, gikk det bestandig bra.

Alt ved 4-tiden var vi utenfor Moskva og kjørte gjennom den tilsynelatende nokså utdødde by til Hotel National, Sovjet-Samveldets beste hotell, beliggende ved den store plassen vis à vis Kreml. Det store hotell var praktisk talt tomt, idet de eneste gjester var sjefene for de tre britiske militærmisjoner, admiral Miles, general Mac Farlen og sjefen for luftfartsmisjonen som jeg tilbragte noen meget hyggelige stunder sammen med. Få timer etter min ankomst fikk jeg imidlertid av portieren på hotellet beskjed om at den britiske ambassadør Sir Stafford Cripps, som skulle forlate landet etter en nokså mislykket misjon, var kommet fra Kujbysjev og gjerne ville tale med meg. Jeg gikk straks opp på hans værelse, hvor den sterkeste epleduft jeg noen gang har kjent, slo imot meg. Sir Stafford var jo vegetarianer og russerne hadde, med vanlig overdrivelse, fylt hans værelse med vaser med epler. Hvor fantastisk dette var, forstod jeg først senere. Sir Stafford tok meget vennlig imot meg, talte litt om sine egne vanskeligheter i SSSR og gav meg en svært verdifull orientering med hensyn til mine kolleger i Kujbysjev, hvem som virkelig kunne være meg til nytte med opplysninger osv. Forøvrig gav han meg det råd, i mitt forhold til russerne, i første omgang å være noe tilbakeholdende og forsiktig og vente med utspill til jeg begynte å kjenne atmosfæren. Det slo meg at han visstnok talte av bitter erfaring, idet han nok selv hadde vært svært hurtig i vendingen. Han hadde dessuten den vanskelighet å kjempe med at russerne slett ikke kan fordra sosialister. Dette så jeg gjennom årene mange eksempler på.

Når Cripps hadde lagt sin tilbakereise til London via Moskva, var det fordi han gjerne ville tale med Stalin. Dette fikk han imidlertid ikke anledning til og forlot derfor dagen etter SSSR etter en ny og siste skuffelse.

Neste morgen ble jeg passe tidlig vekket i mitt praktfulle soveværelse nr. 101 (jeg hadde fått en suite hvor Stalin i sin tid skulle ha bodd), av fire gamle tjenere i hvite jakker. De slo opp dobbeltdørene foran min seng, slik at jeg kunne se inn i min enda mere praktfulle, enormt store salong, forøvrig møblert med en selsom blanding av antikviteter. Midt på gulvet stod dekket et bord med småborder omkring med den mest fullkomne frokost jeg noen gang i mitt liv har sett. Midt på hovedbordet, hvor det var dekket til meg, stod en stor krystallvase med fullkommen kaviar, svakt grå og med passe faste store gryn. Om-

kring den var plasert fater med laks, skinke, pølser, egg, sardiner, krabbe, etc. etc. samt smør og mange slags brød. På småbordene omkring var frukt av alle sorter, druer, epler, pærer, plommer osv. i rik overflod — alt dette på et tidspunkt da butikkene i det beleirede Moskva var praktisk talt tomme, bortsett fra de aller nødtørftigste fødemidler, som brød, litt te og hermetikk, melk, gamle gulrøtter, kål og gryn.

Dette tenkte jeg imidlertid ikke på og satte meg med god appetitt til det festlige frokostbord, som ble servert meg av de fire særdeles høflige og oppmerksomme gamle tjenere — med tradisjoner fra før revolusjonens dager. Med den sans for det teatraliske som også er en russisk spesialitet, var min stol plasert slik at jeg gjennom de tre vinduer så ut mot den store plass med det praktfulle snedekte Kreml i bakgrunnen, hvorfra en sol, der så ut som en stor gylden tomat, langsomt hevet seg. For en morgen! For en begynnelse på mine år i Sovjet-Samveldet! Jeg skimtet alt visse konturer av det samfunn jeg skulle leve i, de store kontrasters land.

Straks etter frokost ble to besøkende meldt. Det var de to eneste offisielle personer ansatt ved ambassader og legasjoner som var blitt tilbake i Moskva da diplomatene sammen med endel av utenriksministeriet — og balletten — et par måneder før var blitt evakuert til Kujbysjev, fordi den tyske front var kommet truende nær Moskva med kanoner og bombefly. Den ene het Reinhardt og var attaché ved den amerikanske ambassade (nu er han ambassadør i Roma), den annen Reinius, kansellist ved den svenske legasjon. De kom meget vennlig på høytidelig visitt til den nye norske minister, hvis ankomst til den nokså forlatte by var ikke lite av en sensasjon. Besøket var for meg ytterst interessant. Jeg fikk høre en hel del nyheter om stillingen i SSSR og hadde plutselig følelsen av å ha fått to gode venner fra min egen «verden».

Vi vandret så ut i den merkeligste hovedstad jeg inntil da hadde opplevet — byen som ikke ville overgi seg, hvor Stalin i innbitt tross holdt tyskerne stangen — og på denne måte antagelig reddet både seg selv, Sovjet-Samveldet og Europa fra et tysk hegemoni av uoverskuelig varighet.

Det var isnende kaldt og få mennesker i gatene. De vi møtte, ilte avsted vel innpakket i sine sorte vatterte jakker og svære filtstøvler, kvinner og menn omtrent likt kledd i disse uskjønne men praktiske klær når termometret nærmer seg minus 40° Celsius. Meget få butikker var

åpne bortsett fra matvaremagasinene, hvor det som regel var køer utenfor til tross for at de tomme utstillingsvinduer ikke skulle gi meget håp. Det som straks slo meg var imidlertid at ingen virket forsulten og at alle igrunden så nokså fornøyde ut. Dette hadde sikkert dels sin grunn i at man ikke på forhånd var særlig bortskjemt og dessuten i det faktum at de nødvendige fødemidler, først og fremst da det gode sorte russiske brød, ble vel fordelt. Her hadde jo sovjetsamfunnet den store fordel at rasjonerings- og fordelingsystemet, som i de kapitalistiske land måtte improviseres når en krig brøt ut, var fullt ferdig og uteksperimentert gjennom lange trengselens år. Dessuten appellerte krigssituasjonen til russernes absolutte fedrelandskjærlighet — hvem det nu enn var som styrte i landet. Det er nesten uhyggelig å si det; men krigens dager er kanskje de lykkeligste det moderne Russland har opplevet. Plutselig var de styrende og folket i sin helhet kommet i samme båt — og forstod hverandre. Folket fikk anledning til å vise sin absolutte fedrelandskjærlighet, sin vilje til et hvilket som helst offer for å stanse fienden, og ledelsen, først og fremst da Stalin, til å vise at man var på høyde med situasjonen med elasticitet, fremsyn og ubøyelig mot.

En annen sak er at befolkningen hadde visse ganske vel begrunnede forhåpninger om at den, når fienden var slått og krigen over, ville få noe bedre levevilkår enn før. Det ble forsiktig latt den forstå fra høyeste hold at det ville gå slik — og kirken som atter hadde fått friere hender, støttet denne tro og motstandsviljen i det hele. Det russiske folk er dypt religiøst, og hva de russiske kirkefedres — ikke minst patriark Alexis — holdning i virkeligheten har betydd, når alt den gang ikke gikk i oppløsning, kan vanskelig overdrives.

Slike tanker begynte å romstere i min hjerne mens jeg med Reinhardt og Reinius vandret rundt i Moskvas gater, hvor rett som det var huller i husrekken fortalte om de tyske bombetokter. Dette var jeg imidlertid så vant til fra London at det gjorde lite inntrykk på meg. Lunch spiste vi den dag i Reinius' hyggelige lille hjem, med god svensk mat.

Om eftermiddagen ble jeg mottatt av protokollsjefen som var meget imøtekommende, og lovet snarest å ordne med et foretrede for utenriksminister Molotov. Da jeg kom tilbake til hotellet, var attaché Klavness ankommet med toget — uten annet enn sin håndbagasje! Til tross for at han hadde forsøkt å passe på så godt han kunne, var den bagsjevogn hvor våre saker stod, «ved et uhell» blitt avkoblet på en eller

annen stasjon i løpet av natten. Dette satte meg i temmelig dårlig humør og da jeg også følte at en bronkitt eller influensa var like ved å bryte ut (kontrasten mellom den tropiske varme i flyet og de ca. 40 grader utenfor hadde sikkert vært litt for stor) gikk jeg meget tidlig til sengs med cognac og mange aspiriner.

Ved 10-tiden, da jeg alt var begynt å slumre, ringte telefonen. Det var fra Kreml med beskjed om at utenriksminister Molotov ville ta imot meg kl. 11. Dette passet meg absolutt ikke, hvilket jeg ganske spontant svarte; jeg var trett og følte meg ikke vel. Først senere gikk det opp for meg at jeg hadde gjort noe høyst usedvanlig. Når Stalins høyre hånd, Molotov, ønsket å tale med noen, enten vedkommende var sovjetborger eller utlending, forekom det ikke at man sa nei, dersom man i det hele kunne stå på benene. Dessuten måtte det betegnes som en stor oppmerksomhet at Molotov ville ta imot meg allerede samme dag jeg hadde vært på min første visitt hos protokollsjeften, også tatt i betraktning at jeg vel måtte forutsettes gjerne å ville bli ferdig med avleveringen av mine akkreditiver så snart som mulig, for å kunne forlate det bombetruede Moskva. Klokken 11 om aftenen var dessuten, etter russiske forhold dengang, en normal tid å bli tatt imot på.

Da jeg neste dag fikk avlegge visitt hos Molotov, tok han ikke desto mindre meget vennlig imot meg. Det var med noe blandede følelser jeg drog til dette besøk; ikke minst var det en merkelig stund da min vogn ble sluppet gjennom Kremlins mektige inngangstårn, der tallrike vakter betraktet meg eftertenksomt, og kjørte opp bakkene i dette fantastiske og vakre område som spøker i hele verdens bevissthet, og hvor vel mere makt er samlet enn på noe annet sted på kloden. Da jeg satte meg ned ved Molotovs skrivebord i hans store lyse kontor, følte jeg meg imidlertid med en gang vel og forhåpningsfull. Denne mann, som iallfall den gang ble ansett for å være temmelig tørr og kald, viste meg fra første stund en åpen vennlighet og tillit, som jeg ikke kunne annet enn gjengjelde. Hvorvidt Molotov er en stor statsmann eller politiker, vet jeg ikke, men han gjorde på meg inntrykk av å være en meget fremstående høy funksjonær med ærlige og redelige prinsipper. Hva han lovet meg under de ikke få samtaler og forhandlinger jeg hadde med ham i løpet av de 6 år jeg var i Russland, holdt han alltid.

Under denne vår første samtale ønsket han meg hjertelig velkommen til Sovjet-Samveldet og håpet at jeg ville trives der. Han ville søke å bidra til det på beste måte. Han redegjorde derefter for krigens stilling sett fra øst osv. Jeg på min side fremførte hilsener fra utenriksminister Lie og den norske regjering. Jeg nevnte dessuten den norske krigsinnsats i forbindelse med handelsflåten, som jo hadde særlig betydning for forbindelsene mellom øst og vest.

Ved slutningen av samtalen kom jeg inn på det oppdrag den chilenske utenriksminister hadde gitt meg med sikte på å få tilendebragt de chilensk-russiske forhandlinger om en handelstraktat, som så lenge hadde vært ført i Washington uten noe resultat.

Molotov lovet meg å overveie saken.

Dersom jeg ikke husker feil, spiste de tre britiske militære samme dag middag hos meg i min praktfulle salong. Min vane tro drakk jeg som jeg pleier i godt selskap temmelig meget, med den følge at jeg ikke engang merket det da en tysk bombe midt på natten falt ned på hjørnet rett utenfor hotellet. Riktignok eksploderte den ikke (da hadde dette aldri blitt skrevet); men flyalarmen og smellet da den sank flere meter ned i gatelegemet ikke mange skritt fra min seng, må ha vært temmelig sterke. Neste morgen gikk jeg sammen med Hassel og Klaveness ut på vårt gatehjørne, hvor mange folk stod og stirret ned i et hull midt i gatelegemet. Nede i det flere meter dype hull lå en enorm bombe. Det skulle være den største bombe man noen gang hadde sett, og det var blitt sendt bud ut til fronten for at noen bombeekspertes kunne komme og ta seg av den. Jeg ble stående og fundere en stund over skjebnens underlige spill. Både plasseringen og den omstendighet at bomben utvilsomt var helt eksepsjonelt stor, tydet på at det var et fortvilet, kanskje siste, tysk forsøk på å sprengre Kreml – og Stalin – i luften. Denne spilte dengang en så avgjørende rolle både som det samlende punkt i Sovjet-Samveldet og som leder av forsvaret mot den tyske krigsmaskin, at hadde bomben eksplodert og Kreml med Stalin blitt tilintetgjort, ville et fortsatt forsvar av Russland være umulig i det kaos som da ville oppstå. Men dette ville Hotel National og dets beboere aldri fått anledning til å oppleve. De ville ha fløyet inn i en annen verden – sammen med Sovjet-Samveldets diktator.

Samme dag avleverte jeg mine brever til den gamle president Kalinin, populært kalt «deduschka», bestefar. Mens de øvrige sovjet-topper

levet langt tilbaketrukket fra folket og bare av og til kunne skimtes når de i svære skuddsikre biler raste gjennom gatene, var det ikke usedvanlig å se den gamle Kalinin med sitt bukkeskjegg vandre rolig omkring blandt folk og vennlig stanse opp og klappe småbarn på hodet. — Selve ceremonien bød ikke på noe oppsiktsvekkende. Selv hadde jeg bedt noen bekjente til etterpå å feire begivenheten med en liten lunch på mitt hotell. Til min forbauselse fikk jeg imidlertid avbud fra dem alle. Først etterpå forstod jeg sammenhengen. Bomben lå jo fremdeles utenfor huset og var kanskje tidsinnstilt. Selv en god lunch kunne jo betales for dyrt.

Om aftenen da jeg hadde spist middag og satt og leste i min salong, kom det bud fra portieren om at jeg måtte kle godt på meg og komme ned i hallen. Bombeekspertene var kommet og bortflytningen av bomben så farlig at alle måtte forlate hotellet. Dette hadde jeg absolutt ikke lyst på. Jeg sendte derfor bud, med takk for omsorgen, men med det svar at jeg ønsket å tilbringe natten i min seng. Kort etter kom hotellets direktør opp og var helt fortvilet. Han hadde fått beskjed fra høyeste hold om at alle måtte forlate hotellet. Dersom jeg, som jo dessuten befant meg i en særstilling, ble tilbake, kunne dette få de ubehageligste følger for direktøren. De tre britiske militære sjefer hadde gått med på å etterkomme henstillingen, og det var nu bare jeg som nektet. Jeg henvendte meg så til britene, som heller ikke hadde særlig lyst på å gå ut, men som mente at det av hensyn til de russiske myndigheter var riktig å stille seg imøtekommende. Det var jo krig. Da også Hassel og Klaveness nærmest var innstilt på å følge parolen (jeg tror de var interessert i å se hvordan det hele ville løpe av), gav jeg meg endelig, satte pels, pelsstøvler, skjerf og lue på og drog med en flaske whisky i lommen ned i hallen. Der traff jeg da britene, mine reisefeller, samt hotellets høyere funksjonærer og endel av tjenerne som alle var meget tilfreds med min beslutning om å komme med. Utenfor var det koldt og stummende mørkt. Den bombetruede by var selvfølgelig komplett mørklagt. Noen forklaring på hvor vi skulle hen, fikk vi ikke. Direktøren stilte seg i spissen, og vi tok hverandre så alle sammen i hånden, slik at det ble en kjede. Selv hadde jeg fått plass mellom to av de britiske militære sjefer — og ut i mørket bar det. Det var temmelig vanskelig å gå i sneen og på det glatte føret, og det som særlig opptok meg, var at jeg, dersom jeg falt, måtte se å falle på

den side hvor whiskyflasken ikke lå. Den var liksom min lille trøster i mørket og kulden.

Efter å ha vandret en ti minutter å et kvarter, merket vi plutselig at vi var begynt å gå ned ad trapper. Disse fortsatte både vel og lenge, stadig i det dypeste mørke. Endelig passerte vi gjennom en port, fremdeles i mørke, men så ble en ny port åpnet . . . til en strålende opplyst og meget elegant sal, med et langt bord på midten og store herlige skinnbetrukne møbler. I den ene enden var innrettet en slags bar — dog uten flasker — og på begge langsider av salen var der dører, jeg kan tenke meg 8—10 på hver side, som førte inn til ganske små soveværelser innrettet med den høyeste eleganse lik lugarene på en stor luksudamper. I hver lugar var en herlig seng med messingbeslag, deilige linlaken og silkedyner. Dessuten var der små skrivebord, med alt skriveutstyr og skrivelampe med grønn silkeskjerm. Alt utstyrt med smak og eleganse. Vi befant oss i et særlig innredet sikkerhetshvelv, knyttet til undergrunnsbanen, hvor de høyeste sovjetmyndigheter kunne trekke seg tilbake under bombeangrepene. Det hele var så overraskende og til den grad i kontrast til det iskolde mørke i den krigsherjede by ovenpå at vi til å begynne med var blitt helt målløse. Stadig det samme — kontrastenes merkelige land.

Da forbauselsen hadde lagt seg litt, fant jeg frem min whiskyflaske, som gjorde stor lykke, og da en av engelskmennene hadde kort med, satte vi oss i den store sal til å spille bridge, i påvente av en passende sengetid. Etter en halvannen times tid kom imidlertid ny beskjed; vi skulle dra tilbake til hotellet. Jeg ble skuffet, jeg hadde gledet meg til å tilbringe natten i min luksulugar. Men det var krig, og vi måtte følge ordre. Hånd i hånd drog vi atter ut i natten, og kort etter var vi tilbake i hotellet og vel iseng. I en av de aller tidligste morgentimer våknet jeg ved et sterkt og dumpt smell — som virket som om det kom langt borte fra. Var det nye bomber som ble kastet ned over byen? Det nyttet lite å fundere over dette; jeg la meg derfor på den annen side og sovnet fredelig inn.

Forklaringen fikk vi den neste dag. Den berømte bombe fra vårt hjørne var først blitt transportert ut av byen da, og hadde eksplodert før den nådde bygrensen; i dagens løp fant vi stedet: flere kvartaler var forsvunnet.

Om aftenen neste dag gikk jeg sammen med mine reisefeller og

Reinius og Reinhardt på et mindre teater, hvor man oppførte en ballett. Tiltross for at teatret ikke var oppvarmet, slik at tilhørerne satt iført sine svære vattjakker og saueskinnspluser, danset de opptredende i de mest uklanderlige silketricots — og danset storartet! Såvel tilskuerne som de dansende virket glade og fornøyde. På benken bakenfor oss satt tre nydelige russiske piker, som viste seg å være kvinnelige studenter. Etter forestillingens slutt ble de med hjem til Reinius, hvor vi fikk en liten kald aftensmat og danset videre etter grammofon. Det var mitt første møte med sovjetpiker og det slo meg sterkt hvor veloppdragne, beskjedne og charmerende de var. Vårt lille uskyldige danseselskap i den krigsherjede by ble et fint og sympatisk minne for oss alle.

En av dagene hadde jeg, sammen med Hassel og Klaveness, avlagt et besøk i det hus som tidligere hadde vært Norges legasjon og hvor særlig minister Urbye og frue gjennom så mange år hadde utfoldet en stor og velkjent gjestfrihet. Da Sovjet-Samveldet hadde avbrutt forbindelsene med Norge etter at landet var blitt okkupert av tyskerne, og minister Maseng reiste til Stockholm og sekretær Lunde til Teheran, var legasjonsbygningen falt tilbake til russerne. Som alle andre, bortsett fra britene, hadde vi kun huset tilleie. Nu kunne vi sikkert få det tilbake om så måtte ønskes. Ved besiktigelsen kom jeg imidlertid til det resultat at huset var svært lite og dessuten etterhånden hadde fått en nokså håpløs beliggenhet. Det var et meget vakkert gammelt enetasjes stenhus, tidligere tilhørende den kjente familien Morosi, som av Urbye hadde fått lov til å bli boende i underetasjen. Foran huset var en bedårende liten have. Men da det i de senere år på alle kanter var vokset opp høye leiegårder på fire-fem etasjer omkring det lille palé, hadde man, når man stod i haven, følelsen av å befinne seg på bunnen av en brønn. For å kunne se himmelen, måtte man legge hodet riktig godt bakover. Vi ville nok etter krigen trenge en bedre og mere fritt beliggende bygning.

Samme dag følte jeg meg dårlig; influensaen som hadde ligget på lur en tid, brøt ut. Mens jeg derfor lå i sengen et par dager lyktes det Klaveness og Hassel å få fatt i og avsendt til Kujbysjev endel gamle russiske stilmøbler etc. tilhørende tidligere ansatte ved legasjonen, som herr Lunde hadde anbefalt oss å ta med. Etter et nytt besøk hos Molotov som meddelte at man gjerne ville forhandle om en russisk-chilensk handelstraktat og ønsket meg et godt opphold i Kujbysjev, drog jeg

med mine reisefeller i fly østover. Dersom flyturen Arkangelsk–Moskva hadde vært bekvem om vel for varm, kunne det motsatte sies om turen Moskva–Kujbysjev. Der var mange passasjerer, hvilket gjorde mindre; ubehagelig var det imidlertid at flyet som var vel armert med kanoner, hadde åpne luker hvor munningene stakk ut, men hvor samtidig all vinterkulden blåste inn i flyet. Min bronkittaktige influensa var ikke helt over, og jeg var noe engstelig. Alt gikk imidlertid bra, og om aftenen kom vi til Kujbysjev som i halvannet år skulle bli vårt hjem.

KUJBYSJEV

IKUJBYSJEV gikk livet sin fredelige gang. I min lille leilighet ble det etterhånden meget hyggelig, først med de antikke møbler fra Moskva og siden på grunn av litt antikviteter jeg kjøpte og endel ting som kom med båt og jernbane via Valparaiso—Vladivostok.

Blandt disse saker var også en stor kasse med meget fin Bordeaux i Magnum-flasker, som venner i Buenos Aires hadde sendt meg. Som et eksempel på den merkelige russiske omtenkksomhet når viljen var tilstede, kan nevnes at jeg på forhånd fikk meddelelse ved telegram fra myndighetene i Vladivostok om at den verdifulle kasse var sendt den lange vei gjennom Sibir i en oppvarmet jernbanevogn, slik at vinen ikke skulle fryse. Den kom frem i perfekt stand i januar måned 1942, midt under krigen og med ca. 40 kuldegrader det meste av veien. Maken skal man lete efter!

I huset fikk jeg en ypperlig russisk kokke, Katja, hvis kjøkken ikke kunne være bedre, og alt var fryd og glede da jeg som tjener hadde Nicolai, hennes spesielle venn, som jeg hadde fått med meg fra Moskva. Riktignok tok han seg ofte en tår over tørsten, men var ellers snill og bra og en fremragende mekaniker.

Om morgenen kom attaché Klaveness opp med avisene og oversatte for meg de viktigste artikler. Denne intelligente unge mann hadde lært seg russisk på en forbausende kort tid og hadde dessuten sterk sans for hva artiklenes tone innebar. Når et nytt ord begynte å vise seg i de nokså monotone spalter, spisset han ørene og gjorde meg oppmerksom på at noe nytt var i gjære.

Siden satt jeg og skrev og leste til middagstid og tok meg så om eftermiddagen gjerne en tur i byen. På gatene var det så mye sne at man for å holde fortauene og kjørebanelen klare, hadde måttet lage så høye snefonner langs fortauene at man derfra ikke kunne se de sleder og hester

som passerte i gaten, men bare høre bjellene. Det eneste som stakk opp over snevollene var kamelene, som merkelig nok fremdeles brukes i Kujbysjev, og som tok seg forunderlig ut i all sneen.

Blandt mine kolleger fikk jeg en særlig nytte og glede av den svenske minister, Assarson. Han hadde tidligere vært min kollega i Peru, var en stor kunstsamler og en god venn av Sovjet-Samveldet, hvor han tidligere hadde vært som generalkonsul i Leningrad. Han gav meg mange kloke og interessante forklaringer med hensyn til forholdene i Samveldet. Også andre kolleger viste meg stor elskverdighet, ikke minst den amerikanske ambassadør, admiral Stanley, som jeg fattet en stor beundring for.

Selv var jeg i begynnelsen nokså nedtrykt, særlig fordi jeg følte så liten mulighet for å gjøre noe nyttig arbeide. Med hensyn til krigen og Sovjet-Samveldet, ble jeg imidlertid temmelig snart optimistisk og sendte regjeringen i London oppmuntrende rapporter som ble satt stor pris på. Som svar fikk jeg fra utenriksminister Lie kloke og orienterende brever, som hjalp meg meget.

Tilsist kom våren, og alt ble lysere og lettere, særlig var det hyggelig da jeg kunne begynne å ta fergen over elven til den annen bredd, hvor en mange kilometer lang sandstrand med små vikar omgitt av bjerkeskog innbød til bading. På fergen traff jeg mange hyggelige russere, som jeg innbød til å dele min medbragte lunch, hvilket alt sammen ble meget morsomt og festlig.

Den som kanskje sterkest gav, ikke bare meg, men hele legasjonen forståelse av Sovjet-Samveldet, var den lærerinne i russisk, Olga Nikolajevna Ledkovski, som oberstløytnant Hassel og jeg fikk oss anvist av myndighetene. Hun var en høyt kultivert og sprogkyndig dame i noen og tredve-års alderen. Hennes far, som var død for lenge siden, hadde vært en fremragende banksjef med meget liberale politiske idéer. Selv hadde hun, sammen med sin sympatiske gamle mor, greid å holde det gående gjennom de mange år etter revolusjonen. Med sine ypperlige sprogkunnskaper var hun en meget nyttig person ved byens skole. Til tross for at hun og selvfølgelig også hennes mor, nærmest var av den gamle skole, næret de ingen bitterhet overfor det nye system, som så helt hadde forandret deres levevilkår. Tvertom var det i virkeligheten Vera Nikolajevna som lærte oss å forstå og sette pris på de gode sider ved alt det nye. I alle fall kan jeg for mitt eget vedkommende si at hen-

nes livsfilosofi og forsiktige og nennsomme måte å føre oss inn i det moderne Russlands problemer mere enn noe bidrog til at vi så lysere på situasjonen.

Hva nu angår de timer i russisk hun gav oberstløytnant Hassel og meg, ble resultatet meget snart at hun talte og skrev norsk perfekt, mens våre russisk-kunnskaper samtidig gikk frem, om enn i en beskjednere grad. Begge kom vi imidlertid nokså snart dit at vi kunne føre en alminnelig samtale på russisk. Også dette bidrog meget til å gjøre vår stilling lettere. Etterhånden traff jeg i Kujbysjev ikke på få russere, særlig fra kunstnerkretser, men også fra land- og bybefolkningens enklere lag, som jeg kom til å være en god del sammen med.

Det inntrykk jeg fikk, var at det hos dem svært ofte ikke var tilstede noen bevisst kommunistisk innstilling. Derimot var man stolt over det store eksperiment som Sovjet-Samveldet gjorde, med sikte på å skape en lykkeligere verden. Med svært begrensede midler, i alle fall under krigen, forstod man på samme måte som før revolusjonen å finne kompensasjon for den manglende velvære. Russerne er optimister, varmhjertede, familiekjære og fremfor alt fatalister. De tar livet som det nu engang er, og forsøker å gjøre det beste ut av det. At deres liv er nokså monotont, retter de f.eks. på ved å legge den største vekt på feiring av de store høytider og familiemedlemmenes fødselsdager. Til disse anledninger sparer man gjennom måneder for at det da kan bli rikelig med gaver og mat og drikk. Og når dagen kommer, er der en glede uten like, og man nyder de gode saker til siste smule og dråpe, uten en tanke på at de kommende uker vil by på store oppofrelser.

Gjennom de mange år siden revolusjonen er det russiske folks religiøse innstilling — til tross for myndighetenes kjølige holdning i den forbindelse — forblitt sterk og levende. Noe jeg snart ble oppmerksom på var at når man kom til en landsby, var der i de mest velstelte og ordentlige hus nesten alltid et helgenbilde (ikon) med en liten lampe brennende foran, i et hjørne i stuen. For moro skyld foretok jeg gang på gang prøver med hensyn til dette. I forfalne hus var der som regel ingen ikon, men i pene og velmalte hus svært ofte.

I Kujbysjev fikk vi mest inntrykk av kirkens betydning ved påske-tid. Natten fra påskeaften til påskedag stod det bestandig en uendelig lang kø av russere, alle med en tallerken pudding i et knytte, som skulle velsignes av en av prestene. Mangen gang ventet de tålmodig ute i den

dype sne hele natten for tilsist å passere gjennom den overfylte og overopphetete kirke, hvor de fikk den ønskede velsignelse av påskepuddingen og så påny fortsatte ut i sneen. Å nei; religionen og de gamle skikker var nok ikke glemte.

For innbyggerne i Kujbysjev var det en enorm opplevelse å treffe en utlending. De som var yngre, hadde i virkeligheten aldri truffet noen, og var fylt av nysgjerrighet med hensyn til hvordan vi i virkeligheten hadde det. Som svar på dette sa jeg alltid det samme. Levevilkårene var hos oss utvilsomt lettere; men det hang sammen med at vi levet for idag, mens man i Sovjet-Samveldet arbeidet for fremtiden, som vi alle håpet ville bli lys og god. Det var jo ikke min rolle å legge sten til disse menneskers byrde ved å prise vårt system eller kritisere det russiske, som jeg hverken hadde grunn til eller muligheten for å søke å få forandret.

Det var neppe tvil om at de russere jeg — særlig i begynnelsen — mere tilfeldig traff og talte med, ble innkalt av politiet og forhørt om hva jeg hadde sagt. Og jeg kan tenke meg at de noe enstonige og samstemmige referater av mine stillferdige og korrekte uttalelser etter noen tid har gitt politiet den helt riktige oppfatning at de trygt kunne la meg tale med hvem jeg ville. Sikkert er det at man etter noen tid lot meg gjøre hva jeg ville og være sammen med dem jeg hadde lyst til. Dette forandret både mitt liv i Sovjet-Samveldet og mitt syn på det. Det gikk opp for meg at folk flest der igrunnen ikke er lykkeligere eller ulykkeligere enn andre steder i verden og at troen på at de er medeiere i sitt eget land i høyere grad enn tilfellet er i andre stater, og håpet om at de forsakelser man påtar seg, tilsist vil gi både Sovjet-Samveldet og verden forøvrig en ny og større lykke enn man før har kjent, var en stor kompensasjon. Det synes meg innlysende at når det sovjetrussiske system idag, efter snart et halvt hundre år med talløse kriser, fremdeles består, må min oppfatning være riktig. Hundreder av millioner mennesker lar seg i lengden ikke tvinge. En annen ting er at den jevne russer, hvis liv i alle fall dengang var temmelig monotont og ufritt, næret en dyp og stille lengsel efter alt det vi fra andre land fikk se og oppleve. Og det lille de selv hadde sett fra vår verden, bevarte de med ømhet i sitt sinn. En av de første russere jeg våren 1942 talte med, efter at jeg var kommet så langt at jeg kunne føre en samtale på russisk, sa plutselig: «Har De sett filmen «En stor vals»? Det har jeg! Det er noe aldeles vid-

underlig.» Det var en virkelig henførelse i stemmen, og vedkommende var tydelig stolt og lykkelig over å fortelle meg om denne opplevelse. Kort etter traff jeg en annen som også nevnte denne film med tilfredshet. En aften satt jeg sammen med en ung russisk pike som fortalte meg mangt og meget hyggelig om sitt liv. Jeg satt og tenkte på filmen og undret på om hun hadde sett den. Da vi skiltes, sa hun: «De synes kanskje alt dette er litt enstonig; men vi har også andre opplevelser. For en tid siden så jeg noe jeg aldri vil glemme. En vakker film. Den heter «En stor vals».» Da hun sa det, fikk jeg en klump i halsen. Det var som om hennes og de andres lykke over denne lille glede åpnet synet mot et helt folk, som nøyet seg med så uendelig lite og var takknemlig for det, mens vår verden nokså fordringsfullt svelger i sensasjoner — som neste stund er glemt.

Når jeg tenker tilbake på hin tid i Kujbysjev, klinger det ennu i mitt øre noen små ord som fortalte ikke bare om isolasjon og savn, men også om nøysomhet:

«Har De sett «En stor vals»?»

Gjennom mine mange år i Sovjet-Samveldet, gav jeg aldri myndighetene grunn til å tro at jeg næret noen svakhet for det kommunistiske system; tvertimot lot jeg de toppmyndigheter jeg talte med og som det etter min oppfatning var forsvarlig å tale åpent med, klart forstå at jeg ikke anså at det passet i våre land. Til tross for dette eller kanskje nettopp på grunn av min ærlighet, viste man meg en sjelden tillit og gav meg etterhånden en bevegelsesfrihet og en adgang til å omgås de russere jeg traff, som der ikke lett finnes sidestykke til. De russiske myndigheter vet at jeg aldri misbrukte den anledning jeg hadde til å si et eneste ord som kunne diskreditere systemet og ledelsen. Men jeg kan her og idag formelt erklære at jeg gjennom all denne tid, hvor jeg var sammen med private sovjetborgere i skog og mark, i båter og biler, fly og tog, hvor ingen kunne kontrollere hva vi sa, aldri hørte noen av dem si noe nedsettende om styre og stell i fedrelandet.

Kanskje de mangen gang lengtet mot noe annet og mere elastisk; de sa det aldri.

Noe som også gjorde livet i Kujbysjev tiltalende, var at Bolsjoi-teaterets opera og ballett var flyttet dit sammen med oss. Et par hus fra den norske legasjon var det installert i et meget vakkert, stort og moderne teaterbygg. Og dit drog vi aften efter aften og fikk store og uforglemme-

lige opplevelser. De største stjerner på ballett-himmelen: Lepesjinskaja, Ulanova og Smirnova danset der.

I mitt lille hjem i Kujbysjev begynte jeg å holde små middager. En stor forsendelse med god hermetikk, brennevin og vin og meget annet, kom fra Amerika og med Katja til å koke og Nicolai til å servere gikk det svært fint.

Den 31. juli holdt jeg en liten middag for vise-utenriksminister Vysjinskÿ, den nyankomne britiske ambassadør Archibald Clark Kerr og en av de dyktigste ambassadører for U.S.A. jeg har truffet, den hyggelige, gamle admiral Stanley samt den svenske minister Assarson.

Assarson ble etterhånden nokså lystig og ertet de to allierte ambassadører med rett som det var å rope: «Second front, second front, second front!» Tilsist avbrøt Kerr ham, idet han litt spisst spurte: «Med hvor mange divisjoner har Sverige tenkt å delta i invasjonen av Europa?» Assarson, som var altfor intelligent til å bli fornærmet, svarte imidlertid ikke noe større på dette. Stemningen var allikevel hele tiden meget god.

Da Vysjinskÿ som den første brøt opp, fulgte jeg ham ut i trappeoppgangen. Da vi kom ut der, så han litt på meg og gav meg så på ekte russisk vis en varm omfavnelser og et veritabelt kyss, idet han sa noe om at jeg snart ville få en stor glede.

Dagen etter, den 1. august, fikk jeg meddelelse om at Sovjet-regjeringen på samme måte som samtidig den amerikanske og britiske regjering, hadde besluttet å utveksle ambassadører med Norge.

Meddelelsen fikk jeg på en usedvanlig fin og elskverdig måte, som viste at man var glad over spontant å gi Norge — og jeg tror også meg — denne utmerkelse, som med ett slag satte oss i en annen stiling enn de andre besatte land, som Polen, Holland, Belgia, Grekenland, Jugoslavia, Romania etc. I løpet av et års tid kom de fleste av disse også i samme stilling. Men det var først etter energisk press og arbeide.

Selv rykket jeg i listen opp blandt stormaktene, hvor jeg forble til slutningen av mitt opphold, da jeg stod som Nr. 1 og var Doyen for Corps diplomatique.

Noe som både forbauset og gledet meg var at jeg til min fødselsdag den 31. oktober (som man var blitt oppmerksom på fordi vi hadde søkt om litt ekstra mattildeling), mottok lykkønskningskort fra en rekke av de høye funksjonærer i Utenriksministeriet, med Vysjinskÿ i spis-

sen. Da jeg gikk på visitt og takket ham herfor, sa han: «Når ens gamle venner ikke kan nå en, er det kanskje hyggelig på en slik dag å se at man har fått nye, som tenker på en.»

I november 1942 reiste jeg til Moskva for påny å presentere mine brev for president Kalinin. Denne gang som ambassadør. Det er formentlig et nokså uvanlig tilfelle at samme person to ganger i løpet av ett år presenterer brev for samme statsoverhode.

Første gang forløp det alt sammen svært protokollmessig og kort. Denne gang følte jeg meg alt hjemme og pratet muntert med Kalinin om både det ene og det annet. Plutselig kom Kalinin inn på de norske kommunisters sabotasjearbeider i Norge, som han var vel underrettet om og mente vi burde stimulere. Jeg svarte at den norske regjering så med ikke liten engstelse på denne sabotasje, som kunne gi tyskerne foranledning til alvorlige represalier, der ville sinke det forsiktige arbeide som under jorden i Norge ble gjort med tanke på frigjøringen. Planløs sabotasje var slett ikke det vi ønsket. Tidspunktet var dessuten ikke det rette. Kalinin kom i voldsom affekt over dette. Han reiste seg og holdt et veldig foredrag om en revolusjonsbevegelses utvikling og fremhevet at dersom denne ble hemmet eller utsatt, ville den høyst sannsynligvis ikke være der når man mest trengte den. Et par ganger skjøt jeg inn noen setninger om vårt syn, men det ville Kalinin ikke høre på. Den ellers så stillferdige mann talte høyere og høyere.

Til sist ble han dog ferdig og fulgte meg ut i forværelset, hvor medlemmer av hans kabinett satt og ventet. Disse var alle svært engstelige over hva som kunne være hendt. Et foretrede for presidenten tok aldri med enn et kvarter, og jeg hadde vært inne i nesten en time. Man hadde også hørt en noe høyrøstet samtale og var begynt å tro at vi var blitt uvenner.

Det motsatte var imidlertid tilfelle. Vi syntes kanskje at vi begge to var gått litt langt og var derfor etterpå dobbelt elskverdige.

«Blodakten»

En morgen i Kujbysjev sommeren 1943 kom min sekretær, Kristen Klaveness, som vanlig opp for å lese for meg fra de russiske aviser. Blandt annet pekte han på at Kujbysjev-avisene inneholdt en notis om

at det trengtes blodgivere til den røde hær. Det var jo dengang en meget vanskelig tid for arméen, så det var rimelig at det trengtes blod.

Klaveness sa ikke stort mer om denne ting, men jeg ante hvor han ville hen. «Ring til hospitalets direktør og spør når den norske ambassadør kan få komme og gi blod,» sa jeg. Klaveness ble meget begeistret og la iveri.

Selv var jeg nokså spent på hvordan utfallet ville bli. Utlendinger ble jo i SSSR som regel holdt på tilbørlig avstand, og om man ønsket en fremmed ambassadør innblandet i blodgivningen til den røde hær, var mer enn tvilsomt. Dagen etter kom imidlertid Klaveness og fortalte at han hadde fått oppringning fra hospitalet som, dersom det passet meg, ville ta imot meg til blodgivning neste dag klokken elleve.

I mellomtiden hadde en stedsønn av ambassadens kansellist, den femtenårige Georg Krane, bedt om å få slutte seg til meg, og dagen etter møtte vi begge til fastsatt tid og sted. I hospitalet, som var meget velordnet og utsøkt rent, ble vi mottatt av overlegen, en kjekk russisk dame. Som en begynnelse ble vi innbudt til sammen med henne å innta en god og nærende frokost. Jeg kan tenke meg at dette arrangement ble gjort av hensyn til russiske blodgivere som kanskje ikke hadde hatt anledning til å spise rikelig og derfor kunne trenge å styrke seg til blodgivningen.

Vi ble så ført opp i en operasjonssal, hvor jeg ble anmodet om å kle av meg, og derefter nøye undersøkt med henblikk på å få konstatert om min helse var så god at blodgivning var tilrådelig. Disse undersøkelser falt meget heldig ut (den kvinnelige lege sa, som alle de leger der i løpet av de siste tyve år har undersøkt meg, at de tall som fremkom, gav inntrykk av at jeg var en 19-åring som ønsket å komme inn i flyvåpenet).

Så la man iveri med blodgivningen. På samme måte som alle der hadde med saken å gjøre, ble jeg kledd helt i hvitt og med et bind for munnen. Den behagelige lege foretok selv blodtapningen, sikkert som en særlig høflighet mot den utenlandske diplomat. Etterpå ble jeg, sammen med Krane som var blitt tappet i en annen sal, innbudt til sammen med overlegen og en mannlig lege ved hospitalet å innta en særdeles god, varm lunch. Det eneste som ikke passet meg, var at det ikke ble servert vodka til den deilige mat. Da man beklaget at denne drikk ikke servertes i hospital, fremholdt jeg at den ypperlige sunnhet som

undersøkelsene av min kropp nylig hadde vist, uten tvil hang sammen med en jevn og metodisk benyttelse av alkohol. Jeg bad derfor om at man på medisinsk indikasjon måtte servere meg noen glass av den rene alkohol som hospitalet uten tvil var i besittelse av, i passende grad utynnet med vann. Dette fant man ikke å kunne avslå, og da snart samtlige fire deltagere i lunchen hadde tømt noen glass av den udmerkede improviserte medisin, ble stemningen om mulig enda høyere enn før. Jeg skålte for Sovjet-Samveldet og den Røde hær, og legene for Norge, for det gode eksempel vi gav, og for vår flåtes innsats, og alt var idel glede og gammen. Tilsist ble jeg av overlegen overrakt et smakfullt hederstegn, som Donor, «giver» av blod. Da utlendinger aldri mottar noen dekorasjoner i Sovjet-Samveldet, er dette Donor-merket en stor raritet, som jeg er meget stolt over å ha, særlig som et bevis på at jeg dengang langt der borte ved grensen av Asia forsøkte å gjøre noe reelt og personlig for i all beskjedenhet å hjelpe dem som mest av alt betød noe for Norges frigjøring, de tapre russiske soldater.

Overlegen spurte om jeg ville skrive et brev til den soldat som i sin tid ville få mitt blod. Det ville jeg gjerne og satte meg straks ned og skrev følgende brev, som gjengis efter Moscow News' oversettelse til engelsk i dets nummer av 11. juni 1943, «Norwegian Ambassador to USSR Makes Donation of Blood for Red Army»:

My dear Red Army Man,

In centuries to come the children of the Soviet Union and other freedom-loving countries will read with shining eyes the chapter in history entitled «The Brave Russian Soldier Saves the Civilized World». This is the chapter you and your comrades are writing today; it is the chapter of your gallant struggle against those who wish to enslave the whole world.

Today Norway, my unhappy country, is occupied by the enemy. But we are nevertheless fighting resolutely, determined to hasten the day of liberation. In all parts of Norway thoughts are turned to the victorious Red Army, to its fighting men and commanders, to the great and sagacious leader of the Soviet Union — to Stalin — with gratitude for your mighty effort in the struggle against the common enemy.

The blood I am giving comes from my heart; as it flows into yours, perhaps you will feel how warmly it beats for you, for your country and all that you hold dear.

I wish you, your dear ones and the whole Russian people victory, peace and the great happiness you have earned by your sacrifices and your heroism.

Rolf Andvord,
Ambassador of Norway.

Så fikk Krane og jeg utbetalt noen hundre rubler — som alle andre i samme stilling — som godtgjørelse for blodgivningen, samt hver av oss en kurv med pølse, skinke, sjokolade, hermetisk frukt og vin — saker som dengang var vanskelig tilgjengelig for folk flest. Vi ble videre inn-trengende anbefalt å reise like hjem og gå tilsens for å hvile ut etter blodgivningen. Hva Krane gjorde vet jeg ikke. Selv tok jeg med meg kurven med de gode saker ned til Volga og tok fergen over til den annen side, hvor der er bra å bade. På fergen traff jeg noen russiske spilloppmakere, som jeg kjente fra før, og inviterte dem med til en improvisert liten fest, hvor vi spiste og drakk og sang langt ut over den lyse sommerkveld. En meget lykkelig avslutning på blodgivningen.

På «offisielt» hold i Norge vakte saken mindre gunstig oppmerksomhet. Aftenposten for 23. juni 1943 inneholdt således under overskriften «Blodakten» en leder hvor det bl. a. heter:

«Hr. Rolf Andvords diplomatiske stilling er hverken sendemann eller minister. Han er ikke eksilregjeringen Nygaardsvolds representant i Moskva. Derimot er han ambassadør, hvilket vil si at han er ekskong Haakons personlige representant. De ti kubikkcentimeter rødt blod som ble tappet av ham, er derfor i politisk henseende likeverdig med og stedfortredende for det samme kvantum blått kongelig blod! . . .

Gjennom sin personlige representant hos bolsjevikene har ekskong Haakon instituert et nytt og tidsbetont politisk blod-ritual. Han har utvidet den frimureriske 9. grads blodblandings-seremoni til å uttrykke ønsket om en intim politisk forbindelse mellom det norske folk og bolsjevikene. På det norske folks vegne har ekskongen avgitt sin kjærlighetserklæring til Stalin og har latt pakten besegle med blod, med hele verden som vitterlighetsvitne.

Den kvalmende seremoni i Moskva er intet mindre enn ekskongens nødt og tvungne offisielle tilslutning til sin utenriksministers tidligere programatiske erklæringer om Norge som Sovjets interessessfære. Forrådt av sine anglo-amerikanske venner, bloter ekskong Haakon til Stalin.»

Min stjerne stod i det hele ikke høyt hos Quisling. Han tok også ved «dekret» fra meg mitt norske statsborgerskap (forøvrig i godt selskap med fiskerne fra Telavåg).

Jeg har meget sjelden følt meg så beæret.

Mitt brev til den russiske soldat fikk en ganske merkelig skjebne. Det ble i Russland trykket opp i alle landets aviser i millioner av eksemplarer og gikk etterhånden sin gang gjennom alle lands presse. Et års tid etterpå fikk jeg til og med fra Australia tilsendt en avis, hvor mitt brev stod.

Men det som særlig gledet meg, var svaret fra den soldat som hadde fått mitt blod. Det var et varmt og vennlig brev, som forøvrig også gikk sin gang gjennom den russiske presse.

Senere gav jeg blod et par ganger. Jeg ville ikke at det jeg hadde gjort skulle virke bare som en demonstrasjon. Men som så ofte skjer her i verden var det den første gang som gjorde mest inntrykk.

TILBAKE TIL MOSKVA

TIL TROSS FOR MANGE VANSKELIGHETER var jeg etterhånden kommet til å bli glad i livet i Kujbysjev; de lange vintre i den dypt nednedde by nær Ural, med stille hjemliv på den lille ambassade sammen med mine hyggelige medarbeidere, først og sist general Steffens, bare avbrutt av de eventyrlig gode ballett- og operaforestillinger, og noen ganske enkle små mottagelser arrangert av sovjetmyndighetene; og så den overveldende følelse av lykke når isen endelig gikk opp på Volga, og den lyse vår og lange varme sommer åpnet naturen for oss. Det var i Kujbysjev vi – takket være russernes ufattelig seige motstand mot den tyske krigsmaskin – fikk fast tro på noenlunde snart å få gjense Norge som et fritt land, og det var forholdene i den fjerne provinsby nær Ural som gjorde det mulig for oss å lære å kjenne den jevne russiske befolkning, med sine iøynefallende små feil og mange store gode egenskaper, på en måte som utlendinger siden revolusjonens tid neppe noensinne hadde hatt anledning til.

I 1943 var tyskerne imidlertid blitt trengt så meget vestover at sovjetregjeringen fant det rimelig å imøtekomme det nokså utbredte ønske blandt diplomatene om å bli flyttet tilbake til Moskva. Selv delte jeg ikke lengselen etter hovedstaden og forsøkte til og med, bak ryggen på mine kolleger, å få flytningen til Moskva noe utsatt. Særlig fremgang med dette utsettelsesforslag hadde jeg dog ikke. Utenriksministeriets folk og andre fra sentraladministrasjonen levde i det overfylte Kujbysjev under temmelig vanskelige forhold og lengtet med god grunn til Moskva.

Reisen fant derfor sted på høstsiden 1943, og vel ankommet til Sovjet-Samveldets hovedstad og installert i den ambassadebygning som jeg hadde sikret Norge ved mitt tidligere besøk der, befant jeg meg riktig bra også i Moskva. Bygningen som er et gammelt russisk palé, hadde

meget vakre representasjonslokaler, bl. a. en stor festsal i hvit marmor med henimot 30 vinduer, som tiltalte de praktelskende russere meget, og gjorde det mulig for meg å ta imot på en verdig måte. I salen var også et utmerket Bechstein-flygel, hvilket kom særlig godt med ved besøk av de russiske musikere som jeg lærte å kjenne, blandt andre Prokofiev.

1944 ble et år i optimismens tegn. Den tsjekkosllovakiske ambassadør Fierlinger, som jeg da så en god del til og som alltid avspeilet russernes oppfatning, var i svært godt humør. Det var også den amerikanske ambassadør Averell Harriman, som jeg ofte var sammen med og som med sin kjekke datter var begynt å føre et gjestfritt hus. En meget fornøylig diplomat var den britiske ambassadør Sir Archibald Clark Kerr (senere Lord Inverchapel) som kom på en merkelig god fot med Stalin. De var bl. a. begge ivrige snadderøkere, hvilket jeg tror bidrog til å forene dem. I alle fall utvekslet de stadig snadder og annet til røkingen henhørende. Sir Archibald kunne ikke like diplomater, noe som medførte at det tok meg tid å komme på talefot med ham. Men så ble vi også riktig gode venner og spiste ofte sammen.

Mitt fortrolige forhold til disse tre diplomater, samt visse av verdenspressens representanter, kanskje særlig Harold King fra Reuter, sikret meg opplysninger som – sammenholdt med hva jeg fikk høre direkte fra sovjethold – gjorde det mulig å være såpass velorientert som det gikk an i de mange hemmeligheters og store overraskelsers land.

Foruten diplomatene fra Kujbysjev kom det nu nye til fra mange land, som Island, Irland, Mexico, Cuba, Columbia, Østerrike, Danmark og andre. Det gikk som jeg hadde tenkt; det ble vanskelig å skaffe hus til dem; og de mange som måtte bo på hotell, misunte nok oss som hadde våre boliger i orden. En som hadde et vakkert hus og tok godt imot, var den svenske minister Assarson. Han hadde imidlertid det uhell nokså snart å bli utvist, på grunn av at hans militærattaché ble beskyldt for en slags spionasjevirksomhet, hvilket jeg tror var en misforståelse. Ett er iallfall sikkert, og det er at Assarson var en patent venn av Sovjet-Samveldet.

Midt i januar 1944 ankom min nye ambassaderåd Krogh-Hansen fra London. Det ble for meg innledningen til en særlig god periode, idet hans store dyktighet og hans elskverdige hjelp gjorde mitt arbeide lett

og behagelig. Med sine enestående sprogkunnskaper — han taler og skriver 10–12 sprog flytende — sin intelligens, kunnskapsrikdom og takt, er han en av de best utstyrte diplomater jeg har truffet.

En dag fikk jeg fra London instruks om hos sovjetmyndighetene å kjøpe et større parti fosfat, til levering når Norge ble fritt. Etter forhåndsavtale med den praktiske og hyggelige handelsminister Mikojan gikk jeg igang med å forhandle om kjøpet med to direktører i Handelsministeriet. Forhandlingene gikk bra; men jeg fikk dog aldri prisen helt dit jeg ønsket. Da de to herrer viste seg ubøyelige, telegraferte jeg resultatet av forhandlingene til London og fikk kort etter bemyndigelse til å undertegne kontrakten. Jeg kunne imidlertid ikke bestemme meg til å gjøre dette og ventet og ventet — til tross for at dette jo måtte virke uforståelig i London.

Tilsist bad jeg om påny å få se Mikojan (ble mottatt den 25. januar 1944) og sa ham omtrent følgende: Med Deres to utmerkede direktører er jeg kommet til enighet om fosfatkjøpet, idet jeg dog synes at prisen er for høy. Det er jo ikke her tale om en vanlig forretning på handelsmessig basis, men om den første hjelp til en alliert, når fienden er drevet ut av landet. Jeg synes ikke det er noen grunn til at selgeren skal ha fortjeneste på en slik transaksjon. Mikojan kalkulerte et øyeblikk og sa så: «De har fullstendig rett. De skal få fosfaten for den og den pris.» Det var nettopp hva jeg hadde tilbudt direktørene å betale. Vi sparte en ikke helt liten sum den dagen.

Fra frontene kom nu stadig gode nyheter; russerne var i nord nådd frem til Narva og skulle lenger syd ha omringet 22 tyske divisjoner. Fra Italia meldtes det om en ny alliert landgang. I Moskva var stemningen derfor sterkt forhåpningsfull, hvilket også gav seg utslag i at selskapslivet begynte å funksjonere.

Det som ble oss til stor glede var samværet med en gruppe intellektuelle russere, som myndighetene tydeligvis hadde instruert om å gå inn for dette. Det startet mer eller mindre med en middag som i februar 1944 ble gitt av forfatteren Tolstoj (en fjern slektning av Aleksej Tolstoj) og hans vakre unge frue. Hit var fra diplomathold Fierlingers, det frie Frankrikes fornøyelige representant Roger Gareau samt Krogh-Hansen og jeg invitert for å treffe den største russiske maler i moderne tid, Kontchalovsky og hans frue, datter av den store sibiriske maler Surikov, samt den verdensberømte komponist Prokofiev med sin nye

hustru. Aftenen ble en stor begivenhet. Hjemmet var vakkert og fylt med herlige kunstskatter, maten var ypperlig, og etter middagen spilte Prokofiev musikken til balletten «Askepott», som han da nettopp var ferdig med, men ennå ikke hadde fått utgitt.

De som jeg tror fikk mest varig glede av disse bekjenskaper, var Krogh-Hansen og jeg. Vi kom i et virkelig varmt vennskapsforhold til de tre store russiske kunstnere, som vi i tiden fremover så meget til, særlig da Kontchalovsky som gjennom flere år holdt en middag for oss to norske den 24. i hver måned (unntagen julaften), hvortil de så også ofte inviterte et par betydelige russiske intellektuelle, som vi ellers neppe ville ha truffet. Disse middager og også flere besøk på Kontchalovskys vakre eiendom på landet, er noe av det hyggeligste jeg i det hele har vært med på. Kontchalovsky, som var en ren kjempe, og som store folk ofte svært godmodig, sang nesten like godt som han malte. Særlig elsket han å synge spanske sanger, og da Krogh-Hansen etter sin lange tjenestegjøring i Spania er særlig vel hjemme i denne musikk og dessuten en meget dyktig akkompagnatør, fikk vi etter de små middager jevnlig gleden av å høre de to fremføre musikkverker av Granados og andre spanske komponister. Den lette og glade sydlandske musikk fikk en helt egen klang og charme i vinterlandet.

Kontchalovsky var, som mange kunstnere, uten noen som helst interesse for politikk. Da revolusjonen brøt ut, var han og hans frue i Spania, hvor deres sønn ble gift med en søt spansk pike. Nettopp på det tidspunkt da så mange russere flyktet fra fedrelandet og det nye styre der, gikk Kontchalovsky den motsatte vei. «Jeg er russer og jeg vil bo i Russland, hvem det enn er som styrer der,» sa han. Det har sikkert vært en stor glede for sovjetmyndighetene, som jo da ikke hadde meget av den slags, å se landets store maler med sin familie vende hjem. De belønnet ham ved, så lenge han levet, å ha en privilegert fri stilling og forskjellige særfordeler. Familiens leilighet i Moskva var ganske liten, en salong, en spisestue og et par soveværelser, men den var vakkert møblert og der var bl. a. et praktfullt konsertflygel. Og hva angår eiendommen på landet, var bygningen en tiltalende trevilla og jordveien så stor at vi kunne gå på jakt der. Aller hyggeligst var imidlertid middagene den 24., med god, morsom og omhyggelig forberedt russisk mat og foruten de utmerkede russiske viner alltid to eller tre sorter vodka, som Kontchalovsky selv hadde behandlet med visse urter, slik at de alle

var av forskjellig farve. Fru Kontchalovsky var like hyggelig og munter som sin mann, og de gledet seg begge storlig over Krogh-Hansens og min forbauselse og begeistring over de mange gode saker. En gang var harpespillersken fra det store teaters orkester, en tidligere russisk fyrstinne som nu bar et borgerlig navn, invitert – med sitt instrument. Det må ha vært uhyre vanskelig på det dårlige vinterføre å transportere den svære harpe tvers gjennom byen. Men intet var umulig for vårt vertskap, og den musikk vi fikk høre, av aller høyeste kvalitet. Den lille salong fyltes hele aftenen av en vellyd så rik og variert at man, med lukkede øyne kunne tro, at det var et helt orkester som spilte.

Her jeg sitter har jeg foran meg to vakre akvareller som Kontchalovsky forærte meg. De og flere andre bilder han gav meg, minner meg om lykkelige dager i krigens år.

Prokofiev bodde en tid ikke langt fra ambassaden og kom iblandt oppom om formiddagen. Han spilte på mitt Bechsteinflygel, både da og når jeg holdt små middager for mine kunstnerverner, samt gledet seg over å høre daværende ambassadesekretær Per Gulowsen spille Bach – som er hans spesialitet. «Det er en forbrytelse at denne mann skriver på maskin istedenfor å spille piano,» sa Prokofiev flere ganger.

Et annet vennskap som var av stor verdi, var med historikeren professor Eugen Tarle, forfatteren av den verdenskjente Napoleon-biografi, og hans sympatiske frue. Tarle var på dette tidspunkt Utenriksministeriets konsulent i historie, og det var høyst interessant ved de små middager på ambassaden og hjemme hos Tarles å høre ham redegjøre for Russlands historiske utvikling og det logiske i den løsning som sovjetmyndighetene gikk inn for. Han var meg til stor hjelp og støtte og bekreftet i ord og handling det inntrykk jeg hadde, at sovjetregjeringens innstilling overfor Norge var positivt vennlig og forståelsesfull, på en måte kanskje det vestlige land man satte mest pris på.

Tarles var fra Leningrad, men han måtte jevnlig oppholde seg i Moskva som konsulent for Utenriksministeriet. I Moskva hadde de av den grunn en forøvrig meget enkel liten leilighet. I Leningrad, hvor jeg flere ganger besøkte dem, hadde de derimot et deilig hjem med mange vakre ting og et stort bibliotek. Leiligheten hadde før vendt ut mot Nevski. På grunn av plassmangelen var det slutt med det bortsett fra et værelse, der kunne nåes gjennom en lang og nokså kald korridor, «Nordøst-passasjen» som Tarle kalte den. Det lille værelse ut mot sjøen

var Madame Tarles kabinett, og der satt den yndige gamle dame omgitt av sine vakre ting og med den herlige utsikt foran seg. Jeg besøkte henne aldri uten å få i present en eller annen vakker antikk porselensgjenstand, som idag minner meg om et russisk hjem av høy kvalitet og to gamle mennesker, som på en beundringsverdig måte hadde forstått å finne seg tilrette i en tid så forskjellig fra den de hadde kjent i sin ungdom.

Da Norge var blitt frigjort, foreslo jeg Universitetet i Oslo å utnevne Tarle til «æresdoktor». Dette ble straks gjort og satt stor pris på både av myndighetene og Tarles. For meg var det en tilfredsstillelse å kunne fortelle den fremragende historiker og store Norges-venn om den honnør mitt land således viste ham.

I begynnelsen av 1944 kom den ene av penicillinets 3 oppdagere, Nobelpristageren Sir Howard Florey til Moskva. Jeg holdt en liten lunch til ære for denne fremragende og, som de fleste fremragende, meget beskjedne mann. Etter lunchen var han så vennlig å se på benet til min lille tjener fra Kujbysjev-tiden, Victor. Gutten var blitt overkjørt av en trikk da han var ganske liten og hælen på den ene fot var skåret av – og såret aldri leget, slik at han var temmelig halt. Florey mente at det ved en ny operasjon kombinert med penicillinbehandling, som han lovet å skaffe meg medisin til, ville være mulig å oppnå resultater. Han ville sette meg i forbindelse med en eventyrlig dyktig russisk kirurg, overlege Kurkow, som også hadde studert i De forente stater, og som kunne foreta operasjonen. Dette ble foranledning til et nytt og uhyre interessant bekjentskap. Victor ble innlagt på overlegens hospital, penicillin anvendt og operasjonen utført. Mens Victor lå med sin fot uten hæl festet til det annet bens lår, hvorfra kjøtt til den manglende hæl etterhånden skulle overføres, avla jeg tallrike besøk på hospitalet – en stund også fordi jeg selv trengte behandling etter et fall. Hver gang jeg kom, viste den høyst elskverdige overlege meg omkring i sykesalene slik at jeg kunne få se resultatene av hans fantastiske operasjoner. Hans spesialitet var å lage nye hender til soldater som hadde mistet dem, vanligvis ved minesprengning. De nye hender han laget av kjøtt og blod, med innlagte muskler, hadde ikke mer enn to fingre. Men dette var allikevel nok til at de kunne holde f. eks. gaffel, kniv og glass og på denne måte spise uten assistanse. En annen operasjon

som professoren var meget stolt av, var de tilfelle hvor det hadde lykkes for ham å lage et nytt kjønnsorgan til soldater som hadde fått dette viktige instrument avblåst ved bombe-oppsamling. «Noe virkelig kjønnsorgan er det jo ikke,» sa overlegen, «for det kan selvfølgelig ikke brukes til å formere slekten. Men det *er* iallfall der og bidrar til å få slutt på en situasjon som lett gir pasienten triste komplekser. Da vi en dag sammen foretok en rundtur i hospitalet og han ved en seng løftet på teppet, lå der en gutt med to instrumenter. Jeg ble meget forbauset ved denne overflod og spurte hva det skulle bety. «Jo,» sa overlegen, «det er ikke alltid at det organ jeg lager får den riktige form. Derfor lager jeg av og til straks to, så kan det minst vellykkede senere skjæres bort. På den måte går det fortere for pasienten å komme tilbake til fronten.» Ja, det var nu det. Hva Victor angikk ble han helt bra og haltet aldri mer. Han hadde da også hatt penicillinets oppfinner og en vidunderkirurg til å hjelpe seg.

Under tiden i Kujbysjev var det særlig Visjinskij jeg hadde hatt å gjøre med. Nu ble det vise-utenriksminister Dekanozov jeg forhandlet med, når sakene ikke var av den rekkevidde at jeg måtte forhandle med Molotov. Med Dekanozov hadde jeg bl. a. en lang rekke samtaler angående forskjellige nordmenn som var blitt borte i Sovjet-Samvel-det før og under krigen. Dekanozov, som i virkeligheten var en hyggelig og rimelig mann, led av et meget plagsomt mavetilfelle, og hadde av den grunn et sterkt vekslende humør. En dag jeg var hos ham med en lang rekke saker, var han sikkert ikke bra og like fra begynnelsen av temmelig sur og avvisende. Da jeg, med lite hell, hadde omtalt de to første punkter på min lange sakliste, reiste jeg meg plutselig og sa idet jeg gikk at det var nok nytteløst å fortsette samtalen den dag. Da jeg samme aften fikk se Dekanozov ved en sovjetmottagelse stå nokså fornøyd og spise, vinket jeg til ham og ropte at jeg forstod det alt gikk bedre. «Ja, De har rett,» svarte Dekanozov med et smil, «om det passer Dem, så kom tilbake imorgen kl. 7.» Det gjorde jeg, og det gikk riktig bra. Ved en annen anledning da jeg kanskje for tiende gang tok opp spørsmålet om hvor det var blitt av en norsk styrmann som var forsvunnet i Murmansk, brast det plutselig ut av Dekanozov: «Men hvordan *kan* den norske regjering, midt under en verdenskrig, interessere seg så meget for en forsvunnet styrmann?» Denne lille bemerkning for-

talte ikke så lite om hvor forskjellig man i de forskjellige land ser på det enkelte menneskeliv.

Den store mottagelse hos Molotov den 23. februar antok karakteren av en gledesfest. De sivile russiske funksjonærer og regjeringens medlemmer hadde fått uniformer, som de bar for første gang etter revolusjonen, hvilket var en stor sensasjon. Også vi utenlandske diplomater var blitt anmodet om å komme i uniform. De aller fleste hadde imidlertid ikke uniform med seg – så da det kom til stykket, tror jeg det bare var japanerne og jeg som var i full puss. Da jeg kom inn i festsalen, kledt i vår vakre gamle uniform og med ordener fra mange land, slukte de praktglade russere meg med øynene. Da jeg hilste på Molotov, sa han imidlertid med et litt beklagende tonefall: «Og vi som trodde at vi var så fine!» De russiske uniformer var jo tross alt nokså enkle, og litt monotont virket det jo med de lange rekker av helt samme ordener. Man kunne jo være f. eks. Helt av Sovjet-Samveldet fem ganger med tilsvarende fem like medaljer.

Jeg hadde en hyggelig samtale med Vorosjilov, som kanskje er den russer jeg likte best av alle, og den gamle ryttergeneral Budjonny insisterte på at jeg skulle beføle musklene på hans ben. De var eventyrlige, nærmest som kanonkuler. Bevertningen var enda mer overveldende enn vanlig. Da jeg så et fat med praktfulle epler, som det var umulig å få kjøpt, puttet jeg hastig et i lommen med tanke på min lille tjener Victor, som var syk. Litvinov hadde nok sett min manøvre, for han kom bort til meg og hvisket: «Det er vel et eksempel på det man kaller usynlig eksport.» Det var tydelig at stemningen var god og tonen munter.

Til Molotov ble jeg av og til kalt når han ønsket å orientere meg og gjennom meg den norske regjering i London særlig om hvordan det gikk med krigen i nord. Vi talte da, i begynnelsen helt uforbindtlig, om den tid da frigjøringen av Norge skulle finne sted, og jeg forstod at man fra russisk hold var sterkt interessert i dette og gjerne ville hjelpe oss på beste måte. Overfor regjeringen i London hadde jeg alt tidligere gjort gjeldende at det var min oppfatning at russerne ikke ved krigens avslutning på noen måte ville benytte sin maktstilling overfor oss eller øve noe militært press. Jeg følte meg sikker på at sovjetregjeringen ikke hadde noen bihensikter med den hjelp vi ville få. Alt i mars var det fra den norske regjering side tatt opp med sovjetambassadør Lebedev,

spørsmålet om oppsetning av norske troppeenheter i Nord-Russland, som kunne være klare til aksjon når det ble aktuelt med frigjøring av Nord-Norge. Det tok imidlertid lang tid å få noe svar fra russisk side.

Mitt hushold var etterhånden blitt stort, med mange tjenere og mange gjester. Det var jo ikke alltid like lett å skaffe avveksling i kosten. En dag kom to av tjenerne og spurte om de kunne få låne en eldgammel Ford for å kjøre ut på landet og kjøpe smågriser. Jeg sa ja, idet jeg tenkte meg at det kunne være bra med en tre-fire smågristeker. Min forferdelse var ikke liten da tjenerne kom tilbake med 28 levende smågriser, som ble installert i kjøkkengangen. Det var et typisk eksempel på russisk mangel på måtehold. For hurtigst mulig å få slutt på det ikke særlig hygieniske grisehold i kjøkkengangen ble det en tid spist smågris dag ut og dag inn – forøvrig svært ofte ledsaget av kaviar som dengang ikke kunne eksporteres og av den grunn var billig – med den følge at jeg fikk gulsett og måtte gå til sengs. Da jeg midt under sykdommen en dag anså det nødvendig å stå opp for å være tilstede ved et stort russisk slalåmrenn, som jeg hadde forært vandrepokalen til, var jeg i den grad gul at skiløperne trodde det var den kinesiske ambassadør som hadde skjenket pokalen.

17. mai holdt jeg en mottagelse som ble meget vellykket. Huset var rikt smykket med bjerkeløv og flagg, og myndighetene hadde stilt til min disposisjon alt det jeg ønsket av champagne og andre gode saker. Som flere tidligere år, sendte sovjetregjeringen meg også denne gang en vakker meget antikkk ikon, vel presentert i en nydelig eske med bånd i norske farver omkring. Jeg må tilstå at denne oppmerksomhet rørte og gledet meg meget. Jeg har ikke hørt tale om noe tilsvarende. Det aller hyggeligste var imidlertid at tilslutningen til mottagelsen var så stor. «Så mange russere har aldri vært samlet på en utenlandsk ambassade i vår tid,» sa folkene fra Utenriksministeriet.

Om aftenen den 4. juni var det fest hos general Burrow. Da jeg gikk, sa han: «Nu skjer det. Glem ikke hva general Burrow sa Dem den 4. juni; nu skjer det, sa han.» Og så kom da den store dag vi så lenge hadde ventet på. Den 6. juni hørte vi over radioen om de allierte troppers landgang i Normandie. Endelig var den virkelige annen front kommet. Den 24. juni skrev jeg til Utenriksministeriet i London følgende rapport:

«Da Sovjet-Samveldet i 1941 kom inn i krigen, var innstillingen overfor de demokratiske vestmakter, såvel hos de styrende som hos selve folket, preget av uvilje, frykt og dyp mistanke. Og denne innstilling var så inngrodd at selv det våpenbroderskap som oppstod med disse makter i kampen mot nazismen og all den direkte materielle hjelp man fikk, bare meget langsomt formådde å tilveiebringe en forandring deri. Den som ved årsskiftet 1941/42 lykkedes å få en russer til å uttale seg om de store demokratiske land, kunne være sikker på å få høre meget om deres perfiditet og forfølgelse av Sovjet-Samveldet. Det samarbeide som krigen hadde medført, var noe tilfeldig og forbigående som man ikke måtte la seg forblinde av. Hva pressen angår, talte den redaksjonelt aldri om de alliertes innsats, og de telegrammer fra utlandet som ble inntatt, var ytterst få, som regel syrlige, og svært ofte tendensiøse.

Efter som krigen har utviklet seg, og med den samarbeidet med de allierte, har Sovjet-Samveldets syn på de demokratiske land imidlertid undergått en merkelig utvikling til det bedre. Som det av mine rapporter vil kunne sees, har dette ikke på noen måte foregått smertefritt og av seg selv. Mange tilbakeslag har inntruffet, og de som har hatt ansvaret for varetagelsen av forbindelsene med Sovjet-Samveldet har hatt ikke få mørke stunder. Men hovedretningen i den utvikling som er foregått har allikevel den hele tid vært den riktige.

Den omstendighet som, selv når det var på det beste, allikevel alltid kastet en skygge over forbindelsene, var den manglende annen front. I de første år, mens tyskerne ennå gikk fremover i Russland, ropte man på denne front i den ytterste nød uten egentlig å gjøre seg opp noen mening om hvorvidt den den gang kunne realiseres. Siden — efter vendepunktet ved Stalingrad — har man krevet den annen front som en innsats de allierte vestmakter på sin side kunne og måtte være forpliktet til å gjøre, først og fremst for sin egen skyld, men også for å minske motstanden mot den Røde Hærs fremrykning. Det er grunn til å tro at såvel Kreml som det russiske folk dengang ennå var i tvil om hvorvidt spillet var helt ærlig fra de alliertes side. Særlig hadde den menige mann bitt seg fast i den idé at de allierte med vilje utsatte sin offensiv i det håp at russerne definitivt skulle knekke Hitler, slik at de britiske og amerikanske tropper uten nevneverdig motstand skulle kunne gå til Berlin.

Efter konferansene i Moskva og Teheran har Kremles holdning og syn på tingene blitt definitivt forandret; det har gitt seg en lang rekke utslag, hvorav flere allerede vil være nevnt, men fikk kanskje sin mest autoritative bekreftelse i Stalins dagsordre den 1. mai som vedlegges i

«Moscow News»s oversettelse til engelsk. De alliertes deltagelse i krigen får der en klar og utvetydig anerkjennelse. For første gang betegnes krigen i Italia som en front som holdes oppe mot tyskerne og trekker et betydelig antall tropper bort fra kampen mot Sovjet-Samveldet. Såvel levering av varer og krigsmateriell som bombingene av Tyskland får sin velvillige omtale. Mens det tilsvarende kommuniqué ifjor bare fastslo at krigens endelige mål måtte være Hitler-Tysklands betingelsesløse kapitulasjon, går Stalin i år ennu videre, og betegner de tyske tropper som et såret udyr som når det trekker seg tilbake til sin hule må forfølges dit og tilintetgjøres, mens vi samtidig «must deliver from German bondage, our brother Poles, Czechoslovaks, and the other peoples in Western Europe allied with us, who are under the heel of Hitlerite Germany».

Efter denne dagsordre har pressen, som det var å vente, fått en ytterligere vennlig tone overfor de allierte. Arsdagen for den britisk-russiske alliansetraktat ble således benyttet av pressen til å manifestere de vennlige følelser med formelige festnumre til Storbritannias ære.

Mens man på offisielt hold tydeligvis var helt sikker på at den annen front stod for døren, hersket der blandt befolkningen fremdeles adskillig tvil og uklarhet i så henseende.

Desto sterkere inntrykk gjorde det da nyheten om landingen i Normandie kom den 6. juni. Det russiske folk har båret alle lidelser under denne krig med ro og verdighet, men noen egentlig glede og munterhet har man jo ikke sett noe særlig til, eller kunnet vente seg, selv efter de store fremganger i løpet av siste år. Veien frem til den endelige seier syntes fremdeles altfor lang og byrdefull. Idag er Moskva et stort smil. Endelig er man kommet dit at slutten på alle krigens sorger og bedrøvelser kan øynes.

Som kronen på det hele kom så den 14. juni, på de Forente nasjoners dag, Stalins uttalelse til pressen angående de alliertes landgang i Frankrike (som vedlegges i oversettelse til norsk). Dagen ble feiret som en stor nasjonal festdag med flagning, utgivelse av et særlig frimerke (som vil sees på nærværende brev) samt på forskjellige andre måter. Men hovedbegivenheten ble allikevel Stalins uttalelse.

«Grandiose» og «mesterlig» er de to ord som blir tilbake i ens erindring når man har lest denne lovtale til de store demokratiske vestmakter og deres krigsførsel.

Slik som jeg ser det har med denne erklæring en utvikling i retning av forståelse mellom øst og vest fått sin fullgyldige anerkjennelse fra den som absolutt bestemmer i denne del av verden, og et tidsskille blitt satt i historien. Dersom man i vest ikke går til drastiske brudd på den

politikk man er slått inn på, vil et ulykkelig og farlig skisma mellom to verdener ha opphørt å eksistere, og en ny tid med før uante muligheter til å skape fred og samhold være begynt. Så underlig kan det være, at den største forbryter historien kjenner, Adolf Hitler, i løpet av tre år har formådd å skape den forståelse og samarbeide mellom de fredselskende folkeslag i verden, som er en nødvendig forutsetning for fred, sikkerhet og virkelig fremgang — og som ellers etter all sannsynlighet hadde latt vente på seg i menneskealdre.»

Den 7. juni lot jeg flagget gå til topps på ambassaden og gav på altanen mot haven en avskjedslunch til ære for Reuters representant Harold King, som neste dag skulle reise til Algérie for å slutte seg til de allierte tropper på vei nordover fra Afrika og for å være med ved Paris' frigjøring. Alt to dager etter får vi høre at de allierte tropper er 5 miles inn i Normandie, har tatt den første by, Bayeux, og kjemper i utkanten av Caen. Og så går det bra fremover på alle hold; alliert landgang i Syd-Frankrike og gode resultater i Italia, mens de russiske tropper avanserer på en lang front fra syd til nord. Hver gang en større by bli tatt, er der seiers-stemning i Moskva med salutt opptil 5 ganger på en dag.

Alt var i det hele idel glede. Tolstojs holdt en stor fest på sitt landsted, hvor fru Tolstoj sang Grieg til Norges ære, og på Canadas dag den 1. juli arrangerte den kanadiske ambassadør Wilgress en herlig båttur for ca. 250 personer på Volga-kanalen. Jeg danset med den store ballettstjerne Lepisjinskaja og hadde en lang samtale med Vysjinskij som forsikret meg at krigen ville være slutt før året var ute.

Alt om våren hadde den dyktige russiske portrettmaler Jefanov flere ganger bedt om å få male et portrett av meg. Han var Stalins «hoffmaler», og da jeg i Utenriksministeriets kulturavdeling ble stimulert til det, fant jeg å burde si ja. Det ble imidlertid en nokså lang historie. Jefanov ville endelig ha meg i full uniform med ordener, og da jeg er meget vanskelig å male gikk det smått. Utpå sommeren måtte vi starte med et nytt bilde, da det første ikke var helt bra. Men så ble det et godt resultat, som vi feiret på ambassaden sammen med gode russiske venner. Det kom dessuten i tiden fremover mange russere på besøk for å se billedet.

En nykommen kollega var den danske motstandsbevegelsens representant, overbibliotekar Døssing. Inntil da var det jo jeg som mer eller

mindre ex officio hadde varetatt Danmarks interesser. Av den grunn fikk jeg særlig meget å gjøre med Døssing og siden også hans frue, og lærte å kjenne noen høyt kultiverte og vennsæle mennesker. I Danmark anså man visstnok på enkelte hold Døssing for å være noe vel «rød», hvilket var en misforståelse. Han var først og fremst en god dansk patriot og en utmerket representant for sitt land. Det var ganske fornøydlig å høre den temperamentsfulle mann tale med myndighetene i Moskva. Når han ikke var fornøyd med den ofte nokså langsomme behandling av sakene, svingte han ganske alvorlig opp med dem og sa hva han mente.

Livet i Moskva tok imidlertid meget på Døssing og til stor sorg for alle hans venner kom hans død altfor tidlig.

23. august hadde jeg personlig gleden av å meddele den franske ambassade at Paris var befridd. 4. september fulgte Brüssels fall og samtidig opphørte fiendtlighetene mellom Russland og Finland. Veien var åpen for frigjøringen av Nord-Norge, og det stod klart for meg at jeg snarest mulig burde se å komme til London for å tale med den norske regjering der angående problemene i den forbindelse. Skriftlig hadde jeg gjort gjeldende at vi ikke hadde noe å frykte i forbindelse med Sovjet-Samveldets bistand, men jeg anså det riktig å få anledning til å fremlegge mitt syn også muntlig. Jeg hadde jo heller ikke hatt direkte kontakt med min regjering på snart 3 år.

Å komme til London var imidlertid dengang alt annet enn lett, og måtte foregå via Persia og Egypt. Jeg talte med min venn ambassade-råd Crosthwaite på den britiske ambassade, som lovet å gjøre hva han kunne. Den 8. september spiste den britiske ambassadør Clark Kerr middag på min lille altan. Det var en mild og deilig høstften og vi to satt lenge og talte om løst og fast. Blandt annet klaget han over at hans beholdning av whisky og cigarer var praktisk talt slutt. «Vi er så mange på ambassaden nu, så min whisky får ben å gå på,» sa han. Jeg stusset litt over denne uttalelse, som var svært ulik min britiske kollega.

Neste morgen fikk jeg meddelelse om at Churchill og Eden var kommet til Moskva. Kerr hadde ikke kunnet si noe om dette aftenen før, men jeg forstod med ett hans uro i anledning av mangelen på whisky og cigarer. Jeg skyndte meg derfor ned i kjelleren og fant frem et par kasser av min beste whisky, som jeg sammen med et par kasser Corona-

cigarer straks sendte Kerr, som et lite bidrag til hans synkende forsyning.

Alt noen timer etter fikk jeg et hyggelig lite brev fra Churchill, som takket meg for gaven. I stedet for å la mitt bidrag gå inn i ambassadens beholdning, som jeg hadde skrevet, hadde Kerr overrakt det til Churchill som en gave til ham fra meg. På ambassaden hadde man straks satt opp et takkebrev, som imidlertid mishaget Churchill i den grad at han rev det i små stykker «og danset på disse», hvorefter den utrettelige premiérminister diktet et nytt brev til meg etter sin egen smak. Ved en mottagelse hos Molotov to dager etter kom Churchill bort til meg og takket påny for min oppmerksomhet. Han talte en stund om Norges betydning for de allierte under krigen og om vår regjering i London, særlig Nygaardsvold og Lie, som han satte stor pris på. Like etter kom også Molotov bort til meg og gav i de elskverdige vendinger uttrykk for sin glede over den felles grense vi nu atter ville få. Hertil svarte jeg at Norge og Russland siden uminnelige tider hadde hatt felles grense, uten at det noen gang hadde vært til annet enn glede for de to land. Med slike erfaringer hadde vi lov til også å se lyst på et fremtidig naboskap.

Neste dag fikk jeg forespørsel fra Churchill om jeg ville reise tilbake til London i hans følge. Han visste at jeg ønsket å treffe min regjering og håpet det ville passe meg på denne måte. Jeg svarte gledesstrålende ja og var Crosthwaite varmt takknemlig for hans gode hjelp.

Den 17. oktober hadde jeg en lang samtale med Dekanozov angående vårt ønske om å sende norske tropper til Nord-Russland med henblikk på å delta i frigjøringen av Nord-Norge, og dagen etter ble jeg kalt til Molotov som meddelte meg «at sovjetregjeringen godtok alle våre 4 punkter i forbindelse med Nord-Russland og norske tropper der». Han så med glede hen til at det norske flagg atter ble heist på fritt norsk territorium, og forsikret at de norske tropper ville få all mulig støtte fra russisk side. Sovjet-troppene ville nu når som helt bli nødt til å rykke inn i Nord-Norge. Jeg telegraferte straks dette svar, som vi jo lenge hadde ventet på, til London, men var avskåret fra å meddele at jeg selv ville komme dit med det aller første. Noe mere topphemmelig enn Churchills reiseruter kunne dengang vanskelig tenkes; en velplisert tysk bombe ville jo hatt utsikt til å endre verdenskonfliktens utfall.

Den 19. oktober hadde jeg en lengre konferanse med generalene Dean og Burrow samt admiral Archer angående de norske tropper til Nord-Russland. Og den 20., kl. 11 morgen, fløy jeg med Churchill og hans følge og ankom et par dager etter til London, helt uventet for den norske regjering. Jeg fikk en meget god mottagelse av Kongen og regjeringen, men ble ikke lite forferdet da utenriksminister Lie foreslo at jeg, et par dager etter min ankomst, skulle følge ham, statsråd Wold og direktør Evang til Stockholm, med tanke på derefter å reise videre med disse herrer til Moskva. Lie var enig i at det var hardt for meg, etter 3 år i Sovjet-Samveldet å vende tilbake dit så å si med en gang, og det ble bestemt at jeg skulle bli tilbake i London noen dager og så fly til Stockholm, for der å slutte meg til Lie og hans reiseselskap.

Den 25. oktober fikk vi beskjed om at sovjet-troppene var gått inn i Finnmark, og dagen etter redegjorde jeg i regjeringen for stillingen i forholdet mellom Sovjet-Samveldet og Norge. I tilknytning til min redegjørelse ble det, etter forslag av statsminister Nygaardsvold, vedtatt å sende sovjetregjeringen følgende telegram:

«Den norske regjering vil i anledning av at frigjøringen av vårt land er begynt, sende en varm hilsen til Sovjet-Samveldets regjering og til det sovjet-russiske folk. Det norske folk er i mer enn fire år blitt utplyndret og undertrykket av de tyske overfallsmenn. Det har med begeistring fulgt de sovjet-russiske arméers heltedige og seierrike kamp, under marsjal Stalins ledelse. Den norske regjering har under krigen mottatt mange bevis på den sovjet-russiske regjeringens vennskap og sympati for Norge. Folket i det nordligste Norge vil hilse de allierte sovjet-russiske arméer som befriere. Norske væpnede styrker vil ta del i kampen, og både den norske befolkning og de sivile myndigheter som er oppnevnt av den norske regjering vil gjøre sitt ytterste i den felles kamp mot de tyske undertrykkere. Frigjøringen av det nordligste Norge vil bli hilst med glede og begeistring av hele det norske folk, og den vil ytterligere befeste vennskapet mellom våre to land.»

Dagen etter ble jeg mottatt av kong Haakon, som da hadde talt til det norske folk over BBC angående de russiske troppers deltagelse i frigjøringen av Nord-Norge. Han gav meg et personlig undertegnet eksemplar av talen og et bilde hvor man ser Kongen holde denne tale i radio. «Det skal De ha, Andvord,» sa Kongen, «for dette har De ansvaret for.»

Hans Majestet var som alltid vennlig og elskverdig og uttalte sin tilfredshet med mine rapporter og mitt arbeide i Sovjet-Samveldet. Jeg fikk ikke gå før jeg hadde redegjort inngående for hvordan jeg da så på situasjonen der.

Den dag jeg kom til London, fikk jeg høre at Kongen samme aften skulle gi en middag, og jeg skyndte meg derfor med å sende Hans Majestet en stor eske kaviar jeg hadde med. Da Kongen senere takket meg, sa han med et smil: «Jeg visste ikke at også kaviaren var blitt rød i Russland.» Ved en misforståelse hadde man i butikken i Moskva levert meg den tarvelige, grovkornete, ildrøde kaviar. Så galt kan det gå.

Dagen etter reiste jeg til Skottland for derfra å fly videre til Stockholm. Da overflyvningen av Norge bare kunne foregå når været var mørkt og dårlig, måtte jeg i Skottland vente flere dager før det tyknet ordentlig til. Da vi endelig drog avsted en stummørk aften med den kjekke Erling Lorentzen som flyver, ble jeg, som eneste passasjer, anvist plass på en madrass på gulvet i flyet. Alle lys ble slukket, og avsted bar det. Det var med en underlig følelse jeg lå der i mørket og tenkte på at min gamle mor, som jeg ikke hadde sett på så mange år, lå syk der nede i Oslo, kanskje rett under meg.

Plutselig ble lyset slått på; vi hadde passert svenskegrensen, og 1½ time etter satt jeg i vinterhaven på Grand Hotel i Stockholm, med musikk, muntre mennesker, blomster og herlig mat i overflod og knalende champagnekorker. En nesten utrolig overgang fra det mørklagte, krigsherjede London og Skottlands tause ventetimer.

Neste dag avla jeg besøk hos en lykkelig utenriksminister Lie som i mellomtiden hadde fått svenske løfter om hjelp til Norge av fødevarer etc.; et lån på 100 millioner kroner, som i virkeligheten ble en gave, samt en ordning der sikret fortsatt norsk-svensk samarbeide på det økonomiske og politiske område. Et storslagent resultat av Lies besøk i Stockholm.

Samme aften, det var tilfeldigvis min 54-års fødselsdag, holdt jeg en liten middag i min salong på hotellet for mine to døtre, som jeg ikke hadde sett på 6 år. Etter Stockholmstidningens intervju og bilde på første side, hadde jeg fremdeles kaviar med. Det var kanskje den Kongen skulle hatt!

I Stockholm fikk jeg også treffe mine svenske slektninger, som jeg holdt hjertelig av — de fleste er nu gått bort — og som gjennom krigens

år hadde gjort det utrolige for å hjelpe min mor i Oslo med matvarer og lignende.

Den 7. november, – Sovjet-Samveldets nasjonaldag – ble utenriksminister Lie med følge, som jeg hadde sluttet meg til, med russisk militærfly fløyet til Moskva. Om besøket har Trygve Lie skrevet inngående i sin bok «Hjemover». Jeg nevner derfor bare noen få punkter.

Mottagelsen på flyplassen var stort lagt an med høye russiske sivile og militære, æreskompani med musikk og rikelig med norske og sovjetiske flagg. Om aftenen var det stor fest hos Molotov for mer enn 1000 gjester, mens fyrverkeriet strålte, og folk danset på gater og plasser. Det var første nasjonaldag etter at tyskerne var ute av Sovjet-Samveldet.

Dagen etter begynte utenriksminister Lie og jeg forhandlinger med Dekanozov, bl. a. for å få russernes samtykke og hjelp til at justisminister Wold og helsedirektør Evang kunne reise til Murmansk og Finnmark for å ta de første skritt til å få norsk siviladministrasjon ordnet. Det norske bergkompani var da alt kommet til Nord-Russland fra Skottland. Derimot var våre polititropper fra Sverige ikke fremme. Også dette ville man hjelpe oss med.

Derimot gikk man foreløpig ikke med på å la oss få sende en politisk observatør til Helsingfors. Også med hensyn til forskjellige spørsmål vedrørende fiske og fløtning i Tana-elven som nu ble grense mellom våre to land, fikk vi tilfredsstillende svar. Med hensyn til visse nødvendige tillegg til frigjøringsavtalen av 16. mai, særlig vedrørende finansielle spørsmål, ble det meddelt at jeg var bemyndiget til å undertegne avtaler svarende til de med amerikanerne og britene. Samme dag gav Molotov en lunch for vår delegasjon, og dagen etter var Lie vert ved en lunch på den norske ambassade til Molotovs ære. Ved denne anledning ble det etterhånden en meget utvungen stemning. Da jeg hadde holdt en liten improvisert tale, hvilket etter russiske forhold ved en slik anledning var noe utenfor det sedvanlige, reiste Molotov seg og sa at når den norske ambassadør gjorde hva som falt ham inn, ville han gjøre det samme, hvorefter han holdt en virkelig humørfylt liten tale til Norges ære. Flere av de andre tilstedeværende russere sa meg etter lunchen at de aldri hadde hørt ham tale på denne måte.

Sent om aftenen før delegasjonens avreise ble utenriksminister Lie og jeg anmodet om å komme til et møte i Kreml med Molotov. Til vår forbauselse tok denne ved 2.30-tiden om natten opp den internasjonale

Svalbard-traktat, som han hevdet nu måtte settes ut av kraft, hvilket vi måtte medvirke til. Det var Sovjet-Samveldets ønske at Svalbard skulle bli et norsk-russisk felleseie og Bjørnøya russisk. Både forsvarsinteresser og økonomiske interesser tilsa dette! Molotov var meget bestemt. Han tok frem et kart og gjorde gjeldende at Sovjet-Samveldet var innestengt praktisk talt på alle hold. Og i nord, hvor farvannet er åpent, har denne krig vist at forbindelsene til Nord-Russland kan bli stengt eller vanskeliggjort. Med hensyn til hva der ble svart fra norsk side i den anledning ved dette eiendommelige utspill fra russisk side, henviser jeg til Trygve Lies bok «Hjemover». Der er det også i kapitlet: «Andvord og Molotov forhandler om Svalbard» (s. 162–172) redegjort for de forhandlinger jeg de kommende måneder førte med Molotov i sakens anledning, hvor resultatet ble at den russiske aksjon i saken falt bort. Det var vanskelige og ganske nervepirrende forhandlinger jeg dengang gjennom nesten et halvt år hadde ved natters tider i Kreml, hvor imidlertid de tillitsforhold som bestod mellom Molotov og meg kom til god hjelp.

Om disse forhandlinger sier Trygve Lie ved slutten av kapitlet i sin bok: «Ambassadør Rolf Andvord hadde på en beundringsverdig måte løst sine oppgaver under forhandlingene med Molotov. Her var han etter min mening på høyde med det beste noen norsk diplomat har vist.»

Jeg må åpent tilstå at denne attest er en av de ting i mitt liv som har gjort mest inntrykk på meg. Både på grunn av det dypt alvorlige emne den refererer til og fordi den er kommet nettopp fra ham som har gitt den.

1945 gikk inn under seiersstemning i Moskva. På det daværende tidspunkt var jeg avansert til Doyen for Corps diplomatique, og ved festforestillingen i det store teater den 15. januar var jeg i den egenskap plasert i Losje Nr. 1 sammen med Litvinov, som var utpreget hyggelig og meget morsom.

Den 17. falt Warszawa og den 19. Krakau. Begge dager var jeg sammen med Sverdnik og Andrejev. I de følgende dager hadde jeg flere samtaler med Molotov om Svalbard. Ved slutningen av vår konferanse den 29. januar besluttet jeg å reise til London for der, sammen med den nedsatte Svalbard-komité, å innhente videre instruksjoner i saken.

Den 21. januar kom ambassadens militærattaché general Steffens med sin nye adjutant, oberst Pran fra Nord-Norge – medbringende bare gode nyheter, og den 4. februar hadde jeg en lang og meget vellykket samtale med Dekanozov, hvor en rekke saker gikk i orden.

Da jeg den 10. februar var blitt vel installert i flyet som skulle ta meg til Baku, første stasjon på veien til London, strømmet det inn en hel prosesjon av høye ortodokse geistlige, med langt skjegg og i fullt ornat. Det var de mange gresk-katolske biskoper som hadde deltatt i formodentlig både det første og det siste kirkemøte som er blitt holdt i Moskva siden revolusjonen. Dersom gammel overtro var riktig, måtte det nu ha gått galt; intet skal være så farlig som å treffe medlemmer av presteskaper på reise. Og her var der et helt fly fullt av biskoper med langt skjegg! Det gikk tvert om storartet. I stille vær og strålende sol fløy vi til Baku på 7 timer, mens de hyggelige biskoper fortalte om det interessante møte i Moskva og viste meg sine praktfulle gullkors, smykket med diamanter og andre edle stener, som de bar om halsen. Det var alt sammen gaver fra Stalin, fortalte de.

Med biskopen fra Alexandria ble jeg så gode venner at han inviterte meg til et besøk i sin hjemby, som jeg avla da jeg kom til Egypt. Det halvt nedskutte Napoli, hvor jeg måtte bli en dag, var på det uhyggeligste merket av krigen – både materielt og mentalt – men Pompei virket som om intet var hendt. Da vi nærmet oss London, måtte flyet gjøre vendereis; der var for meget tåke. Plutselig befant jeg meg på Hotel Ritz i Paris og spiste middag med den aldrende Madame Ritz. Ved det lille bord, like ved inngangen til spisesalen, satt hun som før da jeg kom inn for å spise; og da jeg uttrykte min glede over dette, sa hun: «Ja, her har jeg sittet under hele krigen og voktet over og forsvart min manns og mitt verk.» Som bekjent var Ritz kjøkkengutt og hun stuepike da de, halvhundre år tidligere, startet det samarbeide som gjorde dem til verdens absolutt ledende hotellfolk – og den ånd som hadde gitt slike resultater, var den lille dame nok fremdeles i besiddelse av.

Den aftenen vandret min gamle trofaste venn konsul Finn Werring og jeg omkring i byen, hvor han gjennom den lange krig ganske alene hadde forsvart Norges interesser.

Neste dag kom jeg vel frem til London og fikk denne gang tid til å se meg om. Byen var fryktelig merket etter de lange krigens år; og folk

var slitt både i sinn og skinn. Men til tross for at bombingene fremdeles pågikk, lyste en fast tro på fremtiden i alles øyne.

Tirsdag den 6. mars spiste jeg, sammen med den russiske ambassadør Lebedev, lunch hos min slektning Elsa Andvord, gift med admiral Lord Mountevans, som under krigen var sjef for Londons sivilforsvar. Da vi etter å ha drukket et glass sherry i første etasje gikk opp trappen for å spise, hørtes et voldsomt smell utefra byen. Teddy Mountevans sa ikke stort i den anledning, men det slo meg at lunchen ble servert svært fort. Da vi var ferdige med å spise, sa vår vert at han måtte kjøre hen til det sted hvor bomben var falt ned; han tenkte det kunne interessere meg å være med. Lebedev sa da at også han gjerne ville slå følge; og så kjørte vi alle tre til den rammede forstad. Det må ha vært en svært kraftig bombe, for et par kvartaler var blåst bort og i kvartalene omkring var dører og vinduer borte. Et bedre eksempel på britisk åndelig balanse, hjelpsomhet og evne til organisasjon enn det den russiske ambassadør og jeg fikk se den formiddagen kan vanskelig tenkes. Vi kom neppe frem mer enn 1½ time etter at bomben var falt, men hjelpearbeidet var alt i full gang. Transportable suppe- og matkjøkkener utleverte frokost til den husløse befolkning som rolig inntok sitt måltid, mens håndverkere på alle hold var ivrig opptatt med å sette inn nye vinduer og dører i de omliggende bygninger. Der hvor de ødelagte hus hadde stått, gikk mange steder eierne rundt og lette etter eiendeler eller kanskje —? Vi så en mann i 30 årsalderen grave i jorden på noe som må ha vært et lite gårdsrom. «Her stod jeg med min lille gutt på armen da bomben falt, men hvor er han nu?» sa mannen. Straks etter kom en typisk engelsk eldre frøken med tre hunder, som hun satte igang med å lete i ruinene omkring der hvor mannen stod. Etter noen minutter begynte alle tre hunder med voldsom energi å grave med potene i jorden på samme sted. Da vi hjalp dem litt, kom vi fort frem til den lille gutten som lå under et tykt lag av kalkstøv og sten.

Mannen tok det døde barn i sine armer og gikk stille bort.

Da jeg om aftenen lå i min seng og tenkte på dagen og denne opplevelse, følte jeg det som en slags bekreftelse av det riktige i det en svensk kollega fra tiden i Russland kalte min «älsklingsidé» — at Norge etter krigen skulle inngå som medlem i det britiske samveldet. Under krigen følte jeg sterkere enn noen gang i hvor høy grad dette samvelde var det ideelle folkeforbund og hva det ville kunne bety for oss sam-

men med engelskmenn, skotter, irlendere, newzealendere, australiere og kanadiere å kjempe videre, også i fredens dager, for de idealer vi har felles med disse folkeslag.

Med den eventyrlige elastisitet som er egen for samveldet, ville det sikkert, dersom vi for alvor ønsket det, være mulig å finne former for vår tilslutning uten å oppgi noe av vår egen statsrettslige status. Tiden for de små staters isolerte liv syntes meg å nærme seg sin avslutning, og da måtte det vel ligge nær å søke tilknytning der hvor vår stilling som sjøfartsnasjon og vår tradisjonsmessige pionérand best ville passe inn. Kanskje en spontan tilslutning fra et land som Norge også ville gi de deler av samveldet som tenderte i retning av separasjon, noe å tenke på.

Arbeidet i vår lille Svalbard-komité gikk utmerket. Ikke minst var Arnold Ræstad oss til stor hjelp. Forøvrig hadde jeg verdifulle samtaler med Kong Haakon, utenriksministeren, statsrådene Torp og Hartmann, samt fra administrasjonen særlig Skylstad, Bentzon, Evang og Jacobsen, idag ambassadør i Moskva. Alle viste glede over å se meg igjen etter de lange år og en reise som man nok fra begynnelsen av trodde skulle bli min siste. Etter flere hyggelige luncher med russerne i London og middag med min «sjelesørger» fra Buenos Aires, pastor Eika, drog jeg påny via Skottland med nattfly til Stockholm, hvor jeg et par dager var sammen med mine barn og slektninger, mine mest trofaste venner Eva og Johan H. Andresen, samt min kjære gamle sjef, minister Esmarch.

Helsingfors, hvor jeg også ble et par dager, var et merkelig kapitel. Etter den forferdelige krigen fantes der i grunnen intet – uten finnes ukuelige pågangsmot. Da jeg første morgen fikk min «frokost» opp på værelset, bestod den av en brun underlig væske, som skulle forestille kaffe, samt to skiver tørt brød. Stuepiken som serverte, tok imidlertid med et strålende smil et egg opp av forklelommen. «Det har jeg med hjemmefra,» sa hun, «for at De skal få en ordentlig frokost.»

Da jeg kom til Moskva, var president Beneš der for, med russernes velsignelse, å danne den første tsjekkosllovakiske regjering etter krigen. Jeg hadde en lang samtale med denne rettsindige mann, som skulle bli en så tragisk figur i sitt lands historie, og som fortalte meg om forhandlingene med russerne. «Nu er det gjort,» sa han, «og jeg håper at jeg har handlet rett.» Hans temmelig forpinte ansiktsuttrykk fortalte meg imidlertid at han nok alt da ikke følte seg så sikker på dette.

En dag fikk jeg besøk av en av de norske kommunister som under krigen hadde oppholdt seg i Sovjet-Samveldet, og som — sin vane tro — ikke hadde satt seg i forbindelse med legasjonen og senere ambassaden. Han ønsket nu å få sitt pass forlenget. På mitt spørsmål om hvorvidt det var mange av dem, svarte han, såvidt jeg kan huske, at det var tale om en 5–6 stykker. «Da synes jeg De skulle se å få dem med alle sammen når De på fredag skal hente Deres pass, så kan vi alle spise lunch her på ambassaden.» Den besøkende så litt tvilende ut, men lovet å fremføre innbydelsen.

På den fastsatte dag kom de alle sammen og det ble en hyggelig og interessant lunch. Ved desserten reiste en av herrerne seg og sa omtrent følgende: Under hele krigen har vi som sitter her kunnet følge Deres arbeide uten at De har ant noe om det. Idag har jeg lyst til å si Dem at vi lenge har vært enige om, at det klokeste regjeringen Nygaardsvold noen gang har gjort, var da den utnevnte Dem til minister i Moskva. Det vil kanskje interessere Dem å vite dette. — Og så reiste vi oss alle sammen og drakk for det frigjorte Norge.

Hva angår sovjetmyndighetenes syn på disse herrer, har jeg det bestemte inntrykk at man ikke var særlig fornøyd; man syntes nok at de var *for* norske.

Av hyggelige gjester fra Norge som kom like etter frigjøringen husker jeg særlig den utrettelige direktør for Mandals Reperbane, dr. Chr. Christiansen, som ville selge brannslanger, det sympatiske ektepar, postmester Adam Egede-Nissen og frue, samt fru minister Urbye, som følte trang til hurtigst mulig å se hvordan det gikk med hennes gamle venner i Moskva. Også den nuværende kringkastingssjef, professor dr. med. Hans Jacob Ustvedt kom på besøk for å hilse på en ung norsk dame, som da arbeidet på ambassaden og siden ble hans hustru. Det ble for meg innledningen til et langt og godt vennskap. I det hele gav det en virkelig lykkfølelse etter den lange isolasjon atter å se landsmenn i mitt hjem. Et annet vellykket besøk fikk jeg av den dynamiske prins Axel av Danmark ledsaget av utenriksminister Rasmussen.

Med Molotov gikk forhandlingene om Svalbard sin gang. Han var stort sett fornøyd med min reise og innforstått med at vi for tiden måtte holde oss til spørsmål av militær art vedrørende øygruppen.

I det hele var stemningen i Moskva god og innstillingen overfor vestmaktene ble bedre og bedre. Da jeg i begynnelsen av april avla besøk hos Dekanozov, gav han sterkt uttrykk for dette – og forærte meg 12 flasker virkelig fremragende russisk champagne, av en kvalitet som ikke var i handelen.

Den 13. april fikk vi meddelelse om Roosevelts død, som gjorde et sterkt inntrykk på russerne. Samtidig kom Tito på besøk. Stettin faller, Berlin er helt omringet og de amerikanske og russiske hærer møtes. Den 29. april får vi høre om Mussolinis død og den 1. mai om Hitlers bortgang.

Et interessant innslag i livet ble Herriots ankomst fra fangeleiren i Tyskland – og kort tid etter lyktes det meg å få russerne til med fly å bringe general Ruge fra fangeleiren i Tyskland til Moskva, hvor jeg fikk den uendelige glede å ha ham boende hos meg. Et mere givende besøk enn av denne store patriot og hærfører og beskjedne og fintfølende mann har jeg aldri hatt. Mens Ruge var hos meg kom meddelelsen fremfor noen annen om tyskernes kapitulasjon i Norge, og den 17. mai feiret jeg frigjøringen ved en fest for 165 mennesker hvor Ruge ble det naturlige midtpunkt. Foruten den store hjelp russerne gav Ruge ved å transportere ham umiddelbart fra Tyskland til Moskva i fly, viste de ham under oppholdet der all mulig oppmerksomhet og vennlighet. Den 29. mai var vi budne til en festforestilling på det store teater, hvor man gav «Carmen», og neste morgen fløy Ruge og jeg via Stockholm til det frigjorte Norge. Vi ankom søndag den 3. juni, og kort etter avgav jeg til pressen følgende uttalelse:

Når man idag har den store lykke for første gang etter mange og lange år å få vende hjem til sitt fedreland, går tanken til våre store Allierte som ved sin krigsinnsats i første rekke har sikret oss seieren. For meg som kommer fra vår store nabo i øst faller det naturlig, særlig å tenke på hva Sovjetsamveldet har betydd i denne forbindelse. Jeg kom dit i de mørkeste dage i slutten av 1940, men allerede da jeg hadde vært der mindre enn en uke stod det klart for meg ikke alene at krigen ville bli vunnet, men at den også ville bli vunnet på kortere tid enn det hadde sett ut til. Jeg håper det aldri vil bli glemt i Norge, at når vårt land er blitt fritt våren 1945 og ikke f. eks. om 10 à 15 år, har en av de avgjørende omstendigheter vært det realistiske fremsyn ledelsen i Sovjetsamveldet har hatt og det russiske folks ubegrensede vilje til

opoffrelse for den ene store sak. Mange millioner av Russlands ungdom måtte betale med livet for det — men målet ble nådd.

Når De spør meg hvordan jeg ser på Norge i dag, kan jeg svare Dem følgende:

Det hender mangelen gang at en stor sorg, en voldsom urettferdighet gir et menneske en kraft og utholdenhet, en idealitet større og sterkere enn det ellers ville hatt. Slik kan det også gå med nasjonene. Det norske folk har under denne krig bevist verden at menneskene er bestemt til også å utnytte sorgen og savnet i det godes tjeneste. Norge har alltid hatt en utpreget god stilling blandt folkene, men aldri har den good-will som knytter seg til vårt land vært sterkere og klarere enn idag. Jeg har i disse år reist verden rundt og rundt, så jeg vet hva jeg taler om.

Nu gjelder det å vinne freden. Måtte ånden fra lidelsesårenes store tid få lov til å leve videre, slik at alle de som idag har lov til å kalle seg norske, må stå sammen også i denne epoke som nok vil komme til å bety like meget som den periode der heldigvis er forbi. Måtte ikke de forholdsvis små uoverensstemmelser som atter vil melde seg, få lov til å kaste sin skygge over den tid, da det skal realiseres som de der gav sitt liv for fedrelandet drømte om. Oppgavene kaller — og vårt liv er for kort til også å være smått.

Noen ord der kan beskrive den jubel og glede som fylte oss de dager, finnes ikke. For mitt vedkommende ble allikevel den absolutte topp å finne min mor, som hadde ligget der i sin seng hele krigen, nu så strålende og lykkelig. For 3. juni står det i min dagbok bare: «Mams så kjæk.»

Av alle de store opplevelser fra denne tid er vel den 7. juni den største, da jeg på Honnørbryggen, fremdeles sammen med Ruge, fikk se vår Konge atter sette foten på norsk jord. Hans uttrykk ved den anledning vil ingen som var tilstede noensinne glemme. Det inneholdt på en gang smerten over det som var over, lykken og den uendelige glede over det som da skjedde — men også de alvorlige tanker med hensyn til fremtiden som aldri forlot vår Konge.

En uforlignelig krepseaften med Kronprinsparet hos Trygve Lie og hans strålende og uforglemmelige hustru Hjørdis står innmeislet i min erindring som noe av det hyggeligste. Det var bare oss 5, og vi begynte å spise kreps først ved halv ti-tiden, da Kronprinsen kom fra et møte, jeg tror som Forsvarssjef. Men begynte vi sent, holdt vi på desto lengre; dersom jeg ikke husker feil, reiste vi oss fra bordet henimot

klokken to; vi hadde da spist kreps, bare med litt ost etterpå, i ca. 4½ time. Kreps var Kronprinsessens yndlingsrett – og vi andre var ikke langt unna vi heller. Det var mange år siden vi hadde kunnet spise kreps på god norsk eller svensk manér. Selv laget Kronprinsessen ferdig de nydeligste krepsesmørbrød, det ene etter det annet, og når vi andre uttalte vår beundring for disse kunstverk, kunne hun ikke motstå sin lyst til å glede oss med små krepsepresentier.

I juni ble regjeringen fra krigens dager avløst av en regjering Gerhardsen. Den dag statsminister Nygaardsvold gikk av besøkte jeg ham om ettermiddagen i hans leilighet i St. Olavs gate for å bringe ham en takk for hva han hadde gjort for Norge gjennom krigens år. Det hadde gitt trygghet og tillit å vite ham som vår eksilregjeringssjef. Jeg fortalte litt om hva Kongen hadde sagt meg, og om hva så mange av oss andre hadde følt. Nygaardsvold satt helt stille og hørte på meg; han hadde en vanskelig dag, og jeg tror kanskje at litt av det jeg sa, gledet ham. Da jeg gikk, fulgte han meg bort til døren til entréen og gikk tilbake til sin stol. Mens jeg ute i den mørke entré holdt på å åpne gatedøren, stakk plutselig Nygaardsvold hodet ut av stuedøren idet han sa: «Jeg har noe jeg ville ha sagt jeg også,» sa han, «om Deres arbeide i Russland er det bare en betegnelse som passer; det var fullkomment.»

Jeg refererer uten blusel denne uttalelse, som kom fra hjertet av en av de ærligste menn man kunne treffe.

Diplomater får som regel megen kritikk og svært lite ros. Det passer best slik. En unntagelse som denne er god å ta med; den gir nytt pågangsmot.

Kort tid etter sa Trygve Lie, som var med i den nye regjering som utenriksminister, at han – etter mine vanskelige krigens år – nu tilbød meg stillingen som ambassadør i Paris, som vel var den post jeg med mitt kjennskap til Frankrike passet best til, og som jo måtte være mine ønskers mål. Jeg svarte at jeg var meget takknemlig over tilbudet, men jeg følte at det for meg var for tidlig å forlate Sovjet-Samveldet. De russiske tropper stod fremdeles i Nord-Norge, og forhandlingene om Svalbard var ikke avsluttet. Begge disse landsviktige saker bygget på muntlige forhandlinger jeg hadde ført, og så lenge de ikke definitivt var blitt bragt i havn, anså jeg det for å være min plikt å forbli i Moskva. Lie så litt tenksomt på meg idet han sa: «De er et under-

lig menneske; men jeg er igrunnen glad over at De tar dette standpunkt. Jeg skal søke å ordne det slik at De ikke taper noe på det.»

Så var det gjort. Jeg gikk igang med forberedelsene til å vende tilbake til min post. Mange norske industrier og forretningsfolk var interessert i å søke å oppta handelsforbindelser med vår store allierte i øst, bl. a. Norsk Hydro, Elektrokemisk o.a., — det foranlediget tallrike konferanser. Ved siden av hadde jeg møter med Vassdragsdirektøren angående de nye problemer som reiste seg etter at Tana-elven var blitt vår grense mot Sovjet-Samveldet. På Bugges initiativ ønsket skipsreder Knutsen i Haugesund å opprette en fast dampskipslinje på Russland, og dette medførte møter med de to herrer, som ved en senere anledning fulgte med til Moskva. En dag opprettet vi i et møte på universitetet Norsk-Sovjetrussisk samband. Det forslag til styre som ble fremlagt, var etter min oppfatning svært akademisk anlagt, og jeg hevdet derfor at man i et tilfelle som dette iallfall burde ha med *en* kroppsarbeider. Dette fikk en meget ildfull tilslutning av min gamle venn, postmester Egede-Nissen.

Den 30. juni paraderte de allierte styrker foran slottet i Oslo, og om aftenen gav Kongen en gledesfest uten like. Dagen etter deltok jeg i en lunch for den russiske marskalk, som var kommet i anledning slotts festen.

Da jeg den 4. juli om formiddagen gikk forbi den vakre bygning i Bygdø Allé hvor den amerikanske militærmissjon var installert, kom jeg i tanker om at det var vår store vestalliertes dag. Jeg ringte derfor på og leverte mitt visittkort, påført lykkønskninger, til en av tjenerne, som i hallen var opptatt med å pakke ut blomsterdekorasjoner som var kommet. Da jeg om ettermiddagen samme sted ventet i hallen for å hilse på den amerikanske admiral, ble jeg, blandt alle blomstene, oppmerksom på en helt eventyrlig vakker og storslagen blomsterdekorasjon på det store midtbord. Da jeg gikk bort for å se hvem som hadde sendt denne makeløse hyldest, fikk jeg til min forbauselse se mitt eget visittkort vel plasert blandt rosene. Det var sannelig et godt kort jeg hadde den dag.

Den 14. juli fløy jeg til Moskva med fly, stilt til disposisjon av hæren.

Tiden fremover, rastløst fylt av positivt arbeide, var meget forskjellig fra den noe stillestående atmosfære i Moskva under krigen. Flere

norske kom reisende, og med handelsminister Mikojan hadde jeg gjentagne samtaler, hvorunder han alltid viste seg imøtekommende og grei.

Hva Svalbard angikk, kan man si at «the rest was silence». Under de samtaler jeg hadde med Molotov, om andre saker, tenkte vi nok begge på våre Svalbard-forhandlinger; men ingen av oss nevnte et ord. Da vi en dag hadde en samtale angående forholdet Norge—Sovjet-Samveldet i alminnelighet, uten at et ord ble nevnt om saken, forstod jeg at den kunne betraktes som henlagt.

Tiden ble livlig med tallrike fester og sammenkomster hos russiske venner og diplomatiske kolleger. Særlig var jeg ofte sammen med den sympatiske kinesiske ambassadør Fu. Den 8. desember forsøkte jeg, ledsaget av Chr. Christiansen, å fly til Norge for etter de mange år atter å tilbringe en jul der. Tåken hindret imidlertid reisen, som måtte foregå med tog og båt via Leningrad, hvor Tarles atter holdt en nydelig middag for meg.

Julen hos min mor i Norge ble en ufattelig glede, også fordi begge mine barn var med. Den 3. januar 1946 gav jeg en middag hjemme for statsråd Torps og general Ruges. Bedre kunne det ikke være. Den 4. januar kom St. Olavs Ordens kansler, konsul Hans Halvorsen, min venn fra ungdommens år, på formiddagsvisitt. Ved min mors seng og et godt glass champagne overrakte han meg Storkorset av St. Olavs Orden. Han gjorde det på den charmerende måte at han gav dekorasjonen til min mor og bad henne feste den på meg. «Rådet var litt i tvil om vi kunne følge innstillingen og la Dem hoppe fra ridder til storkors. Derfor forela jeg påny saken for Kongen. Andvord skal ha storkors, sa Hans Majestet. Og så var det jo ikke noe mere å si om det.»

Under dette opphold ble jeg av regjeringen forespurt om jeg fra slutningen av året ønsket å overta stillingen som ambassadør i London eller om jeg foretrakk fra dette tidspunkt å bli utenriksråd i påvente av at Paris noen år etter ble ledig. Jeg valgte siste alternativ, både fordi utenriksrådstillingen interesserte meg, ikke minst under den oppbygningstid etter krigen som da forestod, og fordi den gav meg anledning til påny å ta kontakt med Norge og norsk politikk. Når det er mulig, slik som det ble meg forunt, er intet nyttigere for en utenriksstjenestemann enn å alternere mellom arbeide i og utenfor hjemlandet.

Dessuten fikk jeg på den måte anledning til i noen år å bo hjemme hos min mor, som lenge hadde vært så alene. Endelig kan jeg ikke nekte at Paris, en post hvor jeg trodde jeg skulle kunne gjøre nytte, vinket i det fjerne. Min omtenkssomme og kloke sjef, Trygve Lie, som hadde lagt alt så vel tilrette, anså også denne gang at jeg hadde valgt riktig og mente at det ville bli til glede for alle parter. Den dype menneskelige interesse og forståelse han alltid viste oss i utenriks-tjenesten, ble oss ikke minst i krigens dager til uvurderlig stimulans og hjelp.

I midten av januar reiste jeg tilbake til Moskva, hvor vinteren nu fortonet seg mere som en alminnelig diplomattilværelse, med meget løpende arbeide og betydelig selskaperlig omgang. Blandt dem jeg så særlig meget til var sjefen for den franske ambassade, general Catroux og hans fornøyelige og gjestfrie hustru, som jeg hadde kjent godt fra ungdomstiden i Paris.

Fra Stockholm fikk jeg med meg min kjekke niese, hoffrøken Brita Steuch. Hennes besøk i Moskva ble meget vellykket også fordi hun talte udmerket russisk, fra de år hennes far var militærattaché i St. Petersburg. Jeg fikk inntrykk av at det moret Molotov og andre ledende sovjetpolitikere å tale med en intelligent og fordomsfri dame som kjente det gamle Russland så godt.

I mars fikk vi besøk av norske skøyteløpere, med Ballangrud i spissen. Det var en hyggelig opplevelse. Den 15. mai fløy jeg til Oslo, hvor jeg ble et par uker. Lange hadde noe før etterfulgt Lie, som var blitt generalsekretær i FN. Når det først skulle være et bytte av utenriksminister, kunne man umulig ha vært heldigere. Det eneste betenkelige var at Langes helse var dårlig etter det lange opphold i konsentrasjonsleir i Tyskland; ingen ante iallfall den gang at han, ved sin sterkt personlig betonte politikk, skulle gjøre den stordåd å føre Norge ut av den alliansefrie og nokså enslige nøytralitetsbetonte stilling vi før hadde og inn i det forbund med de vestlige makter som heter NATO – og nu I 8 år etter fremdeles sitte som utenriksminister og uomtvistet en av de ledende personligheter i internasjonal politikk. Det vi særlig kan glede oss over, er at dette har funnet sted uten at det i øst på noen måte har kunnet oppstå tvil om vår absolutte fredsvilje og lojale innstilling overfor vår store allierte der, som vi skylder så meget fra krigens dager.

Kanskje særlig fordi jeg hadde stått Langes foreldre så nær, kom jeg hurtig i et vennskapsforhold både til ham og hans søte og kloke frue, som har vært med på å representere Norge så perfekt. Jeg var meget sammen med dem begge ved dette julebesøk, og vi gledet oss til det samarbeide som senere skulle komme.

N. K. V. D.

DET SOM UNDER KRIGEN iblandt hadde gjort meg sterkt urolig, særlig mens vi var i Kujbysjev, var faren for at Sovjet-Samveldet skulle slutte separاتفred med Tyskland. Jeg har den tro at muligheten for dette på et gitt tidspunkt var større enn de fleste ante. Hitler var alt blitt klar over at han neppe ville være istand til å seire både i øst og vest. Han hadde formodentlig helst villet ha fred med vestmaktene, men da utsiktene hertil var minimale, har han nok forstått at det ville være en enorm fordel å få slutt på det kolossale forbruk av mennesker og materiell som den forøðende krig i Russland betød, dersom en noenlunde fordelaktig fred med Stalin kunne oppnås.

Sovjetmyndighetene på sin side var som alltid dårlig underrettet og engstelige av to grunner. Så lenge «den annen front» ikke var kommet, stolte de ikke på vestmaktens vilje til en virkelig stor krigsinn-sats; de tenkte seg endog muligheten av en separاتفred i vest, og de var i tvil om hvor lenge de selv ville klare å holde ut mot den tyske krigs-maskin.

Da noe mere fatalt for de vestallierte enn en tysk-russisk separاتفred på det daværende tidspunkt ikke var tenkelig, var det klart at alt som kunne gjøres for å styrke sovjetregjeringens tro på de vestalliertes ærlige vilje både til å holde ut og til å gi Russland sin fulle støtte, var av overveldende betydning. Hva kunne gjøres?

Det falt meg da inn at den mest effektive måte ville være å tre i direkte forbindelse med den allmektige institusjon som stod bak alt: det hemmelige politi, og ad den vei tilføre de ledende i Sovjet-Samvel-det korrekte opplysninger som kunne styrke krigsviljen.

Dette var imidlertid lettere sagt enn gjort. Det hemmelige politi er allestedsnærværende, men usynlig, og ingen jeg kjente syntes å ha noen kontakter der.

De diplomater som ikke hadde fått eget hus, samt endel utenlandske pressefolk etc. bodde på Grand Hotel, det eneste hotell i Kujbysjev som kunne gjøre krav på denne betegnelse. Verten var en meget hyggelig og munter mann, som imidlertid av og til tok seg en tår over tørsten. Det slo meg som nokså merkelig at han hadde anledning til dette inntil en av journalistene en dag gav meg forklaringen. Den nokså sprogkyndige og flinke hotellmann var på en måte knyttet til N. K. V. D.

Ha, ha, tenkte jeg i mitt stille sinn og gikk noen dager etter bort på hotellet hvor jeg tok meg et glass med verten. Jeg hadde hørt at han var interessert jeger og i det siste flere ganger hadde vært på andejakt. Også jeg var jeger, og det ville more meg en gang å være med. Han lovet å forsøke å ordne dette. Før jeg gikk, sa jeg likesom i forbigående at jeg var imponert over den orden og sikkerhet som hersket i USSR, selv i krigstid. Det måtte være interessant å ha kontakt med den institusjon som hadde ansvaret for det alt sammen. Verten så tankefull ut – men sa ingenting.

Et par uker etter ringte han til meg og spurte om jeg hadde lyst til neste aften å kjøre ut til et sted ved Volga, hvor det var mange ender. Han skulle ha gevær og aftensmat med. Jeg svarte med begeistring ja, og neste eftermiddag kjørte vi avsted. Da vi hadde kjørt noen kilometer, stanset bilen og ville ikke lenger. Vi gikk ut og forsøkte å finne ut hva som hadde klikket, men uten hell. Plutselig kom en annen bil kjørende i samme retning. Den stanset, og det ble spurt om vi trengte hjelp. I baksetet satt to herrer som kjente verten godt, en offiser i sivil og en høy mann, som ble betegnet som Sovjet-Samveldets beste skytter. De skulle også på andejakt – og vi ble enige om å kjøre til samme sted og der spise aftens før jakten. Også de to andre hadde niste med. Mens vi talte, hadde sjåføren fra den annen bil fått vertens bil igang, og vi kjørte så videre alle sammen, verten og jeg i hans bil som før. Så snart vi var kommet igang, sa verten meg i dypeste fortrolighet at vi hadde hatt et merkelig hell. Offiseren var i virkeligheten oberst i det hemmelige politi og sjef for dette i Kujbysjev. Da jeg jo gjerne ville ha kontakt med denne institusjon, var anledningen der nu.

Kort etter stanset vi på en høy odde som strakte seg litt ut i elven. Det var et ganske usedvanlig vakkert sted, og nettopp der hvor endene ville komme til å trekke. Vi satte oss i gresset og nød den vakre utsikt, mens sjåførene kom med våre nistekurver, en fra hver bil. Jeg hadde

jo alt da begynt å fatte visse tvil om tilfeldigheten i det hele arrangement. Men da jeg litt etter litt fikk se innholdet av de to kurver, ble saken helt klar. Dersom den ene kurv inneholdt kaviar, var det vodka og øl i den annen, og dersom den ene inneholdt skinke og ost, var den annen vel forsynt med brød og smør.

Det hemmelige politi hadde besluttet seg til å prøve mine tjenester!

Under og særlig like etter vår aftensmat kom der av og til ender flyvende over elven. Den russiske storskytter – som hele tiden hadde sitt gevær parat – bar ikke sin titel forgjeves. Hvor langt borte endene enn var, drysset de ned for hans skudd. Som presisjonsskyting har jeg aldri sett maken.

Da dette hadde pågått en stund, sa verten og storskytteren at de ville gå en tur i omegnen, hvor det visstnok var et par enda bedre pass-steder til skytning. Obersten, som var halt, foretrakk å bli sittende, og man foreslo at jeg holdt ham med selskap. Da de to sjåførere på russisk vis holdt seg på beskjeden avstand, befant jeg meg snart helt alene med obersten. Denne begynte nu å snakke et, om enn dårlig, så dog forståelig tysk og forklarte meg nokså åpent at myndighetene i Sovjet-Samveldet satte stor pris på meg, hadde tiltro til mine ærlige hensikter og var særlig glad over at jeg gjennom ham ville oppta et mere fortrolig samarbeide. Han gjentok imidlertid om og om igjen at dette måtte finne sted under de mest hemmelige former og ikke kjennes av noen. Fikk de andre diplomater snusen i at jeg hadde forbindelser av denne art, ville jeg meget snart bli isolert og min stilling i det hele uholdbar.

Jeg svarte ham at jeg var klar over dette, og over at det jeg gjorde lett kunne misforståes. Det var imidlertid krig, Norge var okkupert, og hva jeg kunne gjøre for å støtte vår store allierte i øst i kampen, anså jeg for riktig.

Efter endel snakk frem og tilbake ble jeg enig med obersten om at jeg noen dager etter, kl. 11 om aftenen skulle møte ham på et bestemt gatehjørne i Kujbysjev, hvor han i bil skulle vente på meg. Snart efter kom jegerne tilbake, belesset med ender, og vi kjørte så tilbake til Kujbysjev på samme måte som vi var kommet.

Da jeg hadde lagt meg om aftenen, lå jeg lenge og tenkte. Det var ikke fritt for at jeg følte meg litt urolig. Jeg hadde frivillig tatt kontakt med den formodentlig farligste institusjon i denne verden. Gikk det ikke bra, ville veien tilbake sikkert bli meget vanskelig.

Efter å ha rekapitulert grunnene til det jeg gjorde, som det var en mulighet for kunne få virkelig betydning, sovnet den nye sovjet-«agent» rolig inn.

Til avtalt dag og tid møtte jeg frem på det gatehjørne hvor obersten skulle møte. Det var et meget mørkt og lite beferdet sted i byen. I den dype skyggen av et hus stod en bil, og da jeg nærmet meg, åpnet obersten bildøren og bad meg om å komme hurtig inn og ta plass ved siden av ham. Vi kjørte derefter rundt i noen ensomme gater og stanset så ved siden av en annen bil. Etter å ha gått inn i den kjørte vi påny rundt inntil vi tilsist stanset på en skrent i utkanten av byen. Obersten bad så sjåføren om å gå en tur mens vi talte sammen. Obersten som nu tydeligvis følte seg sikker på at ingen fulgte etter oss, begynte så å tale om meg og tiden etter krigen. Man var på sovjethold klar over at min posisjon i Norge var sterk, og at jeg etter krigen ville komme til å innta en ledende stilling der. Jeg ville da få Sovjet-Samveldets fulle støtte. Dette slo jeg nærmest bort i spøk. Jeg sa at jeg slett ikke var noen særlig fremtredende person, og tilføyet at det dessuten ikke var meg og etterkrigstiden vi skulle tale om, men situasjonen idag og hvordan man skulle vinne krigen. Jeg fortalte ham så en god del om hvordan man i London nu så på stillingen, hva man der visste om Tysklands begynnende svekkelse samt angående de vestalliertes ønske om ærlig og redelig samarbeide med Sovjet-Samveldet. Jeg støttet meg her til noen oversikter jeg hadde fått fra London, som jeg lånte ham til gjennomlesning. De var på norsk — men N. K. V. D. hadde jo gode oversettere!

Obersten var meget fornøyd med dette, og vi avtalte nytt møte ca. en måned efter. Han mente det var best, av forsiktighetshensyn, ikke å møtes oftere. Derefter kom sjåføren, og vi kjørte tilbake til det opprinnelige hjørne, efter atter å ha byttet bil på veien.

Fra denne dag begynte jeg på et slags nytt liv i Sovjet-Samveldet. Den urolige og engstelige stilling som utlendinger vanligvis inntar der — de vet jo at tjenerne regelmessig må innberette til politiet og at enhver person man ellers taler med kan være spion og i alle tilfelle antagelig ville bli avhørt. Som frivillig informasjonskilde hadde jeg intet mere å skjule — og så nu med nedlatende medlidenhet på dem som muligens søkte å pumpe meg. Da jeg ved en senere anledning fortalte obersten at en av tjenerne, som følte seg svært ovenpå fordi han stod

seg godt med politiet, var blitt noe viktig og plagsom, sa obersten: «Gi ham bare et spark i baken.» Det gjorde jeg ikke, men jeg så bare litt nedlatende på mannen når jeg merket at han samlet «stoff».

Mine nattlige automobil-møter med obersten fortsatte med jevne mellomrom, og jeg ble etterhånden riktig glad i den hyggelige og fredelige lille mann. Han var utvilsomt intelligent, forstod å vurdere de opplysninger jeg gav og forsøkte aldri å bringe meg inn på emner jeg ikke hadde lyst til å tale om.

Efter noen tid sa han at den følgende gang vi møttes, ville han ta meg med til sitt hjem, slik at vi kunne slippe å sitte i den mørke bilen. Dette gjorde han da også, og vi kom vel inn i en liten leilighet, jeg kan tenke meg på tre værelser, møblert med de samme lyse fabrikk møbler som alle ambassader og legasjoner hadde. Han måtte være gift, for der hang dametøy i entréen, og der var likeledes leketøy passende for en gutt på 8–10 år.

I spisestuen var bordet meget pent dekket til to med de vanlige russiske retter, kaviar, vodka, skinke, pølser, røket sild og smør og brød. Vi spiste og skålte og hadde det riktig hyggelig. Han ble særlig glad den dagen fordi jeg hadde med et papir som var av stor interesse, et brev fra Trygve Lie, hvor han redegjorde for en middag hos Churchill straks før, hvor denne kom med meget positive uttalelser om Sovjet-Samveldet og Stalin og betydningen av et godt samarbeide. Skulle noe – på dette vanskelige tidspunkt – gi russerne tro på sine allierte, måtte det være dette brev. Noen forfalskning var utelukket, og Churchills uttalelser var kommet i et selskap hvor man ingen grunn hadde til å rose russerne.

Ved et senere møte, likeledes i oberstens hjem, hadde jeg med meg et nokså pent leketøy til barnet, som jeg – uten å si noe – plaserte ved siden av de andre i entréen. Jeg tror dette gledet min vert, og vi kom etterhånden til en stadig bedre forståelse. Han gav meg interessante og korrekte opplysninger angående Sovjet-Samveldet og dets innsats, krigens stilling sett fra øst og russernes fortsatte engstelse over at det gikk så smått med den annen front; jeg på min side fikk inntrykk av at de opplysninger jeg gav angående de vestalliertes problemer, ble forstått. Jeg gjorde gjeldende at det tok tid, men samtidig at der var tilstede en fast vilje til å slå til overfor Tyskland, såsnart dette var mulig og forsvarlig.

Jeg fikk også gang på gang bekreftet noe jeg fra begynnelsen av hadde følt, nemlig at man i det nokså ensomme og stort sett mistroiske Sovjet-Samveldet hadde virkelig varme følelser overfor Norge, det lille naboland som man i historisk tid aldri hadde hatt noe utestående med. Det ble stadig klarere for meg at det man på høyeste hold i Sovjet-Samveldet sa meg om Norge, ikke var talemåter, men hadde sin grunn i fast tro på at det iallfall var *ett* sted i den vestlige verden hvor russerne virkelig hadde venner. Jeg tror at vi i ikke liten grad kan takke Madame Kollontay, hvis innflydelse var langt større enn alminnelig kjent, for at denne tro på Norge har holdt seg så sterk og levende. Av meget stor betydning har sikkert også vært de gode, fortrolige og åpenhjertige forbindelser utenriksminister Lie opprettholdt med de sovjetiske representanter i London.

Da spørsmålet senere reiste seg om å overlate til russerne å frigjøre Nord-Norge fra de tyske okkupanter, hadde jeg, med støtte i de mange «inside informations» jeg var kommet i besiddelse av, ingen betenkeligheter ved å anbefale dette foretagende, som jo ble til ære for Sovjet-Samveldet og til udelt glede for Norge.

Før avreisen fra Kujbysjev til Moskva tok jeg avskjed med min oberst, som sa noe om at han håpet vi kunne treffes som vanlig når også han kom til hovedstaden. Jeg svarte ikke noe større på dette, men håpet i mitt stille sinn at «samarbeidet» nu var slutt. Krigens utfall var ikke lenger tvilsomt og jeg ville like godt foretrekke å opphøre med de hemmelighetsfulle møter, som allikevel plaget meg ganske meget.

I Moskva hørte jeg lenge ikke noe fra min oberst og var svært fornøyd med dette. En aften temmelig sent ringte det imidlertid i telefonen. En russer måtte endelig tale med meg om en viktig sak.

Jeg tok telefonen og hørte en svak stemme som syntes å komme fra min oberst. Han sa han lå på hospital, var meget syk og neppe kunne leve over natten. Som sitt siste ønske bad han meg inntrengende om at jeg skulle overføre den tillit jeg hadde vist ham til en annen navngitt person, som ville ringe til meg. Det var under omstendighetene vanskelig å si nei, og jeg gav derfor et slags løfte – og ønsket at det måtte gå bedre med hans helbred enn han trodde. Med ytterst svak stemme takket han meg varmt – og så ble det helt stille. Jeg la telefonrøret på efter den merkeligste telefonsamtale jeg har hatt.

Noen tid efter ringte vedkommende person til meg og sa at han gjerne ville tale med meg. Jeg svarte noe om at jeg var svært opptatt; han ville ringe senere. Det gikk så lang tid hen uten at jeg hørte noe. Jeg håpet at det hele var over. En vakker dag ringte imidlertid mannen påny; det var meget om å gjøre å få tale med meg. Det var jo ikke noe hyggelig direkte å bryte med den institusjon han representerte og efter avtale med min sindige og kloke militærattaché, general Steffens, som jeg den senere tid hadde holdt underrettet om saken, svarte jeg at jeg skulle komme. Vi møttes på et avtalt sted på gaten sent om aftenen og kjørte så i en ventende bil til mannens leilighet, hvor kaviar, vodka, vin etc. etc. ventet. Hele utstyret var som før, men den nye mann likte jeg ikke. Han var en yngre og temmelig pågående mann, og underkastet meg et slags forhør angående den politiske situasjon. Jeg følte meg temmelig uvel vis à vis denne person, som hele tiden stirret på meg med sine sorte, stikkende øyne. Da det ikke lyktes ham å få noe særlig ut av meg, gjorde han sitt beste for å drikke meg full. Dette falt imidlertid meget uheldig ut for hans vedkommende. Han ble selv efterhånden temmelig beruset og tøvete. Jeg sa da at jeg ikke trodde vi hadde mere å si hverandre. Jeg hadde på et vanskelig tidspunkt under krigen søkt å være til hjelp med verdifulle opplysninger. Nu var krigens utfall ikke lenger tvilsomt og min assistanse derfor overflødig. Jeg reiste meg, mannen fulgte meg noe motvillig ned på gaten hvor en bil ventet på hjørnet, og jeg ble så kjørt til den gate hvor jeg bodde, men ikke helt frem.

Ved et møte jeg allikevel senere hadde med ham, kom han inn på Tyrkia, som jo fremdeles var nøytralt og hvor synd dette var. Dersom landet nu gikk med i krigen, ville det derved gjøre de allierte store tjenester; i motsatt fall ville dets stilling efter krigen bli meget alvorlig. Da man visste at jeg stod meg særlig godt med den dyktige og innflydelsesrike tyrkiske ambassadør, ville man foreslå meg å tale med ham om saken, idet jeg fremholdt faren for Tyrkia ved fortsatt å følge den kurs det hittil hadde styrt.

Da dette «oppdrag» jo ikke kunne være annet enn til nytte for oss alle og dessuten falt i tråd med hva jeg allerede før hadde gjort, lovet jeg å gjøre som han bad om.

Om de samtaler jeg hadde hatt med den tyrkiske ambassadør, har jeg den 5. juli 1944 oppsatt følgende notat:

Den 2. juli hadde jeg en samtale med den tyrkiske ambassadør, som sa meg at det nå hersket en nervøsitet i Tyskland som tok karakteren av panikk; man forstod på tysk hold at man ikke kunne forsvare seg når man ble anfalt fra to sider, og man fryktet den oppstand som ville finne sted overalt i de okkuperte land eftersom de allierte avanserte; ambassadøren spurte seg selv om ikke krigen ville slutte innen årets utgang.

Som en fortsettelse av denne samtale og andre samtaler jeg tidligere hadde hatt med ambassadøren, talte jeg påny med ham idag morges.

Jeg forklarte ham hvordan situasjonen i mitt land i disse dage var blitt kritisk på grunn av tyske grusomheter; for oss var betydningen av at krigen tok slutt så hurtig som mulig, blitt enorm. Man var hos oss like ved å bli kvalt, og hver dag tellet; situasjonen var formodentlig noe lignende også i de andre okkuperte land.

Idet jeg refererte hertil, spurte jeg ambassadøren om ikke stillingen var blitt den at øyeblikket var kommet da Tyrkia, som en kroning av den hjelpepolitikk og assistanse som landet hadde gitt de allierte, nu brøt med Tyskland og gikk inn i krigen. Dersom Tyrkia gjorde dette samtidig som den annen front ble åpnet, kunne dette ha meget sterke følger i Tyskland og uten tvil bidra til å forkorte krigen. En sådan handling, som under den nuværende situasjon ikke medførte noen betydelig fare for Tyrkia, ville derimot sette landet i en utmerket moralsk situasjon blandt de land som har bidratt effektivt og fast i arbeidet for å utslette nazisme og fascisme, slik at der kunne skapes orden, fred og rettferdighet i verden. Jeg rådet ambassadøren til å forelegge dette for sin president, og jeg tilføyet at det utvilsomt ville være bra om han selv kunne reise til Ankara for der å foreslå at man tok de nødvendige skritt.

Som svar, forklarte ambassadøren meg inngående Tyrkias politikk under krigen. I de mørkeste øyeblikk, da Polen, Norge, Frankrike, Holland etc. ble oversvømmet av tyske tropper, hadde Tyrkia sammen med Storbritannia undertegnet en alliansetraktat, som er kommet til å bli basis for landets politikk.

Da tyskerne hadde okkupert også Balkan-statene og befant seg ved de tyrkiske grenser, hadde Hitler villet passere tyrkisk territorium med sine arméer for å komme frem til Cairo og India. Han hadde gjort henvendelse i Ankara. Han hadde truet og han hadde tilbudt som gjen-

ydelse Kaukasia, Syria og forskjellige andre territorier. I Ankara hadde man nektet blankt, og man hadde latt Hitler forstå at, hvis han forsøkte å trengte inn i Tyrkia, ville han befinne seg overfor en armé som ville gjøre motstand til siste åndedrett. Som følge av dette avslag, hadde Hitler betenkt seg, og det psykologiske og farlige øyeblikk var blitt ubenyttet.

Ambassadøren var sikker på at Tyrkia ved sin faste holdning overfor Tyskland, hadde gjort de allierte uberegnelige tjenester.

Hva angikk spørsmålet om nu å gå inn i krigen, var dette en helt annen sak. Tyrkia er ikke blitt anfalt og har ingen territoriale ønsker. Hvis man nu skulle ta en positiv avgjørelse, ville det være nødvendig at dette foregikk i overensstemmelse med bestemmelsene i alliansetraktaten med England.

Det dreiet seg her om et meget innviklet problem, og det var vanskelig for ham her i Moskva å gjøre seg opp en mening om hvordan situasjonen nu fremstillet seg for regjeringen i Ankara. Han visste ikke heller om det tyrkiske folk var villig til å gå til en ny krig. I løpet av ambassadørens liv hadde Tyrkia ialt vært fem ganger i krig, hvilket var meget.

Til dette svarte jeg at det var desto mer grunn til nu å bidra til at man for alltid sluttet med krig, en gang for alle. Jeg understreket at min henvendelse til ham var av helt personlig natur, som undersøtt av et lite land i den største ulykke, men jeg var også sikker på at den beste løsning for Tyrkia selv, også ville være nu å ta en endelig holdning mot morderne i Berlin.

Det forekom meg da jeg forlot ambassadøren, at vår konversasjon, som hadde vært helt vennskapelig, hadde gjort et sterkt inntrykk på ham.

Moskva, den 5. juli 1944.

Ved en ny samtale med ambassadøren utpå høsten meddelte jeg ham at jeg fra beste hold var informert om at russerne, dersom Tyrkia ikke nu gikk med i krigen, hadde planer som ville stille landet i en meget alvorlig stilling når freden kom. Dessuten var hver dag kostbar; å gå med de allierte innebar nu ingen større risiko og ville på den annen side kunne forkorte krigen og redde utallige mennesker i de besatte land. Jeg henstilte til ham så inntrengende jeg kunne, «over hodet» på sin utenriksminister å sende et alvorlig telegram til sin statssjef. Et

slikt telegram angående reaksjonen i SSSR måtte komme til å gjøre et sterkt inntrykk.

Da jeg noen tid senere invitert av sovjetmyndighetene til en filmforestilling, gikk opp trappen, kom jeg til å gå forbi den tyrkiske ambassadør. Han bøyet seg mot meg og hvisket: «Det ser ut som om «vårt» telegram har veltet en utenriksminister.» Menimencioglu var gått av, og i februar 1945 erklærte Tyrkia Tyskland krig.

Like før jeg i 1946 forlot Sovjet-Samveldet for godt, hadde jeg min siste samtale med politimannen. Han ville absolutt ikke høre tale om at det samarbeide som hadde funksjonert så utmerket, nu skulle ta slutt. Han var forvisset om at jeg gjerne ville fortsette som informasjonskilde og ønsket å ha visse garantier for dette. Da han, sin vane tro, etterhånden ble svært pågående, nesten truende, (jeg tror han var litt beruset) reiste jeg meg plutselig og var ute av døren og ned trappen til den belgmørke gate før han fikk summet seg. Det var vel ingen særlig elegant sortie; men selv Napoleon har jo sagt at seieren i visse tilfelle består i å flykte.

Da jeg en stund etter lå trygt forvart i min seng på ambassaden, tenkte jeg på dette merkelige kapittel i mitt urolige liv. Jeg følte meg sikker på at min dristige plan hadde gjort en viss nytte, men var skuffet over avslutningen. Jeg la imidlertid ikke mere i den enn den var verd – et klosset forsøk fra en underordnet og ikke særlig intelligent person på å innfange en verdifull fugl.

Dagen etter og den påfølgende ringte telefonen stadig; en russer, som ikke ville oppgi sitt navn, måtte endelig tale med meg. Det kan vel tenkes at mannen ville be om unnskyldning; men jeg hadde fått nok av hans metoder og nektet å ta telefonen.

Den annen dag etter min natlige opplevelse var Sovjet-Samveldets nasjonaldag, som ble feiret med stor fest hos statsminister Molotov. Det var også dagen før min avreise. Til tross for de siste dagers ubehagelige opplevelser lot jeg som ingenting og kjørte ledsaget av mitt ambassadepersonale til festen. Da jeg trådte inn i de strålende opplyste saler, ble jeg tatt imot av Molotov og andre medlemmer av regjeringen med utsøkt høflighet, om mulig enda større enn ellers. Jeg var jo Doyen for Corps diplomatique, en person som under hele krigen hadde

samarbeidet lojalt med sovjetmyndighetene — og det var min siste aften i Sovjet-Samveldet.

Da alle gjester var kommet, tok Molotov meg under armen og førte meg frem til to forgylte lenestoler, som var stilt foran de benkerader hvor de øvrige gjester tok plass for å bivåne den kunstneriske underholdning av dans og sang. Vi tok plass der, og det var meg en utsøkt glede, i så hyggelig selskap og så vel plasert, enda en gang å kunne nyde de fremragende russiske kunstners prestasjoner. Flere av de opp tredende kjente jeg personlig, og jeg hadde en følelse av at de den aften gjorde en ganske særlig innsats for å gi meg et riktig vakkert minne fra krigens Sovjet-Samvelde med på veien. Det lyktes til fullkommenhet.

Da den kunstneriske underholdning var over, kom protokollsjefen høytidelig frem hvor Molotov og jeg satt, idet han bukket og meddelte at soupéen var servert. Molotov bød meg armen, og i spissen for den festlige skare drog vi gjennom en rekke av saler med overdådig dekkede bord inn i det «aller helligste», hvor kun de høyeste dignitærer hadde adgang. Der spiste vi så soupé sammen med medlemmer av sovjetregjeringen og en rekke av marskalkene; alle bedekket med ordeer. Stemningen var meget god, og der ble som vanlig utbragt mange skåler, hvoriblandt flere for Norge. Slik jeg satt der, blandt disse menn som jeg hadde tilbragt krigen sammen med, kunne jeg ikke unngå å føle et slags vemod ved tanken på at det var forbi. Mitt hjerte var blitt knyttet til landet og menneskene der med bånd som vår forskjellige politiske kurs aldri har kunnet løsne.

Aleksandra Kollontay

Noen av mine beste og lyseste minner fra tiden i Sovjet-Samveldet knytter seg til Aleksandra Kollontay, som jeg kjente fra tider da hun var Sovjet-Samveldets første minister i Kristiania. Hun hadde vært tidligere i Norge, som politisk flyktning, og hadde gode forbindelser innen intellektuelle kretser der. Med sin skjønnhet, charme og intelligens, parret med takt og tilpasningsevne, gjorde hun alt dengang et ypperlig arbeide for sitt land.

Til alminnelig beklagelse ble hun nokså snart forflyttet til Mexico, men tålte ikke klimaet der, og ble påny — etter eget ønske — utnevnt

til minister i Norge. Gjennom disse to perioder som Sovjet-Samveldets representant i vårt land har hun utvilsomt mere enn noen æren for at Norge har fått en så usedvanlig god posisjon hos vår store nabo i øst. Hun var selv kommet til å bli oppriktig glad i Norge og hadde formådd å overføre sitt syn på og følelser for vårt land til de skiftende ledere i Sovjetunionen.

Fra Norge ble hun etterhånden forflyttet til Sverige, hvor hun særlig under den annen verdenskrig utførte et meget betydningsfullt arbeide. Blandt annet utfoldet hun en energisk og dristig virksomhet for å få Finland, som sovjetlederne fra Lenins tid og tiden før har en svakhet for, ut av krigen. Det lyktes henne aldri mens krigen pågikk å få dette til. Men da den var over, *vet* jeg at hun, i ikke liten grad, kan takkes for de rimelige vilkår Finland oppnådde.

På dette tidspunkt var hun sluttet som minister i Sverige og var kommet tilbake til Moskva, hvor hun fungerte som en slags konsulent, særlig med hensyn til de skandinaviske spørsmål, for det russiske utenriksdepartement. Hun hadde fått en liten 4-værelers leilighet i et moderne hus i utkanten av Moskva, og bodde der sammen med sin sekretær og venn fru Lorentzen, en sympatisk dame av baltisk opprinnelse.

I denne tid så jeg meget til henne og avla henne jevnlig besøk hvor jeg alltid fikk gode og veloverveide råd. I den lille vennlige leilighet var der fullt av norske ting, særlig malerier av Henrik Sørensen og andre. Når vi tidvis spiste middag sammen — hun fikk hver dag en ypperlig og rikelig middagmat sendt med bil fra Stalins kjøkken i Kreml, fortalte hun om sitt liv. Som bekjent var hun datter av en meget høytstående offiser tilhørende en gammel og velstående adelsfamilie. Som en forklaring på hvordan hennes «revolusjonære» innstilling fra begynnelsen av var oppstått, fortalte hun at når hun som barn mot vinters tid med russisk kulde fikk pelsforede støvler, var hun ikke istand til å bruke disse uten at portnerens lille pike fikk maken. «Kravet om dette var så sterkt hos meg, at jeg ikke kunne bøye meg,» sa hun — «og så fikk jeg min vilje. Dette førte etterhånden til at jeg kom med i revolusjonære kretser i det gamle Russland. Da dette ble oppdaget måtte jeg flykte og levet så, i noen grad, som et forfulgt vilt i Finland, i Sverige, i Tyskland og andre steder. Da jeg under første verdenskrig endelig kom til Norge og tok inn på Midtstuen i det lille huset mellom Holmenkollen Sanatorium og Holmenkollen Turist-

hotell, følte jeg meg, for første gang på mange år, helt trygg og glad. Her var det ingen som passet på meg og forfulgte meg. Jeg var kommet til det beste land i verden, hvor jeg bare fant venner. Det var den lykkeligste tid i mitt urolige liv,» sa hun.

På dette tidspunkt var hennes helbred begynt å bli vaklende og en dag kunne hun ikke mere gå. Men hun gav ikke opp, men skaffet seg en liten rullestol hvor hun satt like kjekk og munter og vennlig som noensinne.

Under og like etter krigen var man i Sovjet-Samveldet begynt å dele ut stadig mere ordener og hadde også gjeninnført uniformer for embedsmenn og diplomater. Tidligere hadde forholdet vært et helt annet og sovjetdiplomater som var akkreditert i utlandet, fikk den gang ikke lov til å ta imot ordener. Således hadde da heller ikke Madame Kollontay etter sine to opphold i Norge som minister kunnet ta imot St. Olavs Orden, som utenlandske diplomater jo får etter å ha tjenestgjort visse år i Norge. En dag slo det meg at det nu kanskje ville være mulig å få lov til å gi henne en orden som hun i så høy grad fortjente, både for hva hun hadde gjort i Norge og siden i Sverige og nu i Moskva, hvor hun var min verdifulle støtte. For å sikre meg mot at noe kjedelig skulle kunne skje (det verste av alt er når ordener kommer på tale og så, av en eller annen grunn, ikke blir utdelt), gjorde jeg først en forhåndshenvendelse til den norske regjering og fikk øyeblikkelig til svar at man fra norsk side var begeistret for idéen. Derpå forespurte jeg forsiktig i det russiske utenriksdepartement, (uten å si at jeg alt hadde sondert i Norge). Etter meget få dager fikk jeg det svar at den russiske regjering med glede ville se at Madame Kollontay ble dekorert. Veien var nu klar dersom Madame Kollontay selv var enig. Jeg avla henne derfor en visitt og forklarte hvordan saken lå an. Mange besøk avla jeg hos Madame Kollontay og mange var de emner vi diskuterte, men aldri kan jeg huske å ha sett henne så oppriktig glad; hun var helt lykkelig ved tanken på denne æresbevisning fra den norske Konge og det land, som i ungdommens dager hadde gitt henne en trygg havn. Ordener kan ofte avdekke svært tåpelige sider ved menneskene; men av og til er de i den grad på sin plass og gjør så stor nytte og glede, at vi må være glad over at vi har dem. Slik var det denne gang.

Jeg telegraferte straks til Norge og fikk Storkorset av St. Olavs Orden tilsendt meg med en utrolig fart.

Nu gjaldt det å finne ut hvordan overrekkelsen skulle finne sted; måten en ting blir presentert på har jo ofte like stor betydning som tingen selv. Madame Kollontay var den gang alt meget dårlig og kunne ikke gå et skritt. Jeg tenkte derfor at det behageligste for henne ville være å få ordenen overrakt i sitt hjem. Jeg gav henne imidlertid valget mellom å la det skje på ambassaden, hjemme hos henne, eller eventuelt i det russiske utenriksministerium. «Overrekkelsen må foregå på norsk grunn,» var hennes svar. «Jeg har min rullestol og De har sterke folk som kan bære meg opp trappen til Deres store festsal.»

For meg kunne ingen løsning være bedre. Det gav meg anledning til å få se Madame Kollontay en gang til på ambassaden sammen med dem hun ønsket invitert.

Da den fastsatte dag nærmet seg, var jeg ikke desto mindre noe nervøs. I Sovjet-Samveldet hadde jeg fått lære meg at så mange ting «kokte bort i kålen». Da derfor en av tjenerne om morgenen den dag overrekkelsen skulle finne sted, kom inn til meg og sa at Madame Kollontay var i telefonen, ble jeg fylt av bange anelser. Var hun blitt dårligere eller hadde sovjetmyndighetene av en eller annen grunn ombestemt seg? Da jeg inne i mitt kontor tok telefonen, hørte jeg Madame Kollontays vennlige stemme som sa: «Ambassadør, jeg bare ringer for å si at jeg ikke har sovet i hele natt – av glede.» Så la hun telefonen på. Det var alt en usedvanlig vakker vårmorgen med sol over de store nyutprungne bjerketrær i haven mellom huset og stallene. Men oppringningen kastet nytt lys over dagen. For meg er øyeblikket blitt stående som et av de vakreste under min tid i Russland.

Om eftermiddagen fant så ordensutdelingen sted i nærvær av endel russere som Madame Kollontay hadde ønsket invitert og ambassadens personale. Jeg holdt en liten enkel og jeg tror hjertelig tale hvortil Madame Kollontay svarte med noen nydelige ord til Norge.

Den siste gang jeg så Madame Kollontay var under helt andre omstendigheter, straks før min definitive avreise fra Sovjet-Samveldet. Hun var da så dårlig at hun lå tilsengs – og jeg satt på sengekanten og pratet med henne om løst og fast. Det var på det tidspunkt at jeg var kommet i vanskeligheter med det hemmelige politi, som forsøkte å presse meg til å fortsette som informasjonskilde. Saken opptok meg så sterkt at jeg tilsist ikke kunne motstå fristelsen til å fortelle henne hele den merkelige historie og hvordan den nu hadde utviklet seg. Hun

fulgte spent med under hele min fortelling – uten å si et ord, med tydelig stadig stigende uro. Da jeg sluttet å tale betraktet hun meg et øyeblikk tenksomt, hvorefter hun bøyd sitt hode hen til mitt øre og sa, hviskende men allikevel fast og inntrengende: «Reis, reis, reis.»

Jeg tok den gamle ensomme dame et øyeblikk i mine armer og gikk så uten å si et ord. Det blikk hun sendte meg da jeg i døren vendte meg om og så på henne, fortalte meg om en dyp angst for hva det kunne hende meg fra hold som hun hadde sett mere av enn de fleste dalevende mennesker.

I de kommende år sendte Madame Kollontay meg til Oslo brev på brev, hvor hun, syk som hun var, allikevel viste en helt rørende interesse og omtanke for Norge.

Da hun gikk bort, mistet vårt land en av sine mest trofaste venner.

IRAN

UNDER MIN TID I SOVJET-SAMVELDET foretok jeg flere reiser til Iran, første gang våren 1942. Vinteren i USSR hadde vært kald og lang. Det var ikke uten glede og forventning at jeg begynte å forberede meg på å reise til Teheran for å presentere mine brever til den unge Sjah. Det arrangement som innebar at den norske minister i Moskva samtidig var akkreditert i Teheran, stod fremdeles ved makt, og det var unektelig en behagelig plikt for noen tid å forlate det krigsherjede USSR for å dra mot syd til Iran, som alltid hadde interessert meg dypt.

Den 9. april stod jeg opp kl. 4.30 om morgenen for å foreta reisen med den amerikanske ambassadør, admiral Stanley's fly, som han — med ekte amerikansk generøsitet — hadde stillet til min og en del andre diplomaters disposisjon.

Været var strålende, men da vi kom til Baku, oljekildenes by, regnet det. Jeg stiftet den dag bekjentskap med bestyrerinnen på det hotell hvor vi skulle bo, en dame som siden kom til å representere et lyspunkt på mine reiser til og fra Iran, og som hadde et så merkelig talent for sitt yrke, at jeg finner å måtte ofre henne noen linjer.

De russiske hoteller, der som alt annet er statsdrevne, sorterer under organisasjonen «Intourist», og var — iallfall dengang under krigen, hva der kanskje ikke er å forbause seg over — nokså grå og enstonige. Damen i Baku hadde imidlertid uten andre hjelpemidler enn sin elskverdighet og sitt organisasjonstalent, gjort hotellet i Baku til noe av en oase. Når vår skrøpelige buss, etter en lang tur på dårlig vei fra flyplassen, svinget opp foran hotellet, stod uvegerlig på fortauet foran huset en vever liten dame av ubestemmelig alder med ildrødt hår og pelskåpe. Når de reisende uten større forventninger trådte ut av bussen, ble de møtt av hennes elskverdige smil og en vennlig henstilling om å komme til

hotellets kontor, hvor så alle de reisende ble benket side om side på en lang tresofa med den lille dame bak disken rett foran seg.

På en nesten mirakuløs måte syntes hun alt fra begynnelsen av å være klar over hvem var hvem av de nokså mange reisende. Etter å ha tatt et hastig overblikk over forsamlingen henvendte hun seg til den person der satt lengst til venstre, idet hun sa: «Goddag, herr eller fru X. Jeg ønsker Dem velkommen til Baku. Hva angår hotellværelse, tror jeg at jeg har truffet nettopp Deres smak ved å reservere for Dem værelse nr. 5. Her er nøkkelen. De vil finne Deres reisegods på værelset, og jeg vil selv om kort tid avlegge Dem et besøk for å konstatere at alt er i orden,» hvorpå vedkommende lykkelig begav seg avsted. Hun henvendte seg så til nr. to, idet hun varierte frasene på en mesterlig måte. Også for denne person, som hun likeledes var klar over hvem var, hadde hun reservert et værelse som hun mente ville være spesielt egnet for vedkommende, — og slik gikk det med oss alle sammen. Når man så kom opp på værelset, var virkelig de riktige kufferter på plass, og 15 minutter senere kom damen med et forslag til middag og vin. Etter alminnelig skikk på russiske hoteller den gang ble måltidene servert de reisende i deres værelser. Også under fastsettelsen av menyen fikk man inntrykk av at hun ganske særlig hadde tatt seg av ens interesser og var klar over hva man måtte ønske. «Jeg har for Dem tenkt meg,» sa hun, «at det iaften ville være heldig å begynne med en suppe, en *varm* suppe, som vil gjøre godt etter kjøreturen. Til den kunne vi servere ferskt brød og smør, *friskt smør.*» Man kunne av damens uttrykk forstå hvor friskt og deilig smøret var. «Derpå vil jeg anbefale Dem en ragout med gulerøtter, *nye gulerøtter* og derefter ost og frukt. Samtidig vil jeg ikke unnlate å nevne at vi har en rødvin som jeg tror i høy grad vil falle i Deres smak, hvis De da ikke skulle ønske en flaske tørr champagne.» Hennes måte å ordne det hele på gjorde meg helt varm om hjertet.

Et litt pussig inntrykk gjorde det jo da man etterhånden ble oppmerksom på at alle værelsene lå på rad og rekke og var absolutt like, og at den lille dame heller ikke hadde noe annet å servere enn nettopp de retter hun hadde anbefalt. Hennes fremgangsmåte var imidlertid en bekreftelse på hvor meget presentasjonen av en sak betyr.

Efter middagen gjorde damen atter en rundtur, idet hun ønsket oss godnatt og sa at vi kunne sove trygt da hun personlig ville komme til å vekke oss med kaffe om morgenen på et tidspunkt som gav oss god

tid til å gjøre oss istand til neste dags reise. Dette gjorde hun da også, idet hun samtidig medbragte regningen og – for hver enkelt av de reisende – de nødvendige vekslepenger i en særskilt konvolutt. Hun lovet å komme tilbake et kvarter før bussen skulle kjøre for å påse at bagasjen var blitt bragt ned. Da vår skrøpelige farkost atter forlot hotellet, stod hun igjen i sin pelskåpe og sitt røde hår under den lille sorte hatt og vinket til vi ikke lengere kunne øyne henne. Ved mine senere besøk i Baku traff jeg damen gjentagne ganger og aldri sviktet hennes elskverdighet og omtanke.

Det var sol i Baku, men tåke over Kaukasus, så vi tilbragte hele dagen på flyplassen uten å komme avsted. Om aftenen gav den greske minister Pipinelis en hyggelig middag og den 11. april la flyet iveri, til tross for tåke over Det kaspiske hav. I en høyde av 4 000 meter svevet vi over Kaukasus og var etter to timers flyvning fremme i Teheran. Større kontrast enn mellom det iskalde, nedsnedde og alvorlige Kujbysjev og Irans vårlige og muntre hovedstad kunne vanskelig tenkes. Landet var dengang på en nærmest vennskapelig basis okkupert av amerikanske, britiske og russiske tropper som hadde hver sin sone. Den gamle Sjah var på grunn av sin noe tyskvennlige innstilling kort før blitt deportert til Egypt og senere til Syd-Afrika. Dermed var en nokså diktatorisk periode i landets historie slutt, og de livsglade og kultiverte høyere lag i det persiske folk kunne atter begynne å omgås utlendinger og invitere dem til fester i sine «hengende haver». De store masser av fremmede tropper bragte liv, rørelse og fortjeneste, og Teherans butikker var med ett slag blitt fylt med alle de luksusvarer som man den gang måtte unnvære praktisk talt overalt ellers.

Da jeg neste dag avla besøk i protokollen, spurte den usedvanlig originale og meget hjelpsomme soussjef Hadjanuri om det var noe særlig jeg ville man skulle ordne for meg. Jeg svarte at jeg gjerne ville få anledning til å ride, noe jeg hadde savnet i Russland. Hadjanuri grep telefonen og kunne et par minutter senere meddele meg at kommanderende general, så lenge jeg var i Iran, stilte sin beste hest til min disposisjon. Neste morgen kl. 7 – man måtte helst ride tidlig på grunn av den begynnende varmen – ville en av generalens adjutanter, kaptein Afkhami, komme og hente meg med bil og senere daglig følge meg på mine turer i byens omegn. Jeg ble Hadjanuri meget takknemlig for denne ordning, som i høy grad bidrog til å gjøre mitt opphold i

Iran interessant. Enda mere enn av hesten, som var skinnende hvit og den største jeg noen gang har ridd på, fikk jeg glede av min følgesvenn kaptein Afkhami som var en praktfull type. Han var lys, med sterkt blå øyne, sprogkyndig etter flere studieopphold i Europa, høyst intelligent og dessuten glad og liketil. Under de ca. tre måneder jeg forble i Iran, fungerte han på vennskapelig basis som min privatsekretær og ordnet alt jeg i det hele tatt kunne tenke meg å ønske, nesten før jeg fikk anledning til å nevne det. Hvem det enn var jeg ville treffe, skaffet han meg umiddelbart kontakt, og under våre daglige rideturer lærte han meg mere om Iran og perserne i fortid og nutid enn jeg ellers ville ha brukt år for å bli klar over.

Som bekjent ligger Teheran høyt oppe i fjellene på en øde slette fylt med urer og stenblokker. Afkhami var en dristig rytter med mange premier, og våre persiske hester var ypperlige og helt uforferdede. Jeg kan ikke benekte at jeg den første morgen under den ville galopp både oppover og nedover gjennom stenurene følte meg noe betenkt, men det gikk bra. Og når vi langt inne i fjellet tok rast ved et vertshus med nøtter og et glass øl, følte jeg meg glad og tilfreds over all måte. Afkhami hørte til en persisk offiserfamilie hvor man gjennom sekler hadde giftet seg med sine kusiner. Til tross for dette merkelige «inn-gifte» har jeg ikke ofte truffet en så strålende illustrasjon til begrepet en sunn sjel i et sunt legeme. En dag lånte jeg ham Maurois' utmerkede bok «Un art de vivre», som han ble så begeistret over at han, da jeg noen uker senere fikk boken tilbake, kunne fortelle meg at han hadde brukt nettene til å oversette den til persisk.

Den 20. april skulle jeg mottas av den nye sjah i høytidelig audiens. Dette foregår i slottets mest praktfulle sal hvor Sjahen sitter på den berømte «påfugltronen», som er tett besatt med diamanter, smaragder, safirer og rubiner. Heldigvis hadde jeg min uniform med meg, men jeg manglet et storkorsbånd. Riktignok var jeg blitt utnevnt til storkors av et par ordener, men hadde på grunn av krigen ikke fått disse utlevert. Ved elskverdig hjelp av min venn, den danske chargé d'affaires Fensmark, fikk jeg imidlertid i hans legasjon laget et noenlunde korrekt sydamerikansk storkorsbånd som med kommandørkorset festet dertil tok seg bra ut.

Selve seremonien var vakker, men svært kort og det var en skuffelse for meg at Sjahen ikke som det pleier å foregå i mange land, innbyr

den nye minister til en privat samtale. Da jeg samme dag fortalte protokollen dette, ringte Hadjanuri til slottet og kunne umiddelbart deretter fortelle meg at Sjahen dagen etter ville motta meg til te i sitt kontor. Under min samtale på tomannshånd med den unge monark, som etterhånden har gjort så meget for sitt land, fortalte jeg ham om det jeg allerede hadde sett i og omkring Teheran og uttalte min beundring for de mange storslagne ting, f. eks. universitetet, som hans da avsatte far hadde skapt. Da jeg sa dette, begynte plutselig tårer å renne nedover Sjahens kinner. Han satt stille en stund og tok så min hånd idet han sa: «De er det første menneske som har sagt meg noe vennlig om min far i de måneder som er gått siden han ble avsatt.»

Såvel dengang som ved senere besøk i Iran ble jeg bedt til middag hos Sjahen, og han ordnet det slik at jeg fikk en plass ved siden av ham ved bordet og anledning til å høre om hans mange fremtidsplaner for Iran, planer som han etterhånden senere har satt ut i livet. I et land hvor det formelig er en avgrunn mellom den høyt kultiverte og velstående overklasse og folket, som er både fattig og tilbakeliggende, står han temmelig alene. Hans dynasti er jo dessuten nytt og uten tradisjoner, så lett har det ikke vært. Men Sjahen er smidig og modig og han har, når alt kommer til alt, allikevel fått mere hjelp fra fremragende og patriotiske representanter for de gamle familier enn han dengang våget å håpe.

En av dem er minister Ala som mange av mine landsmenn vil huske fra Folkeforbundet i Genève og De forente nasjoner i New York, hvor han begge steder har representert sitt land med styrke og klokskap. Det mot og den fasthet som den bitte lille og svakelig utseende mann har vist, både under krisene der, hvor hans land ved flere anledninger har vært i faresonen og under sitt arbeide i Iran, og i stillingen som statsminister, er noe utenfor det sedvanlige. I min tid innehadde han lenge den noe udefinerbare stilling som hoffminister, men hadde stor personlig innflydelse. Han har i alle saker tjent sitt land og støttet sin statssjef under dennes vanskelige arbeide på en meget klok måte. Fra tiden i Genève kjente jeg Ala godt og følte meg alltid sikker på hans vennlige innstilling overfor Norge. Gjennom Ala kom jeg i forbindelse med hans svigermor, Madame Garaguslo. Denne persiske dame, helt av den gamle skole, førte et gjestfritt hus, av storgodsdimensjoner, midt inne i Teheran og jeg traff der en utsøkt samling av representanter for et av de

eldste, høyt kultiverte og forfinede folkeslag i verden. Når middagene var over, tok Madame Garaguslo plass på gressplenen i sin patio, fikk sin vannpipe bragt ut og røykte mens hun ledet en konversasjon så elegant og fylt av virkelig interesse at man ble sittende fengslet time etter time.

For meg fortoner Iran seg som Asias Østerrike, landet som på grunn av sin beliggenhet blir utsatt for krigersk invasjon av andre folkeslag, særlig fra øst, men som alltid holder stillingen, mere takket være sin høye kultur enn på grunn av våpenmakt. Gang etter gang har sterke stormer gått hen også over Iran hvor innbyggerne i filosofisk ro har måttet bøye sine hoder. Men når stormen en dag stilnet, var Iran der som før, med et åndsliv som tar impulser både fra øst og vest, men allikevel er forblitt først og fremst persisk.

I den eiendommelige situasjon med tre okkupasjonsmakter som hver hadde sin sone, kunne man tenke seg at forholdene i Iran under siste verdenskrig måtte være temmelig vanskelige. Det merket man imidlertid ikke så meget til; de tre stormakters ambassadører hadde jo i virkeligheten ledelsen, men brukte stort sett sin makt på en forsiktig måte. Selv hadde jeg utmerkede forbindelser med sovjetambassaden, men fikk forøvrig mest å gjøre med den britiske ambassadør Sir Reader Bullard der ble på sin post hele krigens tid og i betydelig grad var den der holdt det hele sammen. Han kom til Persia fra Irak hvor han hadde hatt en tilsvarende stilling og hvor det fortaltes at han under et av de mange opprør hadde latt tre av bandittene henge utenfor sine vinduer. Om det er sant, vet jeg ikke, men dette rykte medførte at han ble betraktet med en viss skrekkblandet respekt. Til oss norske hadde Sir Reader en stor tiltro – som ikke ble skuffet. I første rekke kom her vår generalkonsul Lærum, som gjennom disse år var overingeniør for Kampsax' arbeide med å bygge de veier der gjorde det mulig å bringe det mektige bidrag av krigsmateriell fra U.S.A. og England via havnene i Syd-Iran og opp til Det kaspiske hav. Kampsax hadde i denne tid opptil ca. 80 000 mann i arbeide på landeveiene, og det ble på alliert hold den gang ofte sagt at det var Lærums innsats som mere enn noe gjorde at det krigsmateriell de utholdende russiske tropper trengte for å redde Stalingrad kom frem i tide. Overfor meg fremhevet den britiske ambassadør gang på gang at Lærums ledelse av veiarbeidene for ham var garantien for at veiarbeidet ble gjort så godt, så hurtig og så riktig som menneskelig sett mulig.

Også andre norske ingeniører gjorde den tid en betydelig innsats i Iran, ikke minst vår tidligere generalkonsul Karl J. Olsen som senere igjen overtok generalkonsulatet. Av andre norske ingeniører erindrer jeg Furuholmen-Jensen, Bergan, Øyan og Tjomsaas.

Sovjet-Samveldet hadde i disse vanskelige år tilførsler fra de allierte i vest ad to veier, i nord via Murmansk og Arkangelsk, i syd via havnene i Syd-Iran og derfra gjennom det uveisomme land til Det kaspiske hav. Begge steder gjorde Norge en betydelig innsats, i nord med sine båter og i syd likeledes med båter, men like avgjørende med den eventyrlige veibygging.

En diplomat i Teheran som den gang betydde meget for Norge, var den danske chargé d'affaires Fensmark. I en tid av krigen da de alliertes aksjer ikke stod særlig høyt, var han i det uklare farvann som den nære orient representerte, en klippe hvor alle med virkelig nasjonal innstilling fant støtte. Da jeg kom til Teheran, viste det seg at han i det tidsrom Norge etter invasjonen av vårt land hadde vært uten diplomatisk representasjon i Iran, hadde tatt seg av våre saker og hjulpet våre landsmenn på beste måte. Til gjengjeld hadde jeg den glede, efter hans anmodning, å gjøre mitt beste for Danmarks interesser i Sovjet-Samveldet hvor landet dengang ingen representant hadde. Det lyktes efterhånden å få dansker som ved skjebnens ugunst var kommet i konsentrasjonsleire frigitt derfra.

Fensmark gjorde dengang det mesterstykke, efter at han omtrent samtidig med den danske minister i Washington hadde emansipert seg fra sin regjering, uten å ha noen akkreditiver å avlevere, allikevel å bli anerkjent i Irans naboland.

Dessverre ble Fensmarks innsats aldri riktig forstått i hans eget land.

Straks efter min ankomst til Teheran deltok jeg i en vellykket fest i den skandinaviske klubb hvor jeg, foruten mange sympatiske landsmenn og skandinaver i det hele, traff en person som ble min venn, Goulham Amini. Han var mineingeniør og arbeidet ved grubeminstriet, dog uten lønn. «Mitt hovedarbeide er å påvise at gruber som folk vil selge til staten, som regel er verdiløse,» sa han. Neste dag skulle han på en ekspedisjon opp i fjellene sammen med en gruppe geologiske studenter og inviterte meg til å være med. Da han i grålysningen kom for å hente meg i en buss fylt av studenter, sa han til meg at da studentene ikke var vant til utlendinger, var det best at jeg

ble presentert som geolog og oppførte meg som sådan. Oppe i fjellet fikk jeg som de andre utlevert en liten hammer og forsøkte så godt jeg kunne å virke som fagmann. Rett som det var tok jeg opp en sten og banket eftertenksomt på den. Noen stener puttet jeg så efter et kort studium i min veske, andre slengte jeg hoderystende fra meg som uten interesse. Min opptreden må visstnok ha gjort et overbevisende inntrykk, hvilket nettopp bragte meg i en vanskelig situasjon. Da vi passerte gjennom et skar i fjellet, stanset studentene lenge og betraktet, under livlig diskusjon, visse eiendommelige formasjoner og linjer i fjellsiden. Tilsist samlet de seg om meg og sa at den berømte franske geolog professor Bournonville som hadde bodd lenge i Iran, hadde fremsatt visse teorier om disse fjells opprinnelse og alder. Blandt studentene var det sterkt delte meninger om dette og da man nu hadde det hell at en fremragende utenlandsk geolog var tilstede, nettopp på det sted den franske professors teorier støttet seg til, ville man gjerne høre min mening om saken. Øyeblikket var ikke helt lett, men da jeg nødig ville svikte Amini, sa jeg, efter å ha betraktet fjellsiden nøye: «Den omtalte teori har opptatt også meg sterkt, snart har jeg ment at den franske professor har rett, snart har jeg vært i tvil om dette. Men når jeg nu her på stedet ser fjell-lagene foran meg og sammenholder det med hva jeg andre steder i verden har sett av fjellformasjoner som antas å være fra samme periode, står det klart for meg at professor Bournonville har tatt absolutt feil. Lagene er fra en helt annen periode.»

Min uttalelse ble mottatt med stormende bifall. Det viste seg nemlig at et flertall av studentene sognet til en persisk teori, helt i strid med den franske professors. Om selve turen har Amini senere skrevet en meget humoristisk beretning som han kaller: «Hvordan den norske minister definitivt avlivet professor Bournonvilles teori.»

Som man vil forstå, var Teheran under krigen sterkt preget av å være sete for de tre okkupasjonsmaktens militære ledelse og dessuten hjem for utallige utlendinger. For å lære et virkelig uberørt persisk miljø å kjenne, besluttet jeg å reise en tur til landets gamle hovedstad Ispahan ca. 400 km syd for Teheran. Noen jernbane førte ikke dit, så reisen måtte foretas med bil. Fra flere hold ble jeg advart mot å foreta den lange tur over den øde sletten. Røverbander var på ferde både her

og der, og det fortaltes ofte historier om reisende som var blitt plyndret og efterlatt splitter nakne på de øde veier. Noe overdrevne var kanskje disse historier, og da jeg som sjåføør hadde en kjempesterk kurder som var vant til å kjøre den sikkert vel så farlige vei mellom Teheran og Bagdad, la jeg iveri en morgen kl. 6. Kurderen, som likte å drikke, hadde innrettet bilens bagasjerom som isskap hvor øl ble oppbevart. Noe av det merkeligste på turen ble imidlertid da vi på den ellers helt øde slette møtete veldige konvoier av lastebiler fylt med krigsmateriell på vei nordover til Sovjet-Samveldet. Lastebilene var så kjempestore og de vilt utseende sjåføorene kjørte med så voldsom fart og brutalitet at vi på vår vei sydover bare kunne redde oss ved å kjøre bilen helt ned i veigrøften og der håpe på det beste, mens «Åsgårdsreien» drog forbi. Ut på eftermiddagen så vi Ispahans kupler lyse i aftensoen og kjørte kort efter inn i Irans gamle hovedstad, hvor livet gikk sin gang som siden årtusener tilbake. Da veiene like til den tid hadde vært av meget tvilsom karakter og noen jernbane dengang ikke fantes, hadde forbindelsene med utenverdenen stort sett vært opprettholdt ved kameltransport. Jeg kan ikke huske noen gang å ha følt meg lengre borte fra nutiden enn da jeg før middag vandret en tur i byens gater, hvor en automobil eller europeisk kledt person ikke noe sted kunne øynes og hvor innbyggerne stillferdig og alvorlig fulgte sine vaner og skikker som de hadde gjort gjennom umindelige tider. En overraskelse fikk jeg allikevel – en hilsen fra det okkuperte Norge. I vinduet til en matvareforretning, hvor alt annet syntes å være persisk, fikk jeg plutselig se en pyramide av hermetikkesker med «King Oscar», Bjellands berømte sardiner. Hvordan disse bokser, som jeg kjøpte så mange av som jeg i det hele tatt kunne bære, hadde forvillet seg til dette fjerne sted, er for meg et mysterium.

Noe som alltid har bedrøvet meg er å se at de dyktige norske ingeniører rundt i verden som regel arbeider for utenlandske firmaer. Når et stort arbeide er gjort, får de sin ofte beskjedne lønn og drar videre mens de store selskaper sitter tilbake med profitten. For å søke å rette på dette sendte jeg ved et senere besøk i Teheran den norske regjering et lengere brev, hvor jeg innledningsvis nevner en rekke eksempler på våre ingeniørers innsats i en rekke sydamerikanske land. Videre skrev jeg bl. a.:

«Hva angår den Nære Orient, som jeg nu er kommet i kontakt med, er billedet det samme. Også her har norske ingeniører ved sin innsats sikret vårt land en vel ansett stilling. Under den hurtige utvikling av kommunikasjonsvesenet som i de senere årtier er foregått i Tyrkia, er norsk teknisk hjelp stadig blitt benyttet. Også i Irak har norske ingeniører arbeidet, og de vanskelige oppgaver som har frembudt seg under det vei- og jernbanearbeide der i løpet av de siste ti år har pågått i Iran, ville neppe kunne være løst med så stort hell uten våre ingeniørers dyktighet og erfaring. De omfattende veiarbeider av høy strategisk og forsyningsmessig betydning som i disse dager pågår i Iran, har som teknisk leder vår generalkonsul D. Lærum, i samarbeide med en rekke andre dyktige norske ingeniører og entreprenører. Også i Irans statsadministrasjon er flere vel ansatte norske ingeniører ansatt.

Mens det således ved løsningen av omfattende og vanskelige ingeniørarbeider, først og fremst av kommunikasjonsmessig natur, i de forskjellige land trekkes veksler på norske ingeniørers erfaring og dyktighet, viser det seg at disse arbeider som regel planlegges og ledes av entreprenørfirmaer av en annen nasjonalitet som oppnår det finansielle utbytte og andre fordeler, for eksempel import av varer fra vedkommende firmas hjemland. De norske ingeniører arbeider som funksjonærer, utfører sitt arbeide til alles tilfredshet, og trekker seg så stillferdig tilbake for å forlegge sin virksomhet annen steds hen . . .

Såvidt jeg kan forstå, må gjenoppbygningen av Norge etter krigen baseres på penger som man kan tjene i utlandet (ved skipsfart, eksport og på annen måte). En på et tidlig tidspunkt klokt oppbygget norsk teknisk-kommersiell entreprise i den Nære Orient, delvis med statskapital, og under offisiell norsk beskyttelse, ville sikkert kunne være oss til uvurderlig hjelp under den kamp om disse markeder som uvegerlig vil oppstå . . .

En plan som den ovenfor nevnte om å skape en stor norsk teknisk-økonomisk institusjon, antagelig med sete i Teheran, og med oppgave å fremme Norges interesser i den Nære Orient, som naturligvis ikke kan tenkes satt ut i livet uten etter de mest inngående forundersøkelser fra sakkyndig hold, kan kanskje idag synes noe fantastisk. Det er imidlertid min overbevisning at skal man oppnå resultater av virkelig betydning, må der på disse områder arbeides på lang sikt og med en viss dristighet.»

Regjeringen i London stilte seg meget velvillig og lovet økonomisk støtte. Før vi kom så langt, tok imidlertid krigen slutt og man fikk i

London annet å tenke på. Et lite selskap som jeg kalte «Nortrac» kom allikevel istand, med en meget begrenset kapital som vi der var i Iran selv satset. Tidspunktet var imidlertid ikke lengre gunstig, og til tross for de fremragende norske ingeniørers arbeide fikk det en begrenset levetid. Såvidt jeg kan se, har idéen imidlertid slått an og norske selskaper som «Noreno» kan vel sies å være avleggere av vårt lille «Nortrac».

Mitt neste besøk i Iran ble alt annet enn vellykket. Min malaria, en arv fra siste opphold i Paraguay, brøt påny ut og ville ikke gi seg. Da den ble kombinert med en lettere giktfeber og tyfoid, lå jeg temmelig hjelpeløs på det ukomfortable hotellet i Teheran. Noen av de hyggelige norske som så til meg, fikk den idé å tilkalle to spesialister i febersykdommer fra det russiske hospital. Ved hjelp av mirakuløse innsprøytinger fikk de for all tid kureret meg for min plagsomme malaria, et nytt eksempel på god russisk legekunst.

Et par dager senere reiste jeg tilbake til Sovjet-Samveldet. Jeg stod like opp av sengen, satte på meg min store pels og håpet på at reisen skulle ta høyst to dager. Slik det gikk, hadde jeg ikke pelsen av meg på en hel uke. Flyet gikk ikke ned i Baku, så vår vertinne traff jeg ikke, men det gikk uheldigvis helt til Astrakhan ved Volgas utløp. Der lukter alt av sild, og den pensjon hvor vi ble innkvartert er noe av det mørkeste og mest uhyggelige oppholdssted jeg i det hele har besøkt. Første dag var det tåke og jeg lå tålmodig i mitt skumle soveværelse (uten vinduer). Annen dag var været bedre og jeg trakk et lettelens sukk da flyet startet. En halv time senere merket jeg at vi gjorde vendereis på grunn av usikkert vær og kort etter lå jeg atter i mitt mørke værelse, stadig med pelsen på, grunnet min feber. Etter tre dager i Astrakhan kom vi tilsist avsted, men nådde den dag ikke lengre enn til flyplassen utenfor Stalingrad. Det var i mørkningen, regnet øste ned og alle ombordværende drog hurtig bort gjennom den nærmest bunnløse søle. Da jeg hadde sittet alene en times tid, besluttet jeg å følge efter. Med en kuffert i hver hånd vaklet jeg avsted i mørket i retning av et svakt lys langt borte. Det viste seg å være flyplassens stasjonsbygning, som var fylt av røk og mange mennesker. Da jeg forklarte hvem jeg var og at jeg var syk, ble jeg av kommandanten meget vennlig bragt opp i et soveværelse med fire senger, hvorav den ene ble anvist meg. To senger ble bebodd av to ingeniører, og i det fjerde

hjørne av værelset hadde en kvinnelig russisk major sin seng. Alt var for så vidt i god orden og jeg ble liggende der, fremdeles i min store pels, i to døgn. Den første aften hadde jeg en forøvrig nærmest rørende opplevelse. En times tid etter at jeg var kommet iseng, ble det bragt et bord inn i soveværelset og satt ved siden av min seng, dekket til fire personer. Kort etter kom kommandanten, hans frue og en venn av dem for å spise aftens med meg slik at jeg ikke var alene. Det var kaviar og røket fisk og vodka og øl og vin. Og jeg som på grunn av mitt mavetilfelle praktisk talt ikke hadde spist annet enn fra Teheran medbragte tørre kjeks, tok for meg av rettene – og tålte det bra. Det var en munter stund ved sengeleiet med mange skåler og meget godt humør. Da mine spisegjester var gått, kom de tre værelseskamerater, den kvinnelige major tilsist, og snart sov vi alle fire fredelig utenfor heltebyen hvor nylig noen av de store og avgjørende kamper i verdenshistorien hadde funnet sted.

Neste dag før flyet gikk, kjørte man meg rundt i det som var tilbake av Stalingrad, og om aftenen var jeg fremme i min ambassade i Moskva. Jeg tror aldri noe bad har smakt meg så godt som det jeg fikk den aften – da pelsen endelig var kommet av.

Mine senere besøk i Iran var svært korte, dels på vei til London, dels for å ta farvel da jeg skulle overta stillingen som utenriksråd i Oslo. Men enten mine besøk var lange eller korte, var alltid min glede like stor over å komme dit – av to grunner. Fordi jeg møtte en vennlighet og gjestfrihet fra innbyggerne i dette forunderlige eventyrland med sin forfinede, men uutslettelige kultur, en gjestfrihet av sjelden kvalitet. Fra Sjahan og de store jordeiere til de fattigste bønder åpnet de sine hjem for meg og lot meg fornemme charmen ved livsformer så fjerne fra våre som vel mulig, men verdifulle og verdige.

Og fordi jeg hos de av mine landsmenn der levte i Iran, møtte en norskdom av kvalitet. De norske ingeniørhjem hvorav jeg best husker Bergans, Øyans, Karl Olsens og Lærums, vil for meg bli stående som eksempler på hvordan nordmenn i det helt fremmede miljø forstår ikke bare å bevare sin norskdom, men utdype og styrke det beste i den slik at de kan gå sterke og uforferdet til sin gjerning i det fremmede.

Et av resultatene av mitt lange reiseliv er blitt at det er i fjerne egne av verden at man hos norske klarest kan se verdien av vår egenart. Jo lengre borte man er og jo mere forskjellig miljøet og livet er fra vårt

eget, desto sterkere er det at norske samler seg om og trekker kraft av det beste i vår kultur. I de små norske hjem på de fjerneste steder av kloden står Wergeland og Bjørnstjerne Bjørnsons bøker velbrukt på hedersplassen i bokhyllen, Asbjørnsen og Moe presiderer i barnekammeret og våre kjære salmer og sanger blir ikke glemt. Ennu idag, så lenge efter, slår varmen fra den juvel av et norsk hjem som general-konsul Lærum og hans elskelige og uforglemmelige hustru hadde skapt imot meg når tankene går den vei.

WARSAWA

DA JEG EFTER OPPHOLDET I OSLO sommeren 1945 gjorde meg ferdig til å reise tilbake til Moskva, fikk jeg før jeg drog et nytt oppdrag, som kom til å bli høyst interessant. En av de store vanskeligheter i Norge på dette tidspunkt var mangelen på kull. Vår gamle hovedleverandør England var ute av stand til å skaffe oss denne vare, og Polen, hvor de store kullgruber i den sydlige del av landet merkelig nok var uberørt av ødeleggelsene forøvrig, var i virkeligheten det eneste land i Europa hvorfra man kunne få kull. Mens jeg ennå var i Norge, hadde den norske ambassade i Moskva begynt forhandlinger med den polske handelsminister Minz angående kullkjøp; men disse hadde ikke kunnet bringes til avslutning mens handelsministeren var der. Mitt oppdrag ble derfor ved forhandlinger med den polske ambassade i Moskva eller eventuelt direkte med myndighetene i Warszawa å skaffe tilveie de veldige kvantiteter av kull som Norge dengang *måtte* ha.

I Moskva viste det seg umulig å komme noen vei. Det var tale om svære og innviklede kontrakter, som den polske handelsråd ikke så seg istand til å forhandle om. Det ble imidlertid sagt meg at dersom jeg ville fly til Warszawa, ville det være mulig å undertegne kontrakt i løpet av en tre-fire dagers tid. Det hele var meget ubehagelig for meg; jeg hadde alt vært lenge borte fra Moskva og viktige ting forelå der som skulle ordnes. Kullene måtte imidlertid skaffes, og når det hele skulle kunne ordnes så hurtig, var det ikke annet å gjøre enn å legge iveri.

Reisen kom til å bli noe av det eiendommeligste jeg har vært med på. Allerede flyturen Moskva—Warszawa bød på overraskelser. Det fly den polske regjering hadde sendt for å hente meg, så ikke meget betryggende ut, hva det jo ikke var til å forbause seg over på det daværende tidspunkt. Besetningen, som bestod av noen ganske unge gut-

ter, hadde visst ikke altfor meget erfaring og kunne til å begynne med slett ikke få flyet igang. Den som til syvende og sist fikk motoren til å funksjonere, var min enbenede sjåfør (sønn av ambassadens egentlige sjåfør) Sacha, som var en meget behendig fyr. Han fikk etter endel strev motoren igang og hoppet så, mens flyet rullet bortover bakken, av i farten og trillet som en ball i gresset, mens min militærattachés adjoint, kaptein Borthen, som jeg hadde tatt med på turen, og jeg betraktet hverandre med eftertenksomme miner. Hvordan skulle dette gå? Det gikk imidlertid ganske bra, inntil vi nærmet oss den polske grense, hvor vi måtte gå ned på en militær flyplass grunnet mangel på bensin. De unge polakker drog avsted for å kjøpe bensin, men var og ble borte. Da jeg endelig tapte tålmodigheten og gikk til plassens kommandantbolig, fant jeg mine polske venner meget nedtrykt. Den russiske major, som var høystbefalende på stedet, hadde bestemt nektet dem bensin. Jeg måtte derfor ta saken i min egen hånd, men hadde i begynnelsen lite hell med meg. Heldigvis kom jeg imidlertid til å huske navnet på militærguvernøren i Moskva, og da jeg i en bestemt tone forlangte å bli satt i telefonisk forbindelse med denne, slo majoren plutselig om og sa at vi selvfølgelig skulle få all den bensin vi trengte. Straks efter fløy vi så videre og ankom om aftenen i god behold til flyplassen utenfor Warszawa, idet en automobil kjørte opp ved siden av flyet. Ut steg en halt herre i regnfrakk, som tiltalte meg på følgende måte: «Jeg er Prins Radziwill og ønsker Dem på den polske regjeringens vegne hjertelig velkommen til Warszawa.» Om mannen hadde sagt at han var Fyrsten av Monaco, kunne jeg ikke være blitt mere forbauset. At den kommunistiske polske regjering lot seg offisielt representere ved et medlem av den urgamle polske fyrstefamilie, som revolusjonen i særlig grad hadde rammet (idet dens eiendommer, som var like så store som mindre europeiske land, nettopp var blitt beslaglagt) var så originalt, at jeg et øyeblikk tvilte på mine sanser. Sammenhengen var imidlertid at Radziwill, som under krigen hadde vært i tysk konsentrasjonsleir og der fått sitt ene ben knust, hadde stilt seg til kommunistregjeringens disposisjon og var blitt souschef i utenriksministeriets protokollkontor. «Når jeg ser noen bygge et hus, får jeg alltid lyst til å være med og bære mursten,» sa han forklarende til meg.

Innreisen til Warszawa fra flyplassen var av voldsom virkning. Kilometer efter kilometer kjørte vi gjennom gater, hvor ikke et hus stod på

benene, like til vi i byens sentrum kom til vårt hotell, «Polonia», som var i god stand da Gestapo hadde holdt til der.

Efter å ha fått anvist værelse på hotellet og spist en utmerket middag, begav vi oss ut i «byen». Heldigvis var det måneskinn, da belysningen ellers innskrenket seg til en gatelykt utenfor hotellet. I de svakt opplyste gater, hvor husfasadene ofte var blitt stående, så man gjennom de tomme vinduer opp mot stjernehimmelen, og noe gateliv fantes egentlig ikke, da byens beboere ved mørkets frembrudd stort sett trakk seg ned i kjelleretasjene under ruinene, hvor de hadde sine boliger. Hist og her inne i de takløse murstensbygninger var det imidlertid bygget opp små treskur, der dels gjorde tjeneste som små butikker og dels som forlystelseslokaler, hvor de uutslettelige polakker alt var begynt å synge og danse. Som et noenlunde jevnt akkompagnement til det hele hørtes det natt ut og natt inn skyting med maskingevær fra sentrum av de store kvarterer, hvor kamper fremdeles ble utkjempet mellom polakker av forskjellig oppfatning, russiske soldater og formentlig efterglemte tyskere. Da jeg noen uker senere våknet opp midt på natten og til å begynne med ikke kunne bli klar over grunnen til dette, gikk det opp for meg at det var fordi det var helt stille. Skytingen var foreløpig opphørt.

Mens jeg den første dag vandret bortover byens hovedgate, hvor vakkert polsk sølv ble solgt i små bakerbutikker og andre småforretninger, installert i skurene i ruinene, kom jeg i en av disse butikker i samtale med en ung polsk dame, som tilbød seg å hjelpe meg med mine innkjøp. Hun var meget vakker og dertil i høy grad sprogkyndig, og fortalte meg at hun var datter av en høytstående polsk departementsfunksjonær. Da hun fikk høre hvem jeg var, spurte hun om hun ikke kunne få arbeide i den norske legasjon. Noen legasjon hadde vi jo ikke (vår gamle bygning var helt bortblåst av en bombe), men kaptein Borthen og jeg hadde med stort besvær lyktes å få til disposisjon et lite værelse til kontor på hotellet. Der installerte vi den unge dame, som straks gikk i gang med å skrive på maskin. Den første aften arbeidet hun så sent at hun ble til middag, hvorefter Borthen og jeg fant det rimelig å følge henne til den kjeller, hvor hun bodde med sine foreldre, et godt stykke borte i byen. Mens vi vandret avsted i den halvmørke gaten, merket jeg at noen gikk like bak meg, og straks derefter noe kaldt som ble trykket mot min nakke. Da jeg snudde svakt på hodet, så jeg

at det var en øyensynlig beruset soldat som av en eller annen grunn hadde fattet mishag til meg og nu gikk med geværpipen trykket mot mitt bakhode. Da det slo meg at han ville skyte dersom jeg forsøkte å løpe min vei, fortsatte jeg å vandre videre i den eiendommelige stilling flere kvartaler bortover, inntil soldaten på et hjørne plutselig ble lei av det hele og gikk sin vei.

Allerede første dag hadde jeg selvfølgelig avlagt visitt i utenriksministeriet, som var installert i en forholdsvis intakt bygning, temmelig langt borte på den annen side av elven. Da det jo hverken fantes sporvogn eller biler, måtte jeg for å komme dit kjøre på noen uhyre langstrakte vogner, bestående av to planker plasert over fire gummi-hjul og trukket av hester eller okser. Disse merkelige kjøretøyer hadde på en måte overtatt sporvognenes rolle, og man kunne ved hjelp av disse, for en billig penge, komme gjennom byen i de forskjelligste retninger. Senere stilte dog utenriksministeren til min rådighet en bil, når det var tale om offisielle visitter og mottagelser.

Hva angår de forhandlinger jeg skulle føre, ble jeg henvist til en nyutnevnt funksjonær, som uheldigvis tidligere hadde vært sildeimportør. Mine instruksjoner gikk ut på at jeg skulle kjøpe kull, fortrinnsvis mot levering av norsk sild. Den polske forhandler viste seg å ha en dypt inngrodd mistillit til noe han kalte «varsild», hvilket var hans betegnelse for vår vårsild, og da det var nettopp denne vare jeg særlig hadde tilsalgs, gikk det lenge meget tregt med forhandlingene. Selve kullkjøpene bød på mindre vanskeligheter, da direktørene for kullgrubene var svært greie. Men betalingsspørsmålet (det dreiet seg jo om mangfoldige millioner kroner) og «varsilden» syntes å by på uoverstigelige hindringer. Da det ikke fantes telefon- eller telegrafforbindelse mellom Norge og Polen, og post bare ankom rent leilighetsvis med spesiell kurer, måtte jeg under forhandlingene — som kom til å vare i syv uker istedet for tre dager — to ganger fly til Norge for å få nye instruksjoner. Ved min første tilbakereise var man i Norge så elskverdig å sende med meg tre eksperter med særlig kjennskap til transportforhold, kull og sild, og disse herrer, skipsreder Usterud-Svendsen, grosserer Clement Johnsen og byråsjef Bjørn Vikdal, var meg til stor hjelp og hygge under endel av forhandlingene, som imidlertid skred langsomt frem. Den tidligere sildekjøpmann, som var hovedforhandler fra polsk side, var meget vrien og fortsatte å kjempe som en løve mot min «varsild». Det

hjalp lenge svært lite at representantene for de polske gruber stilte seg forståelsesfulle.

Mens jeg ventet og ventet og kjeklet med sildemannen, hadde vi det imidlertid svært hyggelig. Blandt annet har jeg sjelden spist så godt og rikelig som på hotellet og i de små nyopprettede barakkerestauranter. Det merkelige forhold var nemlig, at mens Warszawas befolkning var sunket fra henimot 800 tusen til nærmere det halve, var bondegårdene i omegnen, som var vant til å forsyne en nesten millionby, forholdsvis uberørt. Så snart krigen var slutt, hadde de begynt å sende sine varer inn til Warszawa på samme vis som før og i noenlunde samme kvantiteter. Da det praktisk talt ikke fantes butikker, solgte de maten fra sine kjerrer, og da det ikke var nok folk til å kjøpe det alt sammen, så Warszawas sentrale bydeler om formiddagen ut som en eneste mektig matvarebutikk med slike masser av kjøtt, fleisk, smør, osv. at det formelig svimlet for en. Og om aftenen måtte mange av bøndene forlate byen med kjerrer fulle av usolgt mat. Dette foregikk på et tidspunkt da det hersket alvorlig hungersnød såvel i grubedistriktene i Syd-Polen som i de nordlige deler av landet, hvor landbruket er forholdsvis lite utviklet, dels var ødelagt. Da alt som het jernbanetraffikk var opphørt grunnet mangel på såvel materiell som linjer, veiene var i en håpløs tilstand og lastebilene dessuten meget sjeldne, måtte maten bli der den var.

Snart begynte mitt lille hotellokontor å fungere som legasjon, og det viste seg at jeg til og med hadde en liten «koloni». Det mest originale medlem var en sjømann. Han hadde riktignok ingen papirer og hadde ravnsort hår og øyne, men da han talte et upåklagelig norsk, fant jeg å måtte forsyne ham med pass og gi ham assistanse forøvrig. Den unge og usedvanlig vakre mann greide seg imidlertid økonomisk bra, takket være et eiendommelig eventyr han hadde i Warszawa straks etter ankomsten dit — Gud vet hvorfra. De første nettene hadde han tilbragt på en benk, som det ennu fantes noen få av i parkene. Disse var, som man kan tenke seg, meget ettertraktet. Etter hva han fortalte meg, hadde han en aften delt benken med en meget smukk polsk dame, som det var mange av i Warszawa. Damen, som viste seg å være av høy polsk adel, ble forelsket i gutten og viste ham fra første øyeblikk en blind tillit. Hun bad ham møte henne neste aften, for — sammen med hennes mor — i nattens mulm og mørke å begi seg til det nu nedstyr-

tede palé, hvor de før hadde bodd, for i kjelleren under huset å grave opp gullpenger som de hadde gjemt der. Damene kunne selv ikke greie dette. De hadde mistet alle sine pårørende og våget ikke å omtale saken for noen av frykt for å bli av med det hele. Dette var nettopp noe for vår sjømann. Takket være hans iherdige graving ble skatten funnet og i dypeste fortrolighet fortalte han meg at de to damer i den kjeller hvor de nu bodde sammen, hadde henimot 50 000 dollars verdi i gullpenger. Det var meningen at han skulle gifte seg med den unge damen, hvis bekjentskap jeg hadde den fornøyelse å gjøre, og det usedvanlig smukke unge par ønsket nu sammen med hennes mor å reise til Brasil. Såvidt jeg husker, fikk jeg etter meget strev ordnet med innreisetilatelset, jeg tror ved henvendelse til Brasils legasjon i Stockholm, og det er mitt inderlige håp at triumviratet, som hadde funnet hverandre under så selsomme omstendigheter, nu lever lykkelig sammen på den vestlige halvkule.

Et annet medlem av min «koloni», Sjur Lien, var fra Telemark og hadde bodd adskillige år like utenfor Warszawa, hvor han hadde en betydelig revefarm. Krigens bølger hadde slått frem og tilbake over denne farm utallige ganger i de forløpne år, men han hadde alltid lykkes å redde både seg selv, bygningene og de mange rever. Ved en særdeles sympatisk søndag-middag han holdt for de norske forhandlere, kunne jeg ikke dy meg for i min lille takketale å si at blandt de mange rever på eiendommen måtte han utvilsomt selv være den største. Vi hadde stor glede av denne elskverdige nordmann, og jeg håper at den støtte vi på vår side gav ham, har vært ham til nytte. At det hadde vært mulig for ham å holde stillingen der han var, gjennom alle krigens år, betrakter jeg nærmest som et mirakel.

Forhandlingene, som til tross for all min oppfinnsomhet slepte seg avsted, kom ved et rent tilfelle plutselig i bedre gjenge. En dag var jeg reist ut på flyplassen i det håp at et efterlengtet svensk fly skulle komme med viktige dokumenter og opplysninger. Dette fly kom ikke, men derimot traff jeg en rekke medlemmer av den polske regjering, som var reist ut på flyplassen for å ta imot en russisk marskalk. Det vakte smigrende oppmerksomhet at jeg som det eneste medlem av Corps diplomatique var møtt frem ved denne anledning (jeg nevnte forsiktigvis intet om det svenske fly), og under den samtale jeg fikk med utenriksministeren mens vi ventet, lyktes det meg å få ham til å for-

stå at det ikke lenger gikk an å la sildemannen oppholde meg med løst snakk. Han lovet meg å ordne det slik at jeg allerede neste dag skulle få en avgjørende samtale med den polske handelsminister Minz, som både var den mest innflydelsesrike person i regjeringen og dessuten selvfølgelig hadde det avgjørende ord med hensyn til den avtale jeg søkte å få istand. Dersom jeg ikke tar feil, må den usedvanlige hjertelighet som den russiske marskalk viste meg da jeg sammen med den polske utenriksminister tok imot ved flyet, ha bragt mine aksjer ytterligere til å stige. Ett er iallfall sikkert, nemlig at jeg neste dag ble mottatt av handelsministeren, hva den gang var meget vanskelig å oppnå, og etter en kort samtale fikk jeg løfte om at de polske forhandlere umiddelbart skulle få instruksjon om å få istand en avtale som var akseptabel også for Norge.

Da jeg neste dag hadde møte med min polske medforhandler satte han til å begynne med opp en svært høytidelig mine, men kunne like etterpå ikke la være å le, hvilket jeg syntes var sympatisk. Hans samtale med handelsministeren som nok hadde referert noen godbiter fra hans forhandlingsteknikk, som jeg hadde omtalt, hadde visstnok vært ganske dramatisk. Resultatet ble imidlertid at vi i løpet av noen timer kom til enighet om en avtale som jeg fant helt tilfredsstillende. Dette var i begynnelsen av uken, og det ble besluttet at jeg sent fredag eftermiddag skulle undertegne overenskomsten sammen med handelsministeren. De mellomliggende dager fant jeg å burde benytte til et besøk ved kullgrubene i den sydlige del av Polen, hvor de elskverdige direktører hadde invitert meg. Reisen dit ble i høy grad vellykket, og ikke minst interesserte det meg på hjemveien å besøke Krakau. Denne vakre by var – i motsetning til Warszawa – praktisk talt uberørt av krigen. Tidlig fredag morgen reiste jeg derfra i bil sammen med en polsk ingeniør. Den vei vi benyttet var på grunn av bombehellene forferdelig, og ved 11-tiden om formiddagen gav bilen opp. Alle våre anstrengelser og bønner til forsynet var forgjeves. Den stod bommende fast. Da vi ennu hadde et par timers kjøring for å nå Warszawa, ble jeg temmelig fortvilet. Jeg så for meg i ånden hvordan det kunne komme til å gå, hvis jeg ikke var tilstede når den høytidelige undertegning av overenskomsten skulle finne sted samme dag. Min tvilsomme venn og medforhandler ville sikkert benytte anledningen til å ta revansje og starte nye endeløse diskusjoner. Plutselig kom en svær lastebil, fylt med poteter, kjø-

rende i riktig retning. På min anmodning stoppet den og idet jeg forlot bil, ingeniør og bagasje, steg jeg raskt opp i potetene, hvor på forhånd en rekke bønder allerede var installert. En kort stund gikk det bra, men min forferdelse kan lettere tenkes enn beskrives, da lastebilen plutselig svingte av fra hovedveien for å kjøre til en nærliggende bondegård. Lengere skulle den ikke, og da ingen forstod noe av min egen tvilsomme «polsk», befant jeg meg kort etter stående på landeveien, nu helt alene og forlatt. Etter et kvartert tid hørte jeg en surrende lyd, og kort etter så jeg en ung mann komme kjørende på sykkel med påhengsmotor i retning av Warszawa. Jeg vinket fortvilet uten egentlig å vite hva jeg ville, og den unge mann som viste seg å kunne tysk, stanset høflig og spurte hva jeg ønsket. Da jeg i få ord hadde forklart ham min stilling, tilbød han meg å sette meg opp bak på sykkelen, hvor det dog dessverre ikke var noe sete, men kun en jernstang. Jeg har alltid hatt en inngrodd skepsis overfor motorsykler, og kombinasjonen av den ukjente mannen, den skrøpelige sykkel og den bombehullede vei var alt annet enn betryggende. Jeg hadde imidlertid intet valg og la derfor min regnfrakk under meg på stangen, trakk hatten nedover ørene, tok et godt tak rundt mannens skuldre og bad ham legge iveri. Kjøreturen ble noe av det nifseste jeg har vært med på. For å unngå bombehullene måtte vi kjøre i ustanselige svingninger, hvor sykkelen med god fart lå betenkelig på skrå utover mot hullene. Etter ti minutter stanset den helt, hvilket bragte meg til fortvilelsens rand. Den unge polakk tok det imidlertid med stor ro. Det var noe rusk som var kommet i forgasseren, sa han. Vi måtte bare løfte sykkelen opp og ryste den godt. Dette viste seg å være et mektig middel, og snart kjørte vi videre som før. Etter to timers sykling, avbrutt av en 8–10 rystelser av sykkelen på før nevnte måte, kjørte vi ved halv to-tiden inn i Warszawa, hvor jeg — om enn ikke på særlig ambassadørmessig måte — rullet opp foran Hotel Polonia i god behold. Sjelden har jeg vært så glad og takknemlig, og jeg håper at den lunch jeg innbød min redningsmann til og som jeg kan tenke meg må ha vært en av de mest lukulliske han i sitt liv har deltatt i, gav et adekvat uttrykk for dette.

Om ettermiddagen undertegnet jeg sammen med handelsministeren overenskomsten, og neste dag gav den polske regjering en lunch til min ære. I min tale, hvor jeg takket for den hjelp vi i en vanskelig stund hadde fått og ytret håp om at våre motydelser måtte bli til nytte, ut-

talte jeg min beundring over den polske befolknings nærmest eventyrlige livsmot og vilje til etter alle ulykker å bygge landet opp påny. Jeg sluttet med å si, at Warszawa den gang – mutatis mutandis – var en ny og uventet illustrasjon til det gamle franske ord «Les vertus de-meurent en ruines».

Hva angår den millionkontrakt om 500 000 tonn kull jeg undertegnet kan anføres at den polske forhandlers mange betenkeligheter ikke var helt ugrunnet. Det viste seg at prisen for de kull jeg hadde kjøpt var så lav, at den norske regjering etterhånden fant selv å måtte foreslå prisen forhøyet – med henblikk på virkelig å kunne forlange leveransene gjennomført.

Om ettermiddagen gikk jeg en siste tur i den herjede by. Jeg kom inn i kvartaler hvor jeg aldri før hadde vært, og hvor det var helt stille og utdødd. I en smal gate, hvor jeg gjennom vinduene i de gjenstående husfasader så opp mot den blå himmel, ble jeg lenger oppe i gaten oppmerksom på et hjørnehus, hvor det fra tredje etasje såes vennlige røde og blå farver. Da jeg kom nærmere, viste det seg at høyt oppe på det – bortsett fra ytterveggene – komplett bortblåste hus fantes det en liten hjørnebalkong, hvis dør førte, ikke til noe værelse, men rett ut i luften, og her var noen små blomsterkasser med geranier og gentiana som vennlig blomstret videre, uberørt av beboernes forsvinnen. Ettermiddags-solen over disse små blomster gjorde mere inntrykk på meg enn noe annet jeg opplevet i Warszawa, og var som et bud om at hva der enn hender, så er det alltid noe som vil leve videre og lyse opp i elendigheten.

UTENRIKSRÅD

DEN 20. NOVEMBER 1946 satte jeg meg i utenriksrådstolen, fylt av glade forventninger – som ikke ble skuffet. Allerede rammen om min virksomhet fra 9 morgen til halv 4 middag i det store vennlige kontor, med fjorden, båtene, Akershus og Hovedøen rett utenfor vinduene, i årstidenes skiftende lys, gav optimisme og arbeidslyst. Folk ut og inn uten stans, avgjørelser å ta, dokumenter å undertegne. Og etter middag ved min mors seng, hvor jeg ble sittende og arbeide med departementets saker til kvelden kom, mens den gamle dame slumret fredelig og av og til, når hun våknet, tittet fornøyd bort på sin gjenfunne og evig opptatte sønn, og gav gode råd til ham som hun så lenge hadde måttet savne! Sjelden har jeg hatt slik fred i sinnet og ro til mitt arbeide, som disse eftermiddager.

Om aftenen var det som regel – i embeds medfør – selskkelig samvær med diplomater og norske myndigheter, eller med mine gamle venner fra ungdommens dager. Ja, det var noen gode år i en by og et land, fylt av gleden over å ha fått friheten tilbake. Som ofte, hadde lidelsene ført meget godt med seg. Selv om vi ikke var blitt varig dus alle sammen, hersket en ny forståelse og fordragelighet mellom oss norske, som det heldigvis fremdeles, nu 18 år efter, er meget tilbake av.

Til julen kom barna på besøk – og alt var idel glede.

Utenriksrådstillingen er, eller var i alle fall den gang, da noen statssekretær ennå ikke fantes i Utenriksdepartementet, og det store og krevende etterkrigsarbeide med de mange internasjonale konferanser praktisk talt la beslag på all utenriksministerens tid og alle hans krefter, den krumtapp hvorom vår vidstrakte utenriktjeneste dreier seg. Hadde man mot til å treffe avgjørelser av betydning, var anledningen der i utstrakt grad.

Det som imidlertid for utenriksråden gav disse år en særlig interesse og verdi, var anledningen til på nærmeste hold å være med i det for

Norges fremtid avgjørende arbeide, som utenriksminister Lange utførte. Atter hadde Norge hatt stort hell og til utenriksminister fått nettopp den rikt utrustede mann, som skulle føre vårt land ut av nøytralitetens usikre farvann og inn i et trygt, organisk arbeidende forsvarsforbund med de land som vi naturlig hører sammen og har felles idealer med. Alt under krigen hadde Trygve Lie trukket opp linjene for et atlantisk forbund og holdt Sovjet-Samveldet underrettet om dette. Jeg husker at Molotov sa meg at man på sovjet hold ikke kunne stille seg uinteressert overfor slike planer, og at jeg alt da til ham og senere overfor den russiske ambassadør i Oslo sterkt fremholdt at Norges eventuelle medlemskap var den beste garanti for at planene ikke kunne ha noen brodd mot Sovjet-Samveldet. Og i årene etter krigen og fremover, gjorde Halvard Lange det mesterstykket å samle det norske folk om en helt ny utenrikspolitisk linje, i strid med all tradisjon, men i overensstemmelse med krav som en ny tid stilte som betingelse for at vårt land kunne få den trygge fremtid det fortjener.

Like betydningsfullt var det at han formådde samtidig å få det klart forstått på alle hold at den grunnleggende idé i norsk utenrikspolitikk, idag som alltid før, er å holde oss borte fra alt som kan ha – selv den svakeste – tilknytning til aggressive formål.

Få dager etter at jeg hadde tiltrådt som utenriksråd, ble jeg innkalt til et møte med den samlede regjering kl. 9 om morgenen på Victoria terrasse. Min store og alvorlige avskjedsrapport fra Moskva, som jeg pleiet å kalle mitt testamente, hadde vakt ikke liten forferdelse på regjeringshold, hvor man da, på samme måte som i England, De forente stater og andre vestlige land, var begynt å innskrenke de militære utgifter. Man ønsket nu at jeg på en måte skulle stå til rette for hva jeg hadde skrevet og som sluttet slik:

«Norge kan ikke godt føre noen annen politikk enn den vi nu følger, nemlig i påvente av den bedring med hensyn til den internasjonale situasjon som jeg mener vi har grunn til å tenke oss vil komme når Sovjet-Samveldet, iallfall i løpet av et halvt snes år, får et rimeligere styre, å være så elastiske som mulig til begge sider og med all den vilje og oppfinnsomhet vi kan disponere over, søke å bidra til å hindre at en katastrofe imellomtiden inntreffer. Men så farlig som stillingen er idag, ikke minst for oss midt imellom øst og vest, og så meget det kan bety for vårt lands fremtid at vi under en mulig ny krig kan' holde ut en

uke lengre eller kortere, fins det én oppgave som overskygger alt, nemlig å akselerere utbyggingen av vårt forsvar. (Den eneste kritikk jeg fra offisielt sovjetehold har hørt med hensyn til Norge er i anledning av vår mangelfulle forsvarsberedskap i 1940.) I sammenligning med det blir alt av sekundær betydning. Der fins prøvelser verre enn de det norske folk ble utsatt for under forrige krig og som det bør spares for.

Vi mennesker er nærsynte og ser ofte bare det vi venter eller ønsker å se. Når min rapport har fått en så mørk tone som den har, vil det ikke være riktig eller rettferdig å gi denne omstendighet skylden. I 5 år har jeg søkt å stille meg forståelsesfull overfor både folk og styre i dette land og har i skrift og tale gitt uttrykk for min tro på Sovjet-Samveldet og dets fremtid. Og den har jeg bevart om enn i en noe modifisert form. Hva derimot de sovjetstyrendes politikk idag angår, kan jeg ikke lenger følge den. Den er en ulykke for befolkningen her og en fare for hele verden, ikke minst for Norge.»

Det var en stummende mørk og iskold novembermorgen jeg kom til møtet. På regjeringshold sa man ingenting, men statsministeren bad meg nærmere redegjøre for grunnen til mitt alvorlige syn på situasjonen, og det gjorde jeg. Da jeg var ferdig, sa man heller ingenting, men hver gikk til sitt. Noen følger fikk mine advarsler foreløpig ikke. Vi diskuterte i de dager et forsvarsbudsjett på ca. 100 millioner kroner, som til tross for statsråd Hauges uvillighet til det, skulle beklippes både her og der. Selv foreslo jeg budsjettet med ett slag forhøyet til 200 millioner. Men det var for tidlig. Først da Sovjet-Samveldet tok ledelsen i Tsjekkoslovakia fikk man syn for at jeg ikke fantaserte, og tok konsekvensene. Lenge etter sa utenriksminister Lange til sin utenriksråd: «Du er et snurrig menneske, Andvord; jeg har ennå ikke hørt deg si: var det ikke det jeg sa! Sammenhengen er den, at vi ville ikke, vi orket ikke, den gang så like etter krigen, å tro at du hadde rett.»

Før vi kom så langt, hendte det imidlertid litt av hvert. Gjennom Forsvarsrådet var jeg kommet i stadig bedre kontakt med forsvarsminister Hauge, som jeg lærte å sette stor pris på. Han hadde dengang et meget krevende og vanskelig arbeide med å søke vårt forsvar omorganisert, slik at det passet for de nye forhold som forelå etter krigen. Hauge var jo svært ung og den gang litt av en villstyring, og i Forsvarsdepartementet var det ikke så lett, hverken for ham eller for de ofte litt eldre offiserer han skulle støtte seg til, å få det rette samarbeide

igang. Selv forsøkte jeg, så godt jeg kunne, å være til litt nytte. Under samværet med min trofaste venn gjennom hele hans liv, den glødende forsvarsentusiast Joh. H. Andresen, var jeg kommet Norges forsvarsproblemer på nokså nært hold og i årene etter krigen sendte jeg jevnlig Hauge små utredninger og idéer, som dels stammet fra Joh. H. Andresen, dels var mine egne tanker. Blandt annet søkte jeg å klarlegge fordelene ved å kombinere vår tradisjonelle verneplikt med visse yrkestropper. Derved ville man kunne unngå en altfor sterk økning av tjenestetiden for de vernepliktige (hva der jo måtte være en fordel, særlig på et tidspunkt da arbeidskraften i høy grad trengtes til gjenoppbygning av landet etter krigen), dels sikre forsvaret en fast stab av teknisk utdannede folk, som helt ut kunne mestre det moderne utstyr av krigsmaskiner.

Joh. H. var meget fornøyd over på denne diskkrét måte å kunne få resultatene av sine dypt grundige forsvarsstudier frem på rette hold, og Hauge satte tydelig pris på hva jeg skrev. I et brev av 7. september 1950 sier han: «Jeg satte stor pris på å få Deres brev av 5. september i år og Deres funderinger over norske forsvarsproblemer. Dersom andre kjente det som en plikt å hjelpe til med tanker og funderinger, så ville det være mye lettere å arbeide her, og vi kunne sikkert komme lenger enn vi ellers vil.»

Hva angår samarbeidet med min sjef Halvard Lange, kunne det ikke være bedre. Han var imidlertid, som nevnt, stadig på reise til de mange møter og konferanser og led dessuten ennå av følgene av det lange opphold i konsentrasjonsleir i Tyskland under krigen. Når han var i Oslo følte jeg det som min viktigste oppgave å sørge for at han, som hadde så store problemer å arbeide med i forbindelse med Norges nye politiske kurs, ble så lite plaget som mulig med departementets daglige saker. Med den gode hjelp jeg hadde av dyktige ekspedisjonssjefer og vår fremragende folkerettskonsulent professor Castberg, gikk dette bra. Høsten 1946 hadde Lange deltatt i Fredskonferansen i Paris, som sluttet uten at man var kommet til noen løsning for Tysklands vedkommende. Derefter fulgte FN's generalforsamling i New York, hvor det viste seg at uoverensstemmelsen mellom stormaktene i øst og vest gjorde det vanskelig å regne med at FN kunne by den sikkerhet som vi hadde håpet på. Lyspunktet var den gang at vi i de fleste spørsmål stod sammen med de andre nordiske land, og man begynte dessuten alt å

skimte muligheten av og behovet for et nærmere samarbeide også med andre stater som så på verdenspolitikken ut fra samme synspunkter som vi selv.

I juni 1947 fremla De forente staters utenriksminister Marshall sitt forslag til en vidtgående låne- og hjelpeaksjon til Europa og i februar 1948 ble de 4 nordiske utenriksministre enige om vår tilslutning sammen med 12 andre land, men uten deltagelse fra Sovjet-Samveldet og dets satellitt-land.

Da Tsjekkoslovakias utenriksminister Masaryk i slutten av juni 1947 avla et offisielt besøk i Oslo, virket han ofte nervøs og urolig. Han hadde jo god grunn til det. For å glede og muntre ham litt, besluttet regjeringen å ordne med en fjordtur på et av de norske krigsskip. Det var en strålende sommerdag, og et fornøytelig innslag i programmet kom da de to unge medlemmer av regjeringen, utenriksminister Lange og forsvarsminister Hauge, plutselig kom opp på dekk i badedrakt og så stupte i sjøen. Det var stor applaus da de kom tilbake, etter å ha svømt rundt skipet noen ganger.

Om ettermiddagen satt jeg på bakdekket og pratet med Masaryk om min tid i Sovjet-Samveldet og mitt inntrykk fra mitt lange samvær med Fierlinger under krigen og av samtalene med Beneš. Så kom en matros og overrakte Masaryk et telegram. Da han hadde lest det, fikk hans alvorlige ansikt et uttrykk av glede og lettelse. Det var fra Prag og fortalte at man der hadde fått meddelelse om at Tsjekkoslovakia ville bli gitt adgang til å få del i Marshallhjelpen.

Det var siste gang jeg så denne tragiske skikkelse, hvis glede jo ble kortvarig. Sovjet-Samveldet hindret som bekjent Tsjekkoslovakia fra å få del i Marshallhjelpen og da Masaryk i 1948 kastet seg ut av vinduet i Prag, var det moderne land hans far hadde skapt ved et kommunistisk kup endelig innlemmet blandt Sovjet-Samveldets satellitt-land.

Videre hadde vi i Norden gått igang med å undersøke mulighetene både for en skandinavisk tollunion og et forsvarsforbund mellom Norge, Sverige og Danmark. Noen tro på tollunionplanene var det meg, like fra begynnelsen, umulig å ha. Fra mine arbeider med disse spørsmål etter første verdenskrig hadde jeg i erindring at jo lengre man trengte inn i emnet, desto klarere ble det at de tre land, så langt fra å supplere hverandre, i betydelig grad var konkurrenter. Det ville

bli vanskelig, om ikke umulig, å unngå at den part som i hvert enkelt tilfelle var den svakeste, ville komme i klemme. Tanken på en slik union ble da også snart henlagt; men på mange andre områder av økonomisk, sosial og lovmessig natur tok vi med fornyet kraft opp det gode samarbeide med de nordiske land, som hadde funnet sted i mellomkrigstiden.

Hva angår et skandinavisk forsvarsforbund, var dette en fristende tanke som ble tatt opp på et ministermøte i Stockholm i september 1948. Mulighetene ble med energi og god vilje fra alle parter studert av en nedsatt forsvarskomiteé og behandlet i flere møter av regjeringsmedlemmer fra de tre land. Men heller ikke her lå situasjonen til rette for en løsning. I virkeligheten var det et avvikende syn på den mulige skandinaviske forsvarspakts forhold til Atlanterhavspakten, der var begynt mer og mer å nærme seg sin realisasjon, som fikk forhandlingene til å strande. Så begrensede som de tre lands samlede militære ressurser ville bli, var det dessuten – i alle fall etter min oppfatning – tydelig at det ikke ville være betryggende under den uklare mellomfolkelige situasjon å utestenge seg fra militær tilknytning også til en større enhet av stater. I slutten av januar 1949 ble det i Oslo holdt et møte av regjeringsmedlemmer og medlemmer fra nasjonalforsamlingene i de tre land, samt disses sendemenn i London, Moskva, Paris og Washington, den danske og den svenske sendemann i Oslo og den norske sendemann i Stockholm, hvor vi måtte konstatere at tanken om et skandinavisk forsvarsforbund ikke lot seg realisere.

Efter en lunch hos kong Haakon den 29. januar gav den norske regjering om aftenen en middag på Akershus for de danske og svenske gjester – den artet seg som et gravøl. Til tross for at man fra norsk side gjorde sitt beste for å holde stemningen oppe, det ble bl. a. under ledelse av statsministeren foretatt fellessang av skandinaviske viser, var det en trist aften. Et ærlig forsøk på å sammenføre de skandinaviske lands forsvars- og derved i virkeligheten også utenrikspolitikk, var strandet. Nu gikk veiene i hver sin retning.

På regjeringshold likte man den gang, når det var tale om saker av stor betydning, å utføre noe som vi kalte team-work. Da det kom en note fra Sovjet-Samveldet angående Norges mulige tiltredelse av en Atlanterhavspakt, ble det således besluttet at de særlig interesserte medlemmer i regjeringen skulle møtes i Utenriksdepartementet en aften for

sammen med høyere funksjonærer fra departementet å utarbeide et svar. Vi delte oss i tre grupper og utarbeidet hvert vårt utkast. Da det utkast jeg hadde ansvaret for ble opplest, tok statsråd Hauge ordet og sa at mitt forslag til svar på flere punkter ikke var klart, hvortil jeg svarte at jeg ikke innså «hvorfor det nødvendigvis måtte være så klart». Denne bemerkning i den høytidelige forsamling har Hauge siden ofte minnet meg om.

Nu lå veien åpen for en tilslutning til Atlanterhavssamarbeidet, som stadig nærmet seg. Ved undersøkelser i Washington og London var det blitt bragt uomstøtelig på det rene at i et alliansefritt skandinavisk forsvarsforbund, slik som Sverige ville ha det, kunne Norge og Danmark ikke regne med noen prioritert hjelp til den opprustning som så hårdt trengtes. Ved siden av dette var der for Lange, og med ham regjeringen, to hensyn som gjorde en norsk tilslutning til Atlanterhavssamarbeidet ønskelig og riktig sett fra alle synspunkter.

1) Når man, som vi i Norge, følte seg overbevist om at Sovjet-Samveldet ikke ønsket å ta noe skritt som ville utløse en ny storkrig, måtte det være ikke bare i Norges, men i verdensfredens interesse at vi — med den utsatte stilling vi har — går inn i en paktmessig forankret solidaritet, bl. a. med de store vestlige demokratier under mottoet: én for alle, alle for én, og

2) det var til evidens blitt klart at denne pakt ikke på noen måte siktet på en aggressivitet, som ville være i strid med Norges fundamentale prinsipper.

I tillegg til dette føyet jeg — med den særlige kjennskap jeg har til forholdene og oppfatningen i Sovjet-Samveldet — til et punkt:

3) Byggende på erfaringer, såvel fra de svunne århundrer som fra nutiden, vil i vårt gamle naboland Russland den omstendighet at Norge går med i Atlanterhavspakten, være en virkelig garanti for dens absolute defensive natur. Den tro man i Moskva har på Norge og landets redelige hensikter, som jeg på utallige måter har kunnet konstatere, vil således ved vår tilslutning komme selve pakten og derved verdensfreden til gode.

Den 4. april 1949 ble traktaten for det nord-atlantiske område vedtatt og vårt medlemskap derefter godkjent med overveldende flertall av Stortinget. En ny epoke i Norges historie tok derved sin begynnelse. De erfaringer vi siden har hatt, viser at det ble handlet riktig.

Mens alt dette foregikk på det høyeste plan, strevet vi i departementet med våre daglige problemer, som særlig sett i relasjon til hva jeg ovenfor har nevnt, virket svært små. Under arbeidet med de økonomiske saker fikk departementet en ypperlig hjelp av den stort sett selvstyrende institusjon, Eksportrådet, som Trygve Lie, med sin sikre praktiske sans, på forslag av generalkonsul Børde hadde opprettet. Handels- og skipsfartspolitikken er, og må i nuværende tider være, livsnerven i norsk utenrikspolitikk; det er der de norske utenrikske tjenestemenn må finne sine nærmeste og i virkeligheten viktigste oppgaver. I samarbeide med det smidige eksportråd, og med et næringsliv som har vist en forbausende kraft, stor dristighet og megen fantasi, har det vært mulig å sikre landet en eksport som sammen med vår eventyrlige skipsfarts inntekter sikrer vår økonomi på en foreløpig tilfredsstillende måte.

De kulturelle forbindelser med utenverdenen, som for et land med Norges høye kulturelle og kunstneriske nivå betyr så meget, er på den annen side blitt vel varetatt av et nyopprettet «Kulturkontor» under Utenriksdepartementet. En lang rekke kulturkonvensjoner med andre land er blitt sluttet og har stort sett gitt bra resultater.

Rekrutteringen til utenriksetaten var fra gammel tid foregått på en særdeles enkel måte. Det normale var, efter ansøking til personalsjefen, å bli ansatt som sekretær i departementet, for så etterhånden å bli forflyttet til stillinger ute. I mellomkrigstiden var der blitt innført en særlig eksamensordning; men den var ikke helt praktisk. Ved Kgl. Resolusjon av 14. mai 1948 ble det derfor oppnevnt en Aspirantnevnd og fastlagt et nokså innviklet system, med utvelgelse av aspiranter, foretatt av nevnden, en viss aspiranttid og tilsist en aspiranteksamen. Jeg var fra begynnelsen av litt engstelig for at mangen kandidat som kanskje passet særlig godt, men manglet en av de fastlagte kvalifikasjoner, eller som ikke var noen eksamenshelt, av den grunn ville bli stanset på veien. Men det ser stort sett ut som om systemet fungerer bra. Vi har iallfall fått inn mange dyktige og velskikkede folk i tiden siden det trådte i kraft. Elastisitet må det imidlertid vises, slik at man ikke av formelle grunner mister aspiranter som på visse områder har eksepjonelle kvalifikasjoner for den vidslungne utenrikstjeneste.

Selv er jeg av den oppfatning at en kultivert person, med alminnelig intelligens og et stort hjertelag kanskje passer oss best. En utenriks-

tjenestemann skal hele livet ta seg av mennesker som av en eller annen grunn trenger hjelp. Har han virkelig hjertelag er det helt utrolig hva han, med den prestisje og myndighet stillingen gir, kan gjøre for sine medmennesker – uten på noen måte å benytte storsleggen.

Like etter frigjøringen var departementet gått igang med å lage en ny utenriksinstruks. Den gjeldende var fra 1932 og sikkert ikke særlig på høyde med tiden.

Når jeg skal si sannheten, har jeg imidlertid alltid hatt en forkjærlighet for denne gamle instruks, som jeg forøvrig ikke kan huske noen gang riktig å ha lest. Når jeg stundom tittet i den, fant jeg som regel at det problem jeg hadde for meg, var omtalt i så generelle ordelag at jeg i virkeligheten ble stilt fritt med hensyn til hva som skulle gjøres – hvilket sikkert var en fordel. Livet er så mangfoldig at det er umulig å forutse alle eventualiteter; og jo mer detaljert en instruks er, jo større blir faren for at den som søker råd i «den røde bok», ser seg tvunget til å følge en kurs han føler ikke er den rette.

Det gikk den gang svært sent med utarbeidelsen av den nye instruks og det ville være lite korrekt å si at jeg gjorde noe for å påskynde arbeidet.

Som et eksempel på tonen i den «gamle instruks» vil jeg fra § 27 nevne punkt b under formular Nr. 35 om «Regning for forliste sjømenn». Det heter her: «Regning over utgifter for besetningen på bark «Rosen» av Tvedestrand, nemlig kaptein O. Thorvaldsen, styrmennene Peder Nilsen og Jens Gautesen av Tvedestrand, sjømennene John Olsen, Peder Pedersen og Hans Johnsen av Lyngør, Torgeir Morterø av Bergen, dansk sjømann Tyge Jensen og belgisk sjømann Jean Moreau». Hvor blir der nu av disse brave menn når den nye instruks kommer? Personlig sier jeg her et siste farvel, både til Jens Gautesen av Tvedestrand og belgisk sjømann Jean Moreau, som har fulgt meg trofast på alle mine reiser, og en vennlig tanke til bark «Rosen» også av Tvedestrand, som i lengst svunne dage strandet ved natters tider nær Newburgh.

Jeg har følelsen av at diplomatene i Oslo i årene etter krigen følte seg som Norges virkelige venner. Sveriges og Danmarks representanter, Johan Beck-Friis og Oscar Oxholm stod oss vel aller nærmest; men også ambassadørene for Sovjet-Samveldet, De forente stater og Storbritannia

gjorde sitt aller beste for å hjelpe oss i en vanskelig tid. Med Kuznezow og siden Adanasjev som jeg kjente fra før, hadde jeg jevnlig fortrolig samvær. Ved våre små tète à tète-middager på den russiske ambassade diskuterte vi i all fred og ro våre felles problemer. Den fornøyelige amerikanske ambassadør Bay gikk helhjertet inn for at hjelpen fra De forente stater skulle bli så rikelig som mulig – og adopterte etterhånden selv tre norske barn! Og den stillferdige og beskjedne britiske ambassadør Collier viste at han under de lange år han var sjef for den nordiske avdeling i Foreign Office i London, hadde fattet en dyp og ekte interesse for Norge. Den franske ambassadør Blondel var en verdig representant for sitt land, og hans ambassaderåd Kønigswarter, som hadde leiet Quislings tidligere hus «Gimle», gav der så fantastiske fester at man glemte bygningens makabre historie. Den som kom oftest i Utenriksdepartementet var den tyrkiske minister; under besøkene hos meg stirret han så inntrengende på meg med sine sorte øyne, og kom med så mange vanskelige spørsmål at jeg fikk følelsen av å være til et kriminelt forhør. Jeg fikk senere høre at han lenge hadde vært politimester i Ankara.

Den rumenske minister Valimarescu kjente jeg fra Argentina, hvor han før krigen var min kollega. Ved en middag på legasjonen i Buenos Aires kom en tjener og sa at den rumenske minister straks måtte tale med meg i telefonen. Valimarescu fortalte da at tyskerne så fullstendig dirigerte i Bukarest at han mente han, som protest, burde ta avskjed. Han ville samme aften sende et telegram om dette, men ønsket først å høre min mening. «Send straks telegrammet,» sa jeg og gikk inn og fortsatte å spise.

Under mine siste dager i Moskva kom den rumenske ambassadør og fortalte at hans regjering ønsket å anmelde Valimarescu som minister i Norge. Kunne jeg, som kjente ham, skaffe agreement. Det hastet meget. Jeg sendte straks et langt telegram til Oslo, hvor jeg fortalte ovenstående og at Madame Valimarescu, da hun ved en middag hos Presidenten var plassert vis à vis den tyske ambassadrise, av den grunn besvimte og måtte bæres ut. Alt dagen etter fikk jeg telegram fra Oslo om at det var i orden med agreementet. Det var heldig; for av de 4 diplomater den rumenske regjering den gang ønsket å sende ut, var det bare Valimarescu som kom iveri. De andres utnevning ble stanset av de kommunistiske kretser som begynte å ta makten. I Oslo hadde

Valimarescu en lykkelig tid og var meget avholdt. Da jeg en dag gav en middag i Oscarsgate, kom en tjener og sa at den rumenske minister straks måtte tale med meg i telefonen. Valimarescu fortalte da at Anna Pauker var blitt utenriksminister i Bukarest og situasjonen der helt kommunistisk. Som protest mente han å burde ta avskjed. Han hadde tenkt samme aften å sende et telegram om dette, men ville først høre min mening. «Send straks telegrammet,» sa jeg og gikk inn og fortsatte å spise.

Valimarescu ble i Norge en tid, men ønsket så å vende tilbake til Buenos Aires, hvor hans kone hadde drevet en liten manufakturhandel gjennom krigens år, mens han var leder for «det frie Romania». Norske skipsredere nekter aldri sin hjelp når denne virkelig trenges. Det var meg derfor ikke vanskelig å ordne med reisen til det fjerne Argentina. Til lesernes beroligelse kan jeg fortelle at den sympatiske, men av skjebnen så omtumlede familie, har det bra og at de to sønner begge er kommet i meget gode stillinger.

Min store opplevelse under tiden i Oslo var å lære å kjenne overhoffmesterinne fru Borghild Anker. Før hadde jeg bare truffet henne flyktig; nå ble vi venner. Borghild Ankers liv hadde alltid vært vanskelig. Over barndomshjemmet ved Halden hvilte en mørk skygge, morens alvorlige sykdom. Å pleie henne ble den unge pikes lodd. Hennes første mann ble drept ved et vådeskudd, mens barna ennå var ganske små. Hennes annet ekteskap ble på mange måter en vanskelig tid, da datteren, som hun var sterkt knyttet til, døde alt i 20-års alderen. Og hennes utpreget følsomme sinn gjorde at hun måtte lide med alle hun møtte som hadde det ondt.

Det fremragende ved henne var at hun formådde å sublimerer all denne smerte, slik at den ble en kilde til handlekraft og godhet.

Hennes innsats for og hjelp til alle dem som kom i kontakt med Rød Herregård ved Halden fortsatte til hennes siste dag. Hennes arbeide for Røde Kors og organisasjonen «patient-vennene» var betydningsfullt og givende. Og aller mest gjorde hun vel for vårt land som overhoffmesterinne i henimot 30 år. Som Norges første dame etter kongefamilien, representerte hun vårt land på den mest uklanderlige måte. Verdig og fast, men samtidig dypt beskjeden var hun vårt kongehus til usvikelig støtte og hjelp i gode og onde dager.

Selv om vi nesten alltid var langt borte fra hverandre, betød bevisstheten om at Borghild Anker var til så meget for meg, at hennes bortgang ble en sorg og skapte et savn som jeg aldri er kommet over.

Det er en gammel skikk at utenriksministeren hver mandag kl. 2 skal avlegge et besøk hos Kongen og redegjøre for utenrikspolitikken. I min utenriksrådstitid var utenriksministeren meget borte og det falt derfor i min lodd jevnlig å ha disse ukentlige, helt uformelle, konferanser med kong Haakon. Uforglemmelige stunder med den mann som har betydd mest for Norge i moderne tid.

Jeg vet ikke hvordan disse møter ellers er blitt lagt an; men jeg gjorde det slik at jeg forsiktig bad om råd med hensyn til hvordan sakene skulle ordnes. Jeg har inntrykk av at dette moret Kongen — og bedre råd enn de jeg fikk, var det ugjørlig å få. Både statsministeren og Lange var fornøyde; men jeg tror ikke hverken de, eller Kongen selv, var oppmerksom på at kursen ofte ble lagt an på aller høyeste hold.

En dag sa Kongen noe om at han var blitt svært alene. Dronningen var jo gått bort og mange av hans gamle venner likeså. Da jeg forsiktig spurte om jeg kunne få den ære å se Kongen hjemme hos meg, sammen med noen gode venner, slo han straks til. Det ble noen små middager i min mors hjem i Oscarsgate, som står for meg som feststunder uten like. Av de øvrige gjester husker jeg foruten Borghild Anker, Harry Fett, Worm-Müller, Georg Morgenstjerne, Hans Halvorsen, Jacob Dybwad og andre. Alltid var Kongen inne og drakk et glass med min sengeliggende mor, alltid moret og gledet han gjestene med sin humørfylte og uforferdede konversasjon og alltid syntes han fornøyd med maten.

Efter at jeg var blitt ambassadør i Paris, tok jeg et år med meg hjem min sagnomsuste kokk Paul Boutinon. I Paris var jo Paul vant til et veldig kjøkken med alle moderne hjelpemidler og dyktige kjøkken-gutter. Men i det lille, uhyre gammeldagse kjøkken i Oscarsgate arbeidet han med samme entusiasme og gode resultater. Også da kom Kongen ledsaget av fru Anker til en middag, som jeg tror ble særlig fornøyet. Da vi hadde spist spurte Kongen om jeg gjerne ville beholde min kokk. «Ja, det vil jeg nok, men dersom Deres Majestet vil ha ham, er han selvfølgelig til disposisjon,» svarte jeg. «Nei, det var ikke slik jeg mente det,» sa Kongen, «men jeg har hørt at i Frankrike, når et måltid er helt perfekt, takker man kokken. Ellers er det fare for at han forsvinner.» Så ble Paul, med forkle og høy hvit lue, hentet inn

i spisestuen, hvor Kongen takket ham, pratet muntert med ham en god stund og tilsist skrev sitt navn på en av menyene, slik at Paul kunne bevise at han hadde laget mat for «Norges helte-konge», som man meget riktig pleiet å kalle vårt statsoverhode i Frankrike. Jeg antar det var den største stund i Pauls liv.

To ting som i etterkrigstiden gledet Kongen meget, var det norske folks gave, Kongeskipet, og regjeringens middag på Akershus på hans 75 års-dag.

Kongeskipet burde helst kommet før; det var blitt lovet Kongen da han mere enn 40 år tidligere overtok den norske krone. For alt man vet, kan det imidlertid godt tenkes at det var han selv som i sin dype beskjedenhets hadde hindret at det skjedde tidligere. Nå fikk i hvert fall Kongens sjømannssinn gleden av det vakre skip, som han brukte så ofte som mulig. Best husker jeg da han kom reisende med «Norge» til overhoffmesterinne Ankers 70-års-dag og den vakre båt ankret opp foran Rød ved Halden. Han var helt lykkelig over å kunne komme på denne verdige måte og holdt ved middagen en uforglemmelig tale til fru Ankers ære.

I tiden som utenriksråd og årene etter fikk jeg av og til den ære og glede å spise lunch eller middag på Skaugum, som regel alene med kronprinsparet. Kronprinsen var glad, elskverdig og morsom, og fra kronprinsessen utstrålte en uforglignelig godhet, harmoni og ro. Barna var dengang ennu små – men var flinke til å hjelpe til med å servere oss cocktail før middag. Tonen i det lykkelige og naturlige hjem under Skaugumåsen kunne være et eksempel for hele landet.

Av de mange hyggelige opplevelser tror jeg at jeg husker best en lunch mellom to uendelige jubileumshøytideligheter i Nationaltheatret, en om morgenen og en om aftenen. Vi brukte de mellomliggende timer til å spise krepser og drikke øl av tinnkrus, under stor muntherhet.

Når jeg tenker tilbake, kan jeg ikke minnes noe hjem hvor *alt* i den grad lå tilrette for en velfortjent og lykkelig fremtid.

Men gleden skulle ikke vare, kronprinsessens alvorlige sykdom begynte alt å kaste mørke skygger foran seg. En ulykke for vårt land så stor at man ikke våget å se den i øynene, nærmet seg.

Selv lot kronprinsessen seg lenge ikke merke med noen ting og gikk til sine talløse plikter med et smil, som dog av og til fikk en krusning av vemod.

Den siste gang jeg så kronprinsessen var da jeg avla en ettermiddagsvisitt på Skaugum for å si farvel før en tilbakereise til Paris. Hun talte da ikke om sin rygg som det var blitt helt ille med, men om min mor, som hun besøkte og viste stor vennlighet. Min mor hadde i ungdommens dager kjent kronprinsessens far, prins Carl, godt, og pleide å danse med ham.

Da jeg skulle gå, sa kronprinsessen: «Vent et øyeblikk, Andvord,» og gikk ut av værelset. En stund etter kom hun tilbake med en stor spånkurv på armen, inneholdende bokser med amerikansk grapefrukt-saft og lignende, som det dengang ennå var vanskelig å få fatt på. «Det er til Deres mor,» sa kronprinsessen, «jeg vet at det vil glede henne.»

Hun hadde selv, med sin elendige rygg, hentet det alt sammen i kjelleren. Hvem er det som gjør slikt.

Den dag da kronprinsesse Märtha, ennå på livets middagshøyde, ble tatt ifra oss, markerer for Norge en sorg av uforståelige dimensjoner.

Som utenriksråd fikk jeg på forsommeren 1947 ordre av utenriksminister Lange om å begynne forberedelsene av middagen på Kongens 75 års-dag som regjeringen hadde tenkt å holde på Hotel Bristol i Oslo. «Det er umulig,» sa jeg, «med all respekt for Bristol er det ikke stedet hvor kong Haakons store dag kan feires.» «Men hvor vil De det skal være?» sa Lange. «Det finnes bare ett sted og det er Akershus,» svarte jeg. «Men der er jo ingen ting i orden og salene fylt av militære arkiver,» sa utenriksministeren, «men De kan jo prøve.»

Samme dag talte jeg med Borghild Anker, som var helt enig. Ved et tilfelle spiste hun om aftenen middag med arkitekt Arneberg og forela ham saken. Han svarte at det var svært sent (det var i slutten av mai eller begynnelsen av juni, og Kongens fødselsdag var den 3. august). «Men får jeg frie hender, skal jeg sette en strek over min sommerferie og med fullt overtidarbeide skal det nok gå.»

Neste morgen tidlig ringte fru Anker til meg i departementet og fortalte dette. Jeg satte straks opp et kort notat herom på en halv side, hvor jeg tok ansvaret for at middagen skulle kunne holdes på Akershus og sprang ut på gangen, hvor jeg traff utenriksministeren for utgående til en regjeringskonferanse. Jeg reiste ned med ham i heisen og gav ham mitt papir til bruk i regjeringen, idet jeg påny fremholdt betydningen av at festen ble på Akershus.

Et par timer etter fikk jeg mitt papir tilbake fra Lange, påtegnet: «Legg iveri.»

Jeg ringte straks til den ypperlige direktør Jensen på Bristol, forklarte ham sammenhengen og sa at han måtte servere middagen på Akershus. Det måtte han først undersøke muligheten for og tale med sine folk; han skulle ringe meg om en time. En time etter ringte en bekymret Jensen og sa at det ville bli meget vanskelig. På Akershus fantes jo hverken kjøkkener eller noe av det som trengtes. «Det spiller ingen rolle,» sa jeg. «Kongen spiser jo allikevel ingen ting. Det som betyr noe er en verdig ramme om vår Konges store dag. Server kald hummer og kald stek, eller hva De vil. Forøvrig er dette ikke noen forespørsel, men en ordre.» «Ja, da så,» sa den gode Jensen, og ordnet til sist festen utmerket, som alt han tok på seg.

Så ringte jeg til fru Anker og Arneberg, som var glad og stolt over oppgaven og gjorde underverker i løpet av sommeren. Det er ingen sak når man har en så eminent arkitekt og en så stor patriot til disposisjon.

Da gjestene efter den betagende oppkjørsel møttes den 3. august i Margaretha-salen, med sol over fjorden og Hovedøya, var det historiens vingesus over dagen og en ny epoke begynt. Med mesterlig hånd hadde Arneberg atter knyttet tråden tilbake til Norges storhetstid. Alt var bra, Kongen lykkelig og aftenens høydepunkt kronprins Olavs tale, på én gang fra sønn til far og fra hele Norge til vår elskede Konge. Talen var i seg selv et mesterverk.

Et lykkelig «biprodukt» av denne aften, var at vi med ett slag hadde fått Akershus istand, noe som ellers kanskje hadde latt vente på seg både vel og lenge.

Av og til så jeg Kongen i det Militære Samfund og spiste middag med ham der. Det var et miljø hvor han alltid følte seg vel. Og ved en enkelt anledning var jeg buden til middag på Kongsgården sammen med vakthavende adjutant. Kongen virket da noe trett. Man fikk det inntrykk at han i grunnen syntes han hadde gjort sin gjerning. Kronprinsessens bortgang hadde dessuten uten tvil tatt sterkt på ham. Det var jo på mange måter den største ulykke som hadde rammet landet.

Efter et langt og smertefullt sykeleie gikk kong Haakon bort den 21. september 1957.

Ved minnegudstjenesten i Paris på begravelsesdagen, hvor blandt annet Frankrikes president Coty var tilstede, sluttet jeg min tale slik:

«Da kong Haakon forleden dag la sitt trette hode til hvile, kunne han gjøre det med den mest fullkomment gode samvittighet. Gjennom mere enn 50 år hadde han ytet det absolutte maksimum av hva et menneske kan gi til beste for sitt land, som idag står sterkt og fritt. Og han har gjort noe mere, han har gitt oss sin sønn kong Olav den V, elsket og æret av det norske folk, vel rustet til sin store oppgave og med kun ett ønske: å føre videre de stolte tradisjoner som klinger gjennom kong Haakons valgsprog: «Alt for Norge» og som kong Olav har gjort til sitt.»

De fleste mennesker som får gjøre en stor gjerning i livet, har som regel forskjellige faktorer å takke herfor, hvorav mange nokså tilfeldige. Når det om kong Haakon med hel og full rett kan sies de stolte ord at ingen mann i Norges historie har gjort en innsats for sitt land som han, skyldes det ene og alene ham selv. Den vei som plikten, og en fra høyere sfære inspirert forståelse av hva som var det rette tilsa ham, gikk han ensom og sterk — ubønnhørlig, uavkortet, ubøyelig.»

Våren 1948 ble stillingen som ambassadør i Paris atter ledig, og i overensstemmelse med den plan som fra begynnelsen av var lagt, ble jeg utnevnt. Da min efterfølger som utenriksråd, min venn og medarbeider fra ungdommens dager Skylstad, trengte ferie og det med arbeidspresset i departementet ikke lot seg gjøre å være uten utenriksråd, vendte jeg straks efter tiltredelsen i Paris tilbake til Oslo, hvor jeg både den sommer og ved flere senere anledninger fungerte i min tidligere stilling. Jeg var svært fornøyd med dette, da det falt meg hårdt å slippe taket i mitt kjære departement, og hjemlandet, som jeg hadde savnet så lenge.

En lykkelig side ved min tjenestegjøring i utenriksvesenet er at jeg har fått god anledning til å alternere ute og hjemme. Så hurtig som alt forandrer seg i vår tid, er det ellers fare for at man tilsist ikke riktig vet hva man representerer. Da de høyere stillinger i departementet er så forholdsvis få at en slik alternering bare unntagelsesvis er mulig, tør det være et spørsmål om det ikke ville være en fordel, som det har vært gjort i visse land, tidvis å etablere et bytte f. eks. mellom fylkesmenn og utenrikske sjefer. Det kunne antagelig på den måte bringes frem interessante impulser både ute og hjemme. Helt lett er det imidlertid ikke å ordne.

PARIS PÅ NY

I MIN UNGDOMSTID I PARIS var det legasjonen, og utelukkende den, som hadde ansvaret for våre forbindelser med Frankrike. Utenom den kom ingen. Etter den annen verdenskrig ble stillingen en helt annen. De to permanente delegasjoner til OEEC og NATO, med en norsk ambassadør som sjef, fikk en avgjørende innflydelse både på økonomiske og politiske spørsmål av betydning også for vårt forhold til Frankrike. I tillegg kom et stadig tilsig av militære delegasjoner i tilknytning til SHAPE og sivile delegasjoner; dels til Europarådet, dels med andre spesielle oppdrag. Endelig kom de mange toppmøter, som medførte at den norske utenriksminister i virkeligheten møtte og forhandlet med den franske utenriksminister, langt oftere enn den norske ambassadør i Paris fikk anledning til.

Denne helt nye situasjon var, særlig i en tilpasningstid, ikke lett, men forløp allikevel smertefritt på grunn av mitt fortrolige vennsforhold til utenriksminister Lange og i virkeligheten helt prikkfri samarbeide med de to både betydelige og hensynsfulle menn som i min tid var sjefer for de permanente delegasjoner, ambassadør Arne Skaug og statssekretær Jens Boyesen.

Situasjonen medførte imidlertid at ambassadens innflydelse på, og derved også ansvar for, våre forbindelser med Frankrike ble nokså spredt og oppstykket, og hva jeg skriver om min ambassadørtid i Paris har det derfor falt meg naturlig i betydelig grad å forme som småkapitler, bl. a. angående personer av interesse som jeg kom i forbindelse med.

Også den ytre ramme var blitt nokså forandret. Det ble elleve år i et nytt og temmelig rastløst Paris. For en som virkelig kjente byen, slik jeg hadde opplevet den gjennom åtte år etter første verdenskrig, var det som å komme til en annen verden. Den muntre og ubekymrede stemning med glade, vennlige og hjelpsomme mennesker var i ikke

liten grad borte. Den forsmedelige annen verdenskrig, de mange politiske ulykker og komplikasjoner og en stadig økende invasjon av utlendinger, svært ofte uten virkelig forståelse av Frankrike og landets vanskeligheter, hadde gjort menneskene hårdere og kaldere og tatt knekken på den gamle sorgløshet. Og krig var det jo i virkeligheten fremdeles; i Indokina og siden i Nord-Afrika. Hvor mange familier kan det vel finnes i Frankrike som ikke i dette århundre har mistet iallfall en av sine aller nærmeste på slagmarken? De blir sikkert lett å telle, men man tenker i andre land lite på det.

Og allikevel – som helhet var Frankrike ofte forunderlig uforandret. Gleden over at Paris som ved et under var kommet materielt sett uskadd ut av krigen, gav sterk stimulans, og med godt mot gikk man løs på nye problemer og løste dem, ofte på en måte som måtte forbause verden.

Forberedende skritt

Det grunnleggende arbeide for et lite lands representant i en verdensby som Paris, å skaffe seg den posisjon som er nødvendig for å kunne fylle sin stilling og oppnå det som hjemlandets interesser har krav på, er alt annet enn lett. Døgnet har ikke mere enn 24 timer, pliktene er uten tall og konkurransen knivskarp, mellom de nu så uendelig mange representerte land. Det gjelder å konsentrere kreftene om det vesentlige.

Noen dager etter min ankomst var det 17. mai. Dagen ble feiret i den hyggelige og effektive norske klubb, som hele tiden ble meg til betydelig nytte, ikke minst takket være de to alternerende formenn, bank-sjef Halvorsen og direktør Mørch Jensens hjelpsomhet og takt. Jeg holdt talen for dagen og før jeg sluttet denne, falt det meg inn en liten vending som på en måte ble et program. «Gledene får dere greie selv, sorgene får dere komme til meg med,» sa jeg. Jeg tror alle forstod hva jeg mente og jeg hadde gjennom de mange år et utmerket samarbeide med den dyktige og sympatiske koloni, uten å bruke mine krefter på noe selskapeleg samvær bortsett fra ved de store anledninger. Under denne prosess fikk jeg en ytterst verdifull hjelp av min trofaste gamle venn konsul Finn Werring.

Det første som måtte ordnes var så å finne et passende hus. Så utrolig det kan høres, hadde Norge aldri eiet en fotsbredd jord i Paris da jeg,

på vegne av den norske stat, i mai 1948 kjøpte No 34 Rue Francois I til bolig for ambassadøren. Det var et meget herskabelig fransk hus i en dengang stille og verdig, men samtidig sentral del av byen. En god adresse og et meget billig kjøp. Under innredningen av huset hjalp Herman Wedel Jarlsberg meg dessuten med utlån av særlig vakre franske stilmøbler som hadde tilhørt minister Wedel Jarlsberg.

Kort etter ble jeg oppmerksom på at den eiendom med to vakre bygninger, på hjørnet av Rond Point de Champs Elysées, hvor Jour de France nu holder til, var tilsalg for en rimelig pris og fikk det en rum tid på hånden. Vi kunne der ha fått et «Norges hus» tilsvarende de hus Danmark og Sverige forlengst har, samt plass for ambassadekontorer, kontorer for delegasjonene, klubb, handelskammer og norske forretningsdrivende, eller om ønsket bolig for ambassadøren på det mest sentrale og tiltalende sted – formodentlig i hele verden. Til tross for de anstrengelser jeg med god støtte av daværende handelsminister Brofoss gjorde, sa Finansdepartementet nei – til det var forsent. Da kom man tilbake til saken.

Da jeg i 1948 kjøpte 34 Rue Francois I, fikk jeg med på kjøpet «Mademoiselle Marie», et av de positivt gode og virkelig livskloke mennesker jeg har kjent. Hun hadde i 40 år arbeidet hos den tidligere eier, den amerikanske Madame Drexel, i en lang årrekke som husbestyrerinne, talte og skrev fransk og engelsk like godt, hadde reist over hele jordkloden og kjente Paris, byen og innbyggerne på sine 5 fingre. Hun hadde besøkt de fleste museer av betydning i denne verden, lest all litteratur av betydning, og hadde et hjerte av gull.

Da jeg første gang besøkte huset og hun hadde vist meg værelsene fra loftet av og nedover, kom vi tilslutt til kjelleren. Der lå ennu litt vin tilbake, og til min forbauselse trakk hun plutselig opp av sin lille forklelomme to små glass og en korketrekker. Hun fant frem en halv flaske god hvitvin – og før hverken Utenriksdepartementet eller andre myndigheter i Norge hadde hørt tale om mitt «funn», drakk vi to en kjøpskål. Prisen på huset var så rimelig at jeg, dersom departementet ikke ønsket huset, ville kjøpt det selv – og idag vært en meget velholden mann. Mademoiselle Marie ble hos meg gjennom alle år som husbestyrerinne, riktignok uten lønn. Dessuten reiste hun to ganger om uken på blomstermarkedet og kjøpte – for sine egne penger – hundreder og hundreder av nelliker, roser og annet vakkert, slik at det 4-etasjes hus

året rundt var fylt med friske blomster. Når jeg av og til protesterte mot at hun brukte *sine* penger til dette, svarte hun alltid det samme: «Det er nu min glede, Deres Excellence.»

Ved siden av var hun meg ved sin store takt og inngående kjennskap til kultur- og selskapslivet i Paris til hjelp og støtte som rådgiver. Før min mor, 93 år gammel, sovnet inn i Paris, bad hun Mlle. Marie om «alltid å passe på meg». Og det gjør hun trofast fremdeles, til tross for at hun selv begynner å nærme seg de 90.

Jeg hører av og til utlendinger si at franskmennene hverken er generøse eller trofaste. Det må sikkert være fordi de ikke har truffet de rette. Mine erfaringer går iallfall i direkte motsatt retning.

Da jeg hin mai 1948 satte meg ved skrivebordet i ambassadens kontorer i Rue Trailhard, nu Place de Narvik, lå der et brev fra min venninne fra ungdommens dager, hertuginnen av Bisaccia, en kvinne som forener en sjelden intelligens med hjertelag, takt og beskjedenhet. Som en absolutt ledende person innen det franske aristokrati har hun brukt sine evner og krefter til å gjøre godt, og har sammen med sin mann – den muntre greve av La Rochefoucauld og hertug av Bisaccia – på sitt praktfulle historiske slott Esclimont ved Chartres utfoldet en ubegrenset gjestfrihet, særlig overfor utlendinger. Selv har jeg hatt som et annet hjem på Esclimont og der møtt mange av tidens mest fremtredende personer – dog neppe noe mer charmerende og verdifullt menneske enn husets vertinne. Hun skrev til meg for å anbefale meg Paul Boutinon som kokk. Jeg ansatte ham samme dag, uten å ha hverken hus eller kasseroller – og gjorde rett. Paul hadde som tysk krigsfange i flere år måttet arbeide under jorden i grubene, fordi han nektet å lage mat for sine tyske herrer. Han følte det som en slags nasjonal tilfredsstillelse å gjøre den norske ambassade til et kulinarisk høydepunkt, selv i den by i verden hvor man spiser best, og sikret meg på den måte at fremragende franskmenn, som ellers hadde liten tid til overs for de etterhånden talløse små-ambassader, betenkte seg to ganger på å si nei når Paul var i ilden.

En fornøyetlig funksjon på ambassaden i Paris er å vie to norske eller en norsk som gifter seg med utlending (dog ikke fransk). Mange synes det er morsomt å henlegge sitt bryllup til Paris, og under tiden der falt

det ofte i min lodd å foreta denne høytidelige akt. En gang kom det en hel gruppe norske menn og kvinner, jeg tror en 16–18 stykker, og bad om å bli viet; det var norske misjonærer på vei til Madagaskar. De kom fra forskjellig hold og hadde ordnet seg slik at alle de forlovede par møttes i Paris på veien. Jeg arrangerte da en slags fellesvielse, idet jeg bare leste det nokså lange formular en gang, for alle parene, som var oppstilt omkring meg, men derefter stilte jeg selvfølgelig de vanlige spørsmål individuelt til hver person. Det var et beveget øyeblikk for meg å se alle disse norske ungdommer i en slik stund, på vei til sin alvorlige gjerning der langt borte.

Da jeg ved en annen anledning viet et ungt par og idet alt var ordnet og undertegnet spurte om det var mere jeg kunne gjøre for dem, fikk jeg følgende svar: «Å nei, resten får vi vel klare selv.»

Jeg hadde også den glede å vie min venn ambassadør Skaug og direktør i UNESCO, Tor Gjesdal, til to bedårende norske damer som i utlandet gjør stor ære på Norge.

En annen gang foretok jeg en vielse som for meg kom til å få en ganske særlig betydning. Mens min yngste datter, på samme måte som tidligere hennes eldre søster, tilbragte et år i Angers hos den elskverdige Mme. de Mautort for å polere fransken, kom det opp på ambassaden en ung svenske og anholdt om min datters hånd. Da jeg hadde hørt meget godt om ham og likte ham fra første stund, svarte jeg at fra min side var alt i orden. Han hadde imidlertid noe mer å be om. Han var blitt enig med min datter om å foreslå at jeg skulle vie dem. Da jeg ikke kunne finne noe i den «Røde bok» som var til hinder for dette, fikk jeg et halvt år efter den nokså usedvanlige glede å vie mitt eget barn.

Både vielsen og den efterfølgende lunch på ambassaden, hvor min tidligere hustru og hennes familie (vi er alle riktig gode venner) var med, ble en stor opplevelse for oss alle, sikkert ikke minst for meg.

Det er hyggelig å leve i en tid da skilsmisser hverken bør eller behøver å bety uvennskap.

Vincent Auriol

Min første offisielle handling ble å overlevere mine akkrediterings-bre-
ver til Frankrikes daværende president Vincent Auriol. Jeg følte straks
noe varmt og oppriktig slå imot meg fra denne jevne og likefremme
frankmann. Hans innstilling mot Norge var positivt vennlig med preg
av beundring og takknemlighet over vår holdning i krigens dager.

«Si Deres Konge at Frankrike venter på hans offisielle besøk så snart
som bare mulig,» sa Auriol. «Det ville være naturlig å ta imot ham
tør noen annen.»

Både direkte overfor Kongen og hos regjeringen i Oslo arbeidet jeg
for at dette besøk skulle bli realisert. Kongen var imidlertid trett etter
krigens år, og lite innstilt på å reise. Det var forståelig, men stor synd.
Det ble etter krigen gjort altfor lite for å konsolidere den nokså ene-
stående good-will som Norge da var i besiddelse av.

Auriol var på mange måter en ideell president som elsket sitt arbeide.
Han var moderat sosialist med et ypperlig rulleblad fra krigens dager;
dertil var han sterk som en bjørn, ikke lite listig og med en klar nasjo-
nal innstilling. Noe dekorativ var han derimot ikke; han skjelet vold-
somt og talte dessuten den merkelige dialekt fra Toulouse. «Deres
Majestet taler virkelig fransk langt bedre enn jeg,» sa han til Dron-
ning Elisabeth ved hennes offisielle besøk i Paris.

«Mitt arbeide er en skriftefars,» sa Auriol i en privat samtale kort
etter sin tiltredelse; «jeg skal ta imot alle, høre på alle, men også for-
klare alle de store, viktige linjer i Frankrikes politikk. Man kommer
til å høre på meg, og jeg vil på den måte kunne gjøre min innflydelse
gjeldende hver dag og ikke bare når det er regjeringskriser.»

Regjeringskriser ble det imidlertid nok av og det mot, den oppfinn-
somhet og utholdenhet han ved disse anledninger viste, var langt ut-
over det man hadde krav på. I de stormfulle år det her er tale om, med
kommunistpartiet som Kammerets største, med 150 representanter, kan
det i første rekke takkes ham når Frankrike kom såpass helskinnet ut
av det som landet gjorde. Mangen gang måtte han strekke de bemyn-
digelser konstitusjonen gav ham, nærmest til bristepunktet for å nå
frem til en løsning. Det ble alltid gjort med ro, forsiktighet og takt, på
en måte slik at man forstod nødvendigheten av det usedvanlige som
skjedde.

Hva et fransk sammenbrudd på det daværende tidspunkt — noe man på visse hold ventet med lengsel på — kunne ha skadet Vest-Europa, kan neppe overdrives. Nettopp i følelsen av dette og som et plaster når Kong Haakons besøk ikke ble av, var det at jeg i begynnelsen av 1953 bad regjeringen i Norge om — og straks fikk — Storkors av St. Olavs Orden med kjede til president Auriol.

Jeg hadde den tilfredsstillende, da jeg i en snever familiekrets overrakte ham denne sjeldne utmerkelse, å føle at han satte en langt større pris på den enn personer i hans stilling vanligvis gjør når det er tale om ordener. Han var så oppriktig beveget at det forplantet seg sterkt også til oss som var tilstede.

Ved forskjellige anledninger benyttet jeg meg av den adgang til å få personlig foretrede for statsoverhodet, som min stilling som ambassadør gav meg rett til. Et par ganger foregikk det i forståelse med stats- og utenriksminister Schuman, som gjerne ville ha presidentens støtte til innrømmelser han ville gjøre overfor Norge, og et par ganger på egen hånd. Jeg hadde alltid følelsen av at Auriol var glad for på denne måte positivt å kunne vise sin innstilling overfor mitt land.

Gjennom årene så jeg tidvis Auriol i Paris og var dessuten av og til sammen med ham på reiser i provinsen, ved store innvielser og lignende. Det var alltid en glede å treffe den muntre og intelligente mann.

Mest fornøydlig var det kanskje når jeg var med til presidentens tradisjonelle høstjakter i Rambouillet til ære for de diplomatiske sjefer. Før i tiden har jeg inntrykk av at de fleste diplomater var glad i jakt; dette har imidlertid forandret seg, og det var i virkeligheten en nokså liten gruppe ambassadører som årlig var med. Auriol, som selv var en ivrig jeger, satte stor pris på de som deltok, og sammen med ambassadørene fra Storbritannia, Sovjet-Samveldet, India, Østerrike og endel andre mere skiftende land hadde jeg noen uforglemmelige og hyggelige dager i Rambouillet. Noen stor jeger har jeg aldri vært, og litt mindre godt ser jeg vel også etterhånden. Da jeg nødig ville at de lister som ved jaktens avslutning ble lagt frem for presidenten med angivelse av resultatene for de forskjellige deltagere, skulle gi et altfor dårlig inntrykk av min skyteferdighet, ordnet jeg meg i den forbindelse på en ganske fiffig måte. Hver skytter hadde to assistenter til hjelp, som stod bak ham. Den ene var opptatt med å lade et av skytterens geværer mens han skjøt med det andre; assistent nr. 2 hadde som oppgave å notere det

vilt som hans jeger felte. Det var skikk og bruk å gi disse to gode drikkepenger. Jeg gjorde det imidlertid slik at jeg på forhånd sa fra at mine drikkepenger ville bli 100 francs (av de gamle) for hver felt fugl. I det ras av fugl som falt ned når driverene var nådd frem og alle jegerne samtidig fyrte, var det alt annet enn lett å si hva der tilkom hver enkelt skytter. Jeg har mine ikke helt svake mistanker om at mine — til Auriols tilfredshet — alltid svært gode resultater, kanskje ble influert noe av mitt drikkepengesystem.

Et år da storskytterne Hertugen av Edinburgh og Prins Bernhard av Holland var med, gikk det riktig dårlig med min fasanskyting. Etterpå, da vi skulle skyte ender ved en liten sjø i nærheten, kom alle endene brasende på en gang, på stor avstand, med den følge at resultatet var ytterst magert. Selv var jeg blitt så perpleks at jeg slett ikke hadde fått skutt. Like etter kom enda en and ganske alene og såvidt jeg kunne se ennu lenger borte. Jeg var kanskje den eneste som hadde noe i geværet og slengte derfor et skudd etter fuglen, nesten uten å sikte, med det gledelige resultat at den gikk rett ned i sjøen.

Da de to kongelige mesterskyttere noe forbauset kom bort for å gratulere meg, sa jeg beskjedent: «Å ja, jeg har jo spesialisert meg litt på ender.»

Høsten 1949 kunne Auriol til sin store sorg ikke delta i jakten fordi det var regjeringskrise. Han kom imidlertid til den etterfølgende tradisjonsmessig fremragende lunch, hvor jeg satt på hans venstre side. På min annen side satt den elskverdige Norgesvenn Bonnefous, dengang president i Kammerets utenrikskomité. Auriol fortalte om sine morgenbestrebelse for å stable på benene en regjering René Mayer; det gjaldt jo nu å skynde seg; Frankrike hadde ikke hatt noen regjering på mangfoldige uker. «Og hvordan tror De så at det kommer til å gå, herr President,» sa Bonnefous. Auriol betraktet ham et øyeblikk før han svarte: «Da jeg var ung, hadde jeg en venn som var artist og, som artister flest, hadde lite penger. Særlig var det vanskelig for ham å betale husleien. Tilsist sendte husverten ham et høflig brev og spurte *når* han trodde at det ville bli ham mulig å betale husleien. Herpå svarte min venn med følgende brev: 'Ærede herre, i besvarelse av Deres brev av den og den dag, angående når det måtte bli mulig for meg å betale husleien, vil jeg få lov til å henlede Deres oppmerksomhet på at jeg er leieboer, ikke profet.'

Jeg, min kjære Bonnefous, vil gjøre Dem oppmerksom på at jeg er Republikkens President, – jeg er *ikke* profet.»

Bonnefous så ettertenksom ut.

Da jeg mot slutten av Auriols presidenttid atter var i et hyggelig selskap hos ham, sa jeg at jeg var lei over at protokollen alltid hadde vært til hinder for at jeg, til gjengjeld for all den gjestfrihet som jeg hadde nytt både i Élyséepalasset og i Rambouillet, kunne få se ham og hans frue hjemme hos meg. Jeg håpet at det, dersom den ulykke skulle inntreffe at han ikke lenger var Republikkens President, ville bli anledning til for meg å ordne med en liten norsk middag på ambassaden.

Da Auriol kort etter gikk av som president, reiste han og hans frue på en lengre reise. Noen måneder senere hørte jeg at de var kommet tilbake til Paris, og snart etter ringte det i telefonen. «Det er Auriol, nu kan min kone og jeg komme til middag; når vil det passe?»

Vi ble enig om den 18. mai 1954, og jeg telegraferte straks til Karl A. Jensen i Oslo etter røkelaks, ryper og multer. Som fjerdemann til middagen inviterte jeg konsul Werring, som er en stor beundrer av Auriol og dessuten den beste garanti for at et selskap blir hyggelig.

Det ble det da også. Auriol var i godt humør, hans frue som alltid søt og hyggelig og Werring et fyrverkeri av pussige og morsomme innfall.

Mot slutten tok imidlertid det hele en uventet vending. Man var nettopp da oppe i en indre fransk konflikt mellom dem som var enig i Robert Schumans sublime idé om en Europahær og de som var imot. Det viste seg under vår samtale etter middagen at Auriol ikke alene var imot, men endog brukte sin autoritet til, bak kulissene, å motarbeide Schumans plan. Herover ble jeg helt opprørt og gav efterhånden uttrykk for det i meget sterke vendinger. Jeg sa tilsist noe om at Auriol ved den holdning han nu inntok, ødela en betydelig del av det gode han i sin presidenttid hadde utrettet. Tilsist sa Auriol: «Herr Ambasadør, jeg må ærlig si Dem at hadde De ikke hatt en så enestående god konjakk, var jeg gått for lenge siden.»

Selskapet sluttet likevel i god forståelse og Auriols har også senere gjort meg den ære å komme til middag. Men personlig har jeg aldri helt kunnet tilgi ham hans holdning i denne sak som sikkert bidrog til at Frankrike nektet å ratifisere et fransk initiativ av sublim og fremsynt

natur, og dermed forsinket Europa-samarbeidet, og torpederte den ordning som mer enn noe annet ville ha sikret vår ulykkelige verdensdel mot ny indre krig.

Robert Schuman

Da jeg startet mitt arbeide i Paris, var Robert Schuman statsminister. Like fra begynnelsen av fikk jeg en ganske særlig kontakt med denne mann. Han ble for meg, som for mange andre, en klar og lysende stjerne i den franske politikks dunkle og urolige atmosfære. Som ung var han tysk menig soldat fra Lothringen. Under livets omskiftelser ble han kastet frem og tilbake – snart fransk, snart tysk, inntil han i modne år som fransk politiker, tidvis som statsminister, tidvis som utenriksminister, tidvis som begge dele, ble den som – sammen med den fremragende ekspert Jean Monnet – hevet fransk utenrikspolitikk ut av kortsiktig og delvis sjåvinistisk puslespill opp i et høyere plan med en sterk positiv linje siktende på Europas integrering i et funksjonelt samarbeide. Hans dristige plan om en Europahær, som med ett slag kunne ha forandret situasjonen fundamentalt til det bedre, ble som nevnt torpedert av franskmennene selv. Men de store økonomiske nyskapninger «Stålmonopolet» og «Kullmonopolet», som også var hans og Monnets verk, kom til å bli utgangsposisjonene for det som nu kalles Fellesmarkedet.

Alt i juli falt regjeringen Schuman og ble etterfulgt av en regjering André Marie, som imidlertid bare varte en måneds tid, hvorpå Schuman etter meget frem og tilbake kom igjen som regjeringssjef for noen tid. Og slik gikk det videre og videre. En forholdsvis rolig periode ble det da den lille stillferdige og meget praktiske landslege Henry Queuille overtok statsministerstillingen med Schuman som utenriksminister og i virkeligheten dengang reddet franc'en.

Overfor meg viste Schuman gjennom alle år et uforanderlig vennskap. Jeg kunne alltid regne med å bli mottatt av ham på kort varsel og kunne være sikker på at de ting jeg la frem ble mottatt med forståelse og velvilje og mine ønsker innrømmet i den grad det i det hele var mulig.

Schuman som var en stor bibliofil, hadde dessuten en pasjon for autografer, særlig undertegnede brev fra store menn og kvinner.

For å glede ham skaffet jeg ved overordentlig stor imøtekommenhet fra overretts sakfører Delphin i Oslo til veie en samling av brev fra fremstående nordmenn, bl. a. Ibsen, Bjørnson, Nansen, Amundsen, Edvard Munch, Vigeland, Thaulow og andre. Dessuten et meget interessant brev fra Georg Brandes og et dokument undertegnet av Kong Carl Johan (tidligere marsjal Bernadotte). Alt dette ble tilsist en gave fra Delphin. Jeg lot lage en skinnportefølje av den elegante sort man særlig finner i Frankrike, med påskriften: «Til H. E. Utenriksminister Robert Schuman», og på foten: «Brev fra store menn i et lite land.» Jeg besluttet å overrekke denne verdifulle mappe ved en lunch på ambassaden, hvor jeg blandt annet også inviterte Herriot; dette siste var mindre vel betenkt, både fordi Herriot, som Kammerets president, måtte sitte foran Schuman og fordi også Herriot, hva jeg helt hadde glemst, var en lidenskapelig samler av autografer. Da jeg ved slutningen av lunchen, med mappen i hånden, begynte på en liten tale, har jeg inntrykk av at Herriot trodde den var til ham. Da han oppdaget at dette ikke var tilfellet, forekom det meg at han ble noe blek og da jeg var ferdig med talen, nappet han mappen ut av min hånd og gav seg til, så å si, å sluke de interessante brev. Da Schuman var ferdig med sin svartale, sa han på sin stillferdige måte til Herriot: «Kanskje jeg også kunne få lov til å se på mappen et lite øyeblikk.»

Så snart Herriots første skuffelse var over, ble han imidlertid like hyggelig som alltid. Den elskverdige overretts sakfører Delphin sendte meg kort etter to brev til fra Nansen og et fra Chr. Michelsen, som jeg da forærte til Herriot som et plaster på det lille sår.

Hva Schuman angår, var det gjennom årene min store glede å følge hans arbeide for å samle Europa, som etterhånden har båret så gode frukter. De senere år av min tid i Paris var han noe mindre aktivt med i politikken; jeg besøkte ham imidlertid av og til i hans lille hjem i Rue de l'Université, som i grunnen var som et eneste bibliotek — og gikk alltid derfra med fred i sinnet og troen på at vår verdensdel, tross alt, gikk mot bedre tider. Schuman er et strålende eksempel på hva et enkelt, idealistisk innstilt og helt uselvisk menneske med fasthet, tålmodighet og klokskap kan utrette i verdenspolitikk — uten å benytte seg av noen av de mindre tiltalende metoder som så mange finner nødvendig å anvende.

Simone Petsche (senere Mme. Jaquinot)

Like i begynnelsen av min tid i Paris traff jeg Simone Petsche, dengang gift med Frankrikes store finansminister Maurice Petsche, som fylte samme post i de stadig skiftende regjeringer. Denne charmante dame kom, ettersom tiden gikk, til å spille en betydelig rolle både for meg og ambassaden. Det mest karakteristiske ved henne er et hjertelag av helt eksepsjonell natur, som stadig gir seg positive utslag, og hennes glødende interesse for sitt fedrelands politiske liv, hvor hun, mere eller mindre bak kulissene, utøvet en viss innflydelse. For meg ble hun en trofast venn og til stadig hjelp. Da hun uten sammenligning fører det mest gjestfrie hus i Paris, har hun utpreget gode forbindelser med innlendinger og utlendinger – og ingen fiender. Det var henne derfor alltid en lett sak å skaffe meg de kontakter jeg trengte; og mangen gang holdt hun en stor middag for en eller annen fremtredende person, for at jeg skulle få anledning til i ro å tale med vedkommende på en uforbindtlig måte.

Den største tjeneste hun gjorde meg var vel da hun la grunnlaget for mitt vennskap med Eisenhower. Av de mange ganger hun var meg til positiv hjelp, vil jeg imidlertid her eksempelvis bare nevne en.

Et norsk rederi med spesialitet å transportere lokomotiver hadde, nokså nær etter krigen, det forferdelige uhell at en av båtene med amerikanske lokomotiver til de franske statsbaner under et uvær gikk ned i Atlanterhavet. Da det kunne tenkes å foreligge uforsiktighet fra norsk side, anla den franske regjering sak mot rederiet i New York, hvor certepartiet var undertegnet, for å få erstatning. Det dreiet seg om meget store summer og dersom prosessen ble tapt, hva det nok forelå mulighet for, ville det få skjebnesvangre følger for rederiet og det norske forsikringselskap. De interesserte norske kretser avla personlig besøk hos meg i Paris og da jeg forstod hvor alvorlig saken var, la jeg iveri med all kraft. Jeg talte med de forskjellige høyere embedsmenn i Finansdepartementet og gjorde bl. a. gjeldende hvor støtende det ville virke i Norge, dersom Frankrike, særlig så nær etter en krig hvor vi hadde stått last og brast sammen, ved prosess drev et velansett norsk rederi i ulykke. Båten var gått ned med kaptein og det meste av mannskapet, og nu etterpå å ville prosedere på at dette var på grunn av feil

eller uforsiktighet var lite smakelig. De forskjellige herrer jeg talte med var i grunnen enig, men kom lenge bare med unnvikende svar på mine anmodninger om at prosessen måtte bli frafalt. Under sterkt press fra min side sa tilsist den ene av de jeg talte med, at det var umulig for en fransk funksjonær i en sak av så stor økonomisk rekkevidde som denne å holde prosessen tilbake. Han ville, dersom så skjedde, meget lett bli mistenkt for å ha mottatt betaling fra min side for å gjøre dette eller i det hele anbefale det. Den eneste som kunne handle i denne sak var finansminister Petsche selv. Men han satt oppe i landsviktige forhandlinger om franc'ens fremtid, og befattet seg aldri med saker av den natur det her var tale om.

Efter å ha hørt dette, var jeg ikke sen om å avlegge min trofaste venn Madame Petsche et besøk, og to dager etter ble jeg kalt til Petsche. Mens jeg forklarte ham sakens sammenheng og, min vane tro, leverte ham et lite notat om denne, satt han hele tiden og røykte med sitt uendelig lange munnstykke; røyken i værelset var så tett at jeg nesten ikke kunne se ham og på skrivebordet var flere askebegere fulle av sigarettstumper. Da jeg var ferdig, sa han i grunnen ingen ting, men tok vennlig og litt distré avskjed med meg. Jeg forlot Finansministeriet i Louvre, noe desorientert, men med følelsen av å ha vært i forbindelse med en meget betydelig og temmelig syk mann.

Kort tid etter reiste jeg på en week-end til Nord-Frankrike uten selv å vite hvor jeg kom til å overnatte. Søndag formiddag satt jeg og spiste lunch i det hotell hvor jeg bodde, jeg husker ikke lengre hvor det var. Ved et bord like bortenfor satt tidligere utenriksminister Bidault og frue.

Plutselig kom en tjener bort til mitt bord og sa at det var telefon til meg fra New York. Min forbauselse var ikke liten; det var dengang ennå en sjeldenhet å tale over Atlanterhavet, og dessuten trodde jeg ingen visste hvor jeg var.

I telefonen var en norsk stemme, som sa at han var en av vedkommende forsikringsselskaps og rederis norske advokater som var kommet til New York i anledning av prosessen.

Da den dagen før skulle åpnes ved retten i New York, hadde den franske advokat plutselig meddelt at hans regjering trakk saken tilbake. Man ville nu gjerne vite hva jeg mente var grunnen og om jeg trodde det var definitivt. I få ord meddelte jeg hva der var hendt og

sa at man slik som det hele lå an, kunne anse det for sikkert at prosessen var endelig frafalt. Og slik ble det.

Det som mest forbauset meg var kanskje at man hadde funnet frem til meg på det lille hotell i Nord-Frankrike. Først litt etter litt ble jeg oppmerksom på hvor vel de franske myndigheter, særlig politiet, holdt seg underrettet.

Ikke lenge etter døde Maurice Petsche. Den offisielle seremoni i forbindelse med hans begravelse ble holdt i Tuilerie-haven. Daværende statsminister Pleven holdt en dypt følt tale til Petsches ære. Jeg glemmer ikke hans uttrykk da han så opp mot et bestemt vindu i Finansministeriets annen etasje i Louvre idet han sa noe omtrent slik: «Og der oppe satt du, dag ut, dag inn, år etter år — og arbeidet deg til døde — for Frankrike.»

Jeg husket Petsche's fjerne uttrykk den dag jeg var hos ham, og jeg tenkte på at når Frankrike, med krig på krig og krise på krise, alltid greier seg — så er det fordi landet har en elite av enestående intelligente og begavede mennesker med vilje til å sette det usannsynlige inn for fedrelandets beste.

Jules Moch og Guy Mollet

De to menn dette kapitel handler om er begge fremragende medlemmer av det franske sosialistparti. Til tross for at de er uhyre forskjellige, faller det meg naturlig å omtale dem sammen.

Moch er med god grunn ansett for å være et av de skarpeste hoder i fransk politikk. Hans far, Gaston Moch, var en nær venn av Chr. L. Lange, og i neste generasjon førte Jules Moch og Halvard Lange dette vennskap videre. Det var vår utenriksminister som etter krigen bragte oss sammen. Såvel Jules Moch som hans frue (man kan nesten ikke nevne den ene uten å ta den annen med) var høyt intelligente — hun tidligere skrankeadvokat og han polytekniker. Det sympatiske ektepar hadde hele livet vært knyttet sammen på en usedvanlig måte; men da deres eldste sønn, en lysende skikkelse i fransk motstandsbevegelse, ble skutt av tyskerne på en av krigens siste dager, ble resultatet at sorgen gjorde dem helt uadskillelige. Begge var meget radikale, men — om jeg skal si det slik — på en helt personlig måte. Partiparolen fulgte de

ikke lenger enn den stemte med deres eget vidsyn, og de hadde venner innen alle samfunnslag.

Når vi meget snart kom hverandre nær, tror jeg det hadde noe å gjøre med deres sønn. På en reise til Grenoble hadde jeg sett det sted ved veien opp til fjellet hvor den unge Moch var begravet der tyskerne hadde gjort ende på hans liv, og hvorom et enkelt minnesmerke fortalte. Da Mochs skulle reise til Grenoble for å besøke guttens grav på hans dødsdag, fikk jeg ordnet det slik at det, når de om morgenen kom vandrende dit opp, på graven lå en vakker krans med bånd i norske farver og en hilsen fra mitt land. Dette og den omstendighet at jeg da Mochs om sommeren kom til Oslo inviterte dem til å bo en stund i mitt hjem, der hvor mine foreldres soveværelse siden min mors bortgang inntil da hadde vært utilgjengelig for alle, bidrog sikkert til å knytte oss sammen. Et virkelig solid vennskap kom til å bestå mellom oss tre.

Fra 1945 til 1947 var Jules Moch minister for offentlige arbeider, og overtok derefter innenriksministerporteføljen. Det var i virkeligheten han som med mot og kraft rensket den franske administrasjon for det ugress som var vokst opp der under krigen.

Under sitt arbeide som sjef for en rekke forskjellige ministerier under de skiftende regjeringer skaffet Moch meg mangen gang vanskelig tilgjengelige opplysninger og gjorde meg store tjenester. Et pussig lite eksempel på hvordan han tok tingene, vil jeg ikke unnlate å fortelle. Min venn og militærattaché, oberst Wettre, meddelte en dag at han sent aftenen før var blitt oppringt av en nordmann av balkansk opprinnelse som talte nokså gebrokkent norsk, og som fortalte at han for år tilbake hadde flyktet fra «Fremmedlegionen» og var kommet til Norge, hvor han var blitt boende og hadde giftet seg samt hadde fått norsk statsborgerskap. Han kjente godt en av Stortingets daværende presidenter. Mannen var kommet til Paris samme ettermiddag, og var noen timer senere blitt arrestert og satt i fengsel for derefter omgående å bli sendt til Fremmedlegionen i Algérie. Som en særlig elskverdighet hadde han fått lov til å telefonere til den norske ambassade.

Det som først slo meg var forbauselse og beundring over politiet. Om jeg husker rett, var det 14 år siden mannen flyktet — og et par timer etter å være kommet tilbake til Paris ble han arrestert. Dernest slo det meg at saken var meget vanskelig og hastet sterkt. Jeg ringte derfor

straks til Moch som heldigvis var forsvarsminister og som tok imot meg en halv time etter. «Ja, dette er vanskelig,» sa Moch; «når en mann først er innenfor Fremmedlegionen, har selv den franske forsvarsminister ingen ting han skal ha sagt. Først må vi imidlertid finne ut hvor mannen nu er.» Moch tilkalte så en general, som hurtig bragte på det rene at mannen alt var sendt med morgentoget til Marseille for samme aften å innskipes til Nord-Afrika.

Neste dag kom en forbauset og lykkelig mann tilbake til Seine-staden efter en mirakuløs redning. Fremmedlegionærene kjempet i første rekke både i Indokina og senere Algérie — så man kan lett tenke seg hva det betød å være med der.

Det annet medlem av det franske sosialistparti som jeg kom til å kjenne godt og fikk beundring og sympati for, var Guy Mollet, en mann av en helt annen støpning. Han kom fra Caen i Normandie, hvor hans foreldre levet under beskjedne kår. Selv viste han på skolen en så fremragende dyktighet at han fikk det ene stipendium efter det annet. Han oppnådde tilsist å bli lærer, fortrinnsvis i engelsk. Som ganske ung sluttet han seg til det sosialistiske parti. Han ble også tidlig gift, og ble kort tid efter ansatt som lærer i den nord-franske by Arras, hvor han senere ble byens borgermester.

Guy Mollet er ikke hva man kaller høyintellektuell, men enkel, solid, liketil og uberørt av doktriner. På et tidlig tidspunkt ble han generalsekretær for det sosialistiske parti, hva han fremdeles er. Den sterkt nasjonale og patriotiske linje han har trukket opp for partiet sitt har gjort dette til et av de trygge og faste punkter i Frankrikes omtumlede politikk.

Hvordan vi ble så gode venner kan jeg ikke riktig huske, men jeg tror det hadde noe å gjøre med teater, som han selv var sterkt interessert i. En dag inviterte han meg til å komme til Arras, hvor han var borgermester, og hvor et teaterselskap under hans beskyttelse skulle oppføre Peer Gynt. Guy Mollet var den gang sterkt opptatt som statsminister, men da jeg kom kjørende til Arras, stod han i egenskap av borgermester i byen på rådhustrappen, og førte meg inn til et festlig møte i kommunestyret hvor han holdt en betagende tale til Norges og forøvrig også til min ære. Etterpå så vi Peer Gynt i en meget moderne versjon, oppført i det fri og med Sæveruds musikk. Guy Mollet og jeg

satt på to små stoler foran forreste benkerad, og da det var isende kaldt kom det godt med at jeg hadde en svær ulster som jeg la over oss. Et nokså humoristisk fotografi av oss begge innpakket i den samme ulster gjorde etterpå sin rundgang i den franske presse. Forestillingen var meget god, og vi hadde et særdeles festlig samvær med skuespillerne.

I Paris kom Guy Mollet fra tid til annen og spiste lunch hos meg i ambassaden ganske alene.

Et par ganger sa Mollet at han gjerne ville be meg til lunch; men sa han: «Det er så urolig og vanskelig overalt; jeg tror jeg vil be Dem til lunch på et aldeles utmerket sted jeg kjenner i Rue Francois I 34,» og slik ble det. Noen større ære og glede kunne han ikke gi meg, og våre små fredelige luncher var oss begge til glede og i all fall for mitt vedkommende til nytte. Intet er jo dessuten hyggeligere enn når noen inviterer seg selv. For da vet man i all fall at de har lyst til å komme.

I 1959 trådte både Mollet og Moch inn i regjeringen Pflimlin. Da faren for invasjon av Algérietropper i Frankrike begynte å bli overhengende, administrerte Jules Moch, påny som innenriksminister, Paris' forsvar på den mest eminente måte. Han fylte Place de la Concorde, Champs Elysée og omkringliggende gater med tanks og anti-luftskys og samlet i det hele så meget militis at et overfall ville være praktisk talt desperat. I de dager avla jeg ham stadig besøk i innenriksministeriet, hvor han satt med 6–8 telefoner foran seg og administrerte Frankrikes forsvar, en oppgave som tiltalte ham mer enn noen. Jeg er ikke i tvil om at hans arbeide den gang til avvergelse av et vanvittig kup, mer enn noe har bidratt til da å redde Frankrike fra en stor ulykke og muliggjøre den videre utvikling.

At Moch og forøvrig også Mollet senere er kommet i sterk opposisjon til general de Gaulle, er et annet kapitel. Det er forståelig at de Gaulles autoritære styre etterhånden må falle sosialister av denne type noe tungt for brystet.

Den dag de britiske og franske styrker angrep Egypt, var Guy Mollet og general Gruenther alene til lunch hos meg. Denne episoden er noe av det eiendommeligste som er skjedd i moderne tid og fikk, efter min oppfatning, en temmelig skjebnesvanger reaksjon såvel i Norge som efterhånden andre steder. Man reagerer ofte hodekulls og betingelsesløst nettopp der hvor man har forholdsvis liten erfaring med hensyn til de spesielle problemer som foreligger, og forholdsvis liten risiko fordi

det blir andre som til syvende og sist skal rake kastanjene ut av ilden. Hva angår Nassers beslagleggelse av Suezkanalen, ikke minst umiddelbart etter at de store europeiske land hadde foretatt veldige nyinvesteringer der, var det et åpenbart rettsbrudd av alvorlig natur. Den aksjon England og Frankrike satte igang, var heller ikke lovlig etter moderne internasjonale regler. Når det imidlertid gjaldt to statsmenn med de reneste rulleblad som i det hele kan tenkes, den britiske statsminister Eden, som i sin tid tok opp en modig og nokså ensom kamp til forsvar for Etiopia mot Mussolini og under den annen verdenskrig ledet Storbritannias utenrikspolitikk under kampen mot Hitler, og statsminister Guy Mollet, det franske sosialistpartis ærlige, modige og dypt demokratiske leder – forekom det meg at man iallfall i første omgang burde gi dem «the benefit of the doubt».

I Norge var man misfornøyd, ikke minst fordi vårt land ikke var blitt spurt på forhånd. Et telegram jeg umiddelbart sendte regjeringen, hvori jeg sluttet med å si at man måtte forsøke å se Eden og Mollet som to store leger, som i det for pasienten kritiske øyeblikk tok det tunge skritt å gå til en meget alvorlig operasjon, uten å forelegge saken for et familieråd, ble derfor dårlig mottatt. Resultatet ble dessverre at det fremkom protester mot de to europeiske stormakters aksjon. Dette stanset det britisk-franske fremstøt, kanskje 12 timer før Nasser hadde måttet fortrekke. Det er hva forskjellige ansvarlige medlemmer av aksjonen har fortalt meg.

At det med hensyn til Suezkanalen er gått bedre enn man kunne ha grunn til å frykte, spiller i denne forbindelse mindre rolle. Det tragiske er at det kanskje siste alvorlige forsøk fra de store europeiske kulturstaters side på å forsvare rett og orden i internasjonale forhold ble dødfødt.

Jeg kan ikke bevise dette, men vil utvilsomt få medhold fra mange av dem som virkelig kjenner forholdene, når jeg sier at dersom Nasser den gang hadde måttet fortrekke fra Egypt, ville Algérie-krigen fått en helt annen utvikling og forholdsvis hurtig slutt, til beste for Frankrike, Europa, de omliggende afrikanske land og særlig for Algérie selv. Og hvor mange menneskeliv reddet?

Jeg har nu nevnt forskjellige franske politikere som jeg har hatt den lykke å kjenne. Den som imidlertid nok kom til å bety mest for meg, var Edouard Herriot.

Edouard Herriot

Edouard Herriot var tykk og svær, nærmest uformelig, og noen skjønnhet kunne han såvisst ikke gjøre krav på å være i besiddelse av, men det var en mektig ro over hans trekk og det utstrålte en kraft fra hans person, som var noe helt ut over det sedvanlige.

Herriots tunge og eiendommelige legeme omsluttet nemlig en av de rikest utstyrte og mest mangfoldige personligheter i vår tid, en stor statsmann, en enestående organisator, en gigantisk kampens mann når så trengtes, en mann med ubendig livsappetitt; men samtidig øm og forfinet, en utrettelig menneske- og dyrevenn, en elsker og beskytter av musikk og kunst og selv en av Frankrikes betydelige og åndrike forfattere. Bare hans bok om Beethoven ville for alltid ha gitt ham en plass i litteraturen.

Churchill har en gang skrevet at to av tegnene på å være en stor mann er å ha evnen til å gjøre et varig inntrykk på dem han møter, og å utrette ting i livet som fortsatt vil innvirke på fremtiden.

Ingen som møtte og forstod Herriot, vil noensinne glemme ham; og der fins ikke mange områder i Frankrike, hvor ikke hans gjerning har satt varig spor. Men Herriot fylte enda en betingelse, han hadde godhet og generøsitet. Fri for maktsyke og ærgjerrighet var det godhet og generøsitet som var drivfjæren, når han gjennom mer enn 50 år som Lyons borgermester sikret denne by Frankrikes beste hospital, perfekte skoler, et lysende universitet, en mektig handelsmesse og meget, meget annet. Godhet og generøsitet var det som drev ham når han gjennom et halvt århundre i fransk politikk presset frem en sosial-lovgivning av høy klasse, og i utenrikspolitikken evakuerte Ruhr til fordel for bedre forståelse med tyskerne, og i 1926 anerkjente Sovjet-Samveldet de jure.

Herriot var et følelsesmenneske og fikk, særlig på det internasjonale område, store skuffelser. Hverken Tyskland eller Russland svarte til hans forhåpninger, og hans arbeide for ved hjelp av pakter og garantier å sikre freden, førte ikke frem.

Men i sitt eget land satte han dype og varige spor.

Edouard Herriot, Maire de Lyon, President de l'Assemblée Nationale, stod det etter siste krig på hans visittkort. Lyon stod hans hjerte nærmest; men gjennom nærmere to menneskealdre i fransk politikk, som

deputert, senator, statsråd, statsminister og tilsist 10 år som president i Nasjonalforsamlingen, utførte han et arbeide for fedrelandet i sin helhet av uoverskuelig betydning.

Midt i 30-årene ble jeg sendt til Lyon som norsk representant til den formodentlig første internasjonale luftfartskongress, som var et nokså forvirret foretagende. Blandt annet kan jeg huske at en god del av tiden gikk med til å behandle et forslag om tvungen livsforsikring i forbindelse med kjøp av luftfartsbillett. Forslaget ble tilsist nedstemt, ut fra den betraktning at dersom det var så farlig å fly at man måtte livsforsikres, ville der ingen passasjerer bli.

Det som gjorde et varig inntrykk på deltagerne i kongressen, var mottagelsen i Rådhuset, hvor Herriot presiderte. Til tross for at han hadde isjias og tok imot oss sittende i en omfangsrik «Louis XV»-stol med det ene ben liggende innpakket på en annen, skal jeg aldri glemme hva jeg følte ved dette mitt første møte med denne sterke frihetsvenn, som elsket menneskene slik de nu engang var, og hadde formådd å fylle det forslitte ord demokrat med ny ånd og en ny høybåren mening.

Fra denne stund i Rådhuset i Lyon oppstod det en kontakt mellom Herriot og meg som varte så lenge han levde. I mine ungdomsår i Paris så jeg ham naturligvis ikke så meget; han var en ledende politiker og jeg en ung sekretær. Men fra tid til annen traff jeg ham og fikk lytte til hans givende betraktninger over livet og politikken. En gang fortalte han meg at han som ung lektor ved Sorbonne var blitt gode venner med den før omtalte store russiske historiker Eugen Tarle, som dengang likeledes var knyttet til Sorbonne. Da Herriot i 1933 reiste til Moskva for å undertegne en non-aggresjonspakt med Sovjet-Samveldet, spurte han ved ankomsten straks etter Tarle, men fikk et unnvikende svar. Det viste seg at denne som var absolutt lojal mot sovjetstyret, qua historiker allikevel hadde visse uavhengige meninger som den gang ikke ble tålt. Han var derfor blitt deportert. Alt dagen etter kom imidlertid Tarle til Moskva. Man hadde hentet ham fra Sibir med fly. Ca. 20 år etter traff Herriot Tarle hos meg i Moskva.

Så gikk årene; jeg kom bort fra Frankrike og fulgte på avstand Herriots mange seire og ikke så få nederlag. Jeg forstod at meget av det som hendte på det internasjonale område hadde skuffet hans lyse optimisme.

Da Herriot 5. mai 1945 sammen med sin frue av russerne ble reddet fra den tyske konsentrasjonsleir, fikk jeg for første gang anledning til å gi ham et beskjedent bevis på den hengivenhet jeg følte for ham ved å invitere ham sammen med noen av hans gamle venner — Eugen Tarle, Madame Kollontay, Prokofiev — til en for meg uforglemmelig lunch. Etter lunchen skrev Herriot følgende linjer i min bok:

«Til Norges ambassadør, den første der gav en mottagelse til ære for meg etter 21 måneder i fangenskap. — Som tegn på min takknemlige hengivenhet og beundring for hans tapre land.»

Under Herriots korte opphold i Moskva, der han bodde hos general og Madame Catroux, forøvrig et opphold som takket være de russiske myndigheters noe vanskelige holdning ikke ble særlig hyggelig, var jeg stadig sammen med ham.

Dagen etter Herriots ankomst ble han av russerne anmodet om å komme med en uttalelse i radioen, hvilket det var alminnelig at betydelige personer ble bedt om. Herriot samtykket, men ble svært forbauset da russerne forlangte å få se hans manuskript før det ble kringkastet. Denne mistro til ham — som på et meget vanskelig tidspunkt hadde anerkjent Sovjet-Samveldet, og som utrettelig hadde kjempet for de gode forbindelser mellom øst og vest — syntes ham ubegripelig. Han nektet plent. Utsendelsen ble avlyst, og ved den offentlige mottagelsen som Catroux gav til ære for Herriot var Sovjet-Samveldet kun representert ved protokolltjenestens soussjef.

Den følgende dag var jeg i middag i den franske ambassade sammen med den greske ambassadør, Monsieur Politis. Herriot, som utålmodig ventet på en anledning til å vende hjem til Lyon, var ikke særlig munter. Madame Herriot følte seg dårlig og var sengeliggende. Plutselig ved ni-tiden, mens vi fremdeles satt tilbords, fikk Herriot en telefonbeskjed om at han og hans frue kunne få reise samme natt klokken tre med fly til Teheran. Dette er den eneste gang jeg opplevet at han mistet noe av sin vanlige sindighet — han reiste seg fra bordet og utbrøt: «Jeg må snakke med min frue — Gud vet om det blir mulig for oss å reise.» Et kvarter senere kom han tilbake for å fortelle at han var blitt enig med Madame Herriot om at de skulle reise midt på natten til tross for den store anstrengelse dette måtte volde dem begge — tidligere fanger. Vårt lille selskap brøt hurtig opp, og jeg drog hjem til ambassaden etter å ha lovet å innfinne meg på flyplassen.

Da jeg visste under hvilke omstendigheter en reise med krigsfly foregikk, fikk jeg laget istand en god nistekurv: kald kylling, smørbrød og en flaske fransk konjakk, som jeg fremdeles ved et under var i besiddelse av. Jeg sendte også med noen gamle og sjeldne franske bøker som jeg hadde funnet i en bokhandel i Moskva.

Klokken halv tre befant vi oss i flyplassens venteværelse, Herriot, Madame Herriot, general Catroux, sistnevntes adjutant og jeg selv. Etter en halv times ventetid gjorde plutselig en robust kvinnelig militær sin entré og spurte Herriot om han hadde sine flybilletter. Hertil svarte Herriot at han hverken hadde billetter eller penger, og at det for ham var noe ganske nytt at fanger selv måtte betale sin transport. Den kvinnelige soldat forble imidlertid ubøyeelig. «Ingen billett — ingen reise,» var hennes svar. Så måtte vi altså foreta en innsamling for å skaffe tilveie det nødvendige beløp. General Catroux hadde noen penger — likeså hans adjutant og jeg selv litt, og til vår store lettelse trådte min sjåfør støttende til og fremskaffet den manglende sum. Billetter ble kjøpt. Kort tid etter ble Herriot og hans frue anmodet om å gå ut til flyet. Sjelden har jeg opplevet noe så utrolig som det som nu skjedde. Ca. femti russiske bønder med koner og barn besteg etterhvert flyet, og da alle disse var vel installert, fikk Monsieur og Madame Herriot tilfølelse til å slutte seg til de øvrige passasjerer. Snart etter forsvant flyet i nattemørket.

Efter hva Herriot har fortalt meg, varte reisen til Teheran mere enn tyve timer. Nok en stor prøvelse for de to eldre passasjerer som på forhånd var utmattet efter det lange fangenskap.

Dagen efter gav jeg, og forøvrig også Catroux, Narcomindiel en beskrivelse av nattens hendelser. Mitt inntrykk var at episoden ikke var oppstått på grunn av mangel på velvilje fra russernes side, men var resultatet av den paradoksale situasjon som kan oppstå i et land hvor femseks personer råder over 200 millioner menneskers ve og vel.

Da Herriot efter krigen var blitt vel installert i sitt borgermesterembede i Lyon og gjenvalgt som deputert, ble han utsett til nasjonalforsamlingens president og forble i denne stilling nesten til sin død 10 år efter. Det var en tid full av politisk uro og det trengtes hans gode nerver for å holde styr på den ofte temmelig rebelske forsamling. Best husker jeg ham denne tid en vinterdag da tåken fra Seinen var trengt inn i Kammeret, hvor det den aften var vill uro. Høyt over tåkehavet

kunne man skimte Herriots mektige skikkelse på presidentplassen, med klubben i hånden og hvasse tilrettevisninger til de som bråket mest. Det virket som om han var Vår Herre på dommens dag.

Da jeg på hans kontor etterpå spurte ham hvordan utgangen skulle bli, fikk jeg følgende overraskende svar: «Mon petit, tu vas voir que pendant que les autres pays descendent en ordre, la France va monter en désordre.»

Han kunne kanskje isteden ha sagt at i Frankrike er det det politiske liv som er i uorden, mens en på andre felter arbeider iherdigere og med større ro og dyktighet enn de fleste steder i verden.

De hyggeligste stunder hadde jeg forøvrig sammen med Herriot i Lyon, dit han år etter år inviterte meg som æresgjest ved de store varemesser, som jo også var hans verk. Ikke alene stilte han til min, og et år også konsul Werrings, disposisjon på byens beste hotell en elegant leilighet samt dessuten to politifolk med motorsykler til å følge min vogn, men jeg ble også gang etter gang (til tross for at Norge deltok uhyre beskjedent i selve messen) ved den store åpningslunch for ca. 400 personer, plasert på hans høyre side, hvilket innebar at det ble min oppgave på gjestenes vegne å svare på Herriots gripende og virkningsfulle taler. Det var morsomt, men ikke alltid helt lett.

I en tilstøtende stor sal ble det, etter Herriots smak, servert en like eventyrlig flott og god lunch for de flere hundre sjåførere og politifolk.

Den første gang jeg var med til messene, tok Herriot meg på en biltur rundt i byen. Det var på et tidspunkt da han ennå var rekonvalesent etter en sykdom han hadde pådratt seg i tysk fangenskap. Folks glede over å se ham igjen var sterk og gripende. Når fra tid til annen bilen måtte stanse for rødt lys, kom kvinnene med sine små barn og løftet dem opp for at de kunne få se ham som man så lenge hadde ventet på, og som endelig var kommet tilbake.

Den annen gang jeg var tilstede ved åpningen av utstillingen, utbrøt han plutselig mens vi under innvielsen spaserte rundt: «Å — vi må straks ta en tur til den zoologiske have og se til en sjiraff som har vondt i halsen!» Midt under innvielsen og like før den store lunch ved hvilken han skulle være vert, drog vi avgårde til den zoologiske have hvor ganske riktig den lidende sjiraff befant seg med en bandasje surret rundt halsen. «Det er særlig smertefullt for en sjiraff å ha vondt i halsen,» sa Herriot medlidende. Vaktmannen som fulgte oss, kunne

ikke nok fortelle meg i hvilken grad Herriot interesserte seg for dyrene. «Jeg har ofte inntrykk av at han elsker dem høyere enn mennesker,» sa den gode mann.

På Herriots kontor i Rådhuset, og mens han selv var i stadig aktivitet, drakk vi så noen glass champagne før lunch. Til og med under lunchen, omgitt av de mange gjester, fortsatte han å undertegne brev mens han stadig henvendte seg med ordre og spørsmål til de to sekretærer som var plassert bak hans stol.

Under alt dette forærte han meg et eksemplar av «Jadis» med en meget vennlig dedikasjon, hvorefter han reiste seg og holdt en glimrende tale som ved denne anledning hadde et betydningsfullt politisk preg. Mitt svar til hans store tale ble den gang noe forvirret på grunn av omstendighetene og de gode viner. Jeg unnskyldte meg med at det i Lyon, ved siden av de to store floder Rhône og Saône også var en tredje, Beaujolais, som av og til flyter over sine bredder. Etterpå sa jeg til Herriot: «Det er først idag at jeg virkelig begriper hvorledes De klarer å utrette så meget – denne lunch var ikke bare et måltid, men også en lunch preget av virksomhet og til og med av poesi.» Til hvilket han svarte følgende: «Det er sant, jeg er et arbeidsjern, men det jeg gjør virkelig godt, er mellom klokken seks og åtte om morgenen, mens luften ennå er frisk og når ingen avbryter meg.»

Edouard Herriot spilte i løpet av sitt lange liv en betydelig rolle i Frankrike og i Europa forøvrig. Det som imidlertid har gjort mest inntrykk på meg er den måte ved hvilken han under sine 52 år som byen Lyons borgermester klarte å sette sitt preg på denne store by, hvor også hans hjertelag fikk lov til å spille fritt. Svært ofte var jeg i Lyon, og aldri uten å treffe mennesker fra beskjedne kår som alle hadde en liten karakteristisk historie å berette om den elskede borgermester.

En av de siste anekdoter forteller om hvordan Herriot, da han efter en lang arbeidsdag gikk ut av Rådhuset, traff to gatemusikanter, som han straks inviterte til en drink på en bar, mens han inngående forklarte dem om Beethovens liv og betydning.

I 1957 måtte kjempen gi opp, 85 år gammel!

Ved den offentlige begravelse i Lyon, hvor Guy Mollet holdt en trefende tale, hendte det en liten episode som ville ha moret avdøde: Efter prosesjonen kom et kompani kolonisoldater med de tre tradisjonelle gjeter i spissen. Disse dyr, som naturlig nok ikke kunne motstå det

blomsterflor som omgav kisten, brøt ut av prosesjonen og begynte å spise av blomstene. Dette voldt et øyeblikks vanskeligheter for protokollen, inntil soldatene fikk fjernet dyrene. Hvis Herriot hadde sett opptrinnet, ville han sikkert ha latt gjetene fortsette å spise. Kanskje ville han ha tenkt på sine egne ord: «De dødes virkelige hvilested er de levendes hjerter» — denne gang omfattende også sine firbente venner.

KUNST OG KULTUR

HVA KUNST OG KULTUR ANGÅR, befinner vi oss i Paris i begivenhetenes virkelige brennpunkt. Da dessuten intet land i verden, med en så liten befolkning som Norge, har tilnærmeelsesvis det å by på innen denne sektor som vi, var det med glede og forventning jeg i 1953 undertegnet den nye norsk-franske kulturavtale.

Om den virksomhet som ambassadens fremragende kultur-råd Haakon Bugge Mahrt, sammen med sine skiftende ambassadører, har utført på dette område, kunne meget skrives. Selv fikk jeg, sammen med ham, noe av mitt lykkeligste og mest interessante arbeide.

Ikke lenge efter min ankomst til Paris kom min trofaste venn, Norges store og dypt originale kulturpersonlighet, Harry Fett, reisende og ble boende en rom tid hos meg, mens vi arbeidet for gjennom UNESCO å få hans «Kunst på arbeidsplassen» overført til et internasjonalt forum. Dette besøk og likeledes et besøk kort efter av den gode og fremsynte museumsmann Thor Kielland, som gjorde Kunstindustrimuseet i Oslo til en internasjonal severdighet både reelt og teknisk, ble benyttet til å ta kontakt med de mange betydelige franske museumsfolk og andre ledende personer på kulturlivets område.

Ved en stor lunch jeg da holdt for direktørene for de franske museer med Georges Salle, Jean Cassou, Camille Guerin og André Chamson i spissen, holdt jeg en tale for disse, hvor jeg sluttet med å si «at alle samler på noe; jeg samler på dem som samler». Det var sant; jeg har i alle land funnet at museumsfolk er de mest interessante, de hyggeligste og de gladeste mennesker man kan treffe, og har i den grad det var mulig, søkt deres selskap.

Det bekjentskap, jeg kan i visse tilfelle si det vennskap, Bugge Mahrt og jeg ved denne og mange senere luncher og middager på ambassaden fikk med franske museumsfolk, ble oss til uvurderlig nytte ved ordningen av en rekke norske kunstutstillinger i Frankrike.

Den første av dem, alt i 1951, var såvidt jeg kan huske til ære for moderne norske muralmalere, hvis dyktige arbeide med på denne måte atter å bringe malerkunsten i nærmere kontakt med publikum enn galleriene gir anledning til, hadde vakt berettiget oppsikt også utenfor Norge. Utstillingen ble holdt i Musée de l'Art Moderne, som av Jean Cassou er gjort til den moderne malerkunsts høyborg i Europa, og omfattet kartonger til de store muralmalerier av Per Krohg, Alf Rolfsen, Hugo Lous Mohr, Henrik Sørensen, Axel Revold og Aage Storstein. Til tross for at det teknisk sett var meget vanskelig å få en utstilling hvor selve kunstverkene jo ikke kunne være med, til å gi et adekvat inntrykk av dem, ble denne mønstring meget vel mottatt av de interesserte franske kretser og fikk — etter hva jeg fra flere hold har hørt — ikke liten innflydelse på dem som arbeidet med moderne fransk muralmaleri.

En stor begivenhet i Paris, nu knyttet til kulturavtalen, ble Vikingeutstillingen i Louvre, som vakte en enorm interesse i Frankrike. De dyktige og energiske norske museumsfolk, Robert Kloster, Roar Hauglid og Bernt Heiberg, hadde satt alle kluter til, og utstillingen ble virkelig noe helt enestående i sitt slag, både fordi en rekke av de høyst interessante og vakre saker fra vikingtiden hverken før eller siden kom utenfor Norges grenser, og fordi selve monteringen var så vellykket. Fra Norges side var alt perfekt ordnet, de franske museumsfolk velvilige og elastiske, og det omfattende arbeide ambassaden — særlig da Bugge Mahrt — hadde med saken, fikk derfor sin rikelige belønning.

Det var en uforglemmelig opplevelse ved innvielsen, som ble foretatt av den franske kulturminister, fra halvmørket i 1. etasje å komme opp den brede trapp, hvor vi møttes av en vellykket reproduksjon av Osebergskipets stavn og forparti med det sterkt belyste røde seil som det sentrale punkt for saler fylt med våre skatter av treskulptur, tepper, smykker i gull og sølv og våpen og bruksgjenstander. Det verdensberømte Baldisholteppe hadde man ikke våget å ta med, men derimot en vel utført reproduksjon, bekostet av skipsreder Moltzau.

For å bevare noe av dette inntrykket for eftertiden satte jeg meg i forbindelse med en ung entusiastisk filmtekniker, René Molinié, som jeg kjente godt, og spurte ham hvor billig han kunne lage en farvefilm av utstillingen. Han ble begeistret for oppgaven og kom med et meget fordelaktig tilbud. De nødvendige penger fikk jeg så på dagen bevil-

get ved en hastig telegramveksling med min fantastisk effektive studie-kamerat, Rolf Stranger, som lå med brukket ben i Firenze. Filmen ble så tatt de siste dager utstillingen bestod og derefter avrundet ved en filmekspedisjon vi foretok til gamle kirker og gårder i Norge. Den finner seg nu i Oslo Kinematografers arkiv i Oslo.

En annen mektig demonstrasjon av norsk kunst fant i 1952 sted i det berømte Petit Palais, hvor vi holdt en omfattende utstilling av malerier, grafikk etc. av Edvard Munch. Vår store maler som lenge hadde bodd i Paris, næret en slags utrygghet med hensyn til sin stilling i denne by og hadde aldri villet utstille der; han var derfor like til da svært lite kjent i Frankrike, ikke bare av publikum i alminnelighet, men også av de kretser som særlig arbeider med og studerer kunst. Selv var jeg litt engstelig for utstillingens skjebne; det kan ikke nektes at Munchs malerier passer mindre godt for fransk lynne og smak. I Norge hadde man imidlertid lyst, og Petit Palais' dyktige direktør, André Chamson, som foruten å være museumsmann også er en god forfatter og dessuten en patent Norgesvenn, mente det ville gå bra og skaffet oss de så vanskelig oppnåelige lokaler. Og så la da Bugge Mahrt og jeg iveri. Kort før utstillingen skulle åpnes, holdt jeg en stor middag for Paris' borgermester, under hvem Petit Palais sorterer. Tvers over bordet talte jeg med ham om den kommende utstilling, og hvor meget det ville bety for oss at den ble en suksess. Jeg skulle gjerne ville åpne den med en veldig aftenmottagelse, hvor hele Paris var buden, sa jeg. «Ja, bare legg iveri,» sa han. «Kommunestyret skal gi Dem all den hjelp som tenkes, med blomsterarrangementer, tjærebluss utenfor på gaten, oppbud av nasjonalgarden etc.» «Ja, det var storartet,» sa jeg. «Tusen, tusen takk.» Fra kulturkontoret i Norge fikk jeg økonomisk støtte til denne fest, som ble noe ganske enestående. Riktignok protesterte man i kommunestyrets kontorer, og sa at borgermesteren hadde lovet mere enn man kunne holde; noen fest var aldri blitt tillatt i Petit Palais. Men det kunne vi ikke ta hensyn til og sendte ut flere tusen innbydelser påført en diskret meddelelse om at det ved åpningen ville bli servert champagne-soupé.

I den store mottagelsehall satte vi opp to veldig buffet-bord; Paul og hans kjøkkenpersonale arbeidet i mere enn en uke med å forberede maten, og rikelig av den beste Pommery Greno i magnumflasker ble innkjøpt. Dessuten leiet vi Opéra Comique's strykeorkester til å spille i bakgrunnen av salen.

Borgermesteren som jeg tror moret seg over det hele, holdt ord. Han sendte oss vognlass med planter og blomster, og lot oppsette rikelig med tjærebluss i den brede gaten. Og da gjestene ved 10-tiden kjørte frem mellom geledder av Garde Civil i sine gallauniformer og vandret inn i den festlig smykkede sal, var det hin aften virkelig «sus» over Petit Palais.

«Aldri i mitt liv har jeg sett så mange franske kulturpersonligheter og kunstnere samlet på ett brett, som her i aften,» sa et eldre og meget kjent medlem av det franske akademi til meg. Og det var jo hyggelig. Langt utover aftenen vandret ivrig diskuterende grupper av nettopp det publikum som var mest ønskelig, omkring blandt vår store landsmanns bilder. Edvard Munchs møte med Paris, ble iallfall ikke noen sedvanlig eller likegyldig stund. De eneste som var misfornøyde, var drosjesjåførene, som nektet å kjøre til Petit Palais. «Der foregår aldri noe om aftenen,» sa de – og tok feil.

Hva kritikken angikk, var den sterkt vekslende. Noen av kritikerne av mere moderne tilsnitt var begeistret over all måte; andre tok nokså mange reservasjoner. Men de fleste var enige om at Munch var en av Europas store i dette århundre, og hans grafikk vakte enstemmig bifall. Utstillingen ble i de særlig interesserte franske kretser betegnet som en av sesongens virkelig store opplevelser.

Et par år etter ble det holdt en norsk kollektiv utstilling i Petit Palais; denne gang var opprinnelsen visse samtaler mellom Erik Harry Johannessen og direktør Chamson, som hadde fattet beundring for denne kunstners særpregede bilder. Utstillingen, som var meget fornøye-
lig sammensatt, omfattet foruten forannevnte kunstner også Rumohr, Nesch, – Hannah Ryggen med sine originale tepper og Anne Grimdalen, hvis vakre bjørnegruppe stod på Petit Palais' trappeavsats og siden, av den norske koloni i Paris, ble innkjøpt og plasert i Bois de Boulogne, hvor den nu er omgitt av de rognetrær Oslo kommune senere forærte Paris.

Også denne utstilling gjorde betydelig lykke og fikk en god presse.

For meg personlig fikk utstillingen en avgjørende følge, nemlig at Anne Grimdalen, som jeg før ikke kjente, kom inn i mitt liv. Mens utstillingen pågikk, ble det til at hun skulle bo hos meg. Og istedenfor den uke det var tale om, lyktes det meg å fastholde henne i flere måne-

der. Aldri har jeg, siden i mitt barndomshjem, følt en så absolutt lykke og trygghet som den tid hun bodde hos meg. Hennes Guds-forhold og absolutte tro på et godt forsyn utstrålte til omgivelsene harmoni og fred og gjorde hver ny dag til en stor glede.

Ved mange senere samvær i Norge, og ikke minst under de 6 måneder hun bodde hos meg i Madrid, gav hun meg nytt livsmot og ny livsglede. «Og det beste kommer tilsist,» sa hun bestandig.

Da hun var gått bort, mottok jeg i Madrid brev fra forskjellige intellektuelle spaniere, som uttalte sin glede over å ha møtt Anne Grimdalen og sin beklagelse over hennes bortgang. Når jeg etterhånden påny traff disse mennesker, som hadde møtt henne sammen med meg i selskapslivet i Madrid, spurte jeg hvordan de kunne skrive slik om en som de aldri hadde kunnet tale med; Anne kunne jo bare telemarksk. «Jo,» sa de alle sammen mer eller mindre, «der utstrålte fra denne kvinne noe edelt og ekte, som løftet en opp over dagliglivets trivalitet; man måtte instinktivt føle at man gjennom hennes nærvær fikk kontakt med de høyere sfærer.»

«Det beste kommer tilsist,» sa Anne Grimdalen, hun talte om døden. Nu er hun forlengst gått dit hvortil hun vel i grunnen alltid lengtet. Men jeg, og vel mange med meg, lar ikke en dag gå uten å takke Vår Skaper for at vi fikk lære å kjenne dette edle og absolutt fordomsfri menneske. Hun er ikke lenger blandt oss i kjød og blod, men fra hennes minne, fra boken «Eventyret om Anne Grimdalen» og først og fremst fra hennes kunst utstråler evige åndelige verdier og impulser til godhet og tro på en dypere mening med vår vandring gjennom denne vanskelige verden.

Under hans opphold i Norge da han arbeidet hos Arnstein Arneberg og siden F. S. Platou, og ennu mere i Madrid, tok Anne seg av en ung spansk kunstner som jeg hadde «oppdaget». Før hadde han mest tegnet, men hun lærte ham billedhuggerkunstens krevende og ansvarsfulle vei og ble etterhånden sterkt knyttet til sin, jeg tror eneste, elev. Idag står Jaime T. Pimentel, så heter han, i første rekke blandt Spanias billedhuggere. Han har vel forvaltet den kunnskap og den inspirasjon Anne gav ham.

Den 29. november 1956 mintes vi i Paris 50-årsdagen for Ibsens død ved et festmøte i Sorbonnes store festsal, som universitetets rektor, den

gode Norgesvenn Serraille, hadde stilt til vår disposisjon; samtidig hadde vi, ved velvillig imøtekommenhet fra Julien Caen, generaladministrator for Nasjonalbiblioteket, fått ordnet med en Ibsen-utstilling der.

Selve festmøtet ble en nokså eiendommelig opplevelse. Det var en iskold og trist dag med regn og tåke. Samtidig var det streiker i Paris, bl. a. for busstrafikken, som der betyr så meget. Da møtet skulle begynne satt vi som skulle tale, Jacque de Lacretelle fra det franske akademi, Ibsenspesialisten Gabriel Marcel fra l'Institut de France, professor Maurice Gravier fra Sorbonne og undertegnede på et podium som ikke hadde noen form for utsmykning. Den store skuespillerinne og Norgesvenn Edwige Feuillère som sammen med Michel Vitold skulle oppføre scener fra «Fruen fra havet» og «Gengangere», hadde nemlig stilt som betingelse at det ikke skulle være noe av den vanlige utsmykning med flagg, grønne planter og blomster. Det hele så trist og kjedelig ut, og da jeg som førstemann reiste meg i den halvkolde og halvmørke sal for å tale, slo det mot meg som en slags taus kulde fra de et par tusen tilhørere, hvorav storparten studenter. Før jeg begynte, tenkte jeg et øyeblikk på min tale og hvordan den ville komme til å virke. Bugge Mahrt og jeg hadde lagt meget arbeide i den, og den var både bredt anlagt og ganske interessant. Men for dette publikum – og i denne atmosfære! Det slo meg som et lyn at det var nødvendig å myke den opp og forsøke å bryte isen i salen. Og så startet jeg, idet jeg begynte med å si noe omtrent slik: «Kjære venner. Når jeg nu skal tale om vår store dikter Henrik Ibsen, skulle jeg gjerne ville tegne et noe mere menneskelig bilde av ham enn det som er alminnelig kjent og som også mitt manuskript gir. Men som dere vel forstår, må jo en mann i min stilling være ytterst forsiktig. Det ville ikke være heldig for meg om det kom ut i Paris, at den norske ambassadør stod her på Sorbonne og talte spøkefullt om den store norske dramatiker og samfunnsrefser som Ibsen var – ja, til og med fortalte litt om hans originale forhold til alkoholen. Kunne jeg derimot være sikker på at det jeg ved denne anledning sa ikke kom videre, skulle jeg ha god lyst til å forsøke å tale litt fritt og være litt morsom. Kan jeg stole på dere, kan jeg være sikker på at det jeg her idag sier forblir strengt mellom oss som er tilstede her?» ropte jeg ut mot det halvmørke menneskehav, og fikk, særlig fra studentene, som tydeligvis var meget fornøyd med mitt høyst

uventede og usedvanlige utspill, et rungende «ja-rop». Og så la jeg iveri med mitt manuskript idet jeg flettet inn forskjellige pussige småhistorier, de fleste formodentlig sanne, og tilsist endog fortalte om Ibsens vane å veie på brevvekt de alkoholkvanta han trengte under skrivning av dramaene. Jeg våget meg til og med så langt ut, at jeg antydet at visse uklare og eiendommelige ting i Ibsens siste verker muligens kunne ha sin grunn i en feil ved brevvekten.

Det var sikkert ikke særlig passende ved en slik anledning; men det reddet stemningen. De efterfølgende tre fremragende talere gjorde utførlig rede for Ibsen, hans liv, virke og resultater, orkesteret under ledelse av den inspirerende dirigent André Delsarte spilte ting av Grieg og Sæverud, og Edwige Feuillère og hennes motspiller formådde uten noen ytre virkemidler å levendegjøre Ibsens kunst på en betagende måte. Minneseansen, som vi hadde engstet oss nokså meget for, ble i virkeligheten en meget vellykket opplevelse, og vi var fra norsk side de forskjellige franske deltagere stor takk skyldig for deres innsats som alle, også orkesteret, gjorde uten noen form for godtgjørelse.

Ved siden av dette møte ble det arrangert en meget interessant Ibsenutstilling i Bibliothèque Nationale, og holdt flere foredrag på Sorbonne av vår spirituelle Ibsenkjenner, professor Francis Bull. Endelig oppførte en gruppe unge skuespillere under ledelse av Guy Suarez «Hedda Gabler», samtidig som Den historiske teaterforening holdt en sammenkomst med foredrag om Ibsen og oppførelse av enkelte scener fra Peer Gynt under ledelse av professor Gravier.

Heller ikke ved denne anledning lå det opptatte Paris på latsiden.

Ved siden av de ovennevnte og flere andre norske utstillinger og manifestasjoner i Paris og provinsen, bl. a. en utstilling av C. A. Svarstad som ble vel mottatt, hadde vi gleden av flere vellykte besøk av norske musikere og skuespillere. Stor lykke gjorde bl. a. Robert Riefeling og den dessverre alt for tidlig bortgangne fløytenist Alf Andersen, og såvel Det Nye Teaters oppførelse av «Gengangere» med vår strålende Lillebil på Théâtre des Nations som Tore Segelckes betagende «ene-teater» samme sted, gjorde Norge stor ære.

I disse år ble også den norske avdeling ved Lyceet i Rouen gjenåpnet, og en norsk lektor ble ansatt i Strasbourg, foruten den vi allerede hadde ved Sorbonne. Den kultur-oppgave som kom til å legges mest beslag på ambassadens tid, var imidlertid å få istand et Norges studen-

terhus i Cité Universitaire. På grunn av en rekke uforutsette forhold var vi kommet til å ligge langt etter på dette område og da jeg noen tid etter min ankomst tok opp arbeidet, hadde praktisk talt alle vesteuropeiske og mange andre land hatt sine nasjonale bygninger der i en årrekke.

Når arbeidet med denne sak ble så tilfredsstillende og fikk så gode resultater, skyldtes det i første rekke en helt enestående og generøs hjelp fra Norsk Hydros side og en arbeidskomité av sjelden natur. Ved siden av de elskverdige representanter for Sorbonne og Cité Universitaire, bestod den av de to ypperlige medlemmer av kolonien, Halvorsen og Mørch Jensen, den franske industrimann og store Norgesvenn Maurice Caron, direktør Eriksen fra Norsk Hydro og fra ambassaden Bugge Mahrt og meg. Uten å gå noen for nær, tror jeg å burde si at den som mest bidrog til at alt gikk så bra var Maurice Caron. Han skaffet oss det nødvendige byggemateriale til sterkt reduserte priser og var, til tross for sin dårlige helse, praktisk talt hver eneste morgen så lenge byggingen av vårt hus pågikk tilstede på byggeplassen for å se etter at dagens arbeide kom vel igang og at intet manglet.

Jeg har gjennom nesten 50 år i utenrikstjenesten sett mange utlendinger gjøre god og uegoistisk innsats for Norge; men alt blekner ved siden av hva Maurice Caron, varmt stimulert av sin norskfødte frue, ved denne og andre anledninger har gjort for vårt land.

Den 13. juni 1951 ble grunnstenen til Norges hus nedlagt av H. K. H. Prinsesse Ragnhild, og den 30. mars 1954 ble vårt praktiske og hyggelige studentehus innviet i nærvær av Frankrikes president, Coty. Det var en stor dag for Norge, som på en tiltalende måte ble markert ved presidentens nærvær og ved den beåndede tale av min venn ambassadør Francois-Poncet, som i mellomtiden også var blitt president for Cité Universitaire.

Studenterhuset, hvis halve belegg skal være norsk og halve fransk, er arkitektene Lunds og fru Nordsveens verk og gir en god prøve på moderne, praktisk, men samtidig hyggelig norsk arkitektur og innredning. Den vakre kopi av Baldishol-teppet har skipsreder Moltzau forært til studenterhuset, hvor det understreker den store salongs nordiske preg.

LITT FRA NAVNEBOKEN

SIDEN JEG VAR LITEN GUTT, har jeg alltid hatt navnebøker, hvor folk jeg traff skrev sine navn, av og til også noen tanker. Disse bøker er på en måte blitt et register over mitt liv, med knagger for min erindring. Mange navn er uleselige, mange som står der er glemt. Men når jeg blar i bøkene, møter jeg av og til navnetrekk som plutselig åpner døren til gode og verdifulle minner.

Her er noen få av dem; andre får komme ved en senere anledning.

Leonard

Jeg har alltid lagt an på å stå meg godt med politiet, men har aldri hatt bedre forbindelser på det hold enn da Leonard var politimester i Paris i etterkrigstiden. Det var dengang store streiker og all slags bråk, men Leonard var uforstyrrelig. Ble det for meget vrøvl og skrik, slo han strømmen av på sitt elektriske høreapparat og traff sine avgjørelser i komplett stillhet. Leonard var nemlig helt døv.

Meg forærte han et diskret lite polititegn, en hvit kulle som bare han selv og hans nærmeste medarbeidere hadde på nøkleknippet, og som alltid sikret meg mirakuløs hjelp.

I den tid ble norske politifolk, utvalgt fra hele landet, invitert til Paris og etterpå franske politifolk til Norge, begge deler meget nyttig.

Den kjekke franske politimann Wagner fikk i Oslo det vanskelige oppdrag å dirigere trafikken på hjørnet av Karl Johan/Drammensveien (og Stortingsgaten). Da han hadde holdt på en stund og var temmelig oppgitt, kom imidlertid en aldeles nydelig oslopike og gav ham et kyss på munnen og en liten blomsterbukett. Etter denne opplevelse ble han så begeistret for Norge at han i flere år sendte selvlagede pre-

sanger til Oslo by, og når jeg kom kjørende i Paris til et av de vanskelige hjørner hvor han dirigerte, stanset han straks all annen trafikk til jeg var kommet forbi.

Da Leonard ble utnevnt til generalguvernør i Algérie, inviterte han meg før reisen til middag sammen med den nye politimester og påla denne inntrengende å opprettholde de gode vennskapstradisjoner med Norge. Det kunne skrives en nett liten bok om den hjelp jeg gjennom de mange år i Paris, takket være dette «spesial-arrangement», i snevre vendinger kunne gi mine landsmenn – og av og til andre også.

Som generalguvernør inviterte Leonard meg straks til Algérie, hvor jeg under en rundreise i landet fikk se og lære meget om Frankrikes innsats for araberne bl. a. ved hospitaler, lærestalter og skoler, til og med ambulerende slike for nomadene i Syd-Algéries ørkener. Bare ledsaget av min flinke norske sjåfør, Realf Mathiesen, kjørte jeg fra by til by og talte med hundrevis av arabere, som forstod litt fransk – og hørte aldri annet enn at man var fornøyd med og takknemlig over det franske styre.

Leonard var imidlertid engstelig på grunn av befolkningens voldsomme økning takket være hygiene, hospitaler og fødselshjelp. «For noen år siden var her kanskje tre millioner innbyggere; om noen få år vil det være ti millioner i dette karrige land. Det blir fattigdom og grobunn for farlig propaganda.»

Han hadde dessverre rett. Franskmenenes humanitære arbeide i det land de hadde skapt av før øde egner, hvor grupper av nomadiserende arabere siden Arilds tid drog omkring, bar spiren i seg til stor ulykke. Ryggesløse konspiratorer, med støtte fra hold hvor man tradisjonsmessig fisker i rørt vann, har utnyttet situasjonen etter sin lyst, ødelagt Frankrikes tålmodige arbeide med å bygge landet opp materielt og kulturelt og fører nu Algérie århundreder bakover.

Jeg vet at det ikke er «god latin» å si dette; men det er ikke desto mindre sant.

Når jeg tenker på de oseaner av vrøvl som presteres om Frankrike og Algérie, kanskje særlig fra de mest ukompetente deler av vår klode, gleder jeg meg over den gode og tenksomme Leonards døvhets og håper at han ikke har glemt at det går an å slå strømmen av i høreapparatet.

Le trèfle blanc

Chanoine Lefèbre fra Cambrai er feltprest, men først og fremst speidersjef og har spesialisert seg på utenlandsreiser med guttene. En tur til Norge som jeg hadde planlagt og hjulpet ham med, ble en slik suksess at han stadig er vendt tilbake dit og nærmest betraktet Norge som sitt annet fedreland. Når jeg og mine medarbeidere til gjengjeld har vært invitert til Cambrai, kjøres vi, ledsaget av trafikkipoliti, inn i en by prydet «fra topp til tå» med norske og franske flagg, med festgudstjeneste i domkirken til Norges ære, mottagelse på rådhuset og middag servert av speiderne og tilberedt av deres mødre. Ved en anledning ble jeg utnevnt til ærespresident for speidergruppen «Le trèfle blanc».

Aller mest glede har det kanskje allikevel gitt oss å være tilstede ved Lefèbre's foredrag om Norge med lysbilleder og siden lese den ypperlige lille bok han skrev om vårt land. Foredragene holdt han etterhånden rundt i Frankrike og Nord-Afrika, og hans kjærlighet til Norge gav seg etterhånden så mange praktiske og sympatiske utslag at jeg tilsist foreslo Lefèbre til ridder av St. Olavs Orden, hva han også ble.

Ofte besøkte han min gamle mor, og da det bar mot slutten av hennes liv, sendte han oss sin venn, den dyktige lege dr. Dayan, som de siste ukene så å si bodde på ambassaden.

Da det viste seg umulig å få Dayan til å motta noe honorar og jeg en gang hørte ham si at han alltid hadde ønsket å ta en tur til Grekenland, sendte jeg ham og hans frue en åpen tur/retur billett med fly til Aten og inviterte dem til å være mine gjester der i 14 dager, en gang i sommerens løp.

Reisen ble av, og da vi om aftenen kom til flyplassen ved Aten var Lefèbre, som også var reist til Grekenland, møtt frem med speiderguttene oppstilt med sine faner på hver side av flyet, hvor de sang «Ja, vi elsker», den greske nasjonalsang og «Marseillaisen». Neste dag reiste vi, invitert av Lefèbre, i en buss sammen med ham og de 20 gutter på en 4 dagers rundreise.

Første aften i Delphi var der intet hotellrom til meg, og jeg måtte derfor sove under åpen himmel på et improvisert, men riktig godt leie, som speiderne hadde laget til meg på en liten høyde. Selv hadde de

plasert seg i en ring rundt høyden, «slik at jeg intet skulle ha å frykte». Jeg har ikke ofte følt en så absolutt fred i mitt sinn som denne milde sommernatt med alle mine små beskyttere i dyp og barnlig søvn rundt høyden.

Neste aften kom vi til Olymp, hvor det var bra hotellværelse også til meg, mens presten og speiderne skulle kampere i en olivenlund ved tempelruinene.

Meget tidlig neste morgen kom to av guttene opp på hotellet og vekket meg. Presten bad om at jeg straks måtte komme ned til leiren. Der møtte det meg en uventet opplevelse. På den side av lunden som vendte mot tempelruinene og sletten nedenfor, hadde guttene av sten bygget et alter, hvorpå var satt de kirkelige insignier. Foran alteret stod Lefèbre, iført sin hvite prestekjole, med to av speiderne, likeledes i hvitt, bak seg. Og mens morgenlyset ség inn mellom oliventrærnes kroner, og de mange små speidere knelte stille rundt alteret, forrettet presten en gudstjeneste – til min mors ære. Det var hennes fødselsdag, som innebar så mange minner for meg; den første etter hennes bortgang, hva den vennlige prest hadde husket.

André og Jacqueline Francois-Poncet

Efter å være tiltrådt som ambassadør i Paris, vikarierte jeg de første år av og til som utenriksråd i Oslo når min efterfølger var på ferie eller borte av annen grunn. På den måten holdt jeg kontakten oppe med mitt kjære departement og fikk god anledning til å besøke min mor.

Ved et slikt opphold i Norge traff jeg ambassadør og fru Francois-Poncet på den franske ambassade. Jeg hadde alltid ønsket å møte dette ektepar, som jeg på avstand hadde beundret, og inviterte dem straks til en krepsemiddag i Oscarsgate. Det ble begynnelsen til megen glede og hygge.

Om Francois-Poncet har Henning Sinding-Larsen en gang sagt at han er den fornemme type av en fransk diplomat som i alle epoker av Frankrikes historie ville tre seirende frem av gobelinet. Tre ting har hatt betydning for Francois-Poncets gjerning, hans usedvanlig klare og logiske tankegang, den omstendighet at han på et tidlig tidspunkt ble grepet av en stor idé som han siden fortsatt har kunnet arbeide

for, nemlig nødvendigheten for Europa av forståelsen mellom Frankrike og Tyskland, og endelig at han på livsveien både som diplomat og mann har fått den ideelle ledsager Jacqueline Francois-Poncet.

Før krigen satt han i en årrekke på urias-posten som fransk ambassadør hos Hitler. Det er neppe tvil om at han lenge var den utenlandske diplomat i Berlin som virkelig hadde en viss innflydelse på den forrykte tyske statssjef. Da dette tak glapp, bad han, etter hva han selv har fortalt meg, om å bli forflyttet til Rom, i det håp via Mussolini å kunne søke å hindre Hitler fra å gå til det ytterste. Det var imidlertid blitt for sent, og med den svake politikk vestmaktene førte i Berlin gikk veien rett mot stupet.

Under krigen var Francois-Poncet et par år i tysk fangenskap, og etter fredsslutningen ble han høykommissær i den franske sone av Tyskland, med residens i det vakre Schloss Ernich høyt over Rhinen ved Bonn. Endelig kunne Francois-Poncet i ro ta fatt på det som han anså for sitt livs store oppgave, å formidle og bidra til å sette ut i livet den politikk som Briand hadde startet og Robert Schuman gitt liv og form, et varig fransk-tysk samarbeide av funksjonell natur som sentrum for et begynnende samlet Europa. På nærmeste hold har jeg, ved mine tallrike opphold i Schloss Ernich, kunnet følge utviklingen og se hvordan Francois-Poncet med tålmod og utholdenhet fikk istand et tillitsfullt samarbeide med den beundringsverdige, men ofte nokså kaprisiøse, Adenauer, som muliggjorde det vi nu har lov til å kalle en solid basis for Europa-tankens realisasjon. På Schloss Ernich samlet Francois-Poncet og hans uimotståelige frue gjennom disse merkelige år om seg et stadig voksende miljø av representanter for et høyintellektuelt og humannt Tyskland – som jeg må medgi at jeg tidligere aldri hadde kjent – og som har dannet grunnstammen og tatt ledelsen i det nye Tyskland, der som en fugl Fønix er steget opp av fortidens aske og ruiner.

Da Francois-Poncet's tid som høykommissær etter hans eget ønske tok slutt, og jeg visste at avreisen stod for døren, ringte jeg fra Paris til Madame Francois-Poncet og spurte om jeg kunne få komme på ennå et avskjedsbesøk. «Alt er pakket, men det er ennå to dager til vi skal reise; kom med en gang,» sa Madame Francois-Poncet. Og det gjorde jeg; jeg kunne ikke motstå fristelsen til å følge denne merkelige misjon helt til siste stund. Da Francois-Poncet kom til Tyskland etter krigen, fantes

det neppe en skole eller fabrikk i hele landet som stod på benene. Nu var det kanskje det land i Europa som stod sterkest; og denne nye rikdom og styrke var det lykkes å lede inn i et samarbeide til beste for hele det sentrale Vest-Europa og Italia.

Den siste aften gav Forbundsregjeringen i Bonn en avskjedsmiddag for Francois-Poncet. Da jeg av den grunn ville bli alene, foreslo man meg å invitere mine norske kolleger i Bonn og noen andre til middag på Schloss Ernich. Det ble en festlig aften. Før middag tok jeg meg en tur rundt i den lille by nedenfor slottet, hvor folk jeg før hadde truffet stod på gatehjørnene, og når jeg gikk forbi, hørte jeg kvinner hulke: «Sie fahren weg, sie fahren weg.» Ikke noen dårlig avskjedshilsen til en bortdragende okkupasjonsmakt. Francois-Poncet kjenner sine «Pappenheimere» og hersket fast og bestemt, men med velvilje i sin sone. Til gjengjeld fikk han og hans frue møte beundring og hengivenhet.

I Frankrike, som i de fleste europeiske land, benytter man tidligere ambassadører til mange slags arbeide som deres yrke har gjort dem særlig skikket for. Siden Francois-Poncet, vel 70 år, vendte tilbake til Paris, er han president bl. a. for det franske Røde Kors, Cité Universitaire, Foreningen for de Forente Nasjoner og flere store industri- og forsikringsforetagender. Dessuten er han blitt valgt inn i Akademiet og er fast bidragsyder vedrørende utenrikspolitiske spørsmål til Figaro.

Hjemmet i Rue Ranelagh er et sted hvor man finner både glede og visdom — og for meg er et lite gjesteværelse med navn «Charles X» alltid reservert.

Så trofaste er de franske.

Helen Keller

Helen Keller var født døv, stum og blind. Fra det dypeste mørke og den mest absolutte stillhet og avsondrethet, arbeidet hun seg ut og frem til sine medmennesker og ble en velgjører for millioner av de ensomme over hele kloden, mennesker som savnet iallfall en av de tre sanser hun var født uten.

Det begynte med Ragnhild Kaata. Helen Kellers foreldre hadde hørt tale om denne døve og blinde norske bondepике, som ved et spesielt system hadde lært å tale; de sendte en særlig kyndig person til Norge

for der å lære den fremgangsmåte, som skulle bringe deres barn i kontakt med verden.

Da Helen Keller første gang skulle komme til lunch hos meg sammen med våre felles venner, den store amerikanske billedhugger Joe Davidson og hans frue, var jeg fylt av dype forventninger. Jeg var klar over den mirakuløse innsats hun hadde gjort, ved etter å ha lært seg sitt eget lands språk også å tilegne seg en rekke andre, og etter omfattende studier å bli istand til å skrive verdifulle bøker, som er blitt døve og blinde i alle land til hjelp, både rent teknisk sett og ved den stimulans hennes eventyrlige eksempel gav. Stadig skrivende, stadig på foredragsturnéer, stadig på reise fra land til land, var hun blitt en velgjører uten like for dem som mest trengte det. Jeg var fylt av dyp forventning, men også av en viss engstelse for hvordan denne lunch skulle forløpe.

Og så kom Helen Keller inn, vakker, elegant og livsglad, fylt av munterhet og charme. Personlig å lære denne kvinne å kjenne ble for meg et av de store og uforglemmelige øyeblikk. Med Helen Keller kom hennes trofaste sekretær og hjelper, Miss Thompson, som hun kalte «Polly», og som nok var henne til uforlignelig hjelp, derved at hun ved et fingerspråk med sin hånd i Helen Keller's meddelte henne hva vi sa. Det gikk så fort at konversasjonen forløp nesten med normal fart. For selv om Helen Keller fremdeles var helt blind og døv, hadde hun takket være Ragnhild Kaatas system lært seg å tale; ikke som oss andre, men helt forståelig.

Og det ble en konversasjon som løftet oss opp i lyse og glade sfærer, hvor troen på livets mening, livets skjønnhet og glede og muligheten av for alle med god vilje å gjøre en nyttig innsats var hovedelementene. Mange humoristiske og morsomme ting fortalte hun også – og viste en stor glede ved maten og vinen. Hun skulle like etter reise til Sveits til et bryllup og hadde en vakker presang med. «Jeg kan ikke fordra å betale toll; hvordan skal jeg kunne smugle den inn? Dere diplomater skal jo være spesialister i det,» sa Helen Keller.

Mest utbytte tror jeg at jeg fikk av en liten samtale hun etter lunch ville ha med meg på tomannshånd. Hun talte da om Ragnhild Kaata og Norge og sin glede over, hos en representant for dette land, å kunne gi uttrykk for sin beundring og takknemlighet. «Uten Norge ville mitt liv blitt lite verdt.» Da jeg jo ikke kunne fingersproget, la hun sin vakre

og følsomme hånd på min munn og leste på denne måte de uttrykk jeg på min side forsøkte å gi for min lykke og stolthet over hennes besøk, og hva hun hadde fortalt meg.

Tilsist bad hun om å få en kald whisky og soda, og da hun derefter rank og sikker forlot ambassaden, hadde jeg en følelse av rikdom, ved å ha lært å kjenne et fullkomment eksempel på åndens seier over materien.

Kort etter sendte Helen Keller meg følgende brev (av 15. april 1950):

Kjære Herr Ambassadør,

I over en uke har jeg tenkt å skrive til Dem, men jeg har vært fullstendig innfanget av skjønnheten her i Becheron, og først nu har jeg kunnet rive meg løs lenge nok til å kunne takke Dem for Deres strålende gjestfrihet overfor Miss Thompson og meg på Ambassaden før vi reiste fra Paris.

Deres varmhjertede vennlighet var en ære som jeg følte ikke så meget gjaldt meg som alle de handicappede jeg representerer. Det var en stor glede å tale med Dem om Ragnhild Kaata og minnes hvordan denne unge pikes eksempel i det fjerne Norge hadde brutt ned en av de murer – stumheten – som stengte meg ute fra menneskene. Hvor mangelfull min tale enn er, har jeg alltid vært takknemlig for den rikdom av opplevelser og lykke som den har bragt meg. Den har gitt mitt liv nytt liv. Den satte meg i stand til å studere, skrive bøker og arbeide for de blinde. Ja, det er en kjær gjeld som knytter meg til Norge.

Den ettermiddag vi tilbragte sammen med Dem var minneverdig også for den inspirerende konversasjon ved bordet. Hvor den åpnet våre sinn og tanker for mange av livets og verdens problemer! De er en fremragende representant for Norge. Mer enn noensinne ønsker jeg å besøke dette heroiske land, og føle storheten og fortryllesen ved dets fjell og fjorder.

Vær så snill å hilse Deres kjære mor fra meg. Jeg håper hun er meget bedre nu og i stand til å nyde den varme vårsolen.

Med de varmeste hilsener fra Miss Thompson og meg selv, og med takk til Mr. og Mrs. Joe Davidson som åpnet veien for oss til Deres vennskap.

Deres hengivne,
Helen Keller.

Da Helen Keller kom tilbake fra Sveits gav jeg en stor lunch til hennes ære, hvor bl. a. utenriksminister Halvard Lange og frue var tilstede.

«Møtet med Helen Keller ble et av de mest bevegede øyeblikk i mitt liv,» sa den følsomme Aase Lange, og talte, da hun kom til Norge, fint og beåndet om henne i Norsk Rikskringkasting.

General de Gaulle

Med den kjærlighet som jeg siden min ungdoms dager føler for Frankrike, var det naturlig at jeg under den annen verdenskrig kom til å omfatte de Gaulle, han som reddet Frankrikes ære og utrettelig arbeidet for landets frigjøring, med de varmeste følelser. Mitt samarbeide med de Gaulles representant i Moskva, den høyst originale, men patriotiske og energiske minister, Roger Garreau, var da også hele tiden det beste. Under de vanskelige år i Russland hjalp vi hverandre så godt vi kunne, og da han etter Frankrikes frigjøring ble utnevnt til ambassadør i Warszawa, ydet han norske flyktninger storartet hjelp i sitt lille improviserte hospital der. Sammen med ham fant jeg minister Esmarchs kjekke og modige sønn Knut, som på veien fra fangeleiren i Tyskland, var blitt alvorlig syk. Da vi, uten noe særlig håp om å finne norske, kom til en ganske liten polsk by og besøkte hospitalet, kom vi plutselig inn til Knut, som lå efterglemt og nærmest døende der. Det lyktes oss å få ham på benene, og en tid efter med fly til Stockholm, hvor hans pårørende fikk være sammen med ham en tid før han gikk bort.

Da Garreau reiste til Warszawa, kom mine gamle venner general Catroux og frue, som Frankrikes offisielle representanter, og kort tid efter fant general de Gaulles offisielle besøk i Moskva sted.

Dette besøk var i virkeligheten både originalt og temmelig farlig, da de Gaulles stridige sinn og idéer i det hele jo ikke passet særlig godt med forholdene i Sovjet-Samveldet; men det gikk allikevel bra. Til generalens ankomst var de diplomatiske misjonssjefer på vanlig vis blitt beordret til å være tilstede, denne gang på jernbanestasjonen. Mens de fleste besøkende vi i tiden før slutten og efter krigen hadde sett, særlig de fra nabolandene, som regel hadde virket temmelig forsagte og engstelige ved ankomsten til Moskva, trådte de Gaulle ut av toget med en mine som om hele byen tilhørte ham, og hilste med vennlig nedlatenhet på de mange fremmøtte russiske koryféer. Derefter hilste han på det

diplomatiske korps, hele tiden uten å si et ord, like til han kom til meg som tilfeldigvis hadde et stort ullskjerf om halsen i rødt, blått og hvitt, hvilke farver jo er både norske og franske. — «Det gleder meg å se Dem så smukt dekorert, herr Ambassadør,» sa de Gaulle.

Efter hva man sa meg, tok de Gaulle det under hele oppholdet i Moskva svært rolig og overlot til utenriksminister Bidault og andre i sitt følge å forhandle med russerne.

To dager efter ankomsten holdt han på den franske ambassade en lunch for de utenlandske misjonssjefer. Det var dekket et enormt bord hvor jeg var blitt plasert skrått overfor de Gaulle og til høyre for utenriksminister Bidault. Ved lunchen reiste de Gaulle seg og holdt en av sine store taler, hvor han forklarte Frankrikes stilling og manet verden til samhold. Som bekjent er de Gaulle en av de virkelig store talere, og hva han sa gjorde et sterkt inntrykk på oss alle.

Den som skulle ha svart, var doyenen som satt til høyre for ham, den gamle afganistaner. Da denne ikke skjønnte fransk var det jo imidlertid vanskelig for ham, og han blunket derfor hele tiden til meg for at jeg skulle påta meg å svare. I det øyeblikk de Gaulle satt seg ned, reiste jeg meg opp og holdt følgende tale:

Herr General,

«Jeg ber om Deres tillatelse til å si noen ord. Det er for oss, representanter for de allierte land og Frankrikes venner, en stor ære og en stor glede å være innbudt her idag ved general de Gaulles bord. For alle siviliserte og intelligente mennesker i hvilket som helst land i verden er *Frankrike deres annet fedreland*. Det er deres annet fedreland, fordi det er det land som har gitt menneskeheten de store inspirasjoner av skjønnhet, godhet, forståelse — det land hvor frihetsflammen ble tent for senere aldri å slukne. I Frankrike har man aldri glemt disse Pascals ord: «Når vi går over i en annen verden kan vi kun ta med oss hva vi har gitt bort.»

Med åpne armer har Frankrike gitt, gitt, gitt, og den dag ulykken kom ble ikke bare Frankrike lagt i mørke, men også hele den øvrige verden. Vi lærte å forstå at uten dere ble vi fattige.

Det var den gang De general de Gaulle stod frem som et symbol på alt det vi beundrer, alt det vi respekterer, alt det vi elsker ved Frankrike. Jeg er overbevist om, herr General, at De under disse grusomme år fant trøst og styrke i de bølger av sympati, tillit og takknemlighet som fra hjerter strømmet mot Dem — fra det nordligste Norge til Australia,

fra California til Chunking og Vladivostok.

Jeg er overbevist om at De følte at den siviliserte verden aldri ville bli seg selv før Frankrike på ny var fritt.

Det er fordi De under disse mørke år aldri lot den minste tvil få innpass i Deres sinn. Det er fordi De følte den samme overbevisning som Rémoïn i Alexander Dumas' *l'Etrangère*, der han sier: «Jeg vet ikke hvorfor, men jeg tror at De vil gjøre ondt mot det barn som nu går ut herfra. Husk hva en gammel filosof sier: Du blir beseiret; det gode er sterkere enn det onde.

Mistress Clarkson: Hvorfor ser man da så ofte at det onde seirer over det gode?»

Rémoïn: *Fordi man ikke ser lenge nok!*»

Nu har vi sett lenge nok. Som ved et mirakel klarte de franske arméer under Deres ledelse, sammen med arméer fra de store allierte land, sammen med de militære enheter fra de såkalte små land — alle Frankrikes venner som utrettelig kjempet for dere — å redde Frankrike med Paris intakt.

Vi ønsker Dem tillykke, vi hylder Dem, vi takker Dem.

På vegne av de tilstedeværende her, representanter for land som under denne krig har gjennomgått de samme vanskeligheter som Frankrike, vil jeg løfte mitt glass for Frankrike; for dets fremtid, dets blomstring, dets lykke — og for dets tapre og store statssjef, general de Gaulle.»

Til å begynne med så de Gaulle ikke særlig fornøyd ut. Han skjønte visst ikke hvorfor nettopp jeg skulle svare ved denne anledning. Etter som talen skred frem — den kom helt spontant og uten at noe var nedskrevet unntagen linjene fra Alexander Dumas' bok, som jeg hadde i lommen — ble de Gaulle mer og mer fornøyd, og da jeg sluttet, reiste han seg og gikk den lange vei rundt bordet, helt opp til min plass, og gav meg en riktig god fransk accolade (omfavnelser).

Om aftenen skrev han følgende i min lille bok:

Til herr Andvord,
Norges ambassadør,

som har bevist meg at det dypeste vennskap også er det som forstår å uttrykke seg best.

Gloire à la Norvège,
bien cordialement
C. de Gaulle

9/12/44.

Le' Honnible Underword,
ambassadeur de Norvige.

qui m'a prouvé que l'ambassade
la plus profonde est aussi celle qui
s'exprime le mieux. Bien à la vôtre,
bien cordialement.

J. de Gaulle.

Neste dag skulle besøket avsluttes, til tross for at forhandlingene om en slags vennskapstraktat mellom Sovjet-Samveldet og Frankrike gikk svært tregt. Ved middagen i Kreml om aftenen var man ennå ikke kommet til noe resultat, og de Gaulle reiste seg og gikk temmelig tidlig hjem og la seg. På ekte russisk manér fikk man imidlertid sent på aftenen blod på tann, og en-to-tre ble utkastet til en akseptabel overenskomst satt opp. Nu gjaldt det imidlertid å få den undertegnet, og det ble sendt bud til de Gaulle om han ikke kunne komme og foreta dette. Hertil svarte han imidlertid kort og godt nei, og det var først da Bidault, Catroux og de øvrige franske delegerte samlet stod i de Gaulles soveværelse at denne gikk med på, et øyeblikk, å stå opp.

For russerne må det ha vært en ny og nokså overraskende erfaring å høste.

Under mine mange år som ambassadør i Paris etter krigen så jeg lite til de Gaulle. Han var jo i sterk opposisjon til de styrende, og jeg mente som ambassadør å burde forholde meg mest mulig reservert. Da de Gaulle kom tilbake som regjeringssjef i 1958, tok han imidlertid meget vennlig imot meg, og vi talte flere ganger om tiden i Moskva.

Den 23. september 1958, et par dager før jeg reiste til min nye post som ambassadør i Spania, som jeg hadde bedt om å få da jeg syntes 12 år som ambassadør i Paris kunne være tilstrekkelig, fikk jeg beskjed om å komme til de Gaulle på Hôtel Matignon.

Da jeg kom inn, hilste han meg med megen vennlighet. Jeg sa ham at jeg var lykkelig over å kunne få uttrykke i noen ord min dype erkjennelse for det han gjorde, ikke bare for Frankrike, men også for den siviliserte verden. Vi lever kanskje ikke så lenge og jeg var glad over igjen å kunne gjøre dette.

Efter at vi hadde utvekslet noen ord om vårt tidligere møte i Moskva, talte vi om den forandring som der var foregått og jeg fremholdt at det nu måtte være større chanser for å komme til en brukbar ordning enn dengang. Samtalen kom så inn på forholdene i Frankrike og jeg uttalte min glede over utviklingen her, hvortil generalen sa: «Ja, Frankrike er ganske sterkt og meget mindre splittet enn da vi møttes i desember 1944. Man er faktisk blitt roligere og mer fornuftig enn før,» — «og lettere å styre,» føyde jeg til. «Ja, De har rett, lettere å styre. Men vi har tunge og vanskelige oppgaver foran oss: For det første må vi komme til en ordning med negrene i Afrika, vi kommer til å gjøre det mer eller mindre godt, men så godt som vi kan; derefter må vi ordne oss med araberne, det vil også gå mer eller mindre bra, men så godt som det er menneskelig mulig (sa han med et lite smil). Vi skal gjøre alt dette, men det trenges tid. Dette kan De si Deres regjering; disse ting vil bli ordnet på en måte som man i Norge vil finne tilfredsstillende, selv om det tar en viss tid,» sa de Gaulle meget bestemt. «Ils (i Norge) ne sont pas toujours très gracieux avec nous dans ces affaires; mais si l'on veut que nous arrivons à de bons résultats, ce n'est peut-être pas une excellente idée de nous compliquer trop notre travail.»

Derefter drøftet vi den internasjonale situasjon, og generalen uttrykte bl. a. sin store beundring for Eisenhower som «une personne intellectuellement très haut placée». Om Adenauer sa han at han bevarte de beste minner om samtalene med ham, han er «une personnalité impressionnante et admirable».

Da jeg gikk, viste de Gaulle meg en ganske usedvanlig vennlighet og sa da han trykket min hånd, at selv om jeg nu reiste til et annet land måtte jeg ikke glemme Frankrike og at jeg der hadde venner som alltid ville huske meg.

«Jeg vil gjerne si Dem, herr Ambassadør, at jeg er meget glad over å se Dem igjen, jeg har ikke glemt Dem; jeg vet hva De har utført her i Frankrike, jeg ønsker Dem lykke til på Deres nye post, og vit at her vil man alltid være glad over å se Dem igjen. Til Deres regjering kan De tilføye at til tross for de komplikasjoner som man har skapt for oss har jeg en stor sympati for Norge: Under krigen hadde jeg det privilegium å være alliert med Deres Konge, enestående i sitt slag, og Deres land vil alltid være meg kjær.

Hva angår Spania, hvortil De nu reiser, er landet og dets statssjef meget interessante. Har De hørt hva som hendte da en tidligere politiprefekt i Paris (de Gaulles bror) ble mottatt av Franco i Madrid? Franco spurte ham hva som hadde gjort mest inntrykk på ham i Spania, hvortil prefekten svarte: den svære granittkirken som man holder på å bygge oppe i fjellet nær Madrid til ære for de døde under borgerkrigen. Jeg vil også gjerne begraves der, sa Franco, men på den absolutte betingelse at de som er falt på begge sider under krigen, får hvile der. — Jeg synes dette er storslått — og det er autentisk,» tilføyde de Gaulle. «Bring Franco en personlig hilsen fra meg når De ser ham. Pour dire le moin — il a sauvé son propre pays.»

General Eisenhower

(Dette kapitel er gjennomgått og på enkelte punkter rettet av general Eisenhower selv.)

En dag i 1951 var jeg buden i en velkomstmiddag som daværende finansminister Petsche og frue gav til ære for general Eisenhower, som da holdt på å installere Atlanterhavspakten NATO's militære hovedkvarter, SHAPE, utenfor Paris.

Eisenhower og jeg var begge kommet svært tidlig, og før middagen fikk vi en meget givende samtale, særlig angående Sovjet-Samveldet, som av forståelige grunner opptok ham meget. Han ble sterkt interessert da han hørte om mine mange år der under 2. verdenskrig og om mitt realistiske, men samtidig forholdsvis optimistiske syn på utviklingen i Russland.

Da jeg kort tid etter på ny traff Eisenhower, spurte han meg om jeg

dagen efter kunne komme ut til SHAPE for å fortelle ham mer om Sovjet-Samveldet. Dette gjorde jeg, og da jeg gikk sa Eisenhower til min forbauselse: «Tror De at De kunne komme igjen imorgen. Jeg skulle gjerne ha Dem til å gjenta for mine nærmeste medarbeidere hva De har sagt idag.» Det var meg selvfølgelig en glede å gjøre dette, og da jeg neste dag satt i Eisenhowers kontor, tilkalte han telefonisk to offiserer som stilte seg ved siden av hans skrivebord, idet han bad meg gi et resymé av hva jeg dagen før hadde sagt. Dette gjorde jeg, dog uten helt å være klar over hvem de to offiserer var. Det viste seg å være generalene Gruenther og Norstad, de to som siden kom til å etterfølge Eisenhower som leder av SHAPE.

Gjennom årene som fulgte så jeg adskillig til Eisenhower, som jeg etterhånden kom til å få den mest absolutte beundring for. Hans store idealisme og redelige sinn – og aller mest hans vilje til å gjøre sitt ytterste til menneskehetens beste – setter ham etter mitt syn i en særstilling. Av og til spiste han og hans frue hjemme hos meg, og gjentagne ganger var Eisenhower oppe og drakk portvin hos min flere og nitti år gamle mor som nok moret ham adskillig. Av og til spiste vi middag med den hyggelige amerikanske ambassadør Bruce og hans henrivende frue Evangeline.

Til sist kom det tidspunkt da Eisenhower under press hjemmefra måtte ta standpunkt til spørsmålet om å stille seg som presidentkandidat i De forente stater. Han talte flere ganger med meg om dette, og det fremgikk tydelig hvor liten lyst han hadde. Da Eisenhower endelig meddelte meg at han hadde besluttet seg for å stille seg som presidentkandidat, bad han meg om skriftlig å sette opp noe angående vår samtale med hensyn til Russland. Dette gjorde jeg og kjørte selv ut med det sterkt konfidensielle dokument noen dager før han skulle reise.

I korte trekk skisserte jeg her hovedfasene i Sovjet-Samveldets utenrikspolitiske utvikling under og etter 2. verdenskrig som hadde ført til den kommunistiske pågang, jernteppet og den kolde krigen mot vestmaktene. Nu var situasjonen i Sovjet-Samveldet igjen blitt en annen. Lav levestandard på grunn av de enorme rustningsutgifter, uro i mange deler av landet og store vanskeligheter i satellitt-statene, Jugoslavias farlige eksempel, den upålitelige partner Kina, og sist, men ikke minst, et sterkt og samlet Vesten under USA's ledelse – alt dette bidrog til at

ledende kretser gjorde famlende forsøk på å oppnå bedre forhold til den vestlige verden. Det var god grunn til å tro at de mente det alvorlig, og at øyeblikket nu var inne til – med en kombinasjon av fasthet og godvilje – å prøve om det ikke ville være mulig å oppnå resultater av betydning for hele verden.

Siste dag før avreisen fikk jeg om morgenen oppringning med anmodning om å komme til middag hos Eisenhower. Jeg gledet meg til enda en gang å få tale med ham, men ble skuffet i så henseende. Da jeg ankom, sa fru Eisenhower at hennes mann hadde fått en ubehagelig halsesyke og var gått tilsens. Hun spurte om jeg ville fungere som vert ved middagen, hvor endel amerikanere var innbudne. Eisenhower hadde imidlertid ønsket at jeg etter middagen skulle komme opp til ham og si farvel og tale med ham i hans soveværelse. Heller ikke det ble imidlertid noe av. Da jeg kom opp, satt legene der og sa at Eisenhower hadde fått sovepulver og var sovnet inn, og at det var utenkelig å vekke ham.

To år etter kom Eisenhower på offisielt besøk til Frankrike som president. Jeg la mitt kort på ambassaden hvor han bodde, men da hans privatsekretær ville føre meg inn til presidenten avslø jeg dette. Jeg ville ikke forstyrre den opptatte mann. Samme aften traff jeg ham imidlertid i en stor middag i Élyséepalasset, og han bad meg da finne hans sønn, oberst Eisenhower, og med ham avtale en tid neste dag hvor jeg kunne avlegge ham et besøk.

Om denne samtale har jeg satt opp følgende notat:

Samtale med president Eisenhower

Ved president Cotys middag 17. ds. under NATO-møtet bad president Eisenhower meg komme til ham neste dag, da han gjerne ville tale med meg. Han hadde allerede dagen før, i et personlig brev, gitt uttrykk for dette. Jeg ble mottatt 18. ds. kl. 17.20 og hadde et kvarters «heart-to-heart talk» med presidenten alene. Han sa meg at vi snart stod foran vår evige dommer og at han var villig til å gjøre et hvilket som helst utspill som kunne bidra til å bringe verden ut av den nuværende uhyggelige situasjon. Han hadde hele eftermiddagen bare sittet og pint sin hjerne med å finne en idé til noe nytt og brukbart. Hadde jeg noe å si ham i den forbindelse?

Jeg svarte:

1) at mitt syn var at situasjonen i Sovjet-Samveldet i øyeblikket var vanskeligere enn mange trodde,

2) at Krustsjov, som hadde vist seg å ha dimensjoner, var temmelig utrygg grunnet dårlige forhold til visse ledende kretser (mens han derimot stod seg godt med bønder og arbeidere, som han hadde hjulpet), og

3) at man i Sovjet-Samveldet var livredd ved tanken på mellomdistanseraketter fra et samlet Europa.

Noen slags nedrustningsavtale anså jeg foreløpig ville ha tvilsom verdi så lenge ikke Sovjet-Samveldet selv hadde gjort noen manifest innrømmelse av annen natur overfor den vestlige verden. Kanskje man kunne oppnå dette i det nuværende psykologiske øyeblikk med et enkelt menneskelig utspill. Jeg kunne tenke meg at dette skjedde på følgende måte:

I forbindelse med, eller snarest mulig etter NATO-møtet, måtte Eisenhower personlig avgi en offisiell erklæring hvor han i følgende 4 punkter gav et kort historisk resymé av hva som er hendt:

1) Vestens ubetingede hjelp til Sovjet-Samveldet under krigen.

2) Vestens vilje til nedrustning etter denne.

3) Sovjet-Samveldets opprustning på det daværende tidspunkt med etterfølgende nødvendige opprustning i Vesten, som nu etterhånden — særlig etter at de nye forferdelige våpen var tilgjengelige — hadde skapt en situasjon av skrekk og utrygghet i hele verden uten sammenligning med noe som tidligere fantes. Samtidig tynget de nuværende rustninger så sterkt på alle parters økonomi at midlene til å fremme velvære i verden ble mer og mer begrenset.

4) I Sovjet-Samveldet var stalinismens hårde tid forbi og en ny og mer lovende periode under Krustsjovs kloke ledelse var begynt. Krustsjov, som i løpet av kort tid allerede hadde gjort så meget for å bedre det russiske folks kår, ville sikkert være interessert i å komme videre på denne vei, og herunder også ta satellitt-landene med. Dersom dette sinnelag — som Eisenhower måtte gi uttrykk for at han hadde tro på — var tilstede og gav seg positivt utslag i at Sovjet-Samveldet trakk seg tilbake iallfall fra en av satellitt-statene (Østerrike), ville Eisenhower på sin side være villig til å møte Krustsjov til et helt fortløpig møte på et skip i Atlanterhavet, hvor ingen pressefolk var tilstede, men kun to ekstra personer fra hver side («det måtte i tilfelle bare være tolker,» sa Eisenhower), og hvor man i all fred og ro kunne snakke om midler til å bringe verden inn i en bedre situasjon.

Ved på denne måte å spille opp til Krustsjovs selvfølelse, kanskje styrke hans posisjon i Sovjet-Samveldet og på et tidspunkt da man der

var engstelig for Vesten og temmelig trett av satellitt-problemene som er alt annet enn lette, turde det kanskje være tilstede en mulighet for å oppnå resultater.

Hertil svarte Eisenhower: «I shall think it over and discuss with Foster Dulles the possibility of realizing something on these lines. I like to confess to you that I am willing to do anything in the world that can be of help. I have nothing to lose.» Jeg reiste meg da for å si farvel. Presidenten tok min hånd i begge sine og sa: «Don't forget that if you have anything to add, send it to me at such and such address (stikk-adresse) in Washington. It's the only way to be sure that I really get it.»

Da Eisenhower fulgte meg ut av huset takket han meg hjertelig for at jeg var kommet.

Paris, 19. desember 1957.

På det daværende tidspunkt bodde den norske statsminister på ambassaden hos meg. Selv hadde han ikke talt med Eisenhower, men han var meget glad da jeg lot ham få lese det notat jeg hadde gjort angående min samtale med presidenten.

Kort tid efter at statsministeren var vendt tilbake til Norge fikk jeg til min forbauselse melding om at den norske regjering ønsket å følge opp det initiativ jeg hadde tatt, og allerede hadde latt rette en henvendelse til De forente stater under henvisning til min samtale med Eisenhower. Snart fikk jeg dessuten et telegram fra Norge med instruks om ikke å røre ytterligere ved saken. Efter dette lot jeg den hvile like inntil jeg to år efter, i 1959, syntes situasjonen var blitt såpass kritisk at det var grunn til å handle uten hensyn til den gamle instruks fra Norge. Jeg skrev derfor følgende brev til Eisenhower:

Strengt personlig og konfidensielt.

Madrid, 22. juli 1959.

Mr. President,

Under Deres siste opphold i Paris bad De meg komme til den amerikanske ambassade for å snakke om visse problemer – i første rekke vedrørende Russland. Jeg anbefalte da som den eneste mulige utvei til å fremme fredens sak at man arrangerte et ukelangt møte mellom Dem og Krustsjov; De kunne komme til Atlanterhavet på et amerikansk krigsskip, han på et russisk krigsskip – og dere begge kunne tilbringe en

uke — eller den nødvendige tid ombord på et norsk skip (som jeg personlig vil sørge for blir stilt til Deres disposisjon — jeg tenker på et skip som «Meteor», 2856 reg. tonn). Selv vil jeg eventuelt være tilstede på skipet for å sørge for at alt fungerer som det skal. Dere skulle begge medbringe bare én person (De kunne ta med Dem Reinhardt), og all slags publisitet måtte strengt forbys. For en gangs skyld skulle verdensopinionen bli holdt absolutt utenfor.

De forsikret meg at De ikke hadde noe å tape, at De var villig til å foreta alt i verden som kunne bedre situasjonen, og at De var dypt interessert i tanken. De bad meg om å holde meg i kontakt med Dem om saken og oppfordret meg til å sende mine brev til Dem adressert til Mrs. Whitman, «Det hvite hus», for at De virkelig skulle få dem.

Av høyst merkelige grunner ble jeg kort tid etterpå forhindret fra å holde meg i forbindelse med Dem og hele foretagendet løp ut i sanden.

Jeg har likevel aldri holdt opp å tro at planen ville ha gode chanser til å gi resultater, og da jeg idag leste Lippman som skriver:

«Hvis på den annen side Presidenten snakker med Mr. K. som en gammel soldat som vet hva den siste krig var, som forstår hva en neste krig måtte bety, er det gode muligheter for at de ville komme på talefot.»

— da besluttet jeg å gjøre et nytt forsøk.

Mr. K. har en åpen og praktisk natur, meget forskjellig fra vår gamle venn Stalin, og Deres personlighet vil gjøre inntrykk på ham.

Usedvanlige situasjoner krever usedvanlige midler. Hvis De er enig, så send meg et brev: Ambassadør Andvord, 3. Alcalá Galiano, Madrid, og jeg vil ta kontakt med min høyst prominente venn i Russland siden krigen, som fremdeles er i funksjon, og be ham om å forelegge planen for Mr. K. og svare meg, slik at jeg kan underrette Dem om resultatet. Jeg kunne så arrangere tingene på en praktisk måte.

Min regjering vet ikke noe om dette initiativ fra min side, men vil sikkert være fornøyd med det.

En av fordelene ved denne fremgangsmåte er at hvis arrangementet ikke fører frem og det skulle lekke ut noe, kan det offisielt erklæres at hele affæren bare er noe tøv av en gammel norsk diplomat.

Med mine varme og respektfulle hilsener til Mrs. Eisenhower,

Deres ærbødige

Umiddelbart etter mottok jeg følgende svar, datert 28. juli 1959, fra presidenten:

Hemmelig.

Kjære Herr Ambassadør,

Jeg har omhyggelig tenkt over Deres forslag som ble fremsatt for mer enn et år siden og gjentatt i Deres brev som jeg nettopp har fått. Jeg verdsetter i høy grad de synspunkter som De gir uttrykk for, og jeg forsikrer Dem om at jeg har og vil fortsette å ha min oppmerksomhet henvendt herpå.

Det var godt å høre fra Dem igjen; jeg ble forbauset over å få vite at Deres tjenestested er flyttet fra Paris til Madrid.

Med de beste ønsker,
Deres
Dwight D. Eisenhower

og kort tid etter et nytt brev av 5. 8. 59, sålydende:

Kjære Herr Ambassadør,

Som De sikkert nu vet, *er den primære hensikt med Deres tidligere brev nu oppfylt.* (Krustsjov var i mellomtiden blitt invitert til USA.)

Jeg kan godt forstå Deres ønske om en roligere post enn Paris og jeg forstår at De finner Deres arbeid i Madrid høyst tilfredsstillende. Det gleder meg meget.

Med de beste ønsker,
Dwight D. Eisenhower

I tiden etter fortsatte president Eisenhower og jeg å utveksle brev, og kort før Krustsjovs besøk sendte jeg et brev hvor jeg i all beskjedenhhet gav mitt syn på hvordan forhandlingene med ham burde legges an.

Krustsjovs besøk ble, om enn en suksess i øyeblikket, ikke riktig hva jeg hadde håpet. Det ble jo også arrangert på en måte nokså forskjellig fra hva jeg hadde tenkt. Da jeg senere fremholdt dette, skrev Eisenhower, som tydeligvis selv var fornøyd, følgende:

«Der var ingen ubehageligheter forbundet med 1959-møtet i Camp David. Mr. K. var behagelig og vennlig og vi hadde fortrolige samtaler med *en* tolk tilstede.»

Kanskje har møtet allikevel vært nyttig. Stort sett har det jo siden gått bedre med forholdet mellom De forente stater og Sovjet-Unionen. Iallfall fortsetter jeg å tro at vanskelighetene mellom vest og øst mere

beror på misforståelser og inngrodd mistanke enn på forskjellig ideologi, og at de derfor best kan fjernes ved uforstyrrede møter mellom de virkelig store ledere og den gjensidige tiltro dette kan skape.

Den 22. oktober 1959 skrev presidenten følgende:

Kjære Herr Ambassadør,

Takk for Deres brev av 16. oktober, som gav meg gleden av å høre noen av Deres tanker om et av de mest betydningsfulle problemer i vår tid.

Jeg satte stor pris på Deres uttrykk for sympati ved General Marshalls død. Han var en fremragende soldat og statsmann — et enestående menneske som jeg vil savne dypt.

Med varme hilsener,
Deres
Dwight D. Eisenhower

Da Eisenhower avla et besøk i Madrid i desember samme år fikk jeg ikke se ham, da han bare var der noen timer. Han sendte meg allikevel et vennlig budskap.

Da president Eisenhower var kommet tilbake til Amerika fra Madrid, skrev han påny:

23. desember 1959.

Kjære Herr Ambassadør,

Takk både for Deres brev og for den gave som lå og ventet på meg ved min ankomst til Moncloa Palace forleden aften. Jeg er som alltid takknemlig for Deres tanker, og jeg behøver ikke tilføye at også jeg tror at «Good Trade Makes Good Friends». Jeg er lei for at jeg ikke kunne treffe Dem, men jeg vet at De fullt ut forstår vanskelighetene ved min timeplan.

Med de beste ønsker for et godt nytt år, og mine varme personlige hilsener,

Deres
Dwight D. Eisenhower

Jeg tror ikke jeg kan slutte dette kapitlet bedre enn ved å gjengi hva jeg skrev til Eisenhowers privatsekretær:

Madrid, 7. august 1959.

Kjære Mrs. Whitman,

Motta min beste takk for Deres vennlige brev av 5. ds. — og tilgi meg min feiltagelse med hensyn til Deres navn.

Idag vil De kanskje betrakte meg som en upålitelig person. Jeg lovet siste uke å holde opp med å skrive til Presidenten — og her er jeg igjen. Vil De allikevel overbringe også vedlagte brev til ham?

Da Eisenhower første gang ble valgt til President, bodde jeg i et lite hotell i London. Idet jeg kom ned om morgenen, fortalte portieren meg hva som hadde hendt i USA i løpet av natten. Jeg gikk tilbake til mitt rom, knelte ned foran sengen og takket Gud. Ikke bare det største, men også det beste menneske jeg hadde møtt i hele mitt lange liv, hadde tatt ledelsen i det sterkeste land i verden.

Dessverre takker jeg ikke Gud så ofte som jeg burde, men den morgen gjorde jeg det.

Deres
Rolf Andvord

General Bethouart og Narvik/Namsos

Noen av mine beste minner om franskmennene knytter seg til familier med militære tradisjoner, ofte gjennom århundrer. Med lite penger, men høy moral og sterk nasjonalfølelse, er det i de hjem jeg tenker på en høyt kultivert atmosfære, hvor nye generasjoner av på en gang stolte og beskjedne franskmenn vokser opp og forbereder seg på i sin tur å forsvare det vanskelig beliggende land, som med god grunn betraktes som den moderne kulturs vugge.

En fransk militær av denne type, med ganske særlig tilknytning til Norge, er general Bethouart. Han var leder av de franske tropper som kom til Norges hjelp i 1940, og som slo tyskerne ved Narvik.

Alt et par dager etter min ankomst til Paris i mai 1948 møtte jeg Bethouart ved en Narvik- og Namsos-manifestasjon på Sorbonne, hvor vi begge måtte tale. Og siden gjennom årene såes vi jevnlig, særlig i forbindelse med de to sammenslutninger av franske Narviks- og Namsos-kjemperes møter og fester.

Ingen som ikke har opplevet det på nærmeste hold, kan gjøre seg en forestilling om hvilken kjærlighet til og beundring for Norge som på

en måte er drivfjæren i disse sammenslutningers virke. Fra den dystreste periode i Frankrikes moderne historie er seieren ved Narvik blitt stående som det eneste virkelige lyspunkt – og historien om den er uløselig knyttet til Norges kamp for friheten. For de menige deltagere i dette felttog, særlig da alpejegerne, eksisterer det i grunnen bare to land, Frankrike og Norge. Ekspedisjonen er for de fleste blitt den eneste utenlandsreise i deres liv, og den kamp de i vårmånedene 1940 deltok i i våre daler, er i bevisstheten blitt stående som kampen for frihet i en fortettet og forklart mening.

Norge har ved disse sammenslutninger, med Bethouart som det samlende symbol og navn, fått franske vennegrupper av stor og varig verdi. Gjennom 11 år deltok jeg i utallige møter og manifestasjoner, alltid båret oppe av en hengivenhet for mitt land som måtte varme og styrke en norsk representants hjerte.

Best husker jeg kanskje en stekende varm sommerdag i en av de små fjelldaler ovenfor Lyon, hvor jeg skulle dele ut krigsmedaljer fra Norge. Soldatene var blitt oppstilt alt tidlig på morgenen for å være klar når utdelingen skulle finne sted ved 10-tiden. Men det ble nok hverken klokken 10 eller 11; militærguvernøren fra Lyon var av en eller annen grunn blitt forsinket. Da jeg endelig, kort før lunch, begynte å dekorere de lange rekker av soldater, ble det for meget for en god del av dem. Gleden og bevegelsen på toppen av de mange ventetimer i den voldsomme hete medførte at snart en her, snart en der, sank besvimt om når jeg festet medaljen. Jeg må tilstå at det bare var med oppbydelsen av stor vilje at jeg selv holdt meg på benene.

Den etterfølgende lunch ble desto mer vellykket. I en fart var vi alle sammen i skjorteermene, og mens måltidet skred frem, og den gode kjølige vin gjorde sin virkning gjeldende, kom veltalenheten igang. Det er nok ikke bare i intellektuelle kretser at man i Frankrike kan holde taler. Bondegutter fra fjelldalene i Savoie og Dauphiné fant iallfall den dag gode ord om Norge, som jeg aldri skal glemme.

En annen stor begivenhet var innvielsen av «Place de Narvik», som byen Paris hadde besluttet, til Norges ære, å kalle plassen foran ambasadens vakre gamle kontorbygning. Plassen og sidegatene var fylt til trengsel av Narvik- og Namsos-soldatene med sine faner og sin musikk, og et stort oppbud av høye franske militære og kommunestyrets topper var tilstede da krigsministeren og Paris' borgermester foretok den

høytidelige innvielse og lot feste på bygningens fasade en kunstnerisk utført plakett.

Noen større honnør er neppe vist en utenlandsk ambassade i Paris – og når Norge nu flytter sin ambassade til en anonym og lite passende leilighet nede i byen, har dette skapt sorg og skuffelse både på fransk hold og hos de norske som forstår verdien av den ære som er vist oss.

Hva general Bethouart angår, er han ikke bare en dyktig og dristig militær, men han har også et sjeldent godt omdømme når det er tale om spørsmål av politisk betydning. Ikke minst hans helhjertede arbeide for «Europa-hæren» med foredrag og avisartikler, forteller om vidsyn og mot.

Og til Norge tapte han sitt hjerte hine dage i vårløsningen i 1940. Noen mer trofast venn har vi ikke.

Prins Georg og Prinsesse Marie

Blandt de navn som ofte kommer tilbake i minneboken, er Prins Georg av Grekenland og Danmark, hans hustru prinsesse Marie og datter prinsesse Eugenie, som jeg har vært forelsket i fra første gang jeg så henne. Prins Georg, som var gresk storadmiral, og i sin tid stormaktenes høykommissær på Kreta, hvor han i 8 år utførte et meget betydelig arbeide, var kong Haakons fetter. Han var mektig høy, uten et hår på hodet, og til tross for at han bare kunne hviske – etter en operasjon for kreft i stemmebåndet – munter, glad og humoristisk i en eventyrlig grad. Jeg vil i den forbindelse nevne at jeg har kjent fire eller fem hviskende personer, som etter helt tilsvarende operasjon har levet i mange år, og alle, kanskje delvis av den grunn, vært store optimister. Så det må være et bra sted å ha denne fryktelige sykdom. Prinsesse Marie var født Bonaparte, en betydelig representant for fransk videnskap på psykoanalysens område, og var høyt oppe i årene knyttet til Sorbonne som foreleser. Denne intelligente og fornøyelige dame hadde til felles med sin mann det mest absolutt frigjorte syn på livet og menneskene. Deres hjem, hvor jeg ofte kom, tidvis med min yngste datter, var av den grunn som en oase i selskapslivets ofte nokså tomme og forfengelige atmosfære. Der traff jeg da det aldrende, men ungdommelige ektepars datter, prinsesse Eugenie, som hadde arvet alle sine foreldres gode

egenskaper og forenet det med ungdom, skjønnhet og en menneskelig varme og overbærenhet av sjelden natur. Hun hadde i sin tid vært gift med en Prins Radziwill, men bodde nu hos sine foreldre og tok seg av sine barns oppdragelse.

Den første gang jeg spiste lunch hos prins Georg, var det bare oss fire; han med et portrett av Christian IX på veggen bak seg og hun med et praktfullt bilde av Napoleon på tilsvarende plass. Konversasjonen gikk på dansk, og da snapsen ble servert til smørgåsbordet, satte prins Georg det fulle snapseglass på sitt skallete hode og ønsket meg velkommen i huset, mens han på denne måte balanserte glasset uten at en dråpe gikk til spille. Dermed var tonen slått an, og lunchen ble helt usannsynlig morsom. Plutselig sa prins Georg halvt spøkefullt: «Igår har vi hatt en stor skandale i familien; jeg hører at min datter har vært med til et «nøgenball» i Salle Wagram; hvad synes De, Ambassadør?» «Tja,» svarte jeg, «jeg vet ikke hva jeg skal si, for jeg var med selv også.» Og slik var det. På tilbakeveien fra en forferdelig kjedelig mottagelse i UNESCO aftenen før, kom jeg ved 10-tiden forbi Étoile, hvor buss etter buss med ungdom i de aller letteste kostymer kjørte forbi. «Hva er det for noe?» sa jeg til en politibetjent. «Jo, det er deltagerne i de medisinske og farmasøytiske studenters høstball på vei til Salle Wagram. Har De lyst til å være med, kan De jo prøve. Men vær forsiktig!» Det lyktes meg både å komme inn og å få være i fred, tross jeg var påkledd. Jeg lot nemlig som om jeg var en av musikerne i orkesteret oppe på lekeren, hvorfra jeg flere timer hadde utsikt til et særdeles fornøylig folkeliv med mange morsomme sketsjer. Til tross for at damene efterhånden opptrådte helt netto og herrerne kun beholdt det strengest tatt nødvendige på, var det hele ikke støtende, hvilket lett ville blitt tilfellet andre steder i verden. Det var prinsesse Eugenie og jeg enige om. Hun hadde tilbragt aftenen i en losje bakerst i salen, som er reservert professorer og lærere i medisin og farmakologi ved Sorbonne, og hadde således ingen overlast lidd, men moret seg godt.

Gjennom de kommende år var vi meget sammen, og jeg tror jeg aldri har trivdes så godt i noe selskap. Lenge levet jeg i et slags håp om at det skulle bli noe mere; men skjebnen ville meg ikke så godt.

I Paris fortsatte jeg også jevnlig å treffe prins Georg og prinsesse Marie, og et år avla jeg dem et besøk i Aten. Vi foretok da en lang kjøretur opp i fjellene og besøkte bl. a. den høyt beliggende kirkegård som

tilhører det greske kongehus. «Her er graven som er reservert for Georg og meg,» sa prinsesse Marie; «kom nu Andvord og ta et bilde av oss to mens vi står på gravens rand.» Det var helt rørende å se de to gamle stå så fornøyd sammen på det sted hvor de skulle finne sin siste hvile. De hadde levet et godt og lykkelig liv sammen og så med ro hen til den dag de skulle hvile side ved side i Grekenlands jord.

Efterpå kjørte vi til dronning Frederikas residens i fjellene ikke langt derfra. Vi drakk te med denne fremragende dame, som har gjort så meget for sitt land, og hadde det svært hyggelig.

En gang fikk jeg høre at prinsesse Marie var falt og hadde brukket høyre håndledd. Da jeg ringte opp for å høre hvordan det stod til, tok hun selv telefonen og spurte om jeg ikke ville komme på en liten visitt. Det gjorde jeg og fant henne sengeliggende med en enorm blyant i venstre hånd og hele sengen full av papirer. «Jeg holder på å gjenomgå og rette eksamensoppgaver fra Sorbonne,» sa prinsesse Marie. Man lå ikke på latsiden der i huset.

Noen år etter ble prins Georg syk; han ble lenge liggende, orket ikke å spise og var riktig dårlig. En dag fikk jeg den idé at det kanskje ville gi ham matlyst å få litt nordisk mat, som han var glad i. Prinsesse Marie var enig, og jeg reiste derfor ut til St. Cloud, hvor prins Georg da bodde, med forskjellig norsk hermetikk og råvarer til å lage fårikål, som min sjåfør og altnuligmann Realf Mathiesen var en mester til å koke. Jeg tok også med min husholderske Melle Marie, som prins Georg satte stor pris på. Det ble en stor suksess. Mathiesen hadde gjort underverker i kjøkkenet, Melle Marie, som er flink til å behandle syke, var omtenkfull og humoristisk — og med en god dansk snaps og øl spiste den gamle prins storartet og kom i ypperlig humør.

En måneds tid etter ringte prins Georg og sa at han nu følte seg vel og ville feire sin helbredelse med en litt større lunch. «De må komme, og De må ikke glemme å ta Melle Marie med.» Min gamle husholderske, som blandt alle gode egenskaper også har den at hun er meget beskjeden, ville lenge ikke være med. Hun syntes ikke at hun var elegant nok. Tilsist kom hun allikevel og angret ikke på det. Vi var vel en tyve personer, hvoriblandt syv-åtte kongelige høyheter, blandt dem fem prinsesser av blodet. Men da prins Georg kom rullende inn i sin stol, han kunne ikke lenger gå, plaserte han min elskelige gamle Melle Marie på hedersplassen ved sin side. Det snørte seg litt sammen i halsen på

meg da jeg så de to gamle sitte der så fornøyde sammen, og alle de fyrstelige personer helt ned til bordene. Etter lunchen viste han Melle Marie og meg sin samling av snusdåser, særlig fra Napoleons-tiden. Den fyller en hel sal og et galleri oppe under taket og må formodentlig være den største i sitt slag i denne verden.

Ikke så lang tid etter døde prins Georg. Da jeg en kald vinterdag stod ved hans bære, frøs jeg langt inn i sjelen; jeg følte at en var gått bort som vi aldri skulle få oppleve å se maken til.

Prinsesse Marie levet tappert videre noen år; det hørte ikke til hennes vaner å klage eller gi seg over. Nu er også dette kloke og vidsynte menneske gått bort, og graven mellom Grekenlands fjell rommer to som gjorde ære på det liv de hadde levet blandt oss.

Margaret Biddle

Skjebnen har villet at jeg er kommet til å omgås på nært hold en rekke av de rikeste mennesker i vår tid; det vil i virkeligheten si at jeg er kommet til å kjenne mange helt ulykkelige mennesker. Slik er det nemlig innrettet i denne verden at alt for mange penger er en byrde som meget få kan bære uten store lidelser. Særlig vanskelig blir det dersom rikdommen kommer til mennesker med et varmt og følsomt sinn. Hvordan de enn ordner seg, vil de leve under trykket av at de ikke gjør nok for andre, og den klappjakt de blir utsatt for fra smarte — og selvfølgelig utakknemlige — lykkeriddere, svekker troen på menneskene og gjør dem ensomme og ofte fylt av mistanke og bitterhet.

Et slående eksempel på rikdommens farer var den varmhjertede og høyt kultiverte Margaret Biddle, som jeg var meget sammen med i hennes siste leveår i Paris. Etter sin far, den berømte diamantkonge Thomson, hadde hun en enorm formue, som hun forsøkte å administrere til samfunnets beste så godt hun kunne. To ganger var hun gift, tydeligvis uten å finne lykken. Og hennes to barn ble det, delvis på grunn av sykdom, umulig å være henne til virkelig glede. Jeg kjente henne fra før den annen verdenskrig, men da vi møttes i Paris, slo det meg hvor fylt av dyp vemod og skuffelse det rikt utstyrte menneske var.

Da krigen kom, var hun i Warszawa hvor hun tilsist måtte flykte for tyskerne og overlate sitt herlige hjem til tilintetgjørelsen. Under krigen

bodde hun mest i England og gjorde der en stor innsats for de alliertes sak. Blandt annet «adopterte» hun et regiment franske soldater og betalte personlig for deres utstyr og underbringelse. Hun viste meg en gang med stolthet en tykk bok med takk og navnetrekk fra de tusener av soldater det var tale om.

I Paris, hvor hun hadde et hjem i Rue Barbet-de-Jouy, var hun i rastløst arbeide med alt som kunne bidra til å skaffe forståelse for Frankrike i De forente stater, bl. a. skrev hun månedlig to store artikler i de mest utbredte amerikanske kvinneblad med sikte herpå. «Mer enn åtte millioner kvinner i Amerika leser hverannen uke hva jeg skriver,» sa hun en dag med tilfredshet; «så vi får håpe det kan gjøre litt nytte.» Stoff til disse artikler skaffet hun seg ved uavbrytelig arbeide i Paris og på tallrike reiser. I sitt arbeide fikk hun særlig hjelp av to gode og nære venner, de ledende franske politikere Antoine Pinay og René Pleven, som begge ofte var å treffe i hennes hjem.

Selv efterat jeg litt efter litt var kommet til å stå Margaret Biddle meget nær, visste jeg lite om hennes arbeide, bortsett fra at hun alltid var i virksomhet. I hennes hjerte brente som en hellig ild trangen til uten opphold å gjøre nytte, aldri å la timer gå uten å ha utrettet noe av betydning. Når dagen var slutt, var hun ofte så trett at hun vanskelig kunne stå på benene.

Det lille hjem, et stilrent fransk hus, var et av de mest utsøkte i Paris, for ikke å si i verden. Hennes smak var sikker, og hver eneste ting var en kunstgjenstand av høy verdi. Da efter hennes død en god del skulle selges, ble det en formelig verdensbegivenhet. Kunstkjennere fra nær og fjern møttes for å sikre seg noe av alt det skjønne som fantes, ikke minst av malerier.

Jeg synes jeg har vært med på meget i denne verden; men når talen er om utsøkt luksus, blekner alt mot de små luncher jeg jevnlig spiste alene med Margaret Biddle. De ble servert, ikke i spisesalen, men ved et rundt bord i et lite kabinett hun var meget glad i. På veggene var bilder, særlig av Renoir, serviset var av drevet gull, og mat og vin av en kvalitet som man praktisk talt aldri finner, enn ikke i Paris. Selv spiste hun meget lite og drakk aldri annet enn et glass vann. Men hun gledet seg meget over å se hvor stor pris jeg satte på de herlige saker.

Ved siden av huset i Paris hadde hun et praktfullt hjem i Fontainebleau, helt møblert med ting fra Napoleons tid – en meget betydelig

del saker som hadde tilhørt Keiseren personlig. Hun hadde i det hele en stor beundring for den store franske keiser. «Når jeg ikke vet hvordan jeg ved en given anledning skal forholde meg, spør jeg min venn Napoleon,» sa hun en dag. Jeg syntes at denne bemerkning var så eien-dommelig at jeg lot henne skrive den ned på et stykke papir, som jeg fremdeles har. Det er en av de få ting jeg har efter henne. Det var som en slags stilltiende overenskomst mellom oss at vi ikke skulle forære hverandre noe. En gang gav hun meg en julaften et slips og en gang et par nydelige seler, som jeg fremdeles har. Men jeg har de vakreste erindringer og angrer bare på at jeg ikke fant anledning til å være litt mere for den ensomme kvinne.

Når vi var sammen, merket jeg av og til at vi begge tenkte på om det ikke ville være naturlig å knytte oss nærmere til hverandre. Men vi hadde begge hatt våre erfaringer, jeg har alltid vært redd for store former — og dermed ble det. Samme år ble hennes nye hus i Sveits ferdig. Jeg ble flere ganger invitert til å komme dit; men det ble aldri noe av.

Da den greske konge og dronning kom på offisielt besøk til Paris, fikk jeg som sedvanlig to billetter til den store festforestilling i Operaen, som Republikkens President inviterte til. Mrs. Biddle var ikke meget for store fester; men ved en anledning som denne visste jeg at hun satte pris på å være med. Selv skulle jeg samme dag delta i en middag i den norske klubb, men da operaforestillingen først startet klokken 10, ble det ordnet slik at Mathiesen kjørte med min Rolls Royce og hentet Mrs. Biddle, og så hentet de meg i klubben. Hennes toiletter var alltid smakfulle; men denne aften der hun satt i bilen med en rød fløyels cape over den enkle lys grå kjole, var hennes eleganse uten like. Som regel bar hun lite smykker, men om formiddagen hadde hun den dag vært nede i sitt hvelv i banken på Place Vendôme, hvor hun oppbevarte noen av verdens beste diamanter, og hadde tatt frem et sett av uforlignelig skjønnhet. Jeg kan ikke nekte for at jeg følte meg stolt da vi sammen kom inn i operasalongen, hvor «hele Paris» var samlet. Der var mange elegante damer, det er sikkert og visst, men jeg syntes ingen overtraff henne som kom ved min side.

Det ble en helt igjennom festlig aften, og ved den mottagelse som presidenten gav i mellomakten, forestilte jeg Margaret Biddle for den greske dronning, som hadde hørt tale om hennes storslagne altruistiske virksomhet og fant tid til å tale med henne en liten stund.

Da vi efter operaen kjørte opp foran huset i Rue Barbet-de-Jouy, spurte hun, som hun ofte pleiet, om jeg ikke hadde lyst på et glass champagne før jeg reiste hjem. Alle tjenerne var gått til ro, og hun fant selv frem i isskapet min tradisjonelle halve flaske — og sitt eget glass med vann.

Aftenen hadde vært udelt vellykket, og den time vi satt og talte sammen, ble det beste av alt sammen. Vi kom hverandre liksom nærmere enn noen gang og ble enige om at jeg om sommeren skulle avlegge det besøk vi så lenge hadde talt om, nu i en villa ved Rivieraen, som hun nettopp var ferdig med å innrede. Vi sluttet dagen opp med glade fremtidsplaner.

Da jeg gikk, sov portneren, og hun kastet derfor over seg sin røde kappe og låste selv opp porten fra gårdsplassen mot gaten, hvor Mathiesen satt i bilen og ventet. Da hun fikk se hans vennlige ansikt, gikk hun helt ut til bilen og trykket hans hånd til godnatt. Hun satte stor pris på denne min trofaste hjelper.

Selv kjørte jeg hjem fylt av takknemlighet over en lykkelig aften, som jeg hadde en følelse av ville bli begynnelsen til et nytt og mindre ensomt kapittel i mitt liv.

Noen timer etter, mens Paris ennå lå i sin dypeste søvn, kom min portner inn og sa det var telefon fra Mrs. Biddle. Da jeg tok røret, var det hennes hovmester som fortalte at kammerpiken hadde funnet henne død i sengen.

Jeg kledde meg i all hast; fikk ett eller annet sted i huset fatt i en viol-bukett og sprang så, ennå i grålysningen, gjennom byen til det hus jeg så nylig hadde forlatt.

Der lå Margaret Biddle i sin seng, hvit som laknene; hennes trekk var rolige, men gav uttrykk for en uendelig tretthet. Jeg la min lille viol-bukett ved hennes kinn og gav henne et kyss — det første som ble vekslert mellom oss.

Så vandret jeg hjem gjennom den stille by, like alene som jeg pleide.

TILBAKEBLIKK

Å se tilbake har nok ikke vært min spesialitet; er man sterkt opptatt med dagens problemer og samtidig ser fremover for å forberede seg på det som skal komme, blir det ikke megen tid til overs for å fundere over det som alt er forbi. Kanskje ikke så stor lyst heller.

Den svært heseblesende utvikling (om man da skal kalle det så) i vårt århundre har på mange viktige felter gjort meg urolig.

Når jeg, hvor utenrikspolitikken er blitt berørt, i embeds medfør har fremholdt betenkeligheter, har jeg jevnlig fra ledende hold (hvor man i virkeligheten svært ofte puffet på ganske bra) fått det enstonige svar: det nytter ikke å stanse en historisk utvikling.

Hertil kunne sies at om det ikke nytter å stanse en utvikling, kan man ha både anledning og plikt til å søke å bidra til å lede den forsiktig og eftertenksomt, selv om dette skulle falle noe mindre i velgermassens smak enn spektakulære, og ofte følelsesbetonte utspill. Jeg har trodd – og tror fremdeles – at en viktig del av statsmannskunsten består i å føre opinionen i eget land i den retning og i det tempo man anser riktig og forsvarlig, ikke å kjøpe dens gunst med lettvinde og farlige skritt og snarveier.

Når jeg nu idag allikevel ser bakover og fester blikket på det særlige område hvor mitt virke har foregått, føler jeg takknemlighet av tre grunner.

Først fordi jeg har fått være med blandt dem som i Norges unge år som helt uavhengig moderne stat, arbeidet for å sikre vårt egenartede og begavede folk den plass det fortjener blandt nasjonene. En stimulerende og tilfredsstillende oppgave, hvor hver ny arbeidsdag var en ny glede.

Dernest fordi jeg, med hånden på hjertet, kan si at jeg gjennom årene klart og tydelig har sagt fra om mine meninger og om hva som

etter mitt syn var rett og riktig. Jeg har gjort det, selv når min egen oppfatning var stikk i strid med de styrendes syn og uten å ta noe hensyn til hvilke følger det måtte kunne tenkes å få for min stilling og fremtid.

Av og til har jeg hørt folk mumle noe om at det skulle være betenkkelig for en person som vil frem i norsk statstjeneste ikke å dele ledelsens syn. I sannhetens interesse må jeg si at dette ikke er så. Personlig har jeg stort sett gjort den erfaring at man på regjeringshold i Norge setter pris på at i alle fall utenriktstjenestens folk uforferdet gir de råd, som de jo er både utdannet til, utsendt for og betalt for å gi, enten rådene går i den ene eller den annen retning. At man ofte ikke følger dem, er en helt annen sak. Å ha et så stabil politisk styre som det Norge kjenner fra de senere årtier, har både gode sider og svakheter. En svakhet er det at embedsmannens innflydelse etterhånden svekkes. Den omstendighet at Norges solide og (tiltross for sin svake økonomi) bunnhederlige embedsstand har hatt en viss makt, har vært en del av landets styrke.

Hva angår eksperimenter i eget land, vil man som regel selv kunne korrigere disse dersom feilkalkulering skulle foreligge. Hva angår de uoversiktlige internasjonale forhold, er en velmenende ønskedrømpolitikk meget farlig. Uten å være klar over det kan man bli delaktig i å løsgjøre krefter som etterhånden ingen kan styre eller lede – til ubotelig skade for millioner og millioner av mennesker som man nettopp ønsket å hjelpe.

Endelig føler jeg meg dypt takknemlig fordi mitt yrke har gitt meg rik anledning til å møte fremstående kvinner og menn fra mange land; de har ofte vist meg trofast vennskap og alltid den overbærenhet og forståelse som er et særmerke for deres nivå.

Å kjenne mennesket i dets høyeste utfoldelse er, når alt er sagt og gjort, allikevel det som best kan styrke vår tro på meningen med det hele og på perspektiver, høyt hevet over den verden hvor vi nu lever og kjemper.

EFTERORD

Denne bok inneholder erindringer. Hva angår Spania, det lykkelige land hvor jeg nu lever og står midt oppe i det, passer det av den grunn ikke idag å skrive herom.

Men jeg forbereder en ny liten bok, helt uavhengig av denne, om dette interessante tema. Der vil også komme med litt av hvert annet, som er falt utenfor rammen av dette arbeide, blandt annet angående mennesker jeg traff, kolonistyret og dets opphør, kokekunstens betydning i denne verden og et kapitel om de «tjenende ånder» som gjennom livet har tatt seg av meg. Det siste vil passende kunne tilegnes min husholderske gjennom mange, mange år, Margit Junge (selvfølgelig fra Kristiansund N.), som forstår at det kan være en like interessant livsoppgave å hjelpe opptatte mennesker med å holde et hjem sammen, som å selge drops til tilfeldige forbireisende.

Oslo, august 1964.

R. A.

REGISTER

- ACEVEDO, ALBERTO 125
 ADENAUER, KONRAD 340, 348
 AFANASJEV, SERGEJ 296
 AFKHAMÍ, kaptein 267 f
 AGA KHAN 51
 ALA, HUSSEIN 269
 ALESSANDRI, ARTURO 137 f
 ALVEAR, MARCELO d' 118
 AMINI, GOULHAM 271 f
 ANDERSEN, ALF 334
 ANDERSEN, B. 126
 ANDERSEN, ROLF 55, 59,
 77, 81 f, 87, 104
 ANDRÉ, BARON VON 52
 ANDRESEN, EVA 241
 ANDRESEN, HALVOR 18
 ANDRESEN, JOHAN H. 18,
 241, 290
 ANDVORD, EBBA (forf.s
 mor) 11-15, 63, 114 f,
 180, 187, 244, 247 f, 287,
 300, 307, 338 f
 ANDVORD, ELSA 240
 ANDVORD, KRISTIAN F.
 (forf.s far) 11-15, 18,
 24, 77
 ANKER, BORGHILD 297-301
 ANTUNEZ DE MAYOLA, fru
 158
 APPONYI, ALBERT 76
 ARCHER, admiral 235
 ARNEBERG, ARNSTEIN
 300 f, 332
 ASSARSON, PER VILHELM
 211, 215, 222
 ASTRUP, EBBE 84
 AUBERT, LUDVIG 183
 AUBERT, OTTO J. 30
 AURIOL, VINCENT 308-11
 BAHR, OSCAR 155, 157 f,
 185
 BALLANGRUD, IVAR 248
 BANG, CATHINCO 36
 BAUDRIX, MARIA 127 ff
 BAY, CHARLES U. 296
 BECK, JOZEF 79
 BECK-FRIIS, JOHAN 295
 BEELARTS VAN BLOKLAND,
 FRANS 88
 BENAVIDES, OSCAR R. 155 f
 BENES, EDUARD 76, 241, 291
 BENTZON, SIGURD 55, 57,
 189, 241
 BERG, GEORGE H. 27
 BERG, HANS 189
 BERG, INGRID 33 ff
 BERG, PAAL 36
 BERGAN, ingeniør 271, 276
 BERNHARD, prins av Ne-
 derland 310
 BERNHOFT, HERMAN A. 55
 BÉTHOUART, EMILE M.
 357 ff
 BIDAULT, GEORGES 315,
 345, 347
 BIDDLE, MARGARET
 DREKELL 51, 362-65
 BLONDEL, JULES F. 296
 BLUNDEL, MOSS 107
 BONNEFOUS, EDOUARD
 310 f
 BORTHEN, n. offiser 279 f
 BOURNONVILLE, fr. geolog
 272
 BOUTINON, PAUL 298 f, 307
 BOYEBSEN, JENS 303
 BOZA, handelsminister
 158
 BRACEY, ANNIE S. 19, 21
 BRAGER-LARSEN, n. for-
 retningsmann 124
 BRANTING, HJALMAR 34
 BRIAND, ARISTIDE 75, 340
 BROFOSS, ERIK 306
 BRUCE, DAVID K. 350
 BRUCE, EVANGELINE 350
 BRÄNDSTRÖM, EDVARD 65
 BRAADLAND, BIRGER 80 ff
 BRAATØY, BJARNE 109
 BUGGE-MAHRT, HAAKON
 328 ff, 333, 335
 BULL, EDVARD 70
 BULL, FRANCIS 334
 BULLARD, READER 270
 BURROW, general 229, 235
 BUSCH, president 162
 BØHN, NOTTI 108
 BØRDE, BJARNE 294

- CAEN, JULIEN 333
 CAHILL, am. musiker 61
 CARON, MAURICE 335
 CASSOU, JEAN 328 f
 CASTBERG, FREDE 290
 CASTBERG, JOHAN 35-38
 CATROUX, GEORGES 248,
 323 f, 344, 347
 CECIL, ROBERT 76
 CHADWICK, ROBERT 175
 CHAMBERLAIN, AUSTEN 76
 CHAMSON, ANDRÉ 328, 330 f
 CHEVALIER, MAURICE 50
 CHRISTENSEN, INGRID 108,
 185
 CHRISTENSEN, LARS 108, 185
 CHRISTIAN X, konge av
 Danmark 34
 CHRISTIANSEN, CHR. 242, 247
 CHRISTOPHERSEN, n. forret-
 ningsmann 179
 CHURCHILL, WINSTON S.
 233 ff, 254, 321
 CLAN, M. J. 32, 93
 COLBAN, ERIK 104
 COLIJN, HENDRIKUS 84 ff,
 98
 COLLIER, LAWRENCE 296
 CONNAUGHT, Hertugen
 av 52 ff
 CONRADI, GABRIEL 30,
 104, 191
 CORRIGAN, Mts. 47
 COT, PIERRE 106
 COTY, RENÉ 301, 335
 CREWE, Lord & Lady 50 f
 CRIPPS, STAFFORD 201
 CROSTWEITH, ambassade-
 råd 233
 DAHM, A. 126, 145
 DALTON, HUGH 97
 DANIELSEN, ALFRED 30
 DAUELSBERG, ELARD 151,
 163, 166
 DAVIDSON, JOE 148, 342 f
 DAYAN, dr. 338
 DEAN, general 235
 DEKANOZOV, VLADIMIR
 227, 234, 237, 239, 243
 DELPHIN, KR. 313
 DELSARTE, ANDRÉ 334
 DIEZ DE MEDINA, EDU-
 ARDO 161 ff, 164 f
 DITLEFF, NILS CHR. 70
 DOMAAS, KNUT 71
 DULLES, JOHN FOSTER 353
 DUMOND, Mademoiselle
 59-63
 DUMOND, Monsieur 60 f
 DYBWAD, BERTRAM 18
 DYBWAD, HANNEMOR 25
 DYBWAD, HELGA 17
 DYBWAD, JACOB 17 f, 298
 DYBWAD, JOHANNE 24 f
 DYBWAD, LIPPEN 18
 DYBWAD, NILS 24 f
 DYBWAD, STELLA 25
 DYBWAD, VILHELM 24, 55
 DØSSING, THOMAS 233
 EDEN, ANTHONY 190, 192,
 233, 320
 EDWARD VIII, hertug av
 Windsor 51, 111, 127
 EDWARDS, Miss 19 ff
 EGEDE-NISSEN, ADAM 242,
 246
 EIKA, SVERRE 125, 182 f, 241
 EISENHOWER, DWIGHT D.
 62 f, 314, 348-57
 ERIKSEN, BJARNE 335
 ESMARCH, AUGUST W. 71 f,
 86, 194, 241, 344
 ESMARCH, KNUT 344
 ESPALTER, utenriksminister
 131 f
 EUGENIE, prinsesse av Dan-
 mark og Grekenland
 359 f
 EVANG, KARL 235, 237, 241
 FARSON, NEGLEY 192-98
 FENSMARK, d. diplomat
 268, 271
 FETT, HARRY 298, 328
 FEUILLÈRE, EDWIGE 333 f
 FIERLINGER, ZDENEK 222 f,
 291
 FIGUREROA DE RIESCO,
 BLANCA 140
 FINDLAY, MANSFIELD 28 f
 FIRING, GORDON 130
 FLOREY, HOWARD 226
 FOGTH, J. S. 126
 FRANCO, FRANCISCO 349
 FRANCO, RAFAEL 144
 FRANCOIS-PONCET, ANDRÉ
 335, 339-41
 FRANCOIS-PONCET, JACQUE-
 LINE 339 f
 FREDRIKSEN, JENS 129
 FRYKELL, KARL A. 32
 FRØISLAND, FRØIS 71
 FU, ambassadør 247
 FURUHOLMEN-JENSEN,
 RIKARD, ingeniør 271
 GABRIELLI, sekretær 124
 GARAGUSLO, madame 269 f
 GARREAU, ROGER 223, 344
 GAULLE, CHARLES DE 319,
 344-48
 GEORG V, konge av Eng-
 land 110 ff
 GEORG, prins av Danmark
 og Grekenland 359-62
 GIERLØFF, CHRISTIAN 71
 GJESDAHL, SIGFRID 55
 GJESDAL, TOR 304
 GOEBBELS, JOSEPH 80

- GOYTIA, koloniminister
141
- GRAHAM, brit. handelsminister 89f, 97
- GRAN, TRYGVE 26
- GRAVDAL, n. forretningsmann 126
- GRAVIER, MAURICE 333 f
- GRIMDALEN, ANNE 331 f
- GRUENTHER, ALFRED M.
319, 350
- GÜNTHER, CHRISTIAN 93
- GUERIN, CAMILLE 328
- GULOWSEN, PER 225
- HADJANURI, soussjef 267,
269
- HALLE, A. K. 126
- HALVORSEN, banksjef 305,
335
- HALVORSEN, FINN C. 127
- HALVORSEN, HANS 247, 298
- HALVORSEN, OTTO B. 33 ff
- HAMBRO, CARL J. 77, 87, 91
- HARKNES, dr. 191
- HARRIMAN, WILLIAM
AVERELL 222
- HARRISON, CUNEO 155 f
- HARTMANN, PAUL 241
- HASSEL, WILHELM 191, 200,
205 f, 208, 211 f
- HAUGE, JENS CHR. 289 ff,
293
- HAUGLID, ROAR 329
- HEGG, TH. 127
- HEIBERG, BERNT 329
- HENDERSON, ARTHUR 89f,
96 f
- HEREM, E. 126
- HERRIOT, EDOUARD 76, 243,
313, 320-27
- HERUD, n. forretningsmann 139, 142
- HINDAR, KALEB 147
- HINTZE, PAUL VON 28
- HOCHSCHILD, MAURICIO
138 f, 163 f, 167 f
- HOFF, ROAR 126
- HOLMSEN, russ. general 67
- HOLST, JOHAN THRONE 92
- HUITFELDT, HARRIET 55,
87, 104
- HULL, CORDELL 102
- HUNDSEID, JENS 80
- HYMANS, PAUL 88-91
- HØYER, THORVALD 93
- HAAKON VII 18, 40, 51 f, 70,
112, 185, 189, 219, 235 f,
241, 244-47, 298-302, 308
- IBSEN, HENRIK 332 ff
- IBSEN, LILLEBIL 334
- IHLEN, NILS 28 f
- IRGENS, JOHANNES 39
- JACOBSEN, FRITHJOF 191,
241
- JAHN, GUNNAR 84, 86, 92 f
- JAKHELLN, JOHAN F. 186 f
- JAQUINOT, SIMONE, se
Petsche, S.
- JEFANOV, V. P. 232
- JENSEN, GEORG 47
- JENSEN, WALDEMAR 301
- JOHANNESSEN, ERIK HARRY
331
- JOHNSEN, CLEMENT 281
- JUSTO, AUGUSTIN P. 117 f
- JØLSTER, N. J. 126, 169
- KALININ, MICHAÏL 205 f,
216
- KAPURTHALA, Mahara-
jahan av 51
- KARAM KHAN, prins 51
- KARLSEN, REIDAR 127
- KELLER, Grevinne 66
- KELLER, HELEN 341-44
- KERR, ARCHIBALD CLARK
215, 222, 233 f
- KIELLAND, THOR 328
- KIELLAND, TRYGVE 36
- KILDAL, B. W. 126
- KING, HAROLD 222, 232
- KLAVENESS, KRISTEN 191 f,
196, 203, 205 f, 208, 210,
216 f
- KLEINMICHEL, Grevinne
63-67
- KLEPPE, K. O. 126
- KLOSTER, ROBERT 329
- KNUDSEN, GUNNAR 26, 29,
35
- KNUTSEN, KNUT 142, 246
- KOENIGSWARTER, JULES DE
296
- KOHT, HALVDAN 119 f, 126,
133 ff
- KOLLONTAY, ALEXANDRA
33, 255, 260-64, 323
- KOLSTAD, PEDER 77, 80, 87,
91
- KONOW, FREDRIK L. 36
- KONTCHALOVSKY, P. 223 ff
- KOPP, HERMINE 18
- KRANE, GEORG 217, 219
- KROGH-HANSEN, ERNEST
222-25
- KROHG, PER 329
- KRUSTSJOV, NIKITA 352-55
- KURKOW, overlege 226 f
- KUZNEZOW, M. N. D. 296
- KAATA, RAGNHILD 341 ff
- LABARCA, finansminister
140, 142, 186
- LACRETTELLE, JACQUES DE
333
- LAKKALA, OLGA 116 f
- LANGE, BERTHA 77
- LANGE, CHRISTIAN L. 76, 87,
316

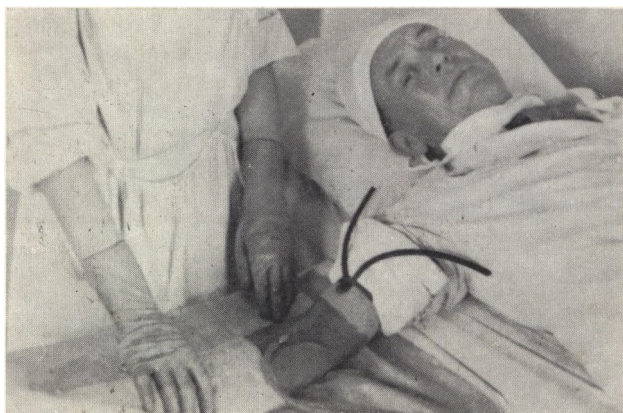
- LANGE, HALVARD M. 71,
248 f, 288-91, 293, 298,
300 f, 303, 316, 343
- LANGE, AASE 343 f
- LASSON, BOKKEN 24
- LEBEDEV, M. 189, 228, 240
- LEBKOVSKI, OLGA NIKO-
LAIJEVNA 211
- LEFÈBRE, CHANOINE 338 f
- LÉONARD, ROGER 336 f
- LEPISJINSKAJA, russ. dan-
serinne 232
- LIE, HJØRDIS 244
- LIE, TRYGVE 71, 188 f, 205,
211, 234-38, 241, 244 f,
248, 254 f, 288, 294
- LIEN, SJUR 283
- LINDBOE, W. 126
- LITVINOV, MAXIM 228, 238
- LJOSAA, E. 127
- LLOYD GEORGE, DAVID 99
- LORENTZEN, ERLING 236
- LORENTZEN, ØVIND 177,
185
- LOVDAY, dr. 103
- LUND, REIDAR 335
- LUNDE, IVAR 208
- LUYNES, PHILIP DE 115 f
- LÆRUM, generalkonsul 270,
274, 276 f
- LØKKEN, OSCAR 126
- MACDONALD, RAMSAY 99
- MAC FARLEN, general 201
- MALTERUD, OTTO CHR. 114
- MARCEL, GABRIEL 333
- MARIE, prinsesse av Dan-
mark og Grekenland
359-62
- MARSHALL, GEORGE C. 291,
356
- MARSTRANDER, FREDRIK 29 f
- MARY, dronning av Eng-
land 111
- MASARYK, JAN 291
- MASENG, EINAR 32, 208
- MATHIESEN, REALF 61, 337,
361, 364 f
- MAUD, dronning 18, 40,
51 f, 111
- MAURICE, HENRY 107
- MAUTORT, Madame de 305
- MEINICH-OLSEN, KJELL 25
- MELBA, NELLIE 46 ff
- MENIMENCIOLU, tyrk.
utenriksminister 259
- MENSENDORFF, øst. utenriks-
minister 76
- MICHELET, CHRISTIAN F.
33 ff, 39
- MIKOJAN, ANASTAS 223, 247
- MILES, GEOFFREY 201
- MILLAR, MARGARET 68 f
- MINZ, polsk handelsminis-
ter 279, 284 f
- MISTINGUETTE 49 f
- MOCH, GASTON 316
- MOCH, JULES 316-19
- MOHR, HUGO LOUS 329
- MOLINIÉ, RENÉ 329
- MOLLET, GUY 316-19 f, 326
- MOLOTOV, V. M. 203 ff, 208,
227 f, 234, 237 f, 242,
247 f, 259 f, 288
- MOLTZAU, RAGNAR 329, 335
- MONNET, JEAN 312
- MORGENSTIERNE, BERTHA
17
- MORGENSTIERNE, BREDO 17
- MORGENSTIERNE, GEORG
17 ff, 298
- MORGENSTIERNE, WILHELM
17, 74, 180
- MOUND, brit. kaptein 199
- MOUNTEVANS, Lord 240
- MOWINCKEL, JOHAN L. 24,
70, 72-76, 80, 86-94, 96 f,
102 f
- MUNCH, EDVARD 330 f
- MUNCH, PETER R. 87 f
- MÄRTHA, kronprinsesse
185, 244 f, 299 ff
- MØRCH JENSEN, direktør
305, 335
- NANSEN, FRIDTJOF 15, 26,
76 f, 97
- NEDERBRAGT, direktør 93 f,
98
- NEERGAARD, NIELS 34
- NESCH, ROLF 331
- NISSON, HENRIETTE 19
- NOEL-BAKER, PHILIP 97,
106
- NORDSVEEN, EVA 335
- NORENA, KAIA EIDE 47
- NORSTAD, LAURITS 350
- NYGAARDSVOLD, JOHAN 70,
190, 234 f, 245
- ODDVAR, AUGUST 24 f
- OLAV V 18, 40, 244, 299,
301 f
- OLSEN, KARL J. 271, 276
- ORTIZ, ROBERTO M. 118,
167, 171-74, 180
- OVEY, ESMOND 174 f, 185
- OXHOLM, OSCAR 295
- PADEREWSKI, IGNAZ 52 f
- PALMSTIERNA, ERIK 34
- PALUDAN, J. G. W. 12
- PAZ, EZEKIEL 179
- PETERSEN, generalkonsul
145
- PETERSEN, EMIL 158
- PETERSEN, PETER 13, 15
- PETSCHÉ, MAURICE 62,
314 ff, 349
- PETSCHÉ, SIMONE 62, 314 f
- PHILIP, hertug av Edin-
burgh 310

- PIMENTEL, JAIME F. 332
 PINAY, ANTOINE 363
 PIPENELIS, gr. utenriks-
 minister 267
 PLATOU, F. S. 332
 PLEVEN, RENÉ 316, 363
 POLITIS, gr. ambassadør
 323
 PRADO, JORGE 180 f, 185
 PRAN, AAGE R. 239
 PREBENSEN, NICOLAI 31 f
 PROCOPE, JOHAN 127
 PROKOFIEV, SERGEJ 222-25,
 323
 QUEUILLE, HENRI 312
 QUILSLING, VIDKUN 176, 220
 RADZIWILL, DOMINIQUE
 55 f
 RAGNHILD, prinsesse 335
 RAMEL, FREDRIK 87 f
 REINHARDT, GEORGE F.
 202 f, 208, 354
 REINIUS, sv. kansellist 202 f,
 208
 REVOLD, AXEL 329
 REYNOLDS, ROBERT R. 101
 RHEINBABEN, BATOON VON
 186
 RIEFLING, ROBERT 334
 RITZ, Madame 239
 ROCCA, JULIO 116
 ROLFSSEN, ALF 329
 ROOSEVELT, FRANKLIN D.
 148, 180, 243
 RUDNIZKA, po. deputert 79
 RUGE, OTTO 243 f, 247
 RUMOHR, KNUT 331
 RUNCIMAN, MARGARET 104
 RUNCIMAN, WALTER 100 f
 RUSTAD, CARL 64, 66
 RYGG, NICOLAI 32, 99
 RYGGEN, HANNAH 331
 RÆDER, JOHAN G. 70
 RÆSTAD, ARNOLD 36, 77,
 241
 SAAVEDRA LAMAS, CARLOS
 118-23
 SALLE, GEORGES 328
 SALTER, ARTHUR 85
 SANDVIK, OLE M. 17
 SCAVENIUS, ERIK 34
 SCHACHT, HJALMAR 99
 SCHEEL, ARNE 29
 SCHMIDT, MARIE 306 f, 361 f
 SCHUMAN, ROBERT 309,
 311 ff, 340
 SCHÖN, VON, tysk ambassa-
 dør 143
 SEEDORF, dansk diplomat
 40
 SEGELCKE, TORE 334
 SERRAILLE, rektor 333
 SERREUYIS, JEAN 85
 SIEWERS, A. H. 13
 SINDING-LARSEN, HENNING
 339
 SJAHEN AV PERSIA 265,
 267 ff
 SKATTUM, OLE 17
 SKAUG, ARNE 303 f
 SKAVLAN, EINAR 71 f
 SKJELDERUP, M. 15 f
 SKYLSTAD, R. B. 189 f, 241,
 302
 STANLEY, am. ambassadør
 211, 215, 265
 STEFANICH, J. 145
 STEFFENS, WILLIAM 223,
 239, 256
 STEUCH, BRITA 248
 STORM, JOHAN 130 ff
 STORM, O. J. 36, 71
 STORSTEIN, AAGE 329
 STRESEMANN, GUSTAV 75, 79
 SUAREZ, GUY 334
 SUETENS, MAXIMILIEN 93,
 98
 SUNDE, ARNE 35 f
 SVARSTAD, C. A. 334
 SPØRENSEN, HENRIK 329
 TANDBERG, H. 126
 TANGEN, GEORGES VON 30 f,
 33, 35
 TANGEN, LYDER VON 182
 TARLE, EUGEN 225 f, 247,
 322 f
 TAUBE, ARVID 16
 TERRA, GABRIEL 131 f
 THAMS, CHRISTIAN 45 f
 THERMANN, VON, tysk am-
 bassadør 171
 THOMMESSEN, ROLF 71
 TIMME, HARALD 124 f
 TJOMSAAS, ingeniør 271
 TOLSTOJ, ALEKSEJ 223, 232
 TORP, OSCAR 70, 190 f, 241,
 247
 TORRIANI, direktør 122 f
 TRANMÆL, MARTIN 71 f
 TUCK, PINCKNEY 169 f
 UNDÉN, ÖSTEN 120
 URBYE, ANDREAS 208
 USTERUD-SVENDSEN, LARS
 281
 USTVEDT, HANS JACOB 242
 UTNE, ingeniør 166
 VALIMARESCU, rum. minis-
 ter 296 f
 VENNERSTEN, AXEL 89
 VIKDAL, BJØRN 281
 VITOLD, MICHEL 333
 VOROZJILOV, K. E. 228
 VYSJINSKIJ, ANDREJ 215,
 227, 232
 WAGNER, fr. politimann
 336 f

- WEDEL JARLSBERG, FREDRIK** 35-38, 40 ff, 45, 47, 52-59, 63 f, 74, 186 f, 306
WEDEL JARLSBERG, HERMAN 41, 306
WEDEL JARLSBERG, ALICE 52 f
WERRING, FINN 54, 239, 305, 311, 325
WESSEL, d. diplomat 137 f
WESSEL, HELEN 137 f
WETTRE, ANDREAS 317
WILGRESS, LEOLYN, D. 232
WILHELMSEN, HALFDAN 55
WINSNES, ERLING 138 f, 141, 184 f
WOLD, TERJE 235, 237
WOLLAN, ERLING 124
WOLLEBÆK, JOHAN H. 29, 33, 35
WORM-MÜLLER, JACOB S. 77, 298
YERGUI, protokollsjeff 131
YOUNG, fru 47
ZAHLE, HERLUF 84
ZORN, ANDERS 11
ØSTBYE, NILS 84
ØSTGAARD, RAGNI 185
ØYAN, ingeniør 271, 276
AADAHL, THORVALD 71
AAS, INGEBOG 77

Rettelse: s. 296 Adanasjev, les: Afanasjev.

Norges ambassadør i Moskva og Kujbysjev avgir i 1943 blod til den røde hær. Rolf Andvord er eneste nordmann og utlending som har hatt den ære å motta det russiske hederstegn for blodgivere.

Memoarer av vår sagnomsuste ambassadør etter et langt og spennende liv i utenriktstjenesten. Med hånden på hjertet forteller Rolf Andvord åpent, men galant om de store statsmenn i vår tid og om livet i internasjonale kretser fra 1920-årenes Paris til Moskva under siste krig.

Norges ambassadør i Paris 1953 tildeler president Auriol Storkorset av St. Olavs Orden med kjede. «Presidenten var så oppriktig beveget at det forsterket også til oss som var tilstede,» skriver Rolf Andvord.